STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02491

GEZAMELTE SHRIFTEN

Zalman Shneour

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

Library of Samuel E. Judin
New York

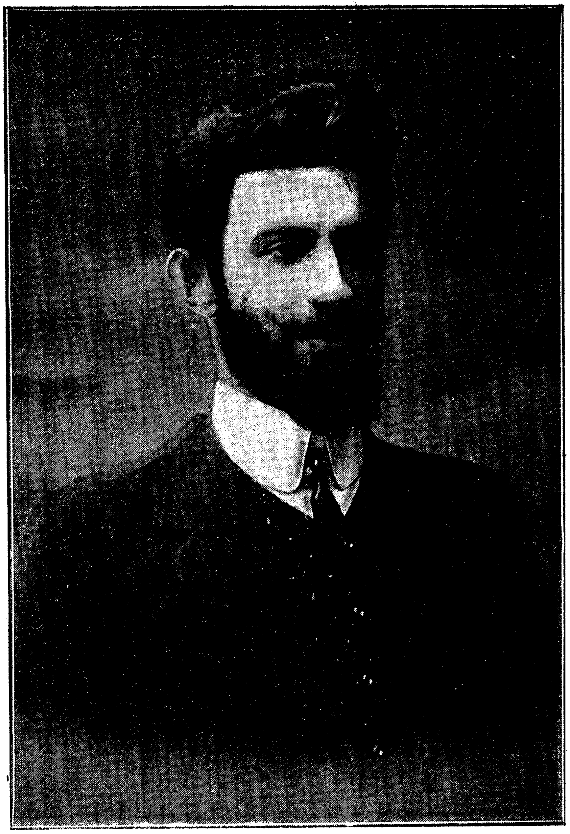

ז. שניאור

געזאַמעלטע שריפטען

1-טעס בוך.

Library of Samuel E. Judin
New York.

פערלאַג
"וועלט-ביבליאָטעק"

ווארשא
תרס"ט.

Library of Samuel E. Judin
New York

אויף בײדע זײַטען דנעסטער

I.

דאָס איז געװען אַ שטיקעל צײַט נאָך דעם פּאָגראָמען=מאָנאַט. מיר זענען געזעסען אין אַ האַלב=פינסטערען צימער און דערצעהלט שטילערהײד, איטליכער װאָס ער האָט זיך אָנגעזעהן און אָנגעהערט. ס'איז שוין געװען באַלד נאַכט. דער װינטער=הימעל האָט טונקעל=בלײַך אַרײַנגעקוקט אין די פענסטער און באַגאָסען אַלעמענס פּנים'ער מיט אַ טויט=געלבען אָבשײַן. אײנער נאָך דעם אַנדערען האָט מען דערצעהלט און איבערגע'חזר'ט בלוט=שהאַטען, טויט=שרעקען... אויסגעגלאָצטע אויגען פון דערשאָסענע, דערמאָהנט נעזולעכער מיט טשװעקעס, העק מיט שאַרבענס, אָבגעזעגטע פיס און אויסגעריסענע צײַהנער מיט די יאַשלעס צוזאַמען... עס האָט זיך שטאַרק עפּיס געװאָלט אויפרײַצען דעם חבר'ס נערװען און איטליכער האָט געזעהן אויסצומאָלען זײַנע זכרונות און אײַנצודריקען מיט װאָס שאַרעפערע און שװאַרצערע פאַרבען. נאָר איבעריגס האָט זיך דאָס קײנעם ניט אײַנגעגעבען, אונזערע נערװען זענען שוין געװען צו פיעל פערטעמפּט, די הערצער צו פיעל פערשטײַנערט.

— אין דער שטאָדט דרײַסיג דער'הרג'עטע... אין יענער שטאָדט דרײַ הונדערט גע'הרג'עטע, און פערװאונדעטע ביז טויזענד...

אויף אונזערע מידע געפיהלען האָט דאָס שוין געהאַט דיזעלבע װירקונג, װי דרײַסיג געשאָכטענע היהנער, דרײַ הונדערט געקוילעטע אָקסען, טויזענד געשנידענע קעלבער...

נאָר אײנע, אַ בלײכֿעס פֿרײלין מיט גרויסע בלאָהע אויגען, וואָס איז מיט אונז צוזאַמען געזעסען, פֿלעגט נאָך איטליכֿער בלוטערצעהלונג נערוועז און ביטער אַ לאַך טהון דורך די צוזאַמענגעדריקטע צײהן און אַרויסרעדען:

— חאַ — חאַ, דאָס 20-טע יאָהר-הונדערט...

אָדער זי פֿלעגט פֿערשטעלען דעם פּנים מיט איהרע דאַרע הענד און שעפּטשען ווי פֿאַר זיך אַלײן:

— עלעקטרע... ציוויליזאַציע... פּאָגראָמען... דאַמפּף-מאַשינען... חוליגאַנעם... שוואַרצע מאות...

— וואָס איז מיט אײַך? אײַך איז נישט גוט? געבען אַ גלאָז וואַסער?

— איבסען און עדיסאָן און פּאַטריאָטישע מאַניפעסטאַציעס... און אַנטאָקאָלסקי און צושפּאָלטענע בײכֿער... חאַ-חאַ — —

— אַך, גאָט מײַן גאָט... — האָט אײנער זיך אַ הויב געטהון — אפשר ווערט שוין גאָר זײַן געװוג?

און דערבײַ האָט ער זיך אָנגעטהון אַ כּח און ניט געלונגען אַ געניץ געטהון.

— עולם!... — האָט דער בעל-הבית אויסגערופען — אפשר וויל מען גאָר טײ? טײ!

— טײ? מען דאַרף נישט קײן טײ. שפּאַצירען

— שפּאַצירען, שפּאַצירען; — האָבען עטליכֿע קולות אונטערגעחאַפּט.

עטליכֿע בענקלעך האָבען אָנגעהויבען רודערן, די שטאָהלענע געדערם פֿון דער סאָפֿקע האָבען אַ ברום געטהון. נאָר אין דעם האָט זיך דערהערט אַ דײַטליכֿער און אונבעקאַנטער באַריטאָן:

— „גאָספּאָדאַ“, איך וויל אײַך אויך עטוואָס דערצעהלען...

אַלע זענען תיכּף שטיל געוואָרען און מיט הכנעה געבליבען זיצען אויף די ערטער. דער אונטערגעשטריכֿענער „אויך“ מיט דעם עצם טאָן האָט אַלעמען אינטערעסירט.

דאָס האָט אַרויסגערעדט אײנער אַ יונגערמאַן, וואָס איז מיט אונז דאָס ערשטע מאָל בעקאַנט געוואָרען. מיר האָבען נור געוואוסט וועגען איהם, אַז דאָס איז אַ דורכפֿאָהרער, אַן עמיגראַנט. די גאַנצע צײַט, וואָס מיר האָבען צווישען זיך גערעדט, איז ער געזעסען אָן אַ זײַט און געשוויגען, און אַלע האָבען אָן איהם פֿער-

נעסען. איצט איז ער געזעסען מיט'ן פראפיל צום פענסטער, א גלייבער, א מאט-בלייכער מיט א פעך־שווארץ בערדעל, מיט צונויפגעלעגטע הענד, מיט צוזאמענגעוואקסענע ברעמען... דער געשטארבענער ווינטער־טאג האט אונטער זיי אריינגעקוקט און האט שוואך בעלויכטען א פאר גרויסע מאדנע אויגען מיט א מיערען, איראנישען פייערל...

— יא, — האט ער זיך נאך א רגע שווייגען אויפגעחאפט און א רייב געטהון זיך דעם שטערן.

דאס בלייכע פריילין האט א ציטער געטהון, אויפגעהויבען דעם קאפ און געבליבען קוקען א צושראקענע, א פערגליווערטע.

— איהר האט געדולד? איך וועל אביסעל מאריך זיין.

אלע האבען מיר געענטפערט דאס, וואס מען ענטפערט געוועהנליך אלע מאל אנ'אונבעקאנטען מענשען אויף אזא שאלה.

— איך פאהר איצט פון דער געבענשטער בעסאראביע נאך... ווייט, ווייט פאהר איך — האט דער יונגערמאן אנגעהויבען:

— איך פאהר דאס פון דארטען, וואו ס'זענען געשאפען געווארען אלע מאלאראסישע לידעלעך, פון וועלכע מיר לעקען אזוי די פינגער, וואו עס טאנצען אין די הייסע סטעפען שלאנקע, שווארץ־ברעמענדיגע שיקסעס, בעהאנגענע מיט פארביגע סטענגעס און בוסען, און וואו לעבהאפטיגע „פארובוקעס" שפּילען אויף ציטרעס און באלאלאיקעס

איך פאהר פון דארטען, וואו צוזאמען מיט סטעפּ־בלומען וואקסען אויס שרעקליכע אינסטינקטען, וואו צוזאמען מיט אקאציעס בליהען אויף אמאל הײדאמאטשינע, און איצט — חוליגאנישע עקעלהאפטיגע אכזריות...

יא, און אט זיץ איך איצט צווישען מענשען און דערצעהל. און צוריק גיב איך א קלער, אז איך זיץ גאר ניט און דערצעהל ניט; אז איך וויים ניט און פערשטעה גארנישט... ס'איז אין גאנצען א נעכטיגער טאג. ווארום זעהן, וואס איך האב געזעהן, און עסען אלע טאג מיטאג און טראגען געקראכמעלטע קראגעלעך מיט גאלדענע שפאנקעלעך און לייענען בלעטער און ארומגעהן איבער די גאסען — איז איהר הערט? אנ'אונפערשטענדליכע זאך... אונפערשטענדליך פאר זיך אליין...

זיין קול איז געווען א זיבערער, א בויגזאמער, א טרויעריג־

ליבער... און דאָך האָט זיך אין איהם געפֿיהלט אַ מאָדנע־מאָדנע גלייבגילטיגקייט ווי ביי אַ מענשען מיט צוגעטעמפּטע נערווען.

— מיין שטעדטעל איז איינס פֿון די גליקליכסטע פֿאַר יודען אין בעסאַראַביען. אין די 70—80־ער יאָהרען האָט מען דאָרט יודען ערלויבט צו קויפֿען ערד, פֿערפֿלאַנצען וויינגערטנער. און אַזוי האָבען זיך דאָרט יודען איינגעלעבט, איינגעוואָרצעלט האַלב פּויעריש, האַלב בעלי־בת'יש, און גענומען קוקען אויף זייערע נחלות ווי ז.ויף אַנ'אייגענטום: מיין בית־המדרש, מיין שטיבעל, מיין פֿערדעל, מיין ווייַנגאָרטען, מיין סטעפּ, מיינע, חאַ־חאַ — מ יי נ ע...

אַזוי האָבען מיר זיך איינגעשמועסט, אַזוי האָבען מיר זיך איינגעוועהנט קלערען, און דאָס איז אונז אריין אין דאָס בלוט... מיר האָבען געפֿיהלט אונטער זיך וואָרצלען. און ביטער, זעהר ביטער איז אונז דערנאָך געוועזען צו דערפֿיהלען, אַז מיר זענען די־זעלבע שוועמלעך ווי אַלע יודישע געמיינדעס אין די איבריגע ערטער. אַביסעל ווילגאָטש, אַביסעל לופֿט, אַביסעל פֿוילע מאָך — אָט האָט איהר אייך אַ שוועמעל. אַ בלאָז אַ טרוקען ווינטעל, אַ טאָטשע אַ וואָרם — און אוים שוועמעל... אוים!

שווער, זעהר שווער, אפשר שווערער פֿון אַלעמען, איז אונז דערנאָך אויסגעקומען מודה צו זיין זיך פֿאַר זיך אַליין, אַז מיר זיצען אין דיזעלבע לופֿט־אכסניות ווי אַלע איבריגע יודען; היינט דאָ און מאָרגען דאָרטען; אַז דער פּעקעל מוז אַלע זיין גרייט... אַז מען מוז אַלע מאָל שלאָפֿען ניט קיין אויסגעטהועגענער, אין די קליידער, אין די קויטיגע וואַנדער־שטיוועל...

שרעקליך איז געוועזען דערנאָך מודה צו זיין זיך, אַז דאָס, וואָס מיר האָבען געליעבט און געפֿילנעוועט, איז געוועזען ניט אונזערע. און ליעב־האָבענדיג אונזער באַשטאַן, אונזער פֿעלד, אונזער הויז, האָבען מיר געטהון דעמזעלבען גייסטיגען פֿערברעך, ווי מיר וואָלטען געליעבט און געלעבט מיט אַ פֿרעמדענס ווייב...

אַרום אונז און צוזאַמען מיט אונז האָבען געלעבט מאָלדאַוואַנעס, ברייטביינערדיגע מיט גרויסע טשובוקעס אין מויל, מיט שרעקליכע אַראָבגעהאַנגענע וואָנסעס, מיט אַ גוטען מבנים־אורח'דיגען שמייכעל אין די ווינקלען פֿון די ליפּען. ווער האָט געטראַכט, אַז אַזאַ געזונדער קאָרפּוס, מיט אַזאַ נאַטירליכען דפק,

ווי אונזער שטעדטעל מיט די אַרומיגע קאָלאָניעס, האָבען אין דער טיעף אַזעלכע שלעכטע געבליטען... אַט בין איך איצט פון אַ יונגעל אויסגעוואַקסען אַ בחור, אַ „גדול" מיט אַ באָרד... אַ נאַרישער שוואַרצער באָרד, און האָב קיינמאָל ניט חושד געווען, אַז אין אונזער געזונדען לעבען קאָנען אַרויסשפּרינגען אַזעלכע צרה'דיגע מכּות ווי פּאָגראָמען, שחיטות... אַז פון אַזעלכע געזונדע, האָראָפּאַשנע יודען קאָן אין איינעגע טעג ווערען—פערצווייפעלטע, גייסטיג און קערפּערליך צובראָכענע בעשעפּענישען, אויף וועלכע מען קלויבט נדבות און מען האָט רחמנות.. אַז עס קאָן אַרויסשווימען אַזאַ ווילדע שרעקעניש ווי... ווי די אַלטע יוכבד, וועגען וואָסערער איך וועל אייך דערצעהלען... און איך האָב אַזוי געגלויבט אינ'ם דאָזיגען לעבען און געהאָפּט פון איהם. און געוועבט דאָרטען מיין צוקונפט פון קינדווייז אָן. פון קינדווייז אָן...

כ'דערמאָהן מיך אַן'אָסיען-נאַכט פון קינדער-יאָהרען. דורך אַ נאַס וועלדעל בין איך דאַן מיט'ן טאַטען געפאָהרען. כ'געדיינק ניט נאָך וואָס. שוואַרץ און וויסט, מען זעהט קיין לעבעדיגען הונד ניט. פּלוצלונג גלייך אונז אין פּנים אַריין: „סטאָפּ!". נאָכ'ן טאַטענס ציטער-טהון האָב איך געמיינט, אַז דאָס זענען אונז גזלנים בעפאַלען... לאָזט זיך אויס, אַז דאָס איז אַ בגילופין'דיגער מאָלדאַוואַן. ביי זיין טאָכטער איז נעכטען חתונה געווען. אַ גדולה!. האָט ער זיך אַוועקגעשטעלט אויפ'ן מיט'ן שאָסיי מיט אַן'עמער וויין און מיט אַ טאָפּ געזייערטע באַקלאַזשאַנעס, און איז מכבד אַלעמען, וועמען ער טרעפט אָן...

און נאָך אַ סך, אַ סך אַזעלכע זאַכען... און אַז איך דערמאָהן מיך אָן זיי, ווייס איך ניט, צי שמייכלען, צי קריצען מיט די צייהן...

אונזער געזינדעל מיט נאָך עטליכע יודישע משפּחות האָבען נישט געוואוינט גופא און דעם שטעדטעל, וועגען וואָסערען איך דערצעהל אייך; צווישען אונזערע נחלאות און דאָס שטעדטעל האָט געפּלייצט ווי העל-בלויעס, לעבעדיגעס גלאָז—דער דנעסטער. און אַזוי ווי אונזער הויפעל איז געשטאַנען אויף אַ באַרג, האָט זיך דאָס גאַנצע שטעדטעל פון אונזערע פענסטער געזעהען, ווי ביי זיך אויפ'ן האַנד...

אַ סך, אַ סך הייזלעך האָבען זיך געזעהען פון יענער זייט

טײַך. װײַסינקע, רײַנינקע, שטענדיג אויסגעקאלכטע, מיט שװאַרצע פּאַסען בײַ די װינקלען נאָכ'ן קלײַן-רוסישען געשמאַק. זומער האָבען זיך די דאָזיגע הײַלעך געטרונקען און אַקאַציעס און אין גרינס פון די אַרומיגע װײַנגערטנער. און קוקענדיג פון בערגעל איבער'ן דנעסטער, האָט זיך אָפּטמאָל געדאַכט, אַז אַ סך, אַ סך זיבעצעהניאָהריגע מײדלעך, אָנגעטהון אין װײַסען, בעהאַנגען מיט שװאַרצע סטענגעס, זענען פערלאָפען אין סאַמע געדיכטען גרינס אַרײַן, און גענומען זיך פאַר די הענד צו געהן אַ קאַראַהאָד...

און װינטער איז די גאַנצע לאַנדשאַפט געװען װײַס. די הײַלעך װײַס. די בױמער װײַס. די רונדע װײַנגערטנערבערג— װײַס... שאַ, שטיל... נאָר דער גלײַכער געקרײַזעלטער רויך פון די קוימענס פלעגט אָנזאָגען, אַז מיטאָג-צײַט, װען פערשװיצטע יודען מיט ברײטע פּלײצעס קומען אַהײם פון די שפּײַכלערס און קעלערס, װעלען זײ געפינען דעם טיש געגרײט, און רויט באַקעגדיגע טעכטער װעלען דערלאַנגען עסען. און געזעצטע חדר-יונגלעך מיט שװאַרצע אויגען װעלען שטיפען און ליאַרעמען אַרום זײ...

אָפּטמאָל פלעג איך זעהן, װי די דאָזיגע יודען קומען צו מײַן טאַטען מאַכען געשעפט.. און דערנאָך, װי מען טרינקט „מאַהאַריטש", און װי אַ יוד דערלאַנגט אַ חװאַט מײַן טאַטען אַ פּאַטש אין פּלײצע אַרײַן פון גוט-ברודערשאַפט, און װי מײַן טאַטע— אויך ניט קײַן שװאַך קערעל—גיט זיך אַ בױג אין דרײַען... געזונדע יונגען, זאָג איך אײַך, זענען דאָס געװעזען מיט געזונדע נשמות, מיט געזונדע זיהן, מיט טעכטער מיט פערברענטע פּנים'ער און פעסטע ברוסטען. איך רעכען, אַז קײנער פון אײַך האָט נישט געזעהן, װי יודישע טעכטער אַרבײַטען אויפ'ן פעלד... אונטער דער הײסער בעסאַראַבער זון האָט מען דאָס װאו ניט װאו געקאָנט זעהן...

און דערנאָך אַז איך בין געפאָהרען קײַן אַדעס לערנען זיך און איך בין אַרויף אויף „מאָלדאַװאַנקע" און דערזעהן אונזערע יודעלעך דאָרטען מיט די דינע פיסלעך, מיט די גרויסע מאָהנענדיגע אויגען, האָב איך זיך גענומען פיהלען אַזױ יתום'דיג, אַזױ אומגליקליך... איך האָב כמעט װי מורא געהאַט בעגעגענען זיך מיט די דאָזיגע מענשען. עפּיס פלעג איך מיך שעמען... עפּיס בין איך זײ געװען שולדיג...

קוים, קוים פלעג איך מיך דערוואַרטען קאַניקול און גלייך — אַ היים. מיך האָט געצויגען אונזער הויפעל מיט'ן באַשטאַן מיט ד׳ שלאַנקע קוקורוזע־וואַנגען... אונזערע אָקסען מיט אונזער פערדעל — מיין פערדעל, — וואָס דער טאַטע האָט איהם אַ נאָמען געגעבען „פעטער זלמן“. אַז איך פלעג קומען צופאָהרען, פלעגט ער מיר אָפּגעבען שלום־עליכם מיט אַ פרעהליכען הירזשען. אונזער שכן יאַקים, אַ מאָלדאַוואַן מיט מורא'דיגע, גוטע און גרויליכע וואָנסעס — ווען איך בין נאָך אַ יונגעל געווען — פלעגט ער מיר מאַכען פייפלעך און ברייינגען מיר די ערשטע צייטיגע היינגלעך ווייַנטרויג בען און קיצלען מיך מיט'ן ביינדעל פון גראָבען פינגער — אַזאַ סאָרט ביינדעל האָט ער געהאַט... אונגערן האָט ער זיך איינמאָל מיט'ן האַק אַ שטיקעל פינגער אָפּגעהאַקט, און אַזוי איז דאָס גען בליבען — אַ פינגער אָהן אַ נאָגעל מיט אַנ'אַרויסגעשטאַרטשעטען ביינדעל... אַז איך בין נאָך געווען אַ בר־מצוה־שנעק, האָט מיר שוין יאַקים גענומען אונטער־ווינקען מיט איין אייגעל פון אונטער זיין שווערער „פאַפּאַחע“... ווען איך פלעג אַרויף אויפ'ן פאַראָם אַריבערצופאָהרען אין שטעדטעל, פלעגט יאַקים אַרויסנעהמען זיין געטרייע פיפקע פון מויל:

— אַ שצאָ? דיווקאַ? חע—חע...

און דאָס פנים האָט איהם בשעת־מעשה געלויכטען ווי ביי אַ מענשען, וואָס ווינשט דעם אַנדערען גליק און „הצלחה“ מיט'ן פולען האַרצען...

אַזאַ איז געווען יאַקים.

און, קומענדיג קאַניקול־צייט אַ היים, פלעג איך אַזוי גערן אַראָבוואַרפען דאָס גימנאַזיע־מונדירעל און אַריינקריכען אין אַ פאַר פאַרוסינע הויזען, אין אַ פאָר שטויביגע שטיוועל מיט לאַנגע חאָליאַוועס, און פלעג מיך אַוועק־לאָזען אַ זומער־לעב איבער די פעלדער און ווייַנגערטנער... שניידען, אַבטונג געבען... גריסען זיך מיט די פאַרובוקעס פון אונזערע און פרעמדע פעלדער... עסען מיט זיי צוזאַמען זייער פריהשטיק: קאַוועגע מיט ברויט, שרייבען קוויטלעך... אַרומפליהען אויפ'ן „פעטער זלמן“ פון שייער צו שייער... מיינע חברים אין גימנאַזיום האָבען פון דעם אַלעם געוואוסט און האָבען מיר אַ צונעמעניש געגעבען: „טאָלסטאָי'ס פלימעניק“... דער דאָזיגער נאָמען פלעגט געזאָגט ווערען מיט זעהר אַ טיעפער איראָניע; דאָס רוב, ווען איך פלעג

מיך אָבזאָגען פון זייערע „סחאָדקעס״, ווען איך פלעג ניט איינשטימען מיט זייערע מיינונגען, ניט אונטערהאַלטען זייערע לאַנגע, געלע ויכוחים...

און אַט דאָ מיט אַ האַלב יאָהר צוריק, האָב איך אינגאַנצען פערענדיגט מיט מיין אייביגען שטודירען. מיר איז נמאס געוואָרען לעבען צוליעב דעם לערנען. מיר האָבען דערעסען די פּראָצענטען מיט די פֿירבערדיגע עקזאַמענעס. ניט געשלאָפען, ניט געגעסען... די קלאָץ־שאלות פון פעטע, געלאַסענע פּראָפעסאָרען מיט דעם גאַנצען שטאָדט־לעבען בכלל. ביז צום ברעכען האָבען דערעסען די חברה סטודענטען מיט אַלע איבריגע קאָלעגען מיט זייערע הונדערטער בראָשורען מיט די לאַנגע שמאַלציגע נעמען, וואָס האָבען אַלע איין טעם, איין ריח, מיט זייערע תרי״ג מצוות פאַר טובת הכלל, מיט זייער רחמנות־קוק אויף דעם, ווער עס טהוט ניט וואָס זיי טהוען, זייערע אונטערגעשאָרענע בלייכע מיידלעך, וואָס אַרבייטען „אין עסק״, און רויבערן פּאַפּיראָסען, זייער צוטהיילען די גאַנצע וועלט נאָר אויף צוויי מינים מענשען, זייער שטאָלצירען מיט דער צוקונפט פון „אונזער פאַטערלאַנד רוסלאַנד״... אייגענטליך, האָט דאָך מיר דאָס לעצטע געדאַרפט זיין זעהר נאָהענט, און פאַר וואָס האָט דאָס מיר אַזוי געריסען די אויערן, ווען דאָס פלעגט אַרויס פון ז י י ע ר מויל?

קורץ, איך בין געוואָרען זעהר נערוועז און האָב אָנגעהויבען זעהן די היים ווי אַ וויספע פון נאַטירליכען לעבען און אַרבייט אין אַ ים פון שימעל און פּראַזען... מיר האָט זיך געדאַכט, אַז ווי נאָר איך וועל קומען אַהיים און כ׳וועל אַריינקריכען אין די לאַנגע שטיוועל און אַוועקלאָזען זיך אין פעלד, אין באַשטאַן... אַז ווי נאָר כ׳וועל נעהמען צוהעלפען דעם טאַטען, וואָס איז שוין אַלטליך און גרוי געוואָרען, און כ׳וועל דורכרייטען אַ פּאָר מאָל אויף דעם „פעטער־זלמן״, וועט אַלץ אַריבערגעהן. איך וועל מיך בערוהיגען, געזונד ווערען, און כ׳וועל אָנהייבען פיהרען דאָס נאַטירליך לעבען, צו וועלכען איך בין געוועהנט געוועזען פון קינדער יאָהרען אָן...

— אַ — אָ — אָה... — האָט איינער פון אונז אין מיטען דעריבען שמאַקהאַפטיג אַ געניץ געטהון, באַלד אָבער פערכאַפּט זיך און דערשטיקט דעם סוף געניץ אין האַנד...

דער ערצעהלער איז באַלד אַנטשוויגען געוואָרען, ווי מיט

א מעסער אָבגעהאַקט, א ווײַלע איז געשטאַנען אַנ'אומרוהיגע, ניט אַב'געגעהמע שטילקייט. באַלד אָבער האָט זיך ווײַטער דערהערט י ע נ ע מ ס קול אין דער פינסטער:

— יאָ, איך בין אַביסעל פערקראַכען דאָרטען אַפילו... נאָר באַלד וועט ווערען זעהר אינטערעסאַנט, זעהר אינטערעסאַנט — אַ סענסאַציע...

מיר האָבען אַלע אינסטינקטיוו דערפיהלט. אַז י ע נ ע ר שמייכעלט אין דער פינסטער, און אַ פרעסטעל איז דורכגעלאָפען... דער, וואָס האָט געגעניצט, האָט זיך גענומען פערענטפערן:

— ניין, ניין, אדרבא, פערקעהרט...

דאָס בלייבע פריילין, וואָס איז מיט אונז געזעסען, האָט זיך ניט איינגעהאַלטען:

— ווער האָט שוועבעלעך?

און אַז דער לאָמפּ האָט זיך אָנגעצונדען אונטער'ן גרינעם אַבאַזשור, האָבען אַלע פערוואונדערט דערזעהן, אַז י ע נ ע ר זיצט אַ קאַלטער, אַ בלייכער מיט צונויפגעצויגענע ברעמען און צוזאַמענגעלעגטע הענד, ווי פריהער.

II.

... „אַ היים בין איך אוועקגעפאָהרען, לאַנגע שטיוועל האָב איך אַרויפגעצויגען, אָבער אויסצורוהען איז ניט אויסגעקומען.

אָט איז צוגעקראָכען דער פערגאַנגענער צרה'דיגער הערבסט מיט זיינע שטרייקען, מיט די „מאַסען אין די גאַסען", מיט די רויטע בענדלעך אויף די לאַצען, מיט דעם איראָניש־צופרידענעם שמייכעל אויף די ליפּען פון יונגע לייטלעך: „אַהאַ, ווער האָט אויסגעפיהרט?". און אָט האָבען אומגעריכט אָנגעהויבען צו קומען שוואַרצע בשורות פון דאַנען און פון דאָרטען... עס האָבען גענומען געהן קלאַנגען, אַז אין די אַרומיגע דערפלעך, דאָ און דאָרטען, האָבען שוין פויערים אָנגעקלאַפּט עטליכע יודען די ביינער פאַר קליינינקייטען, אָדער סתם אַזוי — פון „פראַבע" וועגען.

די אויגען פון די שכנים־מאָלדאַוואַנעס זענען עפּיס געוואָרען מוטנע. אַז מען האָט זיך געגריסט מיט אַלטע בעקאַנטע פּאַרוב־

קעם, האָבען זיי עפּיס געענטפערט זעהר שטיל, אַראָבלאָזענדיג דעם קאָפּ, האַלב פערשעמט, האַלב ברויגז'דיג. און דאָרטען איז שוין געוועזען... און דאָרטען וועט זיין... און דאָ קלויבט מען זיך... און אָט געהט דאָס, און אָט שטעהט דאָס... און אָט שרייבט מען... און אָט קומט דאָס אָן...

די הייזלעך האָבען עפּיס גענומען שרעקען ביי נאַכט מיט זייער ווייסקייט, די הוילע גערטנער האָבען אימה'דיג געשושקעט, פּונקט ווי זיי וואָלטען ביי טאָג בלוטיגע טעלעגראַמעס געלייענט. אַז מען האָט דורכגעפיהרט אַ פּאַס ווייַן, אַ וואָגען מיט פּירות, פלעגט דאָס עפּיס זיין אַזוי, ווי אַ לויה וואָלט דורכגעגאַנגען. די שייערס האָבען גענומען קוקען מיט אַ רחמנות. ביי די יודען האָבען זיך אין אַ פּאָר טעג די פּנים'ער אויסגעצויגען, און ביים ריידען מיט אַ „גוי", האָבען ביי זיי די אויגען געפלאַקערט מיט טיעפען חשד און שנאה. פרעהליכע רויטבאַקענדיגע קינדער האָבען זיך מיט קיילעכדיגע אויגען גענומען צוהערען, וואָס „די גרויסע" ריידען. יודישע בהמות האָבען טרויעריג מעלה'גרה געווען. און איין מאָל אין אָווענד איז אונזער שכן יאַקים אַריינגעפאַלען אַ האַלב-שיכור'ער צו אונז אין שטוב אַריין, אָנגעקוקט דעם טאַטען אַזוי, ווי ער וואָלט איהם געזעהען צום ערשטען מאָל, אַרויסגענומען דעם טשובוק פון מויל און אויסגעשריען מיט אַ מאַחאָרקע-רויך:

— אַ, קאַזשי מיני, אַבראַמקי, חיבאַ צע פּראַודאַ?! 1)

און אַז דער טאַטע און די מאַמע האָבען איהם מיט האַרצקלאַפּעניש גענומען פונאַנדערפרעגען, וואָס ער ווייס, האָט ער דערצעהלט:

— אַ אָם פּרישאָו קומע וואַסילי; האָוואָריאָו, האָוואָריאָו. ברעשיעש, קאַזשו, אַ ווין קאַזשע, ני קאַזשע, נע ברעשו... 2)

נו. דערצעהלט האָט ער, פערשטעהט זיך, דאָס וואָס אַלעמען איז גוט בעקאַנט פון די בעוואוסטע בלעטלעך מיט דער וואָלוועלער, געקויפטער שנאה, מיט די גוזמאות'דיגע, גראָבע בלבולים...

1) זאָג נאָר מיר אַברהם'על, איז דאָס טאַקי אמת?

2) אָט איז געקומען דער קרוב וואַסילי, האָט ער גערעדט און גערעדט; דו ליגסט זאָג איך און ער זאָגט, ניין, זאָגט ער, איך ליג ניט.

און דערצעהלענדיג האט יאקים מיך, זיין געוועזענעם „מאזונטשיק“, אנגעקוקט מיט גרויס חשד.

ס'איז געוועזען ווילד און אונפערשטענדליך אוועקצווארפען קלערען מכח ליפערן אין דער צייט תבואה, מאהלען קוקורוזע, מכח בהמות, דעם „פעטער זלמן“ און אנהויבען מיט א מאל טראכטען איין עפּוש'דיגען, אונענדליכען געדאנק, אז א העסליכער שיכור'ער מיט שמוציגע פערוואקסענע הענד קאן קומען אריינשלאגען טשוועקעס אין שארבען, יא.

אין די צרה'דיגע טעג פלעג איך כמעט אלע נאכמיטאג אריבערפאהרען מיט'ן פאראם אויף יענער זייט דנעסטער — הערען, זעהן, און אגב פלעג איך דארטען פערגעהן געיאהר ווערען מיינע קרובים, וואס האבען געוואוינט אין עק שטעדטעל און האבען זיך זעהר געשראקען.

געוואוינט האבען דארטען: מיינע א קוזינע — זינע האט זי געהייסען, א יונג ווייבעל מיט פרישע בעקלעך, וואס האט זיך אזוי לאנג מכין געווען אבצוגעבען עקזאמענס, ביז וואנען זי האט חתונה געהאט, — איהר מאן — אבראשע, און איהר שוויגער.

אבראשע — א וויין-קאמיסיאנער, א געגרויזעלטער בריונעט מיט א היבש בערדעל, א צוטראגענער, א ווייבער, איז שטענדיג געווען פערנומען אין געשעפט. בפרט, אסיען-צייט, בעת דעם רעכטען קאך פון וויין-בעשטעלונגען, האט ער זיך גאנצע טעג און אווענדען אין דער היים נישט געפונען. אפילו אין יענע אומרוהיגע טעג האט ער זיך ניט געקאנט אבהייסען צו קומען א גלעט טהון זיין צושראקענעם, יונג ווייבעל.

מיט זינען, פלעגען נאר בלייבען אין שטוב איהר האלב-יאהריגעם קינד און אבראשע'ס מוטער — יוכבד, אנ'אלמנה פון א יאהר פינף און פופציג, מיט פערטראכטע טיפע אויגען, מיט מונקעלע, געדיכטע האר — גאר ניט נאך איהרע יאהרען נאך.

אין די דאזיגע גראהע בין-השמשות'ן, וואס זענען געווען אנגעזאפט מיט שרעק, פלעגט זינע גאנצענע שעות נאכאנאנד אומגעהן איבער'ן שטוב, פון וואנד צו וואנד, אנ'עלענדע, א בלייכע, מיט איהר האלב-יאהריגען נפש'ל אויף די הענד, פלעגט ציטערן פון אומליבען שאורך און ווענדען זיך אלע ווייל'ע מיט א קוש צו איהר קינד:

— עופ'עלע מײנס, עופ'עלע מײנס ...

אָדער זי פלעגט מיט טעמפּע עקשנות נעהמען קוקען אויף דעם קאלטבלוטיגען ציפערבלאט פון זײגער און ציהען מיט א בײנקענדיגען קול: — ווען וועט ער שוין קומען, רבש"ע? ווען וועט ער שוין קומען?

איך פלעג צו זײ קומען, ווען ס'איז נאך געווען גאנץ ליכ־טיגליך, און דאך פלעג איך שוין געפינען זײער טהיר פערשפּאַרט און פערקלאפּט, ווי א פעסטונג, מיט א שלאָס און מיט א ריגעל, און מיט א קײטעל, און מיט א גרויסער הילצערנער זאוואלע.

אז איך פלעג אָנקלאַפּען, פלעג איך פריהער דערהערען פון אינוועניג א דערשטיקטעס „אי" און דערנאך א לאנגען „ששא", און מ'פלעגט ווערען שטיל, און דערנאך ניט זיבערע טריט און זינעס קול: „ווער איז דאס?"

איך פלעג מיך אָנרופען.

— אך, דאס ביסטו! — און באלד הויבט אָן קרעכצען דער שלאָס, און גרילצען דאס קײטעל, און קריצען דער ריגעל, און קלאַפּען די זאוואלע, און ווי נאר איך האָב אריבערגעהאַפּט מײן צווײטען פוס איבער'ן שוועל, ווײטער א שליסערײ מיט א קײטלערײ: זרר, דרר, דראס...

מײנע אָנגעצויגענע נערווען פלעגען עס נישט אויסהאלטען און אײדער זאגען „גוט'ן אָוועמד". פלעג איך כמעט ווײנענדיג בעטען זיך:

— גענוג וועט דיר זײן, זינע!

און זינע פלעגט ענדיגען איהריגעס און באלד צוחאפּען זיך צו מיר:

— נו, וואס הערט זיך, ביי אונז? ס'הערט זיך גארנישט?

איהר קול איז געווען בלײך און איהרע קארע אויגען האבען אויף מיך געקוקט מיט אזוי פיעל נעבעט, פונקט ווי אן מײן ענטפער איז אלץ געווענדט.

מיט'ן זעלבען קוק פלעגט יובבר צוגעהן פון אנדער זײט, — און מיט אײן פינגער ביים מויל:

— נו. וואס? פראן נײע טעלעגראמעס? ס'וועט שוין ווען ניט איז נע מען אנ'עק צו די צרות?

— גאָרנישט — פֿלעג איך בערוהיגען די ווײַבער — ס'ווערט דאַכט זיך שטילער, אומעטום, דאַכט זיך.

בײַ יוכבד'ן אויף די ליפּען בעווײַזט זיך אַ שטאָלצער, אירּאָנישער שמײַכעל:

— איהר טרײַסט אונז?

— באמת — פּרוב איך לײַגען.

— און וואָס איז דאָס? — שלעפּט זי מיר אַרויס אַ פֿרישעס בלאַט פֿון אונטער'ן טישטוך און ווײַזט מיר אַן אַ גאַנצען רײַסטער פֿון נײַע פּאָגראָמען, — איהר לײַקענט מיר?

— נײַן, פֿערקעהרט, — הויב איך מיך אָן טומלען, — ניט אַזוי, איך האָב געמײַנט —

— אַך, לאָזט צו רוה. — גיט זי אַ מאַך שטאָלץ מיט'ן האַנד, רוקט זיך אָב אָן אַ זײַט און בלײַבט זיצען אַ שטומע, אַ שטרײַנגע, אַ ברוגז'דיגע.

— און ער איז נאָך אַלץ ניטאָ, — ווענדט זיך זינע מיט שרעק און בענקעניש צום זײַגער, — רבונו של עולם!

און באַלד חאַפּט זי זיך קושען דאָס קינד:

— עופּ'לע מײַנס, עופּ'עלע מײַנס.

און יוכבד זיצט און קוקט אין איין פּינטעל אַרײַן, מיט'ן פֿינגער פֿעסט בײַ די ליפּען, ווי זי וואָלט פֿערשוואָרען זיך אַלײַן: „רײַד נישט, רײַד נישט".

בכלל, איז די אַלטע יוכבד עפּעס שטענדיג געווען אַ מאָדנע— מיט איהרע טונקעלע האָר, מיט איהרע צוזאַמענגעדריקטע ליפּען און שווײַגען, בשעת איהר פֿלעגט עפּעס וועה טהון, מיט איהר שטרײַנגען און שטילען צוהערען זיך און צוקוקען זיך, מיט איהר האַלב-פֿינסטערען אַלקערעל, וואו זי האָט געשלאָפֿען, און פֿון וואַנען זי פֿלעגט אַרויסטראָגען אָפֿטע נדבות. ווען זי פֿלעגט בלײַבען זיצען אַזוי אָן אַ זײַט האַלב ברוגז'דיג, האַלב פֿערטראַכט, האָט זיך מיר געדוכט, אַז די דאָזיגע יודינע בעהאַלט אין זיך אַ פֿערבאָרגענע אַלטע קראַפֿט, און שווײַגט, און שווײַגט.

אויף מאָרגען קום איך ווידער צו זײַ אַרײַן, און יוכבד בע-לײַדיגט זיך ווײַטער דערפֿאַר, וואָס איך טרײַסט זי, און נעהמט מיר לײַענען אַ רײַסטער פֿון נײַע אומגליקען, און זינע הערט זיך צו, ברעכט די הענד און קושט דאָס קינד, און קוקט אויפֿ'ן

ווייגער, פלוצלונג האָט זי ציטערדיג און מיט'ן גאַנצען האַרצען אַ זאָג געטהאָן:

— גאָט מיין גאָט, זאָל חאָטש „ד א" ניט זיין.

יוכבד האָט זיך אומגעריכט אַ הויב געטהון, ווי זי וואָלט דערפיהלט אונטער זיך אַ שלאַנג, און אַ געשריי געטהון אויף זינע'ן מיט אַזאַ קול, אַז די לעצטע איז אַ פערצאַפּעלטע געוואָרען:

— פערד!

און גלייך האָט זי זיך געלאָזט געהן צו זיך אין אַלקערעל אַריין.

אויפ'ן שוועל פון אַלקערעל האָט זי זיך ווייטער אומגעקעהרט צו זינע'ן אַזאַ בייזע, אַ שטאָלצע:

— דו ביזט אַ פערד, הערסט?!

און באַלד האָט זיך געלאָזט הערען אַ גערויש פון פערשפאַרען אַ טהיר.

זינע איז אַ ווײַלע געשטאַנען אַ צומישטע מיט אַ רחמנותדיג צוקרימטען פנים, דערנאָך האָט זי זיך אַראָבגעלאָזען אויף אַ שטוהל און האָט זיך היסטעריש צוויינט.

אין יענער נאַכט, אַז איך האָב זיך צוריקגעקעהרט אַהיים, איז מיר געווען אַזוי שווער, אַזוי שווער, דער שרעק איז געהאַנגען אין דער פייכטער אַנגעלאָדענער לופט, דער שרעק האָט געטריפט פון די דעכער, דער שרעק האָט בלייך געקוקט פון די געקאַלכטע הייזלעך. און דער דנעסטער האָט גערוישט אַזוי פרעמד, אַזוי פרעמד, אַזוי גוי'יש. און דאַן האָט מיר צום ערשטען מאָל אַ בליץ געטהון אַ געדאַנק: ווי גוט עס איז אַוועקצוּוואַרפען די „נחלה" מיט'ן סטעפּ, מיט'ן באַשטאַן, מיט די בהמות, אונטערהאַקען אַלע וואָרצלען, אויפהויבען זיך ווי אַ פעדערעל מיט איין קליין פעקעלע אין האַנד און אַנטלויפען קיין אַמעריקאַ, קיין אַפריקאַ, אין הרי-חשך, אײדער זעהן, אײדער עס זאָל אויסקומען זעהן אַזעלכע אומזיסטע, ביטערע סצענעס אין אַזאַ ריינעם און שטילען געזינדעל.

אַזוי האָבען זיך געצויגען נאָך עטליכע פינסטערע, אומרוהיגע טעג, פאַר וועלכע יונגע זענען אַלט געוואָרען און פון

אלטע זענען געווארען קינדער. איך רעכען, אז איטליכען פון אייך איז מעהר אדער ווייניגער בעקאנט דעם טעם שלאפען ביי נאכט ניט קיין אויסגעטהאנענער, מיט אנ'אנגעלאדענעם רעוואלווער אין קעשענע, מיט בייזע חלומות, מיט אנגעצויגענע נערווען, מיט א ביטער-זויערען טעם אין האלז, ווען ס'איז געגוג איין נעוועהנליכער שארך, אז מען זאל זיך א חאפ טהון און לויפען גלייך בעגעגענען דאס, וואס מען ערווארט...

נאך אזא אומרוהיגער נאכט האב איך איינמאל בעגינען דערפיהלט אויף מיר דעם טאטענס האנד. איך בין גלייך אויפגעשפרונגען, און גלייך— צום פענסטער געחאפט א קוק אריבער'ן טייך אין שטעדטעל אריין.

ביי אונז אלעמען אין הארצען האט עפעס געדרימעלט א פיבעריש געפיהל. מיר זענען כמעט געווען איבערצייגט, אז דאס אומגליק דארף זיך אנהויבען פון שטעדטעל, און אז עס וועט ענדיגען זיינע מעשים דארטען און וועט פון אלץ מאכען אש און ביינער, וועט עס אריבערשווימען דעם דנעסטער און וועט אונז אויך בעפאלען און וועט פון אונז אויך מאכען אש מיט ביינער, און צווישען ביידע שווארצע קופעס אש וועט זיך פלייצען דער דנעסטער א רוהיגער, א בלאהער, אזוי ווי ער האט שטענדיג געפלייצט...

און איצט, חאפענדיג דעם ערשטען קוק דורכ'ן פענסטער, האב איך ווי דורכ'ן נעבעל דערזעהן, אז אין שטעדטעל שפאצירט שוין דאס אומגליק פראנק און פריי, שטעקט שפאטיש געלע, פייערדיגע צינגער, קרייזעלט הרחבה'דיג א שווארצען געדיכטען רויך, ווינקט אין אונזערע פענסטער און לאכט פון אונז, און חמורעט זיך.

איך האב נישט דערקענט דאס בילד פון שטעדטעל. די ווייסע הייזלעך האבען זיך געבאדען אין העלישען פייער. די ארומיגע רונדע וויינגעטנער און סעדער זענען געווען פאר פלייצט מיט ברייטע חואליעס פון רויך. נאר פון דאנען און דארטען האבען נאך ארויסגעקוקט א פאר הייזלעך, בלייבינקע דערשראקענע, און האבען געווארט, געווארט.

איך האב מיינע אייגענע אויגען ניט געגלויבט. איך האב געמיינט, אז דאס איז נישט מעהר ווי א פארטזעצונג פון די ביי-

זע חלומות, וואָס האָבּען זיך שוין מיר עטליכע נעכט געחלומ׳ט.

דער מאַמעס קול האָט מיך אויפגעוועקט.

אין שטוּב בּיי אונז איז געשטאַנען אַ מיש-מאַש מיט אַ שרעק. די מאַמע מיט אַ גרויסען קישען אין די אָרעמס האָט זיך געפּלאָנטערט צווישען די שטוהלען און אַרום טיש און געשריען צו אונז מיט אַ פערצווייפעלטען, הייזעריגען קול, אַז מען זאָל נאָך איהר לויפען...

ברכה, מיין יונגערע שוועסטער, האָט אַ האַלב נאַקעטע מיט צושויבערטע צעפּ אַרויסגעחאַפּט פון שאַפע איהר יום-טוב-דיגעס, קאַראַקולענעם זשאַקעטעל, איז אַריינגעקראָכען מיט דער לינקער האַנד אין רעכטען אַרבעל, און מיט דער אַנדער האַנד האָט זי געפּאָכעט, און האָט אויך געשריען. דער טאַטע האָט גע-שוויגען, נאָר ער איז געוועזען אַזוי בּלייך. אַזוי בּלייך. עס האָט זיך געדוכט, אַז דער ווייסער צייל האָר פון זיין בּאָרד איז אַ פאָרטזעצונג פון זיין פּנים. מיט טרייסעלדיגע הענד האָט ער טיעפער אָנגערוקט זיין היטעל, פערשפּילעט נאָך אַ קנעפּעל פון פּידזשאַק און גענומען די האַק אין האַנד. נאָר ס׳איז גענוג געווען איין קוק צו טהון אויף איהם, כּדי צו פערשטעהן, אַז ער גלויבּט אַליין ניט, אַז מיט דער האַק וועט ער האַקען מענשעשע קערפּערס...

— גזלנים, וואָס שטעהט איהר? האָט די מאַמע געשריען, — גזל-נים!

צום סוף זענען מיר אַלע אַרויסגעלאָפען.

ניט ווייט פון בּרעג זענען געשטאַנען אונזערע עטליכע יודישע שכנים, מיט לאַנגע בּערד, אַזוינע עלענדע, בּלייכע, רחמנות׳דיגע. שרעקליך איז צו זעהן, ווי געזונדע, דערוואַקסענע מענשען פּיהלען זיך קליין, אָבהענדיג ווי וויעג-קינדער. ווייבּער האָבּען געבּראָכען די הענד און געשריען. און געשלעפּט די מאַנען פאַר די אַרבּעל. געלאַסען צווישען אַלעמען איז געווען נאָר איין בּי-יאַקים. ער איז געשטאַנען אויפ׳ן סאַמע הויכען בּרעג, שוין אַ בּיסעל אויסגעטרונקען אויפ׳ן ניכטערען מאָגען, און געמורמעלט האַלבּ צו אונז, האַלבּ צו זיך אַליין, צוגעשאָקעלט מיט זיין הויכער בּרוי-נער פּאַפּאַחע.

— אַ אָם שצאַ קאַזאַל קומע וואַסילי. האָוואַריאַו, האָוואַ-

דיאו. ברעשעש, קאזשו. ני, קאזשע, נע ברעשו, קאזשע, נע ברעשו.

און דער דנעסטער האט פון יענער זייט געטראגען ווילדע אויסגעמישטע קולות. עפעס האט דארטען געקנאקט, עפעס האט דארטען געברומט און געלעקט, און געפרעסען מיט פייערדיגע צינגער. עפעס א גרויסעס, א מורא׳דיגעס האט געטראטען מיט שווערע לאפעס:

— בראך—ך, בראך, בר—ראך—בראך.

אין מיטען דעם ליארעם האט זיך ווייט, ווייט אריינגעשפאלטען א דינער, עקבערנדיגער פאלצעט: — אי — א — געווא—א— און אבגעהאקט זיך.

און עד היום פערשטעה איך ניט, פאר וואס גראד אין יענער מינוט האט זיך ביי מיר געפלאנטערט אין אויפגערעגטען מוח: — עופ׳עלע מיינ׳ם, עופ׳עלע מיינס, און ער איז נאך אלץ ניטא, ניטא.

פלוצלונג האבען אויסגעשריען עטליכע שטימען מיט אמאל:

— זעהט! וואס איז דאס? דארטען —

— „זיי” לויפען שוין. אי! זעהט.

— וואס שטעהט איהר, גזל—נים!

אויף יענער זייט, פונ׳ם רויך און פייער, איז ארויסגעלאפען א שווארצעס קופקעלע מענשען און גלייך צום וואסער צו, צום פאראם. זיי האבען עפעס געשריען, געמאכט מיט די הענד.

— מיט העק, מיט העק, — איז דורכגעלאפען א קול צווישען אונזערע.

עטליכע האבען געחאפט לויפען, אנדערע זענען צוגעפאלען צו יאקימען, ער זאל זיי ראטעווען, געשטופט איהם דריירובעלדיגע אין האנד.

— בהמות! — האט זיך אין מיטען דערינען דערהערט מיין טאטענס קול, — ציגען, שלימזל׳ניקעס! — האט ער זיך גענומען זידלען, — וואסער שווארץ-יאהר! דאס פאהרען יורען, יו—רען! טפו!

— ווא—אס?

און אלע האבען זיך איינציגוויי און ניט זיבער גענומען אומקעהרען און לויפען אראב צום ברעג.

דאָס שוואַרצע קופּקעלע מענשען איז שוין געשוואומען אויפ'ן פּאַראָם. אַלע האָבען דאָרטען פֿון אַלע כּחות געשלעפּט דעם קאַנאַט, געשלעפּט, געשטופּט זיך און געשריען. די שׂרפה פֿון שטעדטעל האָט זיך חמורע, קאָפּ־אַראָב, אָבגעשפּיגעלט אין דנעסטער, און צווישען ביידע שׂרפות איז געשוואומען דער פּאַראָם, ווי אַ שטיקעל גאַנץ־געבליבענער בנין מיט לעבעדיגע נפשות.

— גאָרנישט, זיי לויפען — האָט זיך מיין טאַטע נישט געקאָנט בערוהיגען, — לויפען...

אין אַ לאַנגער, לאַנגער ווײַלע אַ ו איז דער פּאַראָם צו געשטאַנען צום בריקעל, און פֿון איהם זענען ניט טויט, ניט לעבעדיג אַראָבגעשפּרונגען ביי אַ מנין טויט־דערשראָקענע יודען מיט ווייבער מיט אַ פּאָר קינדער. אַלע פֿערשוויצטע, בלייכע, פֿערסאָפּעטע; איינער מיט אַ גרויסען, בלויען און בלוטיגען בייל אויפ'ן שטערן. צווישען זיי אויך אַבראַשע, זינע מיט'ן קינד אויף די הענד און יוכבד. ביידע אָהן טיכלעך מיט צושויבערטע האָר. אַבראַשע'ן האָב איך קוים דערקענט. ער איז געווען אינגאַנצען נאַס, די קליידער נאַסע, צוגעקלעפּטע צום לייב, און פֿון זיין אויסגעווייקט בערדעל האָט עפּעס געטריפּט ניט בלוט, ניט בוריקעס־ראָסעל.

עטליכע פֿון די אָנגעקומענע האָבען באַלד געחאַפּט לויפען באַרג־אַרויף און שרייען מיט אַ פֿערשטיקט קול אין דער וועלט אַריין:

— שטעהט ניט... שטעהט ניט... שטעהט ניט...

מיר האָבען זיי אַרומגערינגעלט און נישט געלאָזען לויפען:

— וואָס איז? וואָס איז?...

מיין טאַטע האָט געוואָלט אַריבערשרייען זיין אייגענעם שרעק.

— בהמות, חמורים! — האָט ער זיך געזידעלט — וואָס רעדט איהר ניט? פֿערד!

פֿון הינטען האָט זיך דערהערט אַ גראָבער, קאַלטער געלעכטער. דאָס האָבען געלאַכט די פּאַרובקעס אויף דעם אָבגעשוואומענעם פּאַראָם.

איין ווייבעל פֿון די אָנגעקומענע, מיט גלעזערנע, אויסגעגלאָצטע אויגען, האָט זיך גענומען רייסען פֿון אונז און שעפּטשען מיט אָבגעחלש'טע ליפּען:

— לאָזט, לאָזט, אָט לאַכען זײ, איהר הערט דאָך, לאָזט, אָט לאַכען זײ —

— אָט מיט אזא קלאָץ, אָ! — האָט בעוויזען דער יוד מיט'ן בײל אויפ'ן שטערן.

אַבראַשע אַ נאַסער, אַ קלעפּיגער, האָט געקלאַפּט מיט די צײהן ווי אין קדחת:

— בעהאַלט—ט—ט אונז, מען ווע—טע באַלד—ד קומען, באַלד קומע—מען.

— איהר ווייסט ניט, איהר ווייסט ניט — האָט געחור'ט אַ נידעריגעם מבולבל'דיגעם יודעל — איהר, איהר ווייסט ניט,

און אַ יללה פון ווייבער:

— וואָס טהוט מען, וואָס טהוט מען?

— מען קוילעט ווי, ווי, שטעהט ניט, עס גיסט זיך בלוט אין די גאַסען, בלוט.

ביי דעם וואָרט בלוט זענען יודישע אויגען גרוים און קיי־לעכדיג געוואָרען, אַ מיש־מאַש, און אַלע האָבען זיך אַ וואָרף געטהון צו יאַקימען בעטען רחמים. פון דעם שטיק־מענשען, וואָס האָט אַרומגעחאַפּט דעם פויער, האָט זיך נאָר דײַטליך געהערט:

— דאָברי טשאָלאָוויק, דאָברי טשאָלאָוויק.

אומגעריכט פאַר זיך אַליין בין איך מיט אַמאָל רויט גע־וואָרען. אָהן ווערטער האָב איך אָנגעטאַפּט דעם רעוואָלווער אין קעשענע און געלאָזען זיך לויפען צוריק צום טײַך. אונטער'ן בריקעל איז געווען צוגעבונדען אונזער אַנ'אייגענעם שיפעל.

— משוגענער, וואוהין? — האָב איך נאָך זיך געהערט אַ ווילדען, הייזעריגען קוויטש.

דאָס האָט געשריען מײַן מאַמע. נאָר איהר קול איז עפּעס געווען ווײַט, ווײַט, ווי דורכ'ן חלום, אין קאָפּ האָט מיר נאָר געבליצט:

— עס גיסט זיך בלוט אין די גאַסען... דאָברי טשאָלאָ־וויק, דאָברי טשאָלאָוויק.

דער ווינד האָט מיר געפּײַפט אין די אויערן, און דער רויך האָט געוואונקען: „קום, קום!". נאָך אין אַ סקונדע אַרום בין איך שוין מיט איין פוס געווען אין שיפעל. נאָר דאָ האָב איך דער־פיהלט, אַז איינער האָט מיך פעסט אָנגעחאַפּט ביי'ן אַקסעל.

שיִער־שיִער האָב איך נישט אויסגעשאָסען, — אַזוי פּלוצלונג האָט זיך דאָס געטראָפען. איך קעהר מיך אום: דער טאַטע!

זיין פּנים איז געווען גראָה־געלב און זיין גרויליכע לאַנגע באָרד האָט געציטערט:

— מיין זוהן — האָט ער נאָר געקאָנט אַרויסריידען און זיך אָבגעהאַקט. און זיין קוק איז געווען אַזאַ יתום־דיגער, אַזאַ אומגליקליכער, אַ פערגאָסענער מיט טרעהרען.

אָט דער דאָזיגער „מיין זוהן" מיט'ן קוק האָבען מיך אין איין אויגענבליק פערשיכורט. די הענד האָבען זיך מיר אָבגעלאָזען — אַרויס דער גאַז און איך האָב פּלוצלונג דערפיהלט, אַז אַלץ איז שוין ד אָ ר ט ע ן פערפאַלען. אַז קיינעם וועל איך שוין ניט העלפען, און דאָס וואָס געווען איז געווען. און דאָס וואָס וועט זיין, וועט זיין...

— איך האָב אַ רעוואָלווער, איך האָב אַ רעוואָלווער, — האָב איך נאָר געמורמעלט, ניט וויסענדיג צוליעב וואָס, און אַרויסגענומען דאָס, וואָס איך האָב גאַנצע טעג און נעכט געוואַרעמט אין קעשענע.

דער טאַטע האָט נאָר אַ שאָקעל געטאָהן מיט'ן קאָפּ: „בעהאַלט!" און האָט מיך אַוועקגעפיהרט פאַר'ן האַנד ווי אַ קליין קינד.

אין אַ ווײַלע אַרום בין איך שוין געגאַנגען מיט אַנ'עדה בלייבע יודען און פערוויינטע ווייבער. אונז אַלעמען האָט געפיהרט יאַקים, ווי מען פיהרט אַ סטאַדע צושראָקענע שעפּסען, און דער „גוטער פּאַסטוך" אַליין איז אונז נאָכגעגאַנגען, געקלונגען אין קעשענע מיט די זילבערנע רובעלס, וואָס מען האָט איהם געגעבען דערווייל „נאַ הורילקו". גוטע געפיהלען האָבען איהם נישט געלאָזען רוהען, איז ער אַלץ געגאַנגען און האָט געדבר'ט, צושאָקלענדיג מיט זיין שווערער פּאַפּאַחע:

— אַ אָם שצאָ הוּאוריוו קוּמע וואַסילי! ברעשעש, קאַזשו... ני, נע ברעשו, קאַזשע, נע ברעשו.

זינע איז געגאַנגען אַ האַלב־געחלש'טע. דאָס קינד האָט ביי איהר אומרוהיג געדרעמעלט אויף די אָרעמס, אַלץ געמאַכט מיט די ליפּעלעך, געקנייטשט דאָס נעזעל. ניט וויסענדיג פאַר וואָס, האָב איך מיט אַ מאָל גענומען שמייכלען און אַ זאָג געטוהן זינע'ן שטילערהייד:

— און ער איז נאָך אַלץ ניטאָ, און ער איז נאָך אַלץ ניטאָ. זינע האָט אפילו דעם קאָפּ נישט אַ קעהר געטהון.

יוכבד איז געגאַנגען אַ בלייכע, אַ שטריינגע מיט אָבגעדעקטע צוואָרפּענע, דונקעלע האָר, און איהר אַלטער פּראָפיל איז געווען אַרומגערינגעלט מיט די דאָזיגע האָר, ווי אַנ'אַלטעס בילד אין פּרישען, נייעם רעמעל. דערזעהענדיג מיך, האָט זי אויף מיך אויסגעשטעלט ביידע אויגען, ווי איינער טענה'ט: „היינט וואָס האָסטו מיך געטרייסט?" — און אַ זאָג געטהון:

— גוט!?

און הינטען האָט גערעוועט און געקנאַקט אַלץ נעהנטער און ווילדער געטופּעט מיט שוועֶרע, שוועֶרע, בעוואָפענטע לאַפּעס: בראַך־ך, בראַך־ך.

דער יוד מיט'ן בייל אויפ'ן שטערן האָט געחאַפּט לויפען פאָרויס און שרייען:

— אָי, גיבער, גיבער, גיבער!

III.

בעהאַלטען האָט אונז יאַקים ביי זיך אין זיין אַלטען ווייןקעלער הינטער די עטליכע יודישע הייזער, וואָס זענען געשטאַנען אויף דער זייט דניעסטער.

אַז מיר האָבען זיך גענומען אַראָבלאָזען אויף די קרומע, פערפוילטע טרעפּלעך, זענען אַלעמענס פּנים'ער געווען גראָה־געל. ערנסט זענען אויך געווען די פּנים'לעך פון די צוויי 4—5־יאָהריגע קינדער, אַ יונגעלע מיט אַ מיידעלע, וואָס האָבען זיך אָנגעהאַלטען אָן די קליידער פון זייערע מאַמעס. אין זייערע קינדערשע אויפגעריסענע אויגען האָבען געציטערט קליינע נאַאיווע פראַגעצייכענס. די „גרויסע" האָבען זיך שטומערהייד איבערגעקוקט און איטליכען האָט זיך מיט אַ קרענקליכען, קלטען גרויל איבערגעגעבען דעם צווייטענס געדאַנק: „ווער ווייסט, צי מען וועט פון דאַנען לעבעדיגערהייד אַרויסגעהן?", און דאָס עלטערע פון ביידע קינדער — דאָס מיידעלע, האָט זיך אַ ווילע איינגעשפּאַרט מיט איין פּיסעל אין אַ טרעפּעל:

— מאַמ... מאַמע, וואוהין געהען מיר דאָס?...

די מאַמע האָט איהר פערשטעלט דאָס מײַליכעל מיט'ן האַנד:

— ש-ש-שטיל, מײַן קינד, זאָלסט שווײַגען, מען טאָר ניט, מען וועט אונז דאָרטען געבען ווײַן, ווײַן...

— ווײַן?

די מאַמע האָט נישט אויסגעהאַלטען דעם אומגלויביגען, אָפענעם בליק פון איהר קינד און אָבגעקעהרט דעם קאָפּ.

און וואונדערבאַר, וואָס אין אַזעלכע צרה'דיגע מאָמענטען בעמערקען זיך ניט ווילענדיג אַלע קלײניגקײַטען, און ווי שווערע שטיקלעך בלײַ פאַלט דאָס אַראָב אין זכרון. דערמאָהנענדיג זיך דאָס אַראָבלאָזען זיך אין קעלער, געדײַנקט זיך פון אײן זײַט אַ רונדער באַרג מיט יאַקים'ס קאַרשען-גאָרטען, אַ הויכער גאָרטען, אַ נאַסער, אַ שווינדזיכטיגער, — און פון דער אַנדער זײַט אַ פּײַכטער, געשלײַנגעלטער וועג, וואָס פיהרט קײַן „באַלנעשטי״ — אײנס פון די אַרומיגע דערפלעך. אויפ'ן וועג איז געלאָפען אַ געל הינטעל און האָט געשמעקט דאָס נאַסע זאַמד, ווי דער שטײַגער איז בײַ הינטלעך, און אויף יענער זײַט צוים פון קאַרשען-גאָרטען איז געשטאַנען יאַקים'ס שײַגעצ'ל מיט רויטע באָרוויסע פיסלעך און עפּעס געפּאָרקעט זיך דאָרטען. ווי נאָר ער האָט דערזעהען יאַקימען, האָט ער גענומען ליאַרעמען און ווינקען:

— האָ—האָ... טיאַטקאַ! זשאַבאַ! טיאַטקאַ, זשאַבאַ...[*])

יאַקים האָט אויף איהם אויסגעגלאָצט אַ פּאָר בלוטיגע אויגען:

— צאַיץ, צאַיץ... בים מאָבי![**]) — און האָט איהם בעוויזען אַ ברוינעם, האַרטען קולאַק.

אַז דער לעצטער פון אונז האָט זיך אַראָבגעחאַפּט אין קעלער אַרײַן, האָט יאַקים בחפזון'דיג פערמאַכט הינטער אונז די שווערע, דיקע טהיר, און באַלד האָט זיך דערהערט אַ הײזעריגער קנאַק פון אַ גרויסען שלאָס, אין וועלכען מען דרעהט איבער אַנ'אַלטען, פערראָסטעטען שליסעל.

די פינסטערניש האָט אונז אײַנגעשלונגען. שטיל. אַלע האָבען מיר דערפיהלט, אַז פון איצט אָן ליגט שוין דער שליסעל

1) האָ, האָ טאַטע! אַ זשאַבע, טאַטע, אַ זשאַבע!

2) שווײַג, שווײַג... דער טײַוועל זאָל דיך!

פֿון אונזער אַלעמענס לעבען בײַ יאַקימען אין די ברייטע „שאַ־
ראַוואַרעס"...

די פֿינסטערניש אין קעלער איז געווען אַ פֿײַכטע, אַנ'אַלטע.
זי האָט געשמעקט מיט אַ שאַרפֿער פֿײַכטקייט, מיט איבערגעזוי־
ערטען פראָסטען ווײַן און מיט צוגעלעגענע ווײַנט־בען. נאָר
אין קלײנעס, גראַטען־פֿענסטערעל — מעהר אַז העלפֿט אײַנגע־
גראָבען אין דער ערד, האָט אַרײַנגעטראָגען אין קעלער אַ גראָ־
הען פֿלעק ליכטיגקייט און האָט עס געוואָרפֿען איבער אונזערע
קעפּ אויף די געמויערטע, פֿײַכטע וואַנד וואָס אַנטקעגען. אַז
אונזערע אויגען האָבען שוין שלום געמאַכט מיט דער פֿינסטער־
ניש, האָבען פֿון דער לעצטער גענומען אַרויסשווימען טעמפּע,
ברייטע און בײַכיגע פֿיגורען.

דאָס זענען געווען ווײַן־פֿעסער.

נאָר עטליכע פֿון די פֿעסער זענען געשטאַנען שווערע, אָנ־
געגאָסענע. די איבעריגע זענען אַלע געווען פּוסטע, אָנגעשפּאָל־
טענע אָהן רויפֿען, אָהן שפּונטען. אַז אײנער פֿון אונז האָט זיך
אונגערן אָבגעקלאַפּט אָן אַזאַ פֿאַס מיט'ן שוך, פֿלעגט עס אַרויס־
געבען פֿון זיך אַ דומפּיגען הילך:

— באָ—הו...

דער דאָזיגער הילך האָט געשראָקען, פּונקט ווי אַ מגושמ'־
דיגער, שיכור'ער גוי וואָלט זיך אויפֿגעכאַפּט און גראָב אַ זידעל
געטהון פֿון פֿאַס אַרויס. אַלע האָבען דערפֿאַר געזעהן צו פֿער־
נעהמען וואָס ווענינער אָרט און מאַכען וואָס קאַרגערע און פֿאָר־
זיכטיגערע בעוועגונגען.

פֿון דער שוואַרצער, אָנגעשפּאָלטענער סטעליע האָבען גע־
טריפֿט שווערע, קאַלטע טראָפּענס נאַסקייט. אַראָבפֿאַלענדיג
האָבען זיי שווער און הײזעריג געפּויקט אויף די אָבגעבראָכענע
פּוסטע פֿעסער: דאָק—דאָק—דאָק—אַזוי מאָנאָטאָן, לאַנגזאַם,
אײנס נאָך אײנס. און מיט אַ מאָל, פּונקט ווי זיי וואָלטען
אָנגעוואָרען די געדולד! דאָק—דאָק—דאָק—דאָק. אַזוי גיך־גיך,
אַ מין פּיקערײַ פֿון הונגעריגע היהנער. אין אַ ווײַלע אַרום
ווײַטער אָבגעהאַלטען, אײנציגווייז. אַ טריף נאָך אַ טריף.
„דאָ—ק" און שטיל, און ווײַטער: „דאָק—ק" און שטיל. שלעכט
האָט דאָס געווירקט אויף אונזערע אָנגעצויגענע נערווען. ס'האָט

זיך געוואָלט פערטומלען די קלאַפּעריי מיט אַ ליאַרעמדיגען גע־שפּרעך, נאָר ריידען היך האָט מען מורא געהאַט.

— קאַ־אַלט־ט, — האָט אַבראַשע געקלאַפּט מיט די ציינער און געטוליעט זיך צו אַ פולען פאַס וויין.

מיין טאַטע איז צו איהם פאָרזיכטיג צוגעגאַנגען:

— אַבראַשע, אין וואָס האָסטו זיך דאָס אַזוי איינגענעצט?

— שיער ניט דערטרונקען, — האָט אַבראַשע געקלאַפּט מיט די ציינער.

— וואָס? וואָס דערטרונקען? דיך?

— איינענע גויים... ווער זאָל זיך ריכטען?

— וואו גויים?

— אין אַ פעסעל וויין, — האָט אַבראַשע געשעפּטשעט, ניט קוקענדיג אויף מיין טאַטען, — איך קום באַגינען צו קאָנדראַ־טענקען אין קעלער — צונעהמען דאָס פאַס וויין, וואָס איך האָב ביי איהם נעכטען געקויפט, איך ווייס נאָך פון גאָרניש, איך געה אַריין אין קעלער, מיין פאַס איז אויפגעבראָכען און קאָנדראַטענקעס פּאַרובקעס מיט נאָך עפּעס גוי'עצען שטעהען אַרום פאַס און מען זויפט מיט גאַנצע טעפּ. שיכור'ע, פערשטעה איך דאָך שוין. טהו איך זיך פונדעסטוועגען אָן אַ כח און פרעג. חאַפּט מען מיך קלאַפּען און טרייסלען. אויפגעהויבען — און „בוך” אין פאַס אַריין. גענומען טובל'ן „אָס טאָבי — מאַכען זיי — זשיד, ווינאָ”[1])

גיפטיג דורך פערסקאַליעטע ציינער האָט אין מיטען יוכבד אַ פרעג געטהון:

— גו—וט?

און קיינער האָט נישט געוואוסט, ביי וועמען זי פרעגט דאָס, ווייל איהרע אויגען האָבען טעמפּ געקוקט אין דער פינ־סטער אַריין איבער אַלעמענס קעפּ.

— מיט'ן קאָפּ אַראָב, מיט'ן קאָפּ אַראָב, — האָט אַבראַשע געקלאַפּט מיט די ציינער — „אָס טאָבי, מאַכען זיי זשיד, ווינאָ”... קאַלט, קלעפּיג, פּאַסקודנע, בררר.

און ווייטער אַ רגע שטיל. ווייבער זיפצען, דערשטיקט, אין זיך. שווערע טראָפּענס פּויקען אין די צושפּאָלטענע פענסטער.

---

[1]) אָט האָסטו דיר, זשיד, וויין.

— וואָס האָבען דאָס די פּאַרובקעס פון פּאַראָם געלאַכט ?
האָט זיך אײנער דערמאָהנט.

אַלע האָבען געשוויגען, נאָר טראָפּענס פײַכטקײט האָבען געענטפערט: — ד—דאָק—ק—דאָק.

אין אַ ווײַלע אַרום האָט אַ ווײַבעל בעטראַכט דאָס, וואָס מען האָט געפרעגט:

זײ האָבען געמאָגט לאַכען מיט בלוט אפילו. צו קאַרב פון מענשען גענומען, נאָך געדאַרפט אַ דאַנק זאָגען.

דורך דאָס גראַטען־פענסטערל הויבט אָן דערגרייכען אַ צו־ריבענער, ווײַטער גערויש, אָפּטמאָל בעגלייט מיט אַ דײַטליכען קנאַק, פונקט ווי קעץ קלעטערן אויף אַנ'אַלטען טרוקענעם דאַך פון שינדלען.

דער יוד מיט'ן בײַל אויפ'ן שטערן האָט מיט אַ מאָל אַ חאַפּ געטהון מײַן טאַטען פאַר'ן אַרבעל:

— איהר, איהר קאָנט איהם גוט? יאַקימען אײַערען.

מײַן טאַטע, אַנשטאָט צו ענטפערען דעם יודען. האָט זיך אַ קעהר געטאָן צו מיר מיט אַ זיפץ:

— דאָס פערד מיט, מיט די בהמות אונזערע האָט ער אָבגעפיהרט צו זיך. אפילו אין לאָמפּ האָט ער שוין אַרײַנגעגאָסען, ווײַטער איז.

און ווידער אַ לאַנגער, געבראָכענער זיפץ און אַ שפּרײַט־אויס מיט די הענד:

— וואָס קאָן מען וויסען?

דער ווײַטער גרילצענדער קאַצען־גערויש האָט זיך פער־שטאַרקט. אַלע די, וועמען די פינסטערניש און שטילקײט פון קעלער מיט דער פערשלאָסענער דעמבענער טהיר האָבען געווען אַ ביסעל פערזיכערט, האָבען זיך ווײַטער אויפגעצאַפּעלט. מאַנס־בילען האָבען שווער געאָטהעמט, געשושקעט זיך, די פנים'ער פון די ווײַבער, אויף וויפיעל ס'איז געווען מעגליך פונאַנדערצו־קוקען אין דער פינסטער, צווישען די טעמפּע, בײַכיגע פעסער, זענען געווען געל. זײערע אויגען האָבען גאַרניכט געזעהן אַרום זיך, חוץ זײערע אײגענע שרעקענדע געדאַנקען.

דאָ האָט זיך דערהערט אַ רײַנעם, קינדערשעס קול'כעל. אַזאַ ערנסטעס:

— מאַמע, וואָס—דאָס אַ „פּאָגלאָם ?".
דאָס האָט אַ פֿרעג געטהון דאָס פֿינף-יאָהריגע מײדעל.
די מאַמע איהרע האָט געחאַפּט און פֿערשטעלט איהר דאָס מײליבעל.
— שטיל, שטיל, מרשעת — איך האָב דיר דאָך געזאָגט מען טאָר ניט.
אַזוי האָט זי זיך אָנגעבײזערט אויף דאָס מײדעלע, אָנגב אַ קעהר געטהון זיך צו יוכבד'ן און אַ שושק געטהון:
— איהר הערט דאָך. ס'פֿערשטעהט אַלץ, אַ חכמה!:
ניט רײדענדיג קײן וואָרט, האָט יוכבד ווײך און געלאַסען אָנגענומען דאָס מײדעלע בײם הענטעל און צוגעפֿיהרט צו זיך:
— אַ „פּאָגלאָם". מײדעלע מײנס, איז דאָס, ווען יודען דאַרפֿען זיצען אין קעלער, אָט ווי איצטער, און דאַרפֿען זײן שטיל — ששאַ — אַ, קלײנע מײדעלעך אויך, גיט מען דערפֿאַר ווײן, אַ ס—אַ—ך.
— ווײן? – האָט שוין דאָס מײדעלע אַ ביסעל אָנגעהויבען גלויבען, – אַזוי ווי פּסח?
— יאָ, יאָ, מײדעלע, אַזוי ווי פּסח.
און שטיל. דאָס מײדעלע האָט צוגעדריקט דאָס קעפּעל צו איהר מאַמען און געטראַכט. ניט ווילענדיג האָבען זיך בײ עטליכע איבערגעקרימט די ליפּען אין אַ שטומען שמײכעל, און שווער איז אָנגעקומען דער דאָזיגער שמײכעל. נאָך שווערער ווי אַנ'אַנדערש מאָל ווײנען.
פֿון דערווײטען האָט מיט אַמאָל דערגרײכט אַ מעהר דײטליכער אויסגעשרײ: „או—אָה" און פּונקט ווי אונטער געזונדע פֿויסטען האָט אַ פּלאַץ געגעבען עפּעס אַ ברעקעלדיגעס אַ טרוקען נעס:
—-בר-ראַ—ך-ך.
זינע, וואָס איז די גאַנצע צײט געשטאַנען ווי אַ געחלש'טע, מיט דעם שלאָפֿענדיגען קינד אויף די הענד, האָט אַ ציטער געטהון:
— אַבראַשע, וואָס איז דאָס?
אַבראַשען האָט שוין געפֿיבערט. ער האָט אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער געקלאַפּט מיט די צײהן, אַ פֿערקיהלטער:

— אַך, זינעלע, זינעלע. קאַלט, נאַס, קלעפּיג, אוך — און מיט אַ מאָל האָט ער פֿערקריצט די ציינער:

— אוים. אַ קללה אויף זיי מיט זייערע ווייבער, אוים געשעפּטען מיט ווײַן ביי מיר.

יוכבד איז צו איהם שטיל ווי אַ שאָטען צוגעגאַנגען און אַ שעפּטשע געטהון ביטער, איראָניש:

— ווענען קלויבסטו זיך דאָס אָבטהון? — מײַן זוהן.

— וואָס אָבטהון? — איז אַבראַשע אויפגעשפּרונגען — זאָל נאָר גאָט געבען, עס, עס זאָל אַריבער, איז, איז אוים, וואוהין די אויגען טראָגען.

פֿרעמד האָט זיך דאָס עפּעס געהערט, ס'האָט זיך נישט געגלויבט, אַז דאָס רעדט אַבראַשע. איך האָב איהם געקאָנט אַלס אַנ'אמת'ען פֿאַנאַטיקער פֿון ווײַן-מסחר, נאָר זײַן פנים, וואָס האָט געגלאַנצט פֿון פֿערטריקענטען ווײַן אַנטקעגען דעם מוטנעם אָבשײַן פֿון פֿענסטערעל, מיט זײַנע פֿיבערישע אויגען האָבען פֿערזיכערט — אין זיי האָט געברענט די עכטע יודישע נקמה...

יוכבד האָט איהם עפּעס אָבגעענטפֿערט, נאָר קיינער האָט נישט געהערט, ווײַל אין מיטען האָט פֿון ד אָ ר ט ע ן געגעבען אַ ברום:

— ר—ר—ראַ—אַ...

— זיי שווימען... — איז דורכגעלאָפֿען אַ שושק.

און טראָפּענס פֿײַכטקײַט האָבען אונטערגעפּויקט אויף די פֿענסטער:

—דאָק—ד—דאָק...

איינער אַ גרויסער, הויכער יוד פֿון די אָנגעקומענע האָט זיך דערשראָקען, און מיינענדיג, אַז דאָס חלום'ט זיך איהם, האָט ער גענומען אויספּרובען זײַן קול:

— מיר האָבען זיך מיט נסים... מיט נסים — אַרויסגעחאַפּט פֿון, פֿון דאָרטען, ווי איהר זעהט מיך לעבעדיג, מיט נסים.

און רײדענדיג האָט ער געציטערט.

יוכבד האָט איהם שטרײַנג און שטיל אַ פֿרעג געטהון:

— אַנטקעגען וואָס דערצעהלט איהר דאָס?

— איך זאָג אַנטקעגען דעם, — האָט דער יוד מבולבל

געשעפטשעט - אנטקעגען דעם וואָס, די יונגע לײַט שיסען, גאָר־נישט, שיסען זײ, זאָגען מיר, לויפט מיט אונז, ווילען זײ ניט ווי שיסען, מען האָט שוין עטליכע פון זײ...

יוכבד האָט איהם אָבגעהאַקט:

– מען ווײסט, שווײַגט!

יענער האָט מיט הכנעה אַראָבגעלאָזען דעם קאָפּ און איז אנטשוויגען געוואָרען.

– דאַק - דאַק. – האָבען שווער געפויקט די טראָפּענס.

און זויער און פינסטער און געדיכט איז געווען די לופט אין קעלער, און דער שרעק איז געהאַנגען שווער איבער אַלע־מענס קעפּ. אויף אַנ'איבערגעבראָכענעם שטרוי איז ער געהאַנגען. אַט, אַט פאַלט ער אַראָב און דערשטיקט אונז.

מײַן טאַטע האָט מיט אַ מאָל שטיל אַ זיפץ געטהון.

– אך - אך - אַזאַ מעשה!

– וואָס איז? – האָט אויסגעצויגען דעם האַלז אַ צווײַטער.

– מען האָט געדאַרפט איבערדרײַסען דעם קאַנאַט, געדאַרפט.

— וואָסער קאַנאַט?

— פון פאַראָם.

אַלע האָבען געשוויגען. ס'האָט זיך געוואָלט גלויבען, אַז אַזאַ פערצווײַפעלטעס מיטעל איז פריהער געווען מעגליך. און ס'האָט וועה געטהון, וואָס איצט איז שוין דאָס צו שפּעט און אונמעגליך.

דער שליסעל פון אונזער תפיסה איז געווען בײַ יאָקימען.

אַ רגע האָט נאָר אין אויפגערעגטען מוח אַ קאָך געטהון אַ זודיגע נקמה־פאָרשטעלונג: אַ לאָז אַראָב די האַק, און דער שווערער, אָנגעצויגענער, אײַנגעפּעכטער קאַנאַט צושפּרינגט זיך פײַפענדיג אויף צווײַען. דער בלאָהער, סאַמעטענער שטראָם פון דניעסטער ניט זיך אַ בײַזער און אַ שטוים דעם אָנגעפּאַקטען פּאַ־ראָם און פערשלעפּט איהם אַראָב־וואָסער צו אַלדי שוואַרץ־יאָהר, מיט זײ צוזאַמען, מיט זײ צוזאַמען, – און שרײַט אײַך „זשידי“, און מאַכט אײַך מיט די פויסטען, וויפיעל איהר ווילט. צו די פּעלזען! צו די פּעלזען!

— אורר–ראַ. – האָט פון „דאָרטען“ דײַטליך און הײזעריג אַ דונער געטהון. און אַ מיש־מאַש פון אַ סך שיכור'ע, שרײַענדע

העלזער האט זיך אריינגעריסען דורכ'ן פענסטערעל, אבגעשלא־
גען זיך אן די פייכטע ווענד און אבגעהילכט אין די פוסטע פעסער.
אלע זענען פעשטיינערט געבליבען. אין מוח איז ווייטער
קאלט, קאלט געווארען. ביי עטליכע ווייבער האט זיך ארויסגע־
ריסען א פערשטיקטער „אוי", און באלד פערחאפט זיך. אנדערע
ווייבער האבען זיך אבגעקעהרט מיט פערשמאכטע ליפען צו די
פעסער, צו די ווענד און גענומען שעפטשען, און גענומען ריידען
מיט גאט אויף לשון „דו".

ביי דעם פענסטערעל אין דער הויך האט זיך מיט א מאל
בעוויזען א שאטען פון א גרויסען, געגרויזעלטען קנויל און דער־
הערט האט זיך א גראב קול:

— טעפער, פאנאווע, צאיך! בא אידוטש *).

און דער שאטען איז ווייטער אוועקגעשוואומען.

— ווער איז דאס? — האבען עטליכע פערצאפעלט א שעפ־
טשע געטוהן.

און עטליכע אבגעהאקטע תשובות זענען ארויסגעשוואומען:

— דאס איז ער — יאקים — זיין פאפאחע איז עס, ער זאגט:
שטיל.

— וואס האט ער דאס געזאגט „אידוטש"? — האבען אנדערע
ניט געוואלט פערשטעהן.

— „זיי". פון דארטען.

און באלד איז די שושקעריי פונקט ווי פערלאשען געווארען.
אלע האבען זיך שטום און פארזיכטיג גענומען אראבלאזען אויף
דער ערד, טוליען זיך צו די שווארצע ברייטע פעסער. מיר הא־
בען זיך צוגעדריקט צו די דאזיגע פעסער, ווי פערמשפט'ע אויף
טויט צו די גראבע טעמפע פיס פון פעטע רוהיגע ריכטער. מיר
האבען זיך געבעטען ביי זיי רחמנות. מיר האבען געוואלט זיך
צונויפניסען מיט זיי צוזאמען. און דאס איז נאך געווען ווייניג.
ס'האט זיך געוואלט, עס זאל ווערען א חשך־מצרים, אז מיר אליין
זאלען ווערען שטיקלעך פינסטערניש, וואס מען קאן ניט זעהן
און מען קאן ניט אנטאפען. דאס שטיקעל בלייכע גראטען־פענס־
טערעל אין דער הויך איז געווארען איבריג און האט גענומען

*) אינצטער, עולם, שטיל! וועל מען געהט...

שרעקען. ווי א גרויסעס, גראָהעס און שלעכטעס אויג פון א שפּיאָן האָט עס אַרײַנגעקוקט.

באַלד האָט זיך דערהערט אַ טופּען פון אַ סך שווערע פיס און אַ הייזעריגע, שוידערליכע קאָמאַנדע:

— ר—ר—ראַז!

און גלײַך האָט זיך געלאָזט הערען אַ מיש־מאַש פון גריל־צענדע קולות, אַ ברעכערײַ מיט אַ קלאַפּערײַ צוזאַמענגעמישט מיט אַנ׳עקבערנדיגען קלונג פון גלאָז. און איטליכער געלונגענער בראָך האָט זיך בעגלייט מיט אַ שיכּור׳ן הפקר־געלעכטער — דאָס אומגליק איז אַריבערגעשוואומען דעם דנעסטער און האָט דאָ אויך גענומען געוועלטיגען, ווי אויף יענער זײַט. אין אונזער אויפּ־גערעגטער פאַנטאַזיע האָט עס זיך אונז פאָרגעשטעלט אין אַ געשטאַלט פון אַ גרויסער משוגע׳נער חיה מיט אַ סך. אַ סך שווערע טופּענדע פיס. אָט לויפט זי מיט אַנ׳אָפענעם, מוראָ׳דיגען שמיי־בעלדיגען פּיסק פון אַ קראָקאָדיל, אָנגעשטיקט מיט שטאָהלענע צייהנער, ברייטע און פערפלעקטע ווי יאַטקע־העק. לויפט און פרעסט און חרומשקעט אַלץ, וואָס זי בעגעגענט אויפ׳ן וועג: גלאָז, האָלץ, ציגעל, לעהם, כלים, בעט־געוואַנט. קליידער אַלץ צוזאַמען, אַלץ צוזאַמען פרעסט זי, אַלץ צוזאַמען רייסט זי מיט די נעגעל און שלינגט, זי איז טויט־הונגעריג.

צווישען די פענסטער האָט מען געשעפּשעט:

— רבונו של עולם, רבונו של עולם...

ס׳האָט זיך דערהערט אַ דערשטיקטעס, געצויגענעס קול׳כעל פון דעם 4־יאָהריגען יונגעלע:

— מאַמע, איך׳ל, איך׳ל מורא, מאַם...

זײַן מאַמע האָט איהם ניט דערלאָזען רײדען ווײַטער און האַסטיג אַ שעפּטשע געטהון:

— מען דאַרף ניט — מורא, וואָס עפּעס מורא? נאַרעלע, ס׳איז גאָרנישט, ש—שאַ.

דאָס יונגעלע האָט אַ ווײַלע געקלערט און דערנאָך אָנגע־הויבען שטיל צו וויינען:

— מאַמע, כ׳וויל ברויט מיט פּאָווידלע, מאַמע.

די מאַמע זײַנע האָט איהם עפּעס גענומען אײַנשמועסען.

דאָס פינף-יאָהריגע מיידעלע האָט זיך צו איהם צוגערוקט און אָנ-געהויבען גלעטען איהם ווי אַ גרויסע:

— זעהסט, איך אויך אַ קליינינקע און וויין ניט, ס'איז אַ „פאָגלאָם”, אַ „גלוי-סעל” פאָגלאָם! מוז מען זיין שטיל, מאַמע זאָגט, געבען וויין, מאַמע זאָגט.

— זיסען? — האָט דאָס יונגעלע איבערגעפרעגט; און ניט וואַרטענדיג אויף אַן ענטפער האָט ער זיך שטיל געווענדט צו זיין מאַמען:

— מאַמע, ס'אַ פאָגלאָם?

— יאָ, עופעלע, זאָל זיין שטיל. אָט הערסטו?

— גויים מיט טאָרבעס, מאַמע?

יאָ, יאָ, מיט טאָרבעס, זיי שלאָגען זיך, שטי-איל.

דאָס יונגעלע האָט באַלד אַ שטופ געטהון פון זיך זיין קליינע חבר'טאָרין.

— אי-אי-איך'ל ניט טרינקען, איך'ל אַוועק!

און איז אַנטשוויגען געוואָרען ווי אַ „גרויסער”.

IV.

אין דעם ווילדען ליאַרעם, וואָס האָט צו אונז דערגרייכט, האָט זיך גענומען אַריינמישען עפּיס אַ דריבנע קנאַקעריי. פונקט ווי אַ האָגעל וואָלט געפאַלען. און איידער מיר האָבען פערשטאַ-נען, וואָס דאָס איז, האָט זיך איינעמס אַ בלייבער פינגער בעווי-זען אריבער אַ פּאַס, און אַ צושראָקענער קול האָט אַ שעפטשע געטהון:

— זעהט... וואָס איז דאָס?...

מיר האָבען אויסגעגלאָצט די אויגען, אויף ווי פיעל עס איז געווען מעגליך אין דער פינסטער.

דער גראָהער פלעק ליכטיגקייט פון פענסטערעל, וואָס איז די גאַנצע צייט געשטאַנען אויף דער אַנטקעגענדיגער, נאַסער וואַנד — אַן'אויבעווענליבער, אַ טויטער ווי אַן'אויג פון אַ אָבגעשטאַ-גנער פיש, האָט זיך איצט אונרוהיג בעוועגט... און ניט בלייך

איז ער געווען; איצט איז ער געווען רויט, רויט און לעבעדיג און האט זיך געווארפען און האט געטאנצט...

מיין טאטע האט גלייך פערשטאנען. מיט אנ׳אומעטיגען קול פון קינות האט ער שטיל גענומען טענה׳ן פאר זיך, שאקלענדיג מיט׳ן קאפ צום פאס, אנטקעגען וועלכען ער איז געזעסען:

— אוים שטוב, אוים שפייכלער, אוים תבואה, אוים...

אונטערגעצונדען, האבען נאך עטליכע פערשטאנען און זענען אנטשוויגען געווארען...

פון שרעק האבען מיר ווייניג גערעדט. נאר איטליך אבגע־ריסענעםווארט, וואס פלעגט פארזיכטיג און ציטריג ארויסשווימען אין דער פינסטער, האט ביי אונז געהאט א גרויסע בעדייטונג, א שטארקע מאכט. און פלעגט איינזינקען ווי א בליי אין נשמה אריין.

און דער רויטליכער פלעק האט אזוי לעבעדיג געטאנצט, אזוי פרעהליך געשפרונגען, ס׳האט זיך ניט געוואלט גלויבען, אז דאס איז אנ׳אבשיין פון א שרפה, גיכער האט דאס אין געדאנק ארויסגערופען א צוהיצטען פנים פון א פארובאק, וואס געהט א קא־ביגעס זיך־טענצעל, אונטערפאטשענדיג מיט די הענד אויף די לאנגע חאליאוועס, און זינגט און זינגט עפיס א פרעהליכס אינ׳ם פרייען סטעפ אריין. און דאך האט דער דאזיגער טאנצענדער פלעק אזוי געביסען, אזוי גענאגט ביים הארצען... ס׳האט זיך גערוכט, אז דאס ווערט אלץ רויטער און רויטער, אנזויגענדיג זיך מיט אונזער בלוט...

— מען האט געדארפט פערשטעלען, — האט איינער רחמנות׳דיג א שעפטשע געטהון.

אלע האבען געשוויגען.

— דאס פענסטערעל, — האט נאך איינער פערמיטשט.

נאר קיינער האט זיך ווייטער נישט גערירט. מען האט מורא געהאט צו מאכען דעם קלענסטען גערויש צווישען די פוסטע, הילכיגע פעסער.

אויפ׳ן גאס איז דער משוגענער ליארעם געווארען אלץ נעהנ־טער. מיר האבען שוין דייטליך געהערט, ווי די חיה סאפעט און שנארכט פון צו פיעל פרעסען, ווי זי ברעכט אויף אלע בעהעל־טעניסען, טאפט זיי ארום און שמעקט זיי ארום, רוקט אריין די

נעגעל אין אלע שפאלטען, זי זוכט, זי ברילט ... עס איז איהר אלץ וועניג. פון אונזער האב און גוטס איז זי נישט צופרידען. זי וויל מענשען פלייש, מענשען פלייש ...

און אט פיהלען מיר נאך די קולות נאך, אז זי איז שוין גאר נאהענט, אז נאר יאקים׳ס-קארשען גארטען שטעהט צווישען אונז און צווישען „אומגליק״, און מיט א מאל צונעהמט זיך עפים דער לעצטער אבהאלט אויך. ער ווערט דורכזיכטיג און לופטיג ווי רויך, ס׳דערהערט זיך א שטארקער שארך, עטליכע שיוערע טריט טיילען זיך אב פון געפילדער און קלאפען נעבען צוים פון קארשען-גארטען, און עס דערהערט זיך א גראב קול:

— ע—עך ... דא אוטשיקלי זשידי!

או—טשיקלי ... — בעדוייערן עטליכע אויפגערעגטע שטימען.

— דא באלנעשטי אוטשיקלי — דערהערט זיך מיט א מאל יאקים׳ס קול און צוגיסט זיך ווי א באלזאם—דא באלנעשטי...

און א נצחונ׳דיגער, פעטער געלעכטער, א באס פון בויך ארוים:

—א—חא—חא חא—חא ...

און אין פינסטערניש פון קעלער הויבען אן צו שוועבען העק, ברייטע, גלאנצענדיגע העק, וואס האבען זיך מכין געווען צו ווערען רויט און נאס און זענען געבליבען טרוקען, ווייל: „אוטשיקלי״ ..

פונ׳ם געפילדער רייסען זיך דארטען א ווילדע ארוים: א שניידענדער ריס פון עפים א דינעם שטארקען געוואנד; אנ׳אויפגע-רעגטער, הייזעריגער בעפעהל: „היי חלאפצי״, די שווערע טריט קעהרען זיך אום, און ווידער ווערען זיי דערטרונקען אין א מיש מאש פון ברעכען און האקען, און דא אויף דער נאסער וואנד טאנצט אלץ דער רויטליכער פלעק, טאנצט זיי צום טאקט, און דאס אלץ איז אזוי נאהענט און אזוי שרעקליך, אז דער מוח זאגט זיך אב ארומצונעהמען דאס, צו גלויבען, אז דאס איז אנ׳אמת.. אינסטינקטיוו האלטען מיר זיך איין ניט א פרעג צו טהון איינער ביי׳ם צווייטען, וואס דאס איז, אפילו אבראשע סקאליעט מיט די לעצטע כחות די צייהן און לאזט זיי ניט קלאפען זיך! אפילו דאס 4-יאהריגע יונגעלע, וואס האט ערשט געוואלט פאווידלע, האט זיך צוגעטוליעט צו זיין מאמען און ריהרט נישט מיט זיינע אומרוהיגע פיסלעך.

אַ דינע, שוואַרצע סטרונע פון אימת־מָות האָט זיך אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער אָנגעצויגען אַרום אונז, און מיר האָבען מורא געהאַט אָנצוריהרען זי אַפילו מיט אונזער אָטהעם.

און פּלוצלינג — דאָס איז געוועזען העכער פון אונזער השגה — פּלוצלונג האָט די סטרונע אַ פּלאַץ געטהון און צוריסען זיך איבער אונזערע קעפּ מיט אַ הילכיגען, הילכיגען געוויין פון אַ קליין קינד.

מיר האָבען זיך אַ צאַפּעל געטהון, פּונקט ווי אַ האַרמאַט וואָלט אויסגעשאָסען אין דער פינסטערער, אויסגעהאַלטענער שטילקייט פון קעלער. מיר זענען געבליבען אַ ווײַלע זיצען ער־שטוינטע, און ערשט נאָכדעם האָבען מיר זיך ערלויבט אַ שושקע טהון:

— ווער איז דאָס? ווער איז דאָס?

— זאָל גאָט היטען. וועמענס איז דאָס?

אַ פּאָר פינסטערע פיגורען האָבען זיך צוגערוקט צו יענעם אָרט.

— דאָס איז אײַערס, זינע? אײַערס?

— שטילט עס אײַן, גיט עס זויגען, האָט רחמנות.

דאָס האָט זיך טאַקע אויפגעחאַפּט און פונאַנדערגעשריען זינעס האַלב־יאָהריגעס קינד, וואָס האָט די גאַנצע צײַט אומרוהיג געדרעמעלט אויף איהרע אָרעמס. און דאָס געשרײַ האָט זיך אָב־געגעבען אין די פּוסטע פּעסער אַזוי הילכיג, אַזוי אימה'דיג, פאַר שרעק איז עס נאָך אונז געוועזען גרוים אין די אויגען.

— גיט עס זויגען, — האָבען זיך מענשען שאָטענס געבעטען — גיט עס זויגען.

— גיט עס זויגען, — זענען צוגעשטאַנען נאָך אַ סך פינס־טערע פיגורען צו זינע'ן און אין זייער קול האָט זיך שוין געפיהלט גיפּט.

זינע האָט מיט אַ ציטערדיגער, טונקעלער ברוסט געפּרובט פערשטאָפּען יענעס קליינעס מסוכּנ'דיגען אָרט, פון וואַנען עס האָבען זיך געריסען אַזעלכע שרעקליכע, צאַפּעלדיגע געשרייען. ס'האָט נישט געהאָלפען, דאָס שרייענדע אַפּאַראַטעל האָט זיך נאָר אַ רגע פערהוסט און נאָך מעהר צורייצט צושריען זיך.

— וויל ניט, — האָט זינע אָבהענגיג געחליפּעט — דאָס בייבעל טהוט איהם וועה, דאָס בייבעל.

— שש — אַ — איז דורכגעלאָפען אַ בייזע שיפּערייִ דורך די ציינער. — אַ צוגאָב די מאַמע.

דאָס געוויין איז אַ ווײַלע שטיל געוואָרען. מען האָט גענומען האָפּען, נאָר דאָס קינד האָט נאָר געמאַכט אַ קליין הפסקה'לע, שווער אויסגעבראָכען און נאָך שטאַרקער צושריען זיך — פּונקט ווי אַלע וואָלטען געווען שולדיג... דאָס קליין העלזעל האָט זיך געריסען מיט אַלע כוחות, אַרויסלאָזענדיג פערצווייפעלטע, עקבערנדיגע געשרייען, פלאַטערנדיג מיט די הענטלעך און פיסלעך פון אָנשטרייננגען זיך. אָט, אָט פּלאַצט עס ווי אַ פּענבערעל. אַלע ווײַלע אָבגעהאַקט זיך און זיך פערשלובצעט, און אַלץ אַזוי פרייִ און אָפען, אַזוי חוצפּה'דיג מיט אַזוינע תביעות, מיט אַזאַ קוויטשערייִ, — אַזוי נאָר ווי עס איז פעהיג צו שרײַען אַ קינד, וואָס ווייס גאָרנישט און פערשטעהט גאָרנישט, חוץ זיין אייגענעם וועהטאָג. גאָר אונז, גרויסע דערוואַקסענע מענשען מיט בערד. האָט זיך דאַן געדוכט, אַז דאָס וויל פון גאָרנישט ווייסען און וויל גאָרנישט פערשטעהן. פינסטערע פיגורען האָבען נישט אויפגעהערט צו שטרעקען צו דער צוטומעלטער זינע'ן ציטערדיגע לאַנגע הענד:

— האָט רחמנות, שטי—אילער, האָט רחמנות.

אַנדערע האָבען זיך געבעטען גלאַט אין דער וועלט אַריין:

— זאָל עס שווייגען, זאָל עס שווײַגען, זאָל עס שווײַגען,

ביי זינע'ן האָבען זיך געטרייסעלט די הענד און זי האָט מיט זייִ זעהר שלעכט קאָמבינירט צו בערוהיגען דאָס צורייצט נפש'ל. איהר פולער, מילדער פנים איז געווען אַזוי בלייך, אַז ער האָט געבלאַנקט אין דער פינסטער. אַבראַשע האָט פערגעסען, אַז איהם איז קאַלט און נאַס, ווי אַ פערסמ'טער האָט ער זיך גערעהט אַרום זינע'ן. ער האָט עטליבע מאָל געווען אויסגעשטרעקט ווײַנע קלעפיגע, קאַלטע הענד, אַ גלעטז צו טהון מיט זייִ זיין צורייצטעם קינד, און באַלד דערמאָהנט זיך, אַז ער איז נאַס, און צוגעחאַפּט צוריק. ער האָט זיך געפּלאָנטערט צווישען די בייזע צושראָקענע מענשען און האָט אַלץ געשעפּטשעט, אַלץ פערענטפערט זיך.

— ווער איז שולדיג? מיר, זי איז נערוועז, האט איהב אין דער פריה אנגעזויגען מיט צורודערטער מילך, מיט צורודערטער.

נאר קיינער חאט איהם נישט געהערט. און די שושקעריי ארום זינע'ן מיט איהר „שרייער" איז געוואָרען אלץ בייזער, גיפטיגער, גרעבער:

— וואס האט איהר צו אונז? וואס האט איהר צו אונז?

— נאך וועניג, ברענגט מען נאך קראנקע קינדער, בלוטזויגער!...

— פערשטאפט איהם זיין פיסק, דעם סמארק, פערשטאפט...

און איינעם עפּים א ווייבעל האט א זאג געטהון מיט'ן גאנצען הארצען, פונקט ווי זי וואלט תפילה געטהון:

— דערשטיקט זאל עס ווערען.

און אומגעריכט האט דאס דאזיגע ווייבעל א חאפּ געטהון דאס שרייענדע קינד פון זינעם אָרעמס און גענומען עס הוידען, שיפענדיג ווי א שלאנג דורך די צייהנער:

— שווייג, טייערינקער, שווייג, ממזר'ל, שווייג, שטום ואלסטו ווערען, שווייג.

יוכבד איז פלוצלונג ווי א שטיין ארויסגעוואקסען פון צווישען צוויי פעסער, וואו זי איז פריהער געזעסען און קיינער האט זי ניט געזעהן. ניט ריידענדיג קיין ווארט האט זי מיט איין האנד צוגענומען דאס צאפעלדיג נפש'ל, און מיט דער אנדערער האנד אבגעשטופט דאס מבולבל'דיג ווייבעל, און פעסט און לאנגזאם גענומען קושען דאס שרייענדע מיילכעל מיט פערשמאכטע, שטומע ליפען. דערנאך האט זי איהם געהוידעט, דערנאך עטליכע מאל אריבערגעדעקט און אבגעדעקט. נאר דאס און אלע איבעריגע מיטלען האבען ניט געהאלפען. דאס שרעקליכע קינד האט אלץ שטארקער און שטארקער געשריען מיט א הילכיגען, עקבערנדיגען פאלצעטעל, און זיינע קולות האבען זיך געריסען ארויס דורך דאס גראטען פענסטערעל, געריסען זיך אלץ אהין צו זיי, צו זיי, און האט אויסגעזאגט, און האט געמסר'ט אזוי עזות'דיג, אזוי אונערבארמדיג, מיט אזא טעמפער גלייכגילטיגקייט צו פרעמדע יסורים, צו מורא'דיגע יסורים פון גרויסע דערוואקסענע מענשען.

און „די גרויסע דערוואקסענע מענשען. האבען זיך געביסען די ליפען און געקריצט מיט די צייהן. איטליבער קוויטש, איטליבער שלובץ האט אונז געפייניגט, געשניטען מיט טעמפע מעסער. אונז האט זיך שוין גערוכט, אז דאס איז ניט קיין קינד, ניט אזוי א קינד, ניין, דאס איז עפיס א רשע, א טייוועל, א שונא אין לעבען. אט שרייט עס כלומר'שט ווי א קינד, וועלכען ס'טהוט וועה, נאר אין אמת'ן טהוט ער אונז אין טויט אריין, ער סמאקעוועט אונזערע יסורים, ער חלש'ט, אז מען זאל אונז צוהאקען מיט העק, ער חלש'ט.

איך בין דאן געזעסען ערגיץ אין א ווינקעל און מיינע הענד האבען געגראבעלט ארום זיך די ערדיגע פאדלאגע ווי פון קאנוואולסען. אונגערן האב איך אנגעטאפט א נאסע שמאטע, און וועלבער עס וואלט מיך געעקעלט אנצוריהרען אנ'אנדערס מאל, נאר דאן האב איך זי פעסט צונויפגעדריקט אין פויסט און געטראכט מיט א ווילדען תענוג: ס'ארא גוטסקייט עס וואלט געווען ארייננצושטופען די דאזיגע שמאטע דעם קליינעם רוצח'ל אין האלז אריין.

אפילו זינע, זיין מאמע, האט געבראכען די הענד און געשעפטשעט:

עופ'עלע, וואס האסטו צו אונז? עופ'עלע, וואס האסטו צו אונז?

פונקט ווי דאס קינד וואלט עס געקאנט פערשטעהן.

און אבראשע האט זיך אלץ געפלאנטערט און אלץ פערענטפערט זיך, אז ניט ער איז שולדיג, ניט זיין זינע, זי איז נאר נערוועז, און האט אנגעזויגען מיט צורודערטער מילך, מיט צורודערט ער.

קיינער האט איהם נישט געהערט.

שוויינגענדיג, כמעט רוהיג איז געוועזן יוכבד. א בלייבע ווי מארמאר און א שטומע ווי מארמאר, האט זי אלץ געהוירעט דעם שרייער, קושענדיג איהם אלע ווייל אין אפענעם, צאפעלדיגען מיילבעל מיט דורשטיגע לאנגע קושען, נאר איהרע אויגען האבען בשעת־מעשה געקוקט ערגיץ וויט, מאדנע, וואס האט זי זיך דאן פארגעשטעלט? אויף וואס האט זי געווארט?

אייגענטליך האבען זיך כמעט אלע פינסטערע פיגורען אין קעלער געפלאנטערט, געשושקעט, געשאלטען, געגעבען עצות.

און דאָך איז דאָס אַלץ אַרויסגעקומען אַזוי פֿאַרזיכטיג, אַזוי שטיל, ווי ביי מאַלפּעס, ווען זיי קרימען איבער מענשען. דער שרעק האָט אונז גענויט צו ברעכען די הענד, בעטען רחמים, קריצען מיט די צייהן, און דער אינסטינקט האָט אונז אַלץ געהייסען שווייגען. אין קעלער האָבען זיך אין אינקוויזיציע־יסורים געפּייניגט אונזערע מידע קערפּער, און אין דרויסען האָבען גע־פלאַטערט און מיט טויט־שרעק זיך צוגעהערט אונזערע פֿערצווייפעלטע נשמות. דאָרטען האָט נאָך אַלץ געקנאַקט און געברילט. דאָרטען האָט אונז נאָך אַלץ געזוכט דאָס „אומגליק" מיט טרוקענע, גלאַנצענדיגע העק, און דאָ האָט אַלץ דאָס שרעקליכע קינד געמסר'ט, געגעבען סיגנאַלען, געשפּיעלט זיך מיט אונזער לעבען... און היינגענדיג אַזוי אויף איין האָר לאַנגע, אימהדיגע מינוטען, האָט זיך ביי אונז אין אָנגעשטריינגטען, צוהיצטען מוח גענומען מישען דאָס אַלץ, וואָס אויפ'ן וואָהר האָט זיך געפּלאָנטערט מיט די ווינקענדיגע, ווילדע בילדער פֿון אונזער פֿאָרשטעלונג, און מיר זענען שוין ניט געווען ביכולת אָבצוטיילען איינס פֿון דעם אַנדערען. עפּיס, ברעכט מען דאָרטען, עפּיס שרייט דאָ אַ קינד, עפּיס וועט מען באַלד אויפֿברעכען אַ טהיר און מען וועט האַקען מענשליכע קערפּער, צי מען האַקט שוין? צי מען געהט ערשט האַקען?

און ווייטער איז אַ שאָטען אַריבערגעפֿלויגען ביים פֿענסטערעל, אַ פֿלאַטער געטהון אין דעם רויטען פֿרעהליכען פֿלעק אויפ'ן וואַנד. און יאַקימ'ס קול האָט אַ ברום געטהון — אין זיין ווייבען באַס האָט זיך געפֿיהלט רוגזה! — ציץ טאַם... צי—ץ... און איז פֿערשוואונדען געוואָרען.

דער יוד „מיט'ן בייל" האָט נישט אויסגעהאַלטען און געחאַפּט זיך מיט ביידע הענד פֿאַר'ן קאָפּ:

— רבונו „של עולם", זאָל מען שוין קומען מיט העק, מיט העלצער, מיט טשוועקעס, זאָל מען שוין אונז צוהאַקען, זאָל שוין נעהמען אַנ'עק...

און מיין מאַמע האָט תיכף אויפֿגעקאָכט און איז אָנגעפֿאַלען אויף איהם מיט פֿערשטיקטער זידלעריי:

— פּגר, חמור, ווער פֿרעגט ביי אייך? ווער רעדט מיט אייך? מנוול!

נאָר אי יאַקים׳ס אַזהרה, אי דעם יודענס פֿערצווייפֿלונג, אי דעם טאַטענס זידלערייַ מיט דעם נאָהענטען בלוטדורשטיגע ליאַרעם אין דרויסען, מיט דעם קינדס געשריי, וואָס האָט נאָך אַלץ געהילכט מיט זיין שרעקליכער דייַטליכקייַט, זענען שוין עפּיס געווען אומפֿערשטענדיג, מיט אַ נעבעל פֿערוויקעלט. פֿרעמד — ווי פֿון אַנ׳אַנדער וועלט, און דאָך האָבען אונזערע אויערן געטהון זייערס, זיי האָבען זיך צוגעהערט.

און ווידער טיילען זיך אָב פֿון דעם דרויסענדיגען ליאַרעם שווערע שטאַרקע טריט, אָט טרעטען זיי און קנאַקען נאָך אַ מאָל ביי דעם צוים פֿון קאַרשען־גאָרטען, און אַ שיכורער אויסגעשריי גיט זיך אַ שפּאַלט אויף און קייַקעלט זיך אַריין אין קעלער און שטיקט אונז דעם אָטהעם:

— העי, טשאָלאָוויק, אַ טאַם־טאָ שצאָ?

און ווי דורך אַ געדיכטען רויך יאַקימ׳ס עטליכע אומפֿאַרטיגע ווערטער הינטער׳ן וואַנד:

— חיבאַ — אַ.. זנאַיו שצאָ? אַ — אַ! צע... צע קיצקי, חלאָפּצי, קיצקי... 1)

נאָר גראָד אין דער רגע האָבען מיר דערפֿיהלט, אַז אין קעהלער פֿעהלט עפּיס, פֿעהלט. ס׳איז געווען שטיל ווי אין בית הקברות. פֿון וואַנען האָט זיך מיט אַ מאָל גענומען די דאָזיגע שטילקייַט? מיר האָבען דערפֿיהלט, אַז דאָ איז עפּיס פֿאָרגעקומען. און פֿאָרגעקומען איז אַזוינס, וועגען וואָס מיר האָבען מורא און ערלויבען זיך ניט קלערען. אינסטינקטיוו האָבען מיר זיך צוגערוקט צו יענעם אָרט, וואו עס האָט זיך געדראַפּט געפֿינען יוכבד, און שטיל ווי שאָטענס גרופּירט זיך אַרום איהר. אַפֿילו די צוויי קליינע קינדער האָבען זיך אויך צוגערוקט און זענען געבליבען שטעהן פֿערוואונדערט מיט די פֿינגערלעך אין מויל, אַנטקעגען אונז, דייַטליך אַרויסטייַלענדיג זיך אויף דעם שוואַרצען פֿאָן פֿון קעלער, מיט׳ן רוקען אָנגעשפּאַרט אָן אַ פֿאַס און פֿערגליווערט ווי אַ סטאַטוע, איז געשטאַנען יוכבד. דעם קינד׳ס פֿערוויקעלטע פֿיסלעך זענען ביי איהר געווען פֿעררוקט אונטער׳ן רעכטען אָרעם, און איהרע עטוואָס בעלויכטענע אַלטע פֿינגער זענען

1) איך ווייס וואָס דאָס איז? אַ — אַ! דאָס זענען קעץ, חברה, קעץ!

ווי צוואַנגען געווען איינגעשצעמעט אין יענעם אָרט, וואו עס האָט געדאַרפט זיין דעם קינדס העליזעל, דער קאָפּ איהרער איז געווען עטוואָס איינגעבויגען, עטוואָס אויסגעצויגען, און איהרע שוואַרצע אָבגעדעקטע האָר זענען איצט געווען איבערגעוואָרפען מיט אַ ווייס טיכעל, וואו האָט זי עס גענקראָגען? — איהרע פערקיהלטע ליפען זענען געווען האַלב אָפען—קענטיג, אַז אָט ערשט האָבען זיי געקושט דאָס קינד, און אַ פּאָר אָפענע גרויסע אויגען האָבען אונז אָנגעקוקט פון אונטערן שטערן אַרויף, אַ פּאָר משונה־דיגע אויגען, וואָס קוקען און זעהען ניט דעם צווייטען, ניט זיך אַליין...

— מאַם... מאַמע... — האָט אַבראַשע גענומען שטאַמלען, ניט פערשטעהענדיג וואָס דאָ טהוט זיך.

יוכבד האָט געשוויגען אין דערזיעלבער פערגליווערטער פּאָזע. נאָר שווערע טראָפּענס פּייכטקייט האָבען געענטפערט די פּוסטע פּעסער:

— דאָק, דאָק...

נאָר דאָ האָבען אַלע דערזעהען, אַז דאָס איז ניט יוכבד. אַז דאָס איז גאָר ניט יוכבד'ס פּנים. און אויפ'ן קאָפּ ביי איהר איז ניט קיין ווייס טיכעל, ווי עס האָט זיך געדוכט, נאָר סיווע, שניי־ווייסע האָר, וואָס האָבען אַרומגערינגעלט איהרע איינגעפאַלענע באַקען און געווען צושאָטען אויף איהרע אַקסלען. די דאָזיגע האָר זענען געווען אַזוי ווייס, אַז זיי האָבען געבלאַנקט מיט אַ פאָספאָרישען גלאַנץ אין דער פינסטער...

דאָ האָט זיך דער ערצעהלער אַ שטעל געטהון און איז אַנטשוויגען געוואָרען.

אַלע, וואָס זענען געזעסען אין צימער און צוגעהערט, האָבען זיך נאָך איהם אַ הויב געטהון ווי פערכישופ'טע:

— נו?

— איהר וועט ניט גלויבען. זי איז אין איין מינוט גראָה געוואָרען.

אין אַ שעה אַרום האָבען איהם עטליכע פון אונזער קאָמפּאַניע בעגלייט צו זיין האָטעל. זינט ער האָט געענדיגט זיין ער־

צעהלונג, האט ער מעהר קײן אײנציג ווארט ניט ארויסגערעדט. מיט א קלײן װײלע צוריק האט זיך מיט אונזער בלײבען פרײלין געטראפען א היסטערישער אנפאל. אלע האבען זיך א ווארף געטהון מינטערן זי. נאר דער ערצעהלער אלײן איז געבליבען שטעהן א בלײבער, א קאלטער. האט געקוקט אויף די גאנצע סצענע אהן א ברעקעל התפעלות און אלץ געוויגט און געסקריפעט מיט'ן קאמאש אויף אײן ארט. איצט געהענדיג, האט ער נאך אלץ עקשנות'דיג געשטומט, און ס'האט זיך ניט געגלויבט, אז דער דאזיגער הויכער גלײכער שאטען האט ערשט דערצעהלט דאס, וואס האט נאך אזוי געפלאמט און געטריקענט אונזער מארך. ס'איז שוין געוועזן גאנץ שפעט, די ווינטער-נאכט איז געשטאנען א קאלטע, א נעבעלדיגע, א פינסטערע. מיר האבען אויך געשוויגען און נאכגעגאנגען איהם ווי די שאטענס. און די אויגען האט זיך אלץ וואס ארום געשאקעלט ווי נאך א שווערער קרײנק. בײם סאמע אײנגאנג פון האטעל האט זיך אײנער פון אונז ניט אײנגעהאלטען:

– זאגט נאר, פערצײהט, איך וואלט אײך געבעטען.

– מאכט עס בקיצור!–האט יענער אונגעדולדיג א זאג געטהון.

– און וואס איז געוועזן דער סוף?

– א! דער סוף? ס'איז טאקי געבליבען, אז „צע קיצקי".

– און יוכבד?

– זי? געהט אום א בארוויסע מיט צולאזענע שנײ-וויסע האר, דאס רוב אין די בלויע בעסאראבער נעכט, קוקט פערריסען דעם קאפ צו דער פולער לבנה און שמײכעלט.

ער האט ניט זיכער און לאנגזאם אויפגעהויבען די האנד אין דער לופטען.

— א פנים זי זעהט אין דער לבנה א פערגלײך מיט א קײלעכדיגען קינדערשען פנים'על.

— אזוי, און איהר? בײ אײך?

— מײן טאטע קאן זיך נאך אלץ פון דארטען ניט אבּרײסען. און איך—איך האב אונטערגעהאקט אלע גאנץ-געבליבענע ווארצלען און פליה. וואוהין דער ווינד טראגט! אדיע!

. . . .

אויף מארגען איז ער אײעקגעפאהרען.

דָאס פֶּאר'ל.

אִין קֶעלֶער־שטִיבֶּעל הָאבֶּען זֵייא גֶעוואָהנט זַאלבֶּעדרִיט: עֶר בָּאנצִי, זַיין אַלטֶע מַאמֶע, און דִי שוועסטֶער זַיינֶע, צִירקֶע דִי הַארבּוּלקֶע, וואָס אִיז אַלֶעמָאל גֶעזֶעסֶען אויף אֵיין אָרט, אַ גֶעלֶע וִוי וואַקס און שווער, שווער גֶעאָטהֶעמט.

דֶער מְפַרנס פון דֶער דָאזִיגֶער גֶעזִינדֶעל אִיז גֶעווען בָּאנצִי — אַ דַאנק דֶעם, וואָס עֶר הָאט קֵיין פִּיס נִיט גֶעהַאט.

אַז מֶען הָאט נִישט קֵיין פִּיס, וואָס טהוּט מֶען? קויפט מֶען זִיך אַ ווֶעגֶעל מִיט פִּיער רֶעדלֶעך, און מֶען לָאזט זִיך אויף אִיהם אַוועק אִין שטָאדט אַרַיין און מֶען בֶּעטֶעלט.

און אַזוֹי הָאט בָּאנצִי אויך גֶעטהוּן.

אַרויספָאהרֶענדִיג, הָאט עֶר קֵיינֶעמ'ס הִילף נִיט בֶּעדַארפט, עֶר אַלֵיין הָאט זִיך אויפגֶעמַייסטרֶעוועט אַזֶעלכֶע קלֶעצלֶעך אונטֶען מִיט טשוועקלֶעך, אויבֶּען מִיט הֶענטלֶעך, און אַרַיינזֶעצֶענדִיג זִיך מִיט דִי קַאלִיקֶע פִּיס אִין נִידֶערִיגֶען, שמוּצִיגֶען ווֶעגֶעל, פלֶעגט עֶר זִיך גוּט צוּבִּינדֶען און פלֶעגט זִיך אַוועקלָאזֶען גרָאבֶּען דִי גרָאהֶע גֶעשלֵיינגֶעלטֶע טרָאטוּאַרֶען, אונטֶערשטוּפֶּענדִיג מִיט דִי קלֶעצלֶעך פון בֵּיידֶע זַייטֶען ווֶעגֶעל.

פָאהרֶענדִיג אַזוֹי טָאג טֶעגלִיך, לַאנגֶע יָאהרֶען נָאכַאנַאנד הָאט עֶר זִיך אַזוֹי אַיינגֶעאַרבֵּייט מִיט דִי קלֶעצלֶעך, בִּיז עֶר פלֶעגט זִיך בֶּעוועגֶען נִיט עֶרגֶער פון אַלֶע מֶענשֶען. עֶר אִיז גֶעוואָרֶען אַנ'עֶכטֶער אַרטִיסט פון דֶעם דָאזִיגֶען סאָרט פָאהרֶען. פלִינק ווִי אַ מַאלפֶּע פלֶעגט עֶר מִיט דִי קלֶעצלֶעך קָאמבִּינִירֶען און קֶערֶעווֶען דֶעם ווֶעגֶעל, רֶעכטְ'ס, לִינקְ'ס, בַּארג אַרויף, בַּארג אַרָאפּ, ווּוא

הין די האַרץ גלוסט. קונציג פּלעגט ער זיך שלײַנגלען אויף די טראָטואַרען צווישען מענשענס פּיס און קלײדער, קײנמאָל מיט'ן וועגעל ניט בעריהרט אפילו דעם זוים פון א דאמען-קלײד. מײַסטערהאַפט פּלעגט ער זיך אַריבערכאַפּען פון אײן זײַט גאס צו דער אַנדערער, אויסמײַדענדיג דערבײַ שפּרינגענדע פערד, לויפענדע קאַרעטען.

דער שטענדיגער אָרט, וואו באַנצי פּלעגט בעטלען, איז געוועזען ראָג „לאַנגע און ווײַסע״. דאָרטען פּלעגט ער זיך פון אין דער פריה בעזעצען מיט זײַן וועגעל, אויפּעפּענען א גרויסען מויל און מיט א געמאַכטען נאַרישען קול אָנהויבען ברומען זײַן שטענדיגען מזמור:

— האָט רחמנות, אויף א ווײסטען קאַליקע ... אָהן פיס ... האָט רחמנות.

בײַ וועמען צו בעטען רחמים איז דאָ. פערבײַ באַנצען געהען און לויפען א סך, א סך מענשען: שעהן געקלײדעטע, מיט שפּאָקולען און אָהן שפּאַקולען, פון אַנדערע ווײַבער שמעקט א גוטער ריח, פון אַנדערע — מיט העריננ און זויערע אוגערקעס. אַלע געהען, אַלע רײַסען זיך פאָראויס רעכטס, לינקס, אין אַלע זײַטען. איטליכער איז פערטהון מיט זײַנס; און באַנצי סטאַרעט זיך אָבצוקעהרען זײערע פערטראָגענע אויגען צו זײַן וועגעל חאָטש אויף אײן אײנציגע סעקונדע.

— האָט רחמנות, אָהן פיס האָט רחמנות.

הונדערט מענשען געהען פערבײַ און גיבען אפילו נישט א קוק אין יענעם זײַט. אײנער פון הונדערט גיט יאָ א קוק און קעהרט אָב די נאָז. און נאָר אײנער פון צוויי—דרײַ הונדערט לאָזט אַראָב די האַנד אין קעשענע און פאַרקעט זיך דאָרטען.

באַנצי'ס אויג איז שאַרף, ער דערקענט שוין נאָך'ן בעוועגונג פון האַנד, צי יענער וועט טאַקי געבען און וויפיל יענער וועט געבען. און לאָזט זיך נאָך „יענעם“ לויפען אויף אַלע פיער רעדלעך פון זײַן וועגעל.

— א קאַליקע אָהן פיס, האָט רחמנות.

און נאָכלויפענדיג א אונטער-געהאַקטער, א צוגעשמידטער צום נידעריגען וועגעל, און אונטערשטופּענדיג פון בײדע זײַטען גיך, גיך מיט זײַנע קלעצלעך, און ברילענדיג זײַן „האָט רחמנות“

מיט אַ נאַריש צוריסענעם מויל, איז ער דאַן משוגה'דיג, און פּיַרלירט זיַינע לעצטע, גאַנץ־געבליבענע, מענשענע שטריכען. גיכער זעהט ער דאַן אויס, ווי אַ מין גרויסער פלעדער־מויז־קראָקאָדיל פון דור־המבול, וואָס יאָגט זיך נאָך זיַין רויב.

— האָט רחמנות, ברילט דאָס בעשעפעניש און שליַינגעלט צווישען די פערבייַגעהער.

און בעקומענדיג די קאָפּיקענע נדבה, קעהרט זיך באַנצי אום צוריק צו „זיַין" ראָג און זיַין אָפענער מויל בעט רחמנות פון געוואָנהייט, פון אינערציע.

זומער, בשעת די לופט איז וואַרעם און מענשען זענען אָנגעטהון אין לייַכטע קלייַדער און די האַנד איז נאָהענט צום קעשענע, געהען, „די געשעפטען" ניט שלעכט, צו פאַרנאַכט צו פיהלט שוין באַנצי מיט גרויס הנאה, אַז די קעשענע ווערט שווערליך, נעמט ער אַרויס דאָס ביסעל קופער און צעהלט אויס שטילערהייד פון האַנד צו האַנד עטליכע מאָל נאָכאַנאַנד:

— איינס, צוויי, דריי, פיער, פינף, זעקס.

און אַז מען געהט דורך פערביי, קען ער זיך נישט איינהאַלטען און שרייט אויס זיַין „האָט רחמנות".

— זיבען, אַכט, ניין, צעהן. אַ וויסטען פינסטערען קאַליקע. פופצעהן, צוואַנציג, פינף און צוואַנציג, האָט רחמנות.

די „יאַזדע" צוריק אַ היים נאָך אַזאַ טאָג איז זעהר אַ פרעהליכע. אויף דער שמאָלער גאַס האָט ער שוין אַ בעקאַנטע בודקע. דאָרטען שטעלט ער זיך אָב און דערקוויקט זיך מיט אַ גלאָז זעלצער־וואַסער און אַ ראָזינקעקיכעל.

אַזוי איז זומער. און ווינטער איז גאָר אַנדערש.

דער טאָג איז קורץ, אויפ'ן גאַס איז קאַלט. די קאַליקע פיס פריהרען שרעקליך אין וועגעל. די קלעצלעך אין די הענד בעוועגען זיך זעהר שווער. און מענשען זענען אַזוינע בייזע המורע, אָנגעפּעלצטע; זייער קעשענע און האַרץ זענען בעהאַלטען אונטער אַ דיקען פאַנצער פון קלייַדער. און איינער פון הונדערטער מענשען, וואָס ערבאַרעמט זיך יאָ אויף באַנציָן, פוילט זיך אַרויסנעמען די האַנד פון הענטשקע און קריכען אין בייטעלע.

און פאַרנאַכט איז נאָך ביי באַנצען אין קעשענע זעהר גרינג ער צעהלט עס ניט איבער, ווייל ער געדיינקט שוין אַזוי אויך די:

צאָהל פֿון זײַנע גראָשענס, אַ פֿערביטערטער זיצט באָנצי אויף „ראָג ווײַסע — און לאַנגע״ און שפּאַלט די קאַלטע לופֿט מיט זײַן פֿערצווייפֿעלטען מזמור.

אײנמאָל אין אָנהויב-פֿריהלינג האָט באָנצי פֿערשפּעטיגט אויף „זײַן ראָג״ אויף גאַנצע צוויי שעה. זײַן שטײַגער איז געווען קומען 8 אין דער פֿריה, און ער איז געקומען צעהן.

צופֿאָהרענדיג, האָט באָנצי צו זײַן גרױס הארצוויטאָג דער-זעהן, אַז אויף „זײַן ראָג״, זיצט עפּעס אַ אשה אין שמאַטעס און אויס-ציהענדיג די האַנד בעטעלט זי אויף שטום-לשון:

—או-או-בע-מעטע-מעטע.

אַנ׳אָנגעצונדענער איז באָנצי געוואָרען. קבצנים זענען אויך סאָלידאַר. ביי קבצנים איז דאָ זייערע תקנות. איטליכער בעטלער האָט זיך „זײַן ראָג״ און דאָ, נאַ דיר, גאָר פּלוצלונג אַזאַ נבלה, ס׳געהערט?

— שטומע ליאַלע, איז באָנצי מיט זײַן „רייטוואָגען״ אָנגע-פֿלויגען, ווי אַ פֿייל פֿון בויגען—און אַ טורקע געטהון זײַן קאָנקו-רענטקע מיט׳ן קלעצעל — „אַוועק פֿון דאַנען! פּאָשלאַ! דאָ זיץ איך... איך... איך. (דאָ האָט באָנצי געקלאַפּט זיך מיט׳ן קלעצעל אין הארצען).

— או-או-מעטע-מעטע-האָט די שטומע גענריליצט איה-ריגעס, און אָנגעקוקט באָנצי׳ן.

באָנצי האָט דערזעהען פֿאַר זיך אַ מין געשטופּעלטע בע-שעפּעניש מיט איין געזונטעס גראָהעס אויג. דאָס אַנדער אויג איז געווען בלינד און אינגאַנצען פֿערלאָפּען מיט ווייסעל. און דאָס משונה׳דיגע פּאָר אויגען האָבען אויף באָנצין געקוקט מיט אַזוי פֿיל ריידענדער שנאה—גאָר ניט ווי ביי אַ שטומער.

באָנצי האָט מיט אַמאָל דרך-ארץ געקראָגען פֿאַר דעם האַלב בלינדען. האַלב זעהענדיגען בליק, האָט זיך אַנ׳אויפֿגערעגטער אָבגערוקט אַביסעל אָן אַ זייט און גענומען בעטלען מיט זײַן נוסח:

— האָט רחמנות אויף אַ קאַליקען, אָהן פֿיס, האָט רחמנות!

— או-או-בע-מעטע-מעטע, האָט זײַן קאָנקורענטקע גע-פּלאַפּעלט און געצויגען די הענד פֿאַראויס.

און אַ גאַנצען טאָג איז באַנצי צעפּלאצט געוואָרען. אַלע נדבות פלעגען אַריינפאַלען נאָר צו איהר. ער, באַנצי, איז שוין אַלע דורכגעהער געווען גוט בעקאַנט. האָט שוין אַלעמען גאַנץ געַנוג אָנגעמוליעט די אויגען און אויערען, מיט זיין וועגעל און מיט זיין מזמור. די שטומע אָבער איז געווען אַ חדוש. דער עפעקט איז געווען ניי, האָבען זיך דערפאַר אַלע גראָשענס גע־קייקעלט נאָר צו איהר.

און באַנצי האָט אַ גאַנצען טאָג אומגעריטען אין זיין וועגאָל הין און צוריק, געיאָגט זיך נאָך דעם, געיאָגט זיך נאָך יענעם, און מעהר ווי פינף קאָפּיקעס האָט ער ניט אויפגעמאַכט... אַ צוקאָכטער פלעגט ער אַלע ווײלע בעמערקען, ווי די שטומע בע־קומט און בעקומט, און אויף איטליכען גראָשען, וואָס זי האָט געקראָגען, פלעגט איהר באַנצי פון דער ווייטענס שאָקלען מיט איין קלעצעל, וואָס האָט געהייסען, אַז ער, באַנצי, וועט איהר מיט דעם דאָזיגען קלעצעל צושפּאַלטען דער מוח, אויב זי וועט נישט אַוועקגעהן.

און די „שטומע ליאַלע" האָט איהם געהערט פאַר אַ פּיטאַק און האָט געצויגען איהר „לאַזער" לאַנגזאַם און שפּאָטיש, ווי מיט אַ זעג איבער באַנצי'ס גאַל:

— או—או—בע—מעטע—מעטע...

און אויף דעם צווייטען טאָג דאָס זעלבע.

באַנצי האָט געזעהען בחוש, אַז די בלינדע, געשטופּעלטע־ליאַלע מאַכט איהם „אונגליקליך". וואו איז דאָס געהערט געוואָ־רען אין דער וועלט?, וואָס? זי וויל אפשר, אַז ער, באַנצי, זאָל איינלאָזען זיין חזקה און זוכען זיך אַנ'אַנדער ראָג? וואַרט, ער וועט איהר ווייזען, ער וועט איהר פלעטען דעם מוח, ווי ער איז אַ יוד, ער וועט איהר פלעטען דעם מוח...

און אויף דעם דריטען טאָג פאַרנאַכט האָט באַנצי אַ הונגע־ריגער, אַ דערפרוירענער ניט אויסגעהאַלטען און האָט דער שטומער גוט מנדב געווען מיט דעם קלעצעל איבער די פּיס...

—אַי—אַי האָט זיך ביי דער „שטומער" ניט ווילענדיג אַרויס־געריסען, נאָר באַלד האָט זי זיך פערכאַפּט. דערמאָנט זיך, אַז זי איז שטום און גענומען געוואַלדעווען אויף שטום־לשון: —

— או — או — או...

— וואָס? האָט גאַנצע אויסגעשטעלט אַ פּאָר קײַלעכדיגע אויגען —

— אָי, אָי? אַ האַ... אַ שטומע? חי—חי... איהר הערט? האָט ער זיך מיט נצחון געווענדעט צו דער גאַס, זי רעדט, זי איז אַ רײדענדיגע, די גנב'טע, איהר הערט? אַ האַ, בעטע מעטע? האָט ער זיך ווײַטער אַ חאַפּ געגעבען צו דער „שטומער" אַנו, שרײַ אַקאָרשט אַביסעל!

און דערבײַ האָט ער מיט אַלע כּחות גענומען שלאָגען זי מיט זײַנע שווערע קלעצלעך.

און די „שטומע" האָט זיך אײַנגעשפּאַרט אין וואַנד און געשריען און זיך מיט אַ דערשטיקטען „אײ", ווי אַנ'אמת'ע שטומע. נאָר איהר בלינדע אויג האָט זיך געדרעהט מיט שטאַרקע שרעק און שנאה אויף גאַנצי'ן און אויף זײַנע העלצלעך.

לסוף האָט זי נישט אויסגעהאַלטען און גענומען יאָמערען ווי אַ רײדענדיגע:

— אָי, אָי די פּוס, איך חלש, געוואַ—אַלד.

— איהר הערט?

אַזוי האָט זיך גאַנצי ווײַטער געווענדעט צום רעדעל, וואָס האָט זיך אַרום זיי אַרומגעקליבען. און דערבײַ האָט ער מיט גרויס גאוה אַרויסגעשטעקט זײַנע קאַליקע פּיס. אַ נו — זאָל מען טאַקע זעהן, ווער עס איז גערעכט; עס האָט אויסגעוויזען, אַז ער איז צו פלאַמט, ניט ווײַלע ער האָט פון דער שטומער געליטען, נאָר ווײַל אויף דער וועלט קומט בכלל פאָר אַזאַ שווינדעל.

פלוצלינג האָט ער זיך דערמאָנט:

— דאָס געלד גיעב אַהער, גנב'טע, דאָס געלד!

דאָס ביסעלע נדבות האָט די „שטומע" געהאַלטען אין האַנד אין עפּעס אַ בּרודיג'ס. האָט דאָס בײַ איהר גאַנצי האַסטיג אַרויסגעריסען און אָבגעפּאָהרען מיט'ן וועגעל אָן אַ זײַט, גרײַטענדיג זיך מיט בײדע קלעצלעך מלחמה האַלטען ביז'ן טויט אַרײַן.

נאָר די שטומע האָט זיך ניט גערירט פון אָרט. זי האָט זיך מעהר נישט ווי נאָך שטײַפער צוגעדריקט צום וואַנד. און געבליבען זיצען און חליפען, צוהערענדיג זיך ווי אַ קינד צום אײגענעם געוויין.

אַ צוהיצטער, ווי נאָך אַ שווערען שטרײַט, איז גאַנצי גע-

פאָהרען אהיים, ארבּייטענדיג מיט די קלעצלעך פון בּיידע זייטען וועגעל. ס'האַרץ האָט איהם נאָך ניט געשטילט. אַזאַ עולה אָבּטהון איהם, קאַליקען אָהן פּים! וואָס, קראַנק איז זי געהן האָרעווען? וואַרט, ער וועט איהר נאָך מאָרגען ווייזען...

נאָר בּיסלעכווייז, וואָס מעהר ער איז אָבּגעפאָהרען פון זיין „ראָג“, אַלץ קיהלער און קיהלער איז איהם געוואָרען אויפ'ן האַרצען. ס'האָט איהם מיט אַמאָהל ווי גענומען בּאַנג טהון, וואָס ער האָט אַזוי געשלאָגען אַ, אַ פרויענצימער, שדים וויסען! וואָלט דאָס חאָטש געווען אַ מאַנסבּיל. ער האָט זיך דערמאָנט, ווי זי האָט זיך געטוליעט צום וואַנד און געבּליפּעט, ניט געענטפערט און ניט געשלאָגען זיך צוריק, און איהם איז אומעטיג געוואָרען—און פּאַמעליכּער האָט ער גענומען בּעוועגען מיט די קלעצלעך.

איהם האָט זיך מיט אַמאָל פאָרגעשטעלט דאָס נאַסע קעלער־שטיבּעל, וואו ער וואָהנט, און די אַלטע מאַמע, וואָס נעהמט בּיי איהם אָבּ דעם לעצטען גראָשען, און די האַרבּולקע, די ליעבּע שוועסטערעל זיינע, וואָס זיצט נאָר און עסט, און איז מיט אַמאָל אויפגערעגט געוואָרען, וואָס ער, בּאָנצי, דאַרף אויף זיי „האָרעווען“ אין קעלט און אין היץ; אַ מפּלה אויף דער האַרבּולקע.

ער האָט זיך מיט אַמאָל דערמאָנט, אַז אַלע מאַנסבּילען, וואָס געהען און געהען אין די גאַסען, האָבּען ווייבּער, וואוילע ווייבּער, גוטע ווייבּער, וואָס... הם... וואָס גיבּען אויף זיי אַכטונג, און העלפען אין געשעפט. יאַ, און ער, בּאָנצי, גאָט ווייס, ווען ער וועט דאָס האָבּען, און וואָס וועט זיין דער סוף? אַ איד איז מען דאָך.

און פלוצלונג, ניט ווילענדיג, האָט בּאָנצי אָנגעטאַפּט אין קעשענע דאָס געלד, וואָס ער האָט אָבּגענומען בּיי דער „שטומער“ און אַ געפיהל פון רחמנות האָט זיך אין איהם אַ הויבּ געטהון צו דער געשטופּעלטער פרויענצימער, וואָס ער האָט אָט ערשט אַזוי מבּיש געווען.

— אַך, שטומע ליאַליע, שטומע ליאַליע, האָט בּאָנצי געערדט צו זיך מיט וועהטאָג—נאַ דיר גאָר, אַ שטומע ליאַלע —

און דערבּיי האָט ער זיך מיט אַ מאָל פערקעהרעוועט מיט'ן

וועגעל און גענומען גראַבען מיט'ן גאַנצען אימפּעט צוריק, צו „זיין ראָג".

די געשטופּעלטע איז נאָך אַלץ געזעסען אויפ'ן ראָג אין דער פריהערדיגער פּאָזע, די פיס אונטער זיך, די קאָפּ אַראָבגעלאָזען.

ווי זי האָט דערזעהן באַנצי'ש וועגעל, האָט זי זיך דער־שראָקען און געוואָלט אַנטלויפען. נאָר באַנצי האָט זי תיכף בע־רוהיגט.

— דו, וואַרט, כ'וועל דיר גאָרנישט טהון.

דאָ איז באַנצי צוגעפאָהרען נאָהענט, האָט אוועקגעלעגט איין קלעצעל און דערלאַנגט דער „שטומער" איהר בינטעלע געלד.

די „שטומע" האָט איהם חושדי'ג אָנגעקוקט. א פריהער מיט דער בלינדער אויג, נאָכהער מיט דער געזונטער אויג, און ערשט דאַן האָט זי צוגענומען דאָס געלד.

באַנצי האָט דערפיהלט, אז ער האָט דאָ אָבגעטהון עפּעס זייער א פיינע זאַך. אַלע מאָל פלעגט ער נעהמען ביי פרעמדע און יעצט, צום ערשטען מאָל אין לעבען, האָט ער גע'נתנ'ט, און ווי פיעל? א גאַנצע בינטעל.

אי וואָס ער האָט דאָס אָבגענומען?... האָט ער דאָך אָבער אָבגענומען „זיינ'ס"...

מיט דעם לינקען קלעצעל האָט באַנצי א שטופּ געטהון דעם וועגעל און צוגערוקט זיך מיט א זייט, האַרט צו דער שטומער:

— ע—פון וואַנען ביזטו. שטומע?

— בע—בע.. פון שניפּישאָק, האָט די שטומע געענט, פערט און פערשעמט זיך פאַר איהר איינענעם קול — —

— פון שניפּישאָק? זעה, טאַקי? האָסט דאָרטען וועמען?

— בע—בע ... קיינעם ניט.

באַנצי איז בלייך געוואָרען:

— זעה, און א מאַן אויך ניט?

— אויך ניט, כ'בין נאָך א כלה'כע—בע ...

— טאַקי? און וואו נעכטיגסטו?

— בע—בע, ביי דעם שמש נעכטיג איך, דאָרטען, פיער קאָפּקעס א נאַכט צאָהל איך.

א ווײַלע האָבען זיי ביידע נייגעריג אָנגעקוקט איינער דעם אַנדערען. ס'איז שוין געוואָרען פינסטערליך. מענשען זענען געגאַנ־

גען, קארעטען זענען געפֿאָהרען און קײנער האָט קײן קוק ניט געטהון אין יענעם זײט.

באָנצי איז געװען ניט מיט אלעמען. װי א מבולבל׳ער, האָט ער געדרעהט די שמוציגע קלעצלעך אין די הענד — —

— בנאמנות... האָט ער פּלוצלונג א רעד געטהון און אנטשװיגען געװאָרען.

די „שטומע" האָט אויף איהם אָפּגעשטעלט איהר בלינדע אויג.

— בנאמנות — האָט זיך באָנצי אָנגעטהון א כח — בנאמנות, קום צו אונז, מײן מאמע, בנאמנות, זי װעט בײ דיר גאָרניכט נעמען.

— כ'װיל ניט — האָט זיך די „שטומע" ארוק געטהון אָן א זײט און בעהאלטען דאס בינטעלע נדבות אין בוזעם.

באָנצי איז מלא חמה געװאָרען: „זי װיל נאָך ניט!" און פעסט אָנגעהמענדיג די קלעצלעך אין בײדע הענד, מוכן ומזומן אָפּצודרײען יעדער מינוט, האָט ער נאָך אמאָל א פרעג געטהון:

— װילסטו ניט? נײן?

— נײן.

— נו, טו געה דיר כּף־הקלע צו דײן שמש... מאָרגען זאָלסטו זיך זוכען אנ'אנדער גאס.

און באָנצי האָט מיט גרױס פּערדרוס, אָבער אויך מיט שטאָלצקײט א שטופּ געטהון זײן װעגעל — און פאשאָל — אװעקגעפֿאָהרען מיט דאס גאנצע מהירות פון אלע פיער רעדלעך...

נאָך אויף דער צװײטער גאס האָט ער פּלוצלונג דערהערט הינטער זיך גיבע און װײבע טריט, ער קוקט זיך אום — די „שטומע" — װי ער איז א יוד — „די שטומע"...

בע—בע, האָט איהם די געשטופּעלטע לעבלעך און פּערשעמט א לאך געטהון...

און װער עס איז דורכגעגאנגען יענע גאס, האָט געזעהן, װי באָנצי פֿאָהרט זעהר געלאסען — שטופּט און גרעבעט מיט זײנע קלעצלעך פּאמעלעך, גאָר ניט, װי זײן שטײגער; און הארט נעבען די װעגעל, געהט עפּעס נאָך א געשטופּעלטע אשה מיט אײן בלינדען אויג. אלע װײלע חאפּט אויף איהר באָנצי א קיק און א

מאָדנע זיסקייט צוגיסט זיך איהם איבער זיין ברייטען מויל, וואָס איז איהם צוצויגען פון אייביגע „רחמנות־בעטען“...

און ווער עס איז אין יענעם פארנאכט דורכגעגאנגען די שמאָלע געסעל אראָב שטאָדט; האָט געזעהן ווי באָנצי שטעהט מיט׳ן וועגעל ביי א בודקע און איז מכבד די געשטופּעלטע מיט א גלאָז סאָדע־וואסער און מיט א ראָזינקע־קיכעל.

די געשטופּעלטע טרינקט און לאכט און ווערגט זיך פון גרויס נחת, און באָנצי האלט צו איהר פערריסען דעם קאָפּ פון וועגעל און פרעגט מיט דרך ארץ:

— נו, וואָס? גוט, יע? גוטע וואסער?

פון דאמאָלסט אָן, איז צו באָנצי׳ס שמוציגען וועגעל צוגעקומען א נייער הילצענער ביינקעלע...

ווי פריהער זיצט באָנצי אויף דעם ראָג „לאנגע און ווייסע גאָס“, און הארט נעבען איהם אויף דעם ביינקעלע זיצט א געשטופּעלטע שטומע אשה.

באָנצי ברילט זיין אלט־בעקאנטען מזמור:

האָט רחמנות... אויף א וויסטען קאליקע... אָהן פיס... האָט רחמנות...

און די שטומע חאפּט אונטער און העלפט ווי אַנ׳אמת׳ע אשת־חיל.

— או—או—בע—מעטע—מעטע...

מיין ערשטע דירה.

I.

אנשטאט א הקדמה.

יעצט בין איך א בחור א נע-ונד'ניק. נאר ביז א יאהר פירצעהן בין איך מיר געזעסען אין מיין קליין שטעדטעל, וועלכע איז פערזונקען אין בלאטע, און אין גרינס, און אין טרויעריגע שטילקייט, און געחלומ'ט וועגען גרויסע-גרויסע שטעדט. דארט וואו ס'איז געברוקירט די ערד און ס'איז ניטא קיין בלאטע און קיין גרינס, און נאר עס קאכט און עס רוישט, און מחנות פון מענשען און פערד לויפען, פליהען, טראגען זיך מיט א ווילדען אימפעט, מיט א ווילדען לעבען-קרחות. היציגע פערד און מענשען, מענשען און פערד, און דאך מיידען זיי אויס איינער דעם אנדערען, און פערד צוטרעטען נישט קיין מענשען... יא!

קיין אנדער פארשטעלונג וועגען שטאדט האב איך נישט געהאט. אנדערש ווי אז „פערד לויפען און טרעטען נישט קיין מענשען" האב איך דעם דארטיגען לעבען ניט פערשטאנען. און דאך האט דאס ביי מיר אין דער פאנטאזיע געהאט אזא צויבער-קאליר, און האט אזוי פיעל געצויגען צו זיך, ביז מיר איז נמאס געווארען דאס שטעדטעל אין גאנצען. נמאס איז מיר געווארען צו זעהן טאג טעגליך, ווי א ווייסע נארישע ציג פארקריכט ביז'ן האלז אין דער שווארצער זומפיגער בלאטע און לאזט ארויס א ציטערדיגען לאנגען „מע-מע", ס'הייסט: „יודען ראטעוועט". סקוטשנע איז געווארען צוקוקען, ווי מען פערדריכט תמיד די צוימען פון די גערט-

נער און דאך זענען די גערטנער שטענדיג פול מיט חזירים און וועלוועל-באַק דער מלמד אין בלויען טלית-קטן מיט פערקאַטשעטע תחתונים רק ער יאָגט זיך נאָך, בײַ זיך אין גאָרטען, נאָך אַ גרויסען חזיר, שפּרינגט יאָלדיש איבער די גרינע קעפּלעך קרויט און גוואַלדעוועט ניט מיט זײַן קול: „איום.. חאָלעריע אויף דיר”.

סקוטשנע איז געוואָרען צו קוקען ווי אַ גרויסער גאָלאַנדסקער האָן קוואָקצעט עפּעס און חראַבּרעט זיך פאַר אַ גאַנצען האַרעם מיט הינער, שאַרט מיט די דינע פּיסלעך אין דעם מיסט און טרייסעלט שטאָלץ מיט'ן רויטען קאַם. ס'דאַכט זיך אַז דאָס בערימט ער זיך פאַר די הינער: „איהר נשים קענט זיך דאָ אפילו גראָבען פון הײַנט ביז מאָרגען וועט איהר אויך גאָרניט מאַכען, און אַ „נאַש בּראַט” איז ניקאַקיך! אַ שאַר מיט'ן פּיסעל איינמאָל, איהר זעהט? פּיק! און ס'איז דאָ וואָס מע בעדאַרף.”

אין שטוב איז אויך אַלץ נמאס געוואָרען. ווײַטער וואַרעמעס און וועטשערע, ווײַטער מנחה און מעריב, ווײַטער פערגעסען זאָגען „יעלה ויבא” אום ראש חודש און „נשמת כל חי” אום שבת. רק די מאַמע מיט'ן טאַטען האָבען צוטהון מכח אַ נײַעם ראָק. די מאַמע זאָגט אַז ער מוז האָבען אַ נײַעם ראָק, און דער טאַטע זאָגט אַז ער קען אויסקומען אָהן אַ נײַעם ראָק. ראָק אַהער, ראָק אַהין, און אַזוי ציהט זיך דאָס גאַנצע חדשים, גאַנצע יאָהרען נאָכאַנאַנד.

די מאַמע רק זי לאַטעט העמדער און דאָך זענען די העמדער שטענדיג צוריסען. וואו נעמט זיך דאָס אַזוי פיעל שמאַטעס? די קעכען, נאָר זי טענה'ט, אַז איידער מען קעהרט די שטוב מיט'ן בעזים, איז די בעסטע זאַך אַשפּריצטהון מיט אַ ביסעל וואַסער כדי עס זאָל קיין שטויב ניט זײַן. און דאָך איז די שטוב בשעת'ן קעהרען שטענדיג פול מיט שטויב ביז צו דערשטיקט ווערען. אַ גאַנצען טאָג לערען איך אין דער ישיבה און דאָך דוכט זיך שטענדיג אָב דער מאַמען אַז נאָר איך פּלאָנטער זיך אונטער די פיס, און דער טאַטע טענה'ט אַז איך גיה אַרום „פּוסטאָפּאַס” און וואַרפט אויף מיר קרומע בליקען.

און מײַנע קלענערע ברידערלעך נאָר זיי רײַסען זיך צווישען זיך שטילערהייד, קרימען זיך איינער געגען דעם אַנדערען ווי די מאַלפּעס. יענקיל שטעלט אוים בערלען אַ פינגער „אַף צופּוקעניש” איז זיך מישב בער'ל און שטעלט אוים יענקל'ן צוויי פינגער „אויף

נאָך מעהר צופוקעניש" פאַלט יענקל אויף אַ סברה און קלעפּט צו זיין פינגער אַ שטיקעל ברויט און „טהו איהם עפּעס!" חאַפּט באַלד בעריל און שטעקט זיך אריין אין נאָגעל אַ בײַנדעל פון הערינג; און אַט אַזוי פּוקען זיי זיך און וועדען, שונא ישראל, צופוקעט און צוזעצט און קנײַפּען זיך ביז בלוט אונטער'ן טיש, און שאַ. שטיל דער טאַטע זאָל ניט דערהערען.

אין דער היים איז מיר ניט היימליך און סקוטשנע, טאַטע-מאַמע איז אויף מיר אָנגעשטויסען, ברוגזדיג אויף דעם „14-יאָה-ריגען בחור" וואָס זוכט זיך ניט קיין תכלית. און נאָך ערגער איז מיר ווען איך ווער עפּעס קראַנק, ווען די מאַמע געהט צו מיר צו און לעגט מיר אַרויף איהרע וואַרעמע הענד אויף מיין שטערען, און דער טאַטע בויגט זיך איבער מיר איבער אַזוי נידעריג, אַז זיין לאַנגע, שוואַרצע באָרד קיצעלט מיר אין האַלז אריין. אַט די פלוצלונגדיגע ליעבע האָב איך נישט געקענט אריבערטראָגען. מיר האָט זיך געדוכט, אַז דאָס איז פאַלש, אַז דאָס מאַכען זיי זיך ווי פערזאָרגטע איבער מיין געזונד, אַז דאָס טהוען זיי מעהר ניט ווי אַ צוליעב; ווי זאָגט מען דאָס, פּאָרט אַ קראַנקער! און אַט די שלעכטע מחשבות פלעגען מיך נײַטען רויט צו ווערען פון בושה, בעהאַלטען מײַנע אויגען פון זייערע פערזאָרגטע פּנים'ער אָדער מאַכען זיך גאָר אַז איך שלאָף.

— מען דאַרף פאָהרען אין אַ גרויסער שטאָדט!

אין וואָסער גרויסער שטאָדט! אין אָדעס. וואָס עפּעס אין אָדעס? אין אָדעס איז דאָ „אַ מפיצי השכלה" וועל איך זיך לערנען.

אַזוי פלעג איך זיך מיט זיך זעלבסט דורכטענה'ן אין די לאַנגע, לאַנגע ווינטערנעכט, אין די זים-טרויעריגע זומער אָווענ-דען, ווען עס פלעגט מיך ציהען דאָס האַרץ ניט וויסענדיג וואוהין.

נאָר פיהלען האָב איך געפיהלט, אַז דאָס לערנען איז ביי מיר מעהר ניט ווי אַ תירוץ פאַר זיך אַליין, און אַן'אויסרייד פאַר מענשען, ווען מען וועט מיך אַ פרעג טהון: „נאָך וואָס פאָהרט דאָס „אַ בחור פון 14 יאָהר?" איך האָב געפיהלט אַז ווילען ווילט זיך מיר גאָר אַן'אַנדער זאַך, גאָר אַן'אַנדער זאַך...

מיר האָט זיך געוואָלט דאָס וואָס איך האָב אַליין ניט גע-וואוסט. און ווייל איך האָב ניט געוואוסט וואָס, דערפאַר האָט זיך מיר געוואָלט.

דערנאָך געדענק איך די קאַלטע אָסיען נאַכט נאָך סכּוה איידער איך בין אָבגעפאָהרען.

די מאַמע איז געשטאַנען בלייך ווי קרייד און האָט געשטריקט די לעצטע זאָק פאַר מיר.

די ברידערלאַך זענען געזעסען שטיל אין די ווינקעלעך, די הענטליך אין די קעשענעס און געגלאָצט מיט די קינדערשע אויגען.

דער טאַטע האָט בעצאָהלט ווייסע, זילבערנע מטבעות מיט אַ ביטערע איראָניע אויף די ליפּען.

— פּופּצעהן רובל וועט גענוג זיין? האָט ער מיך אַ פרעג געטהון און מיט איראָניע מיך אָנגעקוקט.

— גענוג.

— הייסט דאָס פאָהרסטו טאַקי?

— איך פאָהר.

— באַלד פאָהרט שוין אָן די בויד!...

— איך ווייס.

מיר האָט הנאה געטהון דער מאַמע'ס שרעק, און דעם טאַטענ'ס איראָניע האָט מיך גערייצט. בין איך געשטאַנען קאַלט און האַרט ווי אייזען און אָבגעהאַקט געענטפערט.

צום סוף האָט דער טאַטע ניט אויסגעהאַלטען, אָנגעחמורעט די ברעמען און מיט כעס אַ זאָג געטהון:

— נאָר זאָלסט וויסען אַז אַ קאָפּיקע וועל איך דיר מעהר ניט שיקען!

— גוט.

— מעגסט דאַרטען אפילו אויסגעהן פון, פון, הונגער...

— גוט.

עס האָט זיך דערהערט אַ קלונג פון צושאָטענע, אויפ'ן טיש, מטבעות און דער טאַטע איז אָב אָן אַ זייט, באַמערקט די קלענערע ברידערלאַך, צוגעגאַנגען האַסטיג צו איינעם פון זיי. אראָבלאָזען איהם פלוצלונג אַ פייעריגען פאַטש און אַ געשריי געטהון.

— און די אוראָקעס זענט איהר קראַנק צו מאַכען?!

דערנאָך בין איך עפּעס געפאָהרען אין מיטען דער נאַכט אין אַ איינגע בויד, וואָס איז געוועזן געפּאַקט מיט מענשען און מיט פּעקלעך, אַלע פּאַסאַזשירען זענען געזעסען צונויפגעקוועטש, געדרעמעלט און געפּיקעט איינער דעם צווייטען מיט פאַרשלאָפענע לאַנגע

נעזער. מיך האט מען פארקוועטשט ערגעץ אין א ווינקעלע. וואס איך האב זיך מעהר געטולעט צום בויד האט מען מיך אלץ מעהר געדריקט. איינער א שלאפעדיגער מגושם'דיגער יוד, א קצב אדער א וואלד סוחר, האט מיר אריינגערוקט א גרויסען קאלאש אין שויס אריין און בשום אופן האב איך זיך פון דער גרויסער פוס ניט געקענט ראטעווען. אונמעגליך איז געוועזן א ריהר צוטהון זי פון ארט. האב איך געמוזט שווייגען, שווייגען, שווייגען און קוקען ווי פארביי מיר לויפען דורך פעלדער. נאסע אסיען פעלדער בעדעקטע מיט האלב צוגאנגענעם שניי, שווייגען און זעהען ווי דאס לעצטע פייערעל פון דעם איינגעשלאפענער שטעדטיל רוקט זיך און רוקט זיך און ווערט פערשוואונדען, ווי הוילע בוימער שושקען זיך עפעס, ווינקען זיך איבער מיט דארע שווינדזיכטיגע צווייגען, זאגען עפעס נבואה. און טייטלען אויף מיר ווי משונה'דיג גרויסע פינגער.

— אז איך וואלט געוואלט, האב איך איצט געקענט רוהיג שלאפען, אין דער היים, דארטען, אויפ'ן קושעטקע.

אזוי האב איך מיר געטראכט און ביטער ווי א דערוואקסענער מענש געשמייכעלט אין דער פינסטערער בויד, אז דאס שטאדט-לעבען, אז דאס רוהיגקייט פון שטעדטיל האבען מיר געצויגען. ביידע האבען געצויגען און ביידע האבען געשראקען. דאס שטעדטעל האט געשראקען מיט איהר פערגאנגענהייט, די גרויסע שטאדט מיט איהר צוקונפט, און איך „14 יאהריגער בחור" בין געהאנגען אין דער פינסטער צווישען ביידע מאגנעטען און געטראגען זיך מיט דער אנגעפאקטער בלאטיגער בויד איבער נאסע וועגען און פעלדער, און אלץ איינגעשמועסט זיך אז דאס פאהר איך, לערנען זיך, לערנען, לערנען, ווערען א דאקטאר, א פראפעסאר. לערנען זיך, לערנען זיך.

און דער נאסער וואלד האט זיך אויפ'ן בויד ווי א חמארע אנגערוקט. טרוקענע בוימער האבען זיך געשושקעט, שלעכטע נביאות אנגעזאגט און געטייטעלט אויף מיר מיט די הוילע צווייגען, ווי מיט אומגעלומפערטע שווינדזיכטיגע פינגער...

II.

מיין ערשטע דירה אין דעם גרויסען כרך איז אייגענטליך געוועזן נישט מעהר ווי אַ יודישע שמוציגע אַכסניאָ, אין וועלכער איך האָב געוואָהנט אַ טאָג מיט אַ נאַכט. נאָר איבערגעלעבט האָב איך אין דער 24 שעה'דיגער דירה נישט וועניגער ווי אין אַנדערע דירות אין וועלכע איך האָב גאַנצע חדשים אָבגעלעבט אין דער פֿרעמד.

פֿערפֿיהרט האָט מיך אין דער ערשטער דירה מיינער אַ שטיקעל קרוב, וועלוועל האָט ער געהייסען, מיט וועלכען איך האָב זיך געטראָפֿען אין וואַגאָן עטליכע סטאַנציעס פֿאַר אַדעס. דאָס איז געוועזן איינער פֿון די קרובים וואָס „זיין טאַטענס שוועסטער איז מיין באָבעס אַ מוהמע" און אַז מען בעגעגענט זיך פּלוצלונג איז מען יוצא מיט דעם, וואָס מען גיעט טרוקען אַ שמייכעל און מען רופֿט אויס: „אַ!" און נאָכ'ן „וואָס מאַכסטו" איז שוין נישטאָ וואָס צו רעדען.

נאָר פֿיהלענדיג זיך זעהר עלענד צווישען די גליטשיקע פּאָליצעס מיט די פֿרעמדע, האַרטע פּעקלעך; צווישען שכּורע סאָלדאַטען און פֿערשמייעטע יידען, האָב איך זיך מיט וועלוועלען דערפֿרעהט ווי מיט אַנ'אייגענעם ברודער. און וועלוועל האָט מיר תּכּף דערוויזען זיין גרויס ליעבשאַפֿט צו מיר און צו מיין משפּחה און האָט ביי מיר אויפֿגעגעסען די גאַנצע וואורשט מיט די קעז מיט די עפּעל וואָס די מאַמע האָט מיר געגעבען אויפֿ'ן וועג, און דערנאָך פֿריינדליך אָװעקגעזעצט זיך מיר „דערצעהלען פֿון זיינע געשעפֿטען און גליקען ביז סאַמע אַדעס.

אַחוץ דעם, וואָס וועלוועל איז געוועזן אַ הויכער, אַדאַרער, אַנאָזיגער מיט נאַריש-קורצע הויזען, איז ער אויך געוועזן אַנ'עכטער מין פֿון אַ וואַנדער-בחור און אַ ווינד מענש; — איינער פֿון די שלימזלניקעס וואָס חאַפּען זיך פֿאַר אַל'ץ און האָבען גאָרנישט; וואָס טויזענד פּלענער איז ביי זיי אין קאָפּ און קיין איינציגער גראָשען אין קעשענע. איהר ווילט אַ בוכהאַלטער איז ער אַ בוכהאַלטער. אפֿשר גלויבט איהר נישט? גיעט ער זיך אַ פּאָרקע אין זיין קרעכצענדער קערבעל מיט לאַנגע בלייכע פֿינגער און שלעפּט אייך אַרויס אַ פּאַפּיר מיט גאָלדענע אותיות און איהר לייענט בפֿירוש,

אַז „װעלװעל חײַמאָװיץ" האָט געענטפֿערט אויף 114 שאלות אין חכמות־הבובֿאַלטעריע. בקיצור... הײַנט װאו איז די צװײ חדשים װאָס ער האָט פּראַקטיקירט אין אַ קאַנטאָר פֿון שובֿװאַרג און האָט גענומען צװעלף זילבערנע רובל אַ חדש? לעהרערײַ זאָגט איהר? איז װי איהר זעהט איהם אַ יודען, װי ער האָט געהאַט אין טע־לעגעשטי אַ גאַנצען חדר מיט אַ נאָמען מיט, מיט אַ בלעכענעם שילט: „מעלאַמעד װעלװעל חײַמאָװיץ" ער האָט דעם שילט גע־לאָזען בײַ זיך „נאַ פּאַמיאַט" צום אַנדענקונג הײַסט דאָס, אָט ליעגט עס בײַ איהם אין קערבעל, אויב איך װיל קען איך עס זעהן, אַ רובל מיט פֿופֿציג קאָפּיקעס האָט איהם דער שילט „אָב־געקאָסט" ציז אפֿשר גאַנצע—צװײ, ער געדענקט שוין נישט גענוי...

און װאו איז אַ סוחר? און װאו איז אַקאָמי־װאָיאַזשאָר? ער האָט דאָך געהאַנדעלט מיט גאָלדװאַרג אין מיט שטעמפּלעך און איז אַרומגעפֿאָהרען מיט ביכער און מיט אַפּטײק־שאַכֿטלעך, אָט היטען זיך נאָך בײַ איהם די פּרײַז קוראַנטען; זאָל איך אַרײַן קוקען, אַדרבא. אַגב איז ער אַ חימיק ד. ה. ער קען גוט חימיע, און האָט זיך דערװײַלע נאָר אויסגעלערענט מאַכֿען שפּיגעל און זײף און סינקע, נו סינקע האָט ער דאָך אפֿילו דורך בריעף גע־לערנט מאַכֿען, דרײַ רובל פֿון פּערזאָן האָט ער גענומען, אָט איז נאָך בײַ איהם גאַנץ דער בלאַט־צײַטונג, װאו ס'איז געװען גע־דרוקט די סינקע־מודעה; נאָר איצט האָט ער אַ נײַע ערפֿינדונג װאָס האָט איהם „בלוט און געלד" אָבגעקאָסט. ער האָט זיך איצט אויסגעלערנט מאַכֿען אַזאַ מין „באַלזאַם" צו שװאַרצען און בעגײַען אָבגעריבענע, שטאָלענע זײגערס. גיעב איהם נאָר גאָט הונדערט קאַרבען װי ער װאָלט זיך געמאַכֿט אַ קלײנעם פֿאַבריקעל פֿון דעם דאָזיגען באַלזאַם, װי ער װאָלט גליקליך געװען, און מכּה דעם טאַקי פֿאָהרט ער אין אָדעס, זוכֿען אַשותּף פֿאָהרט ער דאָס ער האָט שוין צו דעם אַפֿילו אַ נאָמען: „נעגרינאָן", װיל ער דעם באַלזאַם אָנרופֿען. אַזוי װי אַ נעגער איז שװאַרץ אַזוי װערען פֿון דעם די אָבגעריבענע זײגערס אויך שװאַרץ, — און דעם סופֿיקס „נאָן" גיעט ער צו כּדי עס זאָל קלינגען פֿראַנצױזיש. פּונקט װי פֿון אויסלאַנד, װאָס? װי זאָג איך? נײַן?

דאָ האָט ער גענומען שלינגען דאָס שפּײַעכֿטס פֿון אויפֿרע־גונג און זײַן שפּיציגער גאָרגעל האָט איהם גענומען טאַנצען אַרויף

און אראב, גיך, גיך ווי א טייוועל. ער האט זיך א פארקע געטהון אין זיין קערבעל און ארויסגעחאפט פון דארטען מיט נצחון א פאר קליינע פערקופערטע פלעשלעך מיט עפעס א פליסיגס; לאנגזאם מיט גרויס פערגניגען — ארויסגעצויגען פון זיי די קארקען און גע־שטופט עס מיר גלייך אין נאז אריין — איך זאל שמעקען. פון איין פלעשעלע האט מיר א שפאר געטהון מיט א שטיקענדע זויערס און פון דער אנדערער מיט יאלקע עהל; נאר וועלוועל׳ס פנים האט בשעת מעשה אזוי געלויכטען, אז איך האב איהם געמוזט טהון דאס צוליעב און א שמייכעל טהון און זאגען: יא", מיט אזא טאן פונקט איך וואלט גוטע פערפומע דערשפירט.

יא אומגליקליך איז ער וואס ער האט „קאק ראז" נישט קיין הונדערטער, לכל הפחות א פופציגער, נאר מיט גאטעס הילף, אט אין אדעס, וועל איך אליין זעהן. יא, אגב, אפשר האב איך א צוויי רובל ביז אדעס. מעהר דארף ער נישט. דארטען ווו ער קומט איז, מעהר דארף ער נישט. וואס, ניין אפשר?

איך בין א ביסעל מבולבל געווארען פון דער פלעצליכער קלאץ־בקשה און מיט אימפעט געחאפט זיך צום בייטעלע.

וועלוועל ציהט אויס זיין דארען האלז פון שמוציגען פאפי־רענעם קאלנער און קוקט מיר אריין אין בייטעלע מיט איין אויג— ווי א האן דער זעהענדיג א קערענדעל.

— אהא ביסט דאך גאר אנ׳עושר!

— זיבען קארבען איז מיר נאר געבליבען. — ענטפער איך און וועך עפעס פלוצלונג אנגעשטויסען אויף וועלוועלען פאר זיין קריכען.

— און וויפיעל האסטו פאר׳ן פאהרען געהאט? א ודאי...

— פופצעהן! חאפ איך אונטער מיט גדלות, און קוק וואס פאר א רושם עס וועט מאכען אזא ציפער אויף וועלוועלען.

— אהא? מאכט וועלוועל און קוקט מיר אלץ מיט איין אויג אין בייטעלע.

איך דערלאנג איהם צוויי רובל פון מיינע זיבען, און וועל־וועל נעמט עס צו עפעס נישט ווילענדיג מיט די שפיצען פינגער, און קוקענדיג אין פענסטערל פון וואגאן גיעט ער עס אווארף אריין אין וועסט־קעשענע ווי איינער זאגט: אויך מיר געלד.

איך פערשטעה מיט א מאל דעם קליינעם ווערטה פון די

אָרעמע פינף רובל, וואָס מיר איז יעצט געבליבען, ס'ווערט עפּעס אומעטיג אויפ'ן הארצען, עס ווילט זיך אז וועלוועל זאָל מיט מיר רעדען, דערצעהלען ווי עס לעבט זיך דאָרטען, ער זאָל מיר מאכען גרינגער. נאָר ער זיצט שוין קאלט. זיין געפלאָכטענע קערבעלע מיט די פּריזיקוראנטען האָט ער פערשלאָסען, האָט זיך אנגעשפּארט אויף איהר מיטן עלענבויגען און גענעצט. אפילו אָן זיין „נעגרינאָן" האָט ער פערגעסען.

— וועלוועל, פרעג איך איהם און קוק איהם אָן מיט געבעט, אויף וויפיעל קען זיין גענוג פינף רובל, דאָרטען?

— כ'וויים! גענעצט וועלוועל, — אויף א וואָך, אויף אנדערטהאלבען.

מיר ווערט קאלט אין רוקען און אין האלז ווערט שווער, דאָך סטארע איך מיך אביסעל אָבדינגען:

— און איך רעכען אז אויף א גאנצען חודש. וועלוועל, א? וועסט זעהן.

— אָ! גענעצט וועלוועל מיט בטול. —

— און אויף דריי וואָכען אויך נישט?

— אפשר...

„פערפאלען, קלעהר איך, מיין הלואה" — און קוק אָן וועלוועלען מיט שנאָה.

— העֶר נאָר, אפשר ווייסטו עפּעס פון א סטאנציע?, א וואָלוועלע, ביז וואנען כ'וועל א דירה קריגען.

וועלוועל לעבט פלוצלונג אָב ווי א גוסס'דיגער פיש אין א מולטער מיט וואסער.

אָ, ער האָט פאר מיר זעהר א גוטע אכסניא. די בעלי־בתים זענען מיט איהם אוהבים נאמנים. אגב וועט ער שוין מיט מיר צו פאָהרען אויף איין דראָזשקע; נישט וויט פון דער אכסניאָ פערפאָהרט ער צו א געוויסען מענשען, און אָט דער געוויסער מענש האָט פאר איהם א שותף, אויך א געוויסער־מענש, און די אכסניאָ וואוהין ער וועט מיך פערפיהרען איז זעהר א גוטע, און זעהר א ביליגע, און קיין בעסערע ווייס ער נישט אין גאנץ אדעס. וואָס, ניין? אפשר גלויב איך נישט?

III.

לאנג זענען מיר געפאהרען אויף א דראָזשקע און געדרעהט זיך אין שמאָלע געסלעך, ביז מיר זענען צוגעפאָהרען צו יענער הויז וואו וועלוועל האָט געהייסען דעם פוהרמאַן.

און כדי צוצוקומען צו דער אכסניא גופא, האָט מען פריהער געדאַרפט דורכגעהן א לאַנגען שמוציגען הויף; נאַכהער א פינסטערן, פינסטערן קאָרידאָר אין וועלכען מען געהט אפריהער גלייך, גלייך און מען טאַפּט, נאַכהער בעקומט מען א זעץ אין רעכטען זייט און דאָס גיעט צו פערשטעהן אז מען דאַרף זיך נעהמען לינק'ס. דאַן פערטשעפעט מען זיך אָן א פוסטער פאַס, וואָס גיעט אָב שלום-עליכם מיט א הילכיגען „בום", באַלד נאָך דעם פעסעל, אויב מען איז פאָרזיכטיג און מען פאַלט נישט, דערשפירט מען מיט די פיס אַנ'עק פון א שמאָלען טרעפּעל אָהן א פאָרענצע, מען הויבט זיך אויף איהם מיט מסירת נפש, און מען טאַפּט אָן א קאַלטע אייזערנע קליאַמקע, וואָס איז שטענדיג איינגעשמירט אין הערינג ראָסעל און מען טראַטעוועט אריין אין סאַמע טרקלין.

פאָראוים איז געגאַנגען וועלוועל מיט זיין קערבעלע און נאָך איהם איך מיט מיין פעקעל. טאַפּענדיג די וועגד מיט לאַנגע, דאַרע הענד, האָט מיר אַלץ וועלוועל געגעבען צו פערשטעהן:

... אַז דאָ איז א ביסעל פינסטערלעך, אַז בייטאָג צינדט מען אין גאַנץ אָדעם נישט אָן קיין פייער אין די קאָרידאָרען, אין גאַנץ אדעם. אפשר גלויב איך נישט? אָט וועל איך זעהן, נאָר דאָ דאַרף מען זעהן ווי א מענש. ס'איז אפילו דאָ נאָך אטהיר, א גלעזערנע, א פאַראַדנע, נאָר איבער יענער האָט ער נישט ליעב צו געהן. דאָרטען איז, פאַמעלעך, פאַמעלעך. אביסעלע אָן א זייט, ער איז שוין דאָ געניט, ווײַלע.

דאָ האָט מיין געניטער וועג-ווייזער אַליין בעקומען א קלאַפּ אין איינעם פון די אויבערשטע חלקים פון זיין בייגענדיגען גוף און געמאַכט א שוויינ—הויבענדיג זיך אויפ'ן טרעפּעל האָט ער זיך צו מיר א קעהר געטהון:

— זעה. דו האָסט זיך נישט אָבגעקלאַפּט?

— ניין.

זעה, און איהם האָט זיך געדאַכט, ער האָט עפּעס גע־הערט.

אַז די טהיר האָט זיך אונטער אונז צוגעמאַכט, האָט מיך אַ שטיק געטהון אַ שווערע לופט אָנגעזאַפּט מיט ווילגאַטש און איך בין ווידער געבליבען שטעהן אין דער פינסטער, חאָטש דאָ איז דער חושך געוועזען אַביסעל שיטערער ווי אין „קאָרידאָר". אַרום מיר האָבען שאָטענס פון מענשען געמאַכט בעוועגונגען, ווערטער און קולות האָבען זיך געלאָזט הערען, און אַ הייזעריגער קוויטש פון אַ יודענע — איבער אַלע קולות, אין דער ערשטער מינוט בין איך נישט געוועזען זיכער, אַז איך זעה דאָס אויפ'ן וואָהר, אַז דאָס וואָס אַרום מיר איז טאַקי אַנ'אמת. אין מוח איז מיר נאָך געשטאַנען דאָס קלאַפּערייַ פון די וואַגאָנען רעדער, רונדע און פלאַכע פייזאַזשען האָבען זיך נאָך געדרעהט און געלאָפען פאַרבייַ; נאָר ביסלעכווייַז האָב איך גענומען בעמערקען, אַז איך שטעה אין אַ היבשען צימער, אין וועלכען ס'איז נישטאָ קיין פענסטער, אַ חוץ אַ גלעזערנע טהיר אין דער פאָדערשטער וואַנד, און אַפילו די דאָזיגע אָרימע טהיר, האַלב פון ברעטער האַלב פון גלאָז, איז אויך פערשטעלט פון דרויסען עפּעס מיט מיאוסע, הילצערנע בנינים, און איז דאָס איינציגע וואָס ברענגט אַריין אין צימער אַ גראָהען אָבשייַן — אַ זכר, אַז עס איז דאָ אַ זון אויף דער וועלט. אין די זייַטיגע ווענד פון צימער האָבען זיך געזעהן, שוואַרצע און לאַנגע פיער קאַנטיגע לעכער, אָדער אָפּענע טהירען, וואָס פיהרען אַריין אין נאָך מעהר פינסטערע צימערן. דער אַרכיטעקטאָר פונ'ם הויז האָט זיך, קענטיג, שוין איינמאָל משתדל געוועזען, אַוועקגעלעגט זייַן גאַנצע קענטשאַפט און טאַלענט אינ'ם דאָזיגען פאַרטער, אַז אין איהם זאָל קיינמאָל קיין איינציגער שטראַהל נישט אַרייַנקוקען, קיין איינציגער שייַנדעל פון דער זון, פונקט ווי ער וואָלט געוואוסט אַז ווען נישט איז וועל איך קומען אין אַדעם און ווען וועל ווער מיך פערפיהרען דוקא אַהער...

אין מיטען צימער איז געשטאַנען אַ לאַנגער טיש צוגעדעקט מיט אַברודיגען, רויטען טישטוך. אַרום איהם, אין עביגען שאָטען און שטענדיגען ווילגאַטש, זענען געזעסען פרעמדע פּנים'ער און געזופּט טיי, געקלאַפּט מיט בלעכערנע טשייַניקעס און גערעדט מיט אַלערלייַ קולות. איינער אין אַ קאַרטוז, קענטיג אַ גוי, האָט

אלץ געקלאפּט מיט'ן פּויסט און עפּעס געטענה'ט אויף רוסיש, און געגאסען פון אַפלעשעל אין די טיי וואס ער האט געזופט.

— אט דאס איז די שטאדט? — איז מיר דורכגעלאָפען אין מיינעם מוח — אט אזוי לעבט מען דאס אין שטאדט!

— נו, וואס? האסט דיך צוגעקוקט! — גיעט מיר וועלוועל א זאג מיט נצחון.

איך האב געשוויגען.

— קוק זיך גוט צו! — גיעט מיר וועלוועל אַן עצה און בויגט זיך איין כדי אריינצוקוקען מיר אין פּנים.

און וועלוועל געפינט, אז איך בין נישט קיין מבין אויף דער אכסניא. דאָ איז נאָר דער זאל, די צימערען זענען אָן א זייט. דאָ וועל איך קענען טרינקען טיי, ווען איך וועל וועלען. מען דארף נאָר געבען א קאָפּיקע אויף טיי און א קאָפּיקע אויף געקאכט וואסער, וואס? אפשר ניין?

איך האב געשוויגען.

כדי צו מנצח זיין מיך אינגאנצען האט מיך וועלוועל א שלעפּ געטהון פאר'ן ארבעל און אנגעוויזען מיט'ן פינגער.

— דו זעהסט? אט דעם, דארטען, דאס איז דער בעל-הבית אליין, זעהר א וואוילער מענש, מיינער א פריינד, זעהר א וואוילער. דו גלויבסט נישט?

וועלוועל האט זיך אויף א ווייל אָבגעקעהרט רעדען מיט עמיצען און האט מיר געגעבען צייט צוקוקען זיך צו זיין פריינד.

אָן א זייט, נעהנטער צו דער גלעזערנער „פאראדנער" טהיר, נעבען א בעזונדער טישעל, איז געזעסען א בעזער יוד מיט א צו-שויבערט געלען באָרד און האט מיט'ן מויל אליין געטהון דריי מלאָכות פאר א מאל: געגעסען רעטעך מיט שמאלץ, געלערענט חומש מיט א בלייכען באָרפיסען אינגעל און געקריגט זיך מיט דער ווייב.

מיט דער לינקער האנד האט ער געקניפּען שטיקערווייז פון א שפּיציגען און פלאכען לאבען ברוידט, געוואָרפען עס אין מויל אריין און אונטערגעשטופּט מיט גראָב-בעזאלצענע און בעשמאל-צטע שטיקלעך רעטעך, און מיט דער רעכטער האנד האט ער געטייטעלט אין חומש אריין, אָדער געריסען דעם אינגעל פאר'ן אויער, און צווישען קייען און לערנען האט ער נאך אלץ אויס-

געמערקירט נישט צו פערשווייגען דער ווייב. די אויגען זענען איהם געוועזען אנגעגאסען מיט ביטערניש פונ'ם רעטעך און מיט גרימצארען; אויפגערעגט, מיט רציחה, האט ער געמאהלען מיט די יאשלעם, געסאפעט און געמישט זידלערייע מיט טייטשווערטער צוזאמען:

— אט וועלען מיר זעהן, זאג! ויתרוצצו: האבען זיך געשטויסען — נו, הבנים, די אינגלעך די, די זיהן, די זיהן. זי וועט דא מיר נישט נעכטיגען זאג איך דיר, הולטייקע. בקרבה, אין איהרע אינגעווייד. נבלה, דער בעל-הבית בין איך דא. זאגו ותאמר: האט זי געזאגט. האט ווער געזאגט? יא, האט רבקה געזאגט. איך דארף נישט, אז שכור'ע קצבים זאלען צו מיר קריכען ביינאכט אין שטוב... היינט למה—ווארום, זה — דאס, אנכי — איך?

זיין ווייב האט מען נישט געזעהן. נאר איהר הייזעריגער קילכ'ל האט געגרילצט פון א פינסטערער קאנורע ארויס, פון דער קאנורע האט נאר ארויסגעקוקט אטעמפער זייט פון א פליטע:

— פארצעדינער מיינער, מען פרעגט דאך דיר נישט. האסט בעסערע פרנסות? דו פרעסט—פרעס! דו געהסט אויף דיינע אויזקעם — געה! תאטש כף-הקלע, מיט דיר אויף צופוקעניש!

און די פרעמדע פנים'ער ארום דעם לאנגען טיש האבען רוהיג געטרונקען טיי, געקלאפט מיט בלעכערנע טשייניקעס, נישט געבענדיג זיך אפילו א קעהר אין יענעם זייט. און א ריח מיט קעלט און מיט אלטען, אלטען ווילגאטש האט געטראגען פון דעם צימער, פון אלע זיינע מענשען, פון אלע קולות וואס שוועבען און שטיקען זיך אין זיין שווערער לופט, און מיר איז דאס אלץ אויסגעקומען אזוי אוננאטירליך, פרעמד און אביסעל שרעקליך. ס'האט זיך זעהר געוואלט ארויסלויפען, אוועקלויפען פון דאנען, לויפען צו די בלאנקענדע ווינסטאוועס פארביי וועלכע איך בין דורכגעפאהרען אויף דער דראזשקע, צודריקען זיך מיט'ן הייסען שטערען צו זייער געשליפען-קאלטען און גלאטען גלאז און קוקען, קוקען. דארט איז אלץ אזוי רייך און ריין, אלץ איז מיט רויטען און גרינעם סאמעט אויסגעדעקט. — נאר מיין פעקעל איז געוועזען צו שווער — ער האט מיך צוגעשמידט צו זיך און איך אליין בין געוועזען צו מיעד און צובראכען פון וועג. און

מיט נאָך שטאַרקערע בענקעניש האָב איך געטראַכט וועגען דער ווײַבער סאָפּקע, וואָס איך האָב איבערגעלאָזען אין דערהײם.

— אָט האָט איהר אײַך! — חאַפּט מיך אָן פּלוצלונג וועלוועל פאַר'ן האַנד און פיהרט מיך צו מיט גדלות צו דעם געלען יודען, — שלום עליכם! גיעט דעם יונגען מאַן אַ צימער, אָבער אַ רעכטען...

דאָ האָט זיך צו איהם וועלוועל אײַנגעבויגען און אַרײַנגערוימט אַ סוד אַז אַלע האָבען געהערט:

— דאָס איז מײַנער אַ קרוב. זײַן טאַטע איז דאָס פון די מאָסקוועה, פון די גבירים, נאָכ'ן גרוש, האָט אפשר אַ האַלבען מיליאָן רובל. וואָס אפשר נײַן? איהר גלויבט נישט?

— וועלוועל! האָב איך איהם שטיל אַ שלעפּ געטהון פאַר'ן אַרבעל און אָנגעשטעלט אויף איהם פערוואונדערטע אויגען.

IV.

דער געלער יוד האָט קודם-כל געגעבען דעם באָרפיסען יונגעל אַ פּראַסק אין מויל — אַ צייכען אַז ער זאָל זיך אָבשטעלען; נאָכהער אָבגעשטופּט פון זיך דעם טעלער מיט רעטעך און אַ געשרײַ געטהון צו דער שוואַרצער לאָך פון וואַנען די פליטע האָט אַרויס-געקוקט:

— שטום שוין דאָרטען אַ ווײַלע, הולטײַקע.

— ווער אַלײן שטום! האָט געענטפערט אַ בת-קול פון דער פינסטערער קיך.

און דער יוד האָט זיך צו מיר אַ קעהר געטהון.

— אַ בעטעל, ציּ אַ מעבלירטען צימער?

— אַ צימער ציּ אַ בעטעל! — האָט איבערגעחזר'ט וועלוועל.

— אַ צימער.

— ער וויל אַ צימער. — האָט וועלוועל געגעבען צו פערשטעהן.

איך בין געבליבען שטעהן מיט'ן פּעקעל אין האַנד און געוואַרט הינטער דער גלעזענער טהיר. דרויסען האָט געקאַכט,

און פֿערשמאָלצענע ווײַבער מיט קאָשיקעס און מיט פּאַרטיבען פֿולע מיט פֿיש האָבען זיך דאָרטען אַרומגעדרעהט און עפּעס געשריען מיט ברייטע בלאָהע מײַלער. — אַ פֿיש מאַרק.

דער יוד האָט מיך אַ ווײַלע אָנגעקוקט מיט רויטע אויגען און פּלוצלונג אַ געשריי געטהון אויף מיר:

— טו וואו איז צוואַנציג קאָפּיקעס?

וועלוועל האָט אונטערגעחאַפּט:

— נו—יאָ, פֿאַר וואָס גיסטו נישט צוואַנציג קאָפּיקעס?

איך האָב זיך דערשראָקען, און געחאַפּט פּאָרקען זיך אין קעשענע, שטאַמלענדיג:

— אָה! ניין, איך האָב געמיינט אַז זיי, אַז נאַכהער.

— ער האָט געמיינט אַז מ'קען נאַכהער. האָט וועלוועל פֿער טײַטשט.

— צוליעב וואָס זאָלט איהר קלויבען חובות. מאַכט צו מיר דער געלער יוד אַ ביסעל ווייכער.

— און טאַקי אַזוי! – איז מסכים וועלוועל – וואָס דאַרפֿסט קלויבען חובות?

און איך אָלן דערפֿיהל שוין טאַקי, אַז איך בין אַ שרעקליכער בעל-חוב און האַפּ וואָס גיכער אַרוים די מטבע פֿון קעשענע.

צונעמענדיג דעם זילבערנעם פֿערציגער, ווערט דער יוד ווייטער בייז און גיט אויף מיר ווידער אַ געשריי:

נו, געהט! מען וועט אײַך שוין געבען.

ערשט דאָ בעמערקט ער וועלוולען און גיעט איהם בחפזונדיג אַ שטעק אַרײַן און אַ שלעפּ אַרוים די האַנד:

— אַ, דאָס זענט איהר? עליכם שלום.

און נעמט זיך ווידער צו דעם רעטאַך און צום באָרפּיסען אינגעל מיט'ן חומש.

— הערסטו, קען איך איהם נישט לײַדען, מאַכט צו מיר וועלוועל אָבגעהענדיג פֿונ'ם יודען, – ער איז אַזאַ פּאַסקודניק, וואָס ניין אפשר!

— הלואי, ווער איך שוין פּטור פֿון דיר. – טראַכט איך מיט אַ שווער געמיהט.

אין קיך האָט אונז איבערגענומען אַנ'אײַנגעבויגענע פֿערחשב'טע יודענע און אַרײַנגעפֿיהרט אין אַ צווייטען צימער. דאָר-

טען איז געווען נאך פינסטערער ווי אין זאל . דאך האט מען דייטליך געקענט בעמערקען א מין לאנגע קאסטען פון ניע , ניט געקאלכטע ברעטער , מיט א גאנצע שורה- שמאלינקע , הילצערנע טהירלעך מיט ברעטלעך . מיט ביידע זייטיגע ווענדלעך איז די קאסטען געווען צוגעשפארט צום וואנד און איז א שטיק נישט דערגאנגען צו דער סטעליע . הינטער איהר איז געווען א פרייער שטיקעל ארט , און פון דארטען האבען מיט חשד ארויסגעקוקט א סך צוזאמענגעלעגטע און אויפגעשטעלטע בעטלעך .

אין איינע פון די הילצערנע טהירלעך האט די יודענע שטרענג אנגעקלאפט און הייזעריג א גרילץ געטהון .

— פאסאל וויאוזשע אטטודאווא .

באלד א האפ געטהון די נאז אין ברודיגען פארטוך , אריינגעשנייצט און אריינגעשאלטען אהין א פאר מאל און ווידער אנגעקלאפט .

ס׳האט זיך דערהערט א קרעכץ פון אנ׳אייזער׳ן בעטעל און עפעס האט א בריל געטהון ווי א דבר אחר ווען מען טרייבט איהם פון זיין ווארעמע בלאטע . — די טהירעל האט זיך אבגעקייטעלט און צוויי פינסטערע פיגורען האבען זיך פון אינווייניג ארויסגערוקט. אנ׳„ער“ און א „זי“. ביי ביידע זענען די פנים׳ער געווען פינסטער, די אויגען מוטנע , די האר צושויבערט . ביידע האבען זיך נישט פעסט געהאלטען אויף די פיס . — פון דער פינסטער זענען זיי שטומענדיג ארויסגעשוואומען , און שאקלענדיג זיך ווי שאטענס זענען זיי אין דער פינסטערניש אוועקגעשוואומען .

— המ. האט וועלוועל דערווארגען א מעקע געטהון .

— וועלוועל , האב איך אנגעהויבען און זיך אבגעהאקט .

— איהר קענט אריין , — האט אונז א בורטש געטהון די יודענע און איז אוועק .

און מיר זענען אריין אין „מעבעלירטען צימער“ .

פשוט רעדענדיג , מיר זענען אריינגעקראכען אין אנ׳איינפאכען אייער-קאסטען פון וואסערער מען האט ארויסגענומען די אויבערשטע דעק און אריינגעשטעלט אהין א קליין אייזער׳ן בעטעל מיט א גאלען סיעניק , אהן א ליילעך , אהן א קישען , נישט קיין שטוה׳ האט זיך געזעהן , נישט קיין טישעל . אין איין ווענדטעל האבען

נאָר געסטאַרטשעט אַ פּאָר שוואַרצע קעפּלעך פון נעגעל און האָבען זיך מיר אָנגעשלאָגען אויפצוהענגען אויף זיי בגדים.

װעלװעל האָט כלומרשט מיט גרויס כונה בעטראַכט דעם צימער, רייבענדיג זיך די הענד און אַרײַנקוקענדיג מיר אין די אויגען. זײַנע נאָזלעכער, אויף וויפיעל ס'איז געווען מיגליך צו זעהן, האָבען איהם געציטערט פון געמאַכטע צופרידענקייט.

— אַז דו קוקסט זיך גאָר נישט צו! – מאַכט ער צו מיר מיט אַ שמייכעלע וואָס האָט בעדייט: איך האָב הנאה זאָל דער־אַנדערער אויך הנאה האָבען.

— װעלװעל! – האָב איך איהם איבערגעשלאָגען מיט אַ דומפּיגען קול – וואָס זענען זיי דאָ געווען? אָט די, וואָס זענען אַרויס פון דאַנען.

װעלװעל איז עפּעס מבולבל געוואָרען.

— וואָס? פון וואַנען זאָל ער וויסען? מענשען, קוואַרטיראַנטען זענען דאָס געווען. נו און אַז גוים איז וואָס געהער זיך דאָס אָן? מען האָט מיר געגעבען אַ בעטעל? און ביינאַכט וועט מען מיר נאָך געבען אַ ליילעך? נו דאַרף איך זיך לייגען און שלאָפען. וואָס אפשר ניין? וואָס מיין איך, אַז אָדעס איז אַ קליין שטעדטיל? וואָס וויל איך פאַר אַ פערציגער? און יעצט געהט ער אַוועק, מאָרגען אין דערפריה וועט ער ביי מיר זיין – אפשר גלויב איך נישט?

— װעלװעל, זיי דאָ נאָך אַביסעל, – האָב איך איהם אָנגעכאַפּט פאַר זיין קערבעלע, זיי נאָך אַ ווײַלע.

מיך האָט מיט אַמאָל גענומען שרעקען דער געדאַנק, אַז איך דאַרף בלייבען איינער אַליין אין דער הילצערנער קאַנורע, וואָס איז פול אָרעמקייט, פינסטערניש און אומעט, פון וואַנען יענע מיאוסע שאָטענס זענען אַרויסגעגאַנגען.

— װעלװעל האָט זיך אָבגעזאָגט: איך רעד ווי אַ אינגעל. ער איז דאָך פערנומען, ער איז שטאַרק פערנומען, ער מוז זעהן דעם געוויסען מענשען, וואָס? איך גלויב איהם נישט?

און איז אַוועקגעגאַנגען.

איך האָב זיך אַוועקגעשטעלט אין אַ ווינקעל און געקוקט מיט טעמפּען חשד אין איין פינטעל. די פיס זענען מיר געווען פערחלש'ט, נאָר עפּעס אַזוינס האָט מיר נישט געלאָזען צוזעצען

זיך אויפ'ן בעטעל . עפעס אַנ'אומרייִנער סוד האָט איבער איהר געשוועבט , דער סוד איז געוועזן פערוואָלקענט און האָט געקעקעלט און דאָך איז ער געוועזן אַזוי אומגעריכט , אַזוי ניי .

פּאָרזיכטיג , פּונקט ווי איך וואָלט מורא געהאַט שטערען וועמען נישט איז , האָב איך צו זיך צוגערוקט מיין פּעקעל און אַראָבגעלאָזען זיך אויף איהם אַ מידער , אַנ'עלענדער . בעהאַלטען דעם פּנים אין ביידע הענד און גענומען שעפּטשען אָהן אַ קול , פון שווערען אומעט :

— מאַמע , מאַמע .

— וואו בין איך דאָס ? – האָט זיך מיר געפּלאָנטערט אין מוח זיצענדיג אויפ'ן פּעקעל , וואָס טהוט זיך דאָס אַרום מיר ? פאַר וואָס איז דאָ אַזוי פינסטער , אויפ'ן גאַס איז דאָך נאָך האַל- בער טאָג ? וואָס זענען זיי דאָ געוועזן די שכורע שאָטענס ? און אויפ'ן גאַס איז ליכטיג , און אין „זאַל" זיצען מענשען און זופּען טיי , מאָדנע . אָט דאָס איז די שטאָדט ! אָט אַזוי לעבט מען דאָס אין אַגרויסער שטאָדט ?

איך האָב זיך דערמאָהנט וואָס איך האָב אָט ערשט גע- שעפּטשעט און גענומען זיך אַליין איבער קרימען :

— מאַמע , מאַמע , פּונקט ווי אַ קליינער אינגעלע , און נאָך אין אַגרויסער שטאָדט .

שטילע טריט און אַ שעפּטשען הינטער דער ווענדטעל האָבען מיר איבערגעשלאָגען מיין שווערע שטימונג . איך האָב אַ ציטער געטהון , אויפגעהויבען דעם קאָפּ און געבליבען זיצען מיט ברייט פערנאַנדער געעפענטע אויגען .

— וויי טער אַ ע ר און אַ ז י ! – איז מיר דורכגעלאָפען אַ ברי- הענדער געדאַנק , – ווייטער .

דאָס שושקעריי האָט זיך דייטליך געזייט דורך די דינע האָל- צערנע ברעטלעך , ווייך געקייקעלט זיך אַריבער דער נידעריגער ווענדטעל :

— קעצעלע , ווייבינקע .

— לאָז מיך , לאָז מיך , מען קען דערהערען . דאָ איז קיינער נישטאָ ?

— קיינער נישט , אַלע טרינקען טיי , דער גוי איז אַוועק מיט זיין גויה .

— ס׳ארא ווייכע וואנצעס ביי דיר איז, ביי איהם איז אזוינע, פו!

— ווייכע? כ׳וועל צו דיר קומען ביינאכט, היינט, קומען?

— מען דארף נישט, מען דארף נישט, ביינאכט איז ערגער, אזוינע וועגדטלעך.

— קעצעלע.

— דיין טאטע קוקט אויף מיר עפעס אזוי, פונקט ווי איך בין דא אומזיסט.

— א דאגה האסטו. ער האט מורא א פנים פאר איהם א יוד.

— פאר איהם? אי געהן איהם אוים די יאהרען, א? א שטילער געלעבטער.

— און דו האסט נישט מורא?

— פאר דעם טבח? ווי פאראיאהריגען שנעע.

— שוין עטליכע מאל אז ער קריכט ביי נאכט, שכור, ער סטראשעט.

— און איך שפיי אויף איהם, בערעלע לאז מיך.

— אי ביזטו א שלעכטע, א שלעכטע, א שלעכטע.

ס׳האט זיך דערהערט א ווייכער קלונג ווי בשעת מען רייסט אב א באנקע פון לייב.

— בערעלע, בערעלע.

V.

א בלייכער מיט ציטערדיגע און פארזיכטיגע טריט האב איך זיך ארויסגעגנב׳עט פון מיין צימער׳ל און אריינגעחאפט זיך צוריק אין „זאל". דארטען האט געטראגען מיט ווילגאטש פון אלע ווינקעלעך ווי פריהער; און קיינער האט פון גארנישט נישט געוואוסט. דער בעל-הבית מיט זיין רעטעך מיט זיין לאבען ברויט זענען שוין נישט געווען. נעבען קליינעם טישעל, צוגעטוליעט מיט׳ן שטערען צום פערמאכטען חומש און פערשטעלענדיג ביידע באקען מיט בלייכע, קויטיגע הענד. איז געזעסען דער בארפיסער יונגעל. געזעהען האבען זיך נאר זיינע אויערען. זיי האבען געפלאקערט

און געווען רויט ווי אָנגעגליהטע אייזען, פֿון צייט צו צייט פֿלע־גען זיינע שאַרפֿע, איינגעבויגענע פֿלייצקעס אַ ציטער טהון און אַ קינדערשער זיפֿץ פֿלעגט זיך דערהערען און פֿלעגט פֿלאַטערען ווי אין קאָנוואולסען—אַנ'עבֿאָ פֿון אַפּריהערדיגען געוויין.

און אַרום דעם גרויסען טיש זענען נאָך געזעסען עטליכע פֿרעמדע פּנים ער, פֿערשוויצטע און מידע נאָך טיי־טרינקען. איינער אַ שוואַרצער פֿערוואַקסענער יוד איז געזעסען אָנגעשפּאַרט מיט די עלענבויגענעם אויפֿ'ן טיש, געהאַלטען דעם קאָפּ אין ביידע הענד, און עפּעס געטראַכט. די איבעריגע זענען געזעסען אָנגע־שפּאַרט מיט רוקענס צו די ווענטלעך פֿון די שטוהלען און פֿויל איבערגעוואָרפֿען זיך מיט ווערטער אין דער פֿינסטערער לופֿט. רוהיג, גאַרנישט וויסענדיג זענען אויך געשטאַנען די בּויכיגע, בּלעכערנע טשייניקעס אָבגעקיהלטע, מידע; נאַר דער איין ערל מיט'ן קאַרטוז, וואָס איך האָב פֿריהער בּעמערקט, האָט נאָך אַלץ געצאַפּט פֿון זיין טשייניק, צוגיסענדיג אַלע ווײַלע אין גלאָז טיי פֿון אַ פֿלעשעל בּראָנפֿען, און צושיטענדיג מעהל־צוקער פֿון אַ פּאַפּירענעם זעקעלע. ער האָט געדרעהט מיט אַ גרויסען שכור'ן קאָפּ, געפּויקט איבער'ן טיש מיט'ן פּויסט, געטענה'ט עפּעס, גע־ווענדעט זיך דאָס צו דעם דאָס צו יענעם. עפּעס מכח אַ „טעלע־גראַפּטשיק" און מכח אַ „נאַטשאַלניק".

קיינער האָט איהם נישט געהערט.

מיט אַ שווער געמיטה בּין איך אומגעגאַנגען איבער'ן זאַל. אין קאָפּ איז מיר געשטאַנען אַ זודיגער נעבעל און אין האַרצען אַבלייענע איינזאַמקייט. די ערשטע שטריכען פֿונ'ם שטאָדט לעבען און וועלכע איך האָב זיך אָנגעשטויסען האָבען מיך צוטומעלט. די געדאַנקען האָבען זיך נישט געקלעבט, די אויגען האָבען זיך נישט געפֿונען קיין אָרט, און דער בּאָרפֿיכער יונגעל איז אַלץ געזעסען איינגעבויגען, בּעהאַלטען דעם פּנים און האָט געזיפֿצט. ער האָט אַ פּנים געטראַכט, אַז מאָרגען וועט דאָ אויך זיין אַזוי פֿינסטער ווי היינט, און אַפֿילו איבערמאָרגען וועט ער נאָך אַלץ נישט האָ־בען קיין שיך און וועט נישט קענען אַרום אויפֿ'ן גאַס ווי אַלע קינדער; און — אַז אַלע טאָג וועט דער טאַטע זיין בּייז און וועט פּאַטשען און רייסען פֿאַר די אויערען איבער'ן אַלטען חומש, און אַזוי נאָך אַסך טעג, אַסך טעג.

די גלעזערנע „פאראדנע“ טהיר האט זיך אנ'עפען געטהון און צוזאמען מיט א שווערען ריח פון פישמארק האט זיך אין זאל אריינגעריסען א גאנצער שטראם פון שטיקלעך-ברעקלעך אויסגעשרייען און קללות מיט אלערליי קולות און נוסחאות:

— הו-הא, א קרענק, קאמבעלעס, פרישע, פרישע, די חאלירע, צוויי פונט, צוויי, מאדאם, מאדאם, א גילען, צרות דיר פרישע, הו-הא.

די טהיר האט זיך פערמאכט און די אבגעריסענע קולות און אויסגעשרייען זענען ווייטער דערטרונקען געווארען אין א נישט-דייטליכען הורזשען.

און ס'האט זיך געדאכט, אז א גרויסע מיאוסע בעשעפעניש האט אנ'עפען געטהון איהר ריזיגען, נישט ריינעם פיסק און אין צימער איז אריין א הויך פון א אנגעשטאפטען קראנקען מאגען און צוריק א הויך געטהון אין עם פערמאכט. שטיל, עס הערט זיך נאר ווי די נישט געזונטע זאפטען בלאנדזען און געהרען אין איהרע ברייטע געדערים.

דאס איז אריינגעגאנגען די בעל-בית'טע. דעם פארטוך האט זי צוגעהאלטען מיט ביידע הענד און דארטען האט זיך עפעס געשליידערט, געהענדיג צום קיך האט זי דעם פארטוך אויפגעעפענט און אריינגעקוקט אהין מיט ליבשאפט. פון דארטען האט בען ארויסגעקוקט טעמפע בייל[ע]ר. דערזעהענדיג מיך האט זיך די בעל-הבית'טע אבגעשטעלט און אנגעקוקט מיך מיט קראנקע זויערע אויגען. דאך איז איהר פנים געווען אביסעל וויי[ט]ער ווי פריהער. געמוזט האנדלען א מציאה, האב איך א קלעהר געטהון.

— איהר, ווי רופט מען אייך? איהר ווילט טיי?

מיך האט כמעט ווי דערפרעהט, וואס אין אזא וויסטע פרעמדקייט וואו איך בין אריינגעפאלען, אינטערעסירט זיך מיט מיר אנ'אומבעקאנטע יודענע, צי איך וויל טיי צי ניט, — און איך האב צו איהר דאנקבאר א שמייכעל געטהון:

— יא, איך וויל.

— טו ווייזט אהער צוויי קאפיקעס, גיט זי מיר אויף גיך א זאג אבווישענדיג די נאז, — צוקער האט איהר?

— כ'האב.

— ווארט א ווייל'ע. ע, ווי רופט מען אייך? באלד ברענג איך.

איך האָב זיך געשטעלט נעבען דער גלעזערנער טיהר און פערנאַנדער געקוקט. אַ היבשער הויף, וואָס איז געדיכט געווען אָנגעשטעלט מיט הילצערנע ביידלעך, פאָליצעס, קאַסטענס און קאָשיקעס, אומעטום האָט געגלאַנצט די בלאָטע און שאָלעכץ פון פיש האָבען געפינקעלט. אומעטום האָבען געצאַפּעלט פייכטע, לאַנגע רוקענס פון לעבעדיגע פיש און אומעטום זענען די זעלבע פיש געלעגען קופּעס־ווייס אָבגעשטאַנענע, טויטע, גרויסע קופּקעס און קליינע, טונקעלע און גלאַנציג־זילבערנע. דאָ און דאָרטען האָבען סאָמען און אַנדערע ריזיגע פיש אויסגעשטעלט זייערע נגידי'שע בייכער, אַז אַלע זאָלען זעהען, וואו נישט וואו האָט זיך געראָיטעלט אַ בערגעלע אָבגעבריהטע ראַקעס, — אַ אָרימע הייפעל גרינס, הערבסטגרינס, האָט פערשעמט אַרויסגעקוקט. אומעטום האָבען זיך געשטופּט גויאישע און יודישע פּנים'ער. נעבען די רייכערע געוועלבלעך האָבען די פיש הענדלער געקאָמאַנדעוועט איבער זייערע דינער ווי די פעלד־מאַרשאַלען, און די ברודיגע פאַרטיכער, מיט די לעדערנע קעשענעס, מיט די מעטערס ביי די זייטען. און אַרום די קאָשיקעס האָבען אַרומגעטאַנצט איינגעבויגענע יודינעס, איבערגעבונדענע מיט שטריקלעך, מיט פערצווייפעלטע פּנים'ער, מיט פערראָסטעטע שעלבעלעך אין די הענד. זיי האָבען זיך געריסען צווישען זיך, געוואונקען, גערופען, געמאַכט מיט די הענד און מיט די מיילער, און ברייטע דאַמען מיט שטרויס־פעדערען אין די דריישטאָקעדיגע היט, זענען זיך אומגעגאַנגען אַהין און אַהער אַזוי גדלות'דיג, בעל־בתי'ש, הויבענדיג אין די הענד מיט שעהן־געפלאָכטענע קערבעלעך האָבען זיי אַריינגעקוקט אין אַלע קרעמלעך מיט רוהיגע, זיכערע אויגען, און אָרם־געקליידעטע ווייבער האָבען זיך מיט מאָגערע פינגער געפּאָרקעט אין די קאָשיקעס, געדונגען זיך מיט פערשמאַכטע ליפּען, און די צורייצטע פערקויפערקעס האָבען זיי פון זיך געטריבען.

קוקענדיג אויף דעם מיש־מאַש פון פיש דורך דעם פינסטערען ברודיגען גלאָז פון טיהר, איז דאָס אַלץ דאַכט זיך, געווען אַזוי נישט נויטיג, אַזוי איבעריג. רבונו של עולם, פאַר וואָס איז דאָס ביי ווייבער אַזעלכע אומגליקליכע פּנים'ער? ווער האָט זיי געבעטען אָנשלעפּען אַהער אַזוי פיעל בערג מיט פיש וואָס

קיינער קען נישט אויפּעסען? ווער דאַרף דאָס אַזוי פיל פיש? בכלל, וואָס איז דאָ עפּעס אויף אַלעמען אַזאַ בהלה פון פיש אָנ־געפּאַלען? אַלע קויפן, פערקויפן, שניידען, וועגען, שטופּען אין די קוישלעך נאָר פיש און פיש. דורכאויס פיש און אַ סוף. דער רוח ווייסט זיי.

דער בעל־הבית'טעס קול האָט מיך דערמאָנט:

— יונגער־מאַן, ע, ווי רופט מען אייך? געהט טרינקען טיי.

ווי נאָר איך האָב מיך צו געזעצט צום טיש און גענומען זיך צו דעם בלעכערנעם טשייניק האָט זיך צו מיר דער ערל מיט'ן קאַרטוז אַקעהר געטהון, און שאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ און פּלייצעס ווי מיט פערקיהלטע פּעטשאַי, האָט ער מיר אַריינגעהויבט גלייך אין פּנים אַריין מיט הייסע בראָנפען און אָוועקגעשטעלט מיר אַ פּלעצליבע, שכור'ע קלאָץ־פראַגע:

— וויערנאָ? המ?

פון אַ צושוואָומענעם, אַ געשוואָלענעם פּנים האָבען אויף מיר געקוקט אַפּאָר פערגאָסענע אויגען, „פערפאַלענע“. פון אונ־טער זיין צוקנייטשטען קאַרטוז, אין וועלכען איך האָב דערקענט אַמאָ־ליגע טאַשמעס פון אַ פּאָסט־טשינאָווניק, זענען אַראָפּגעהאַנגען קאָל־טאָנאָוואַטע, פערשוויצטע האָר. פון זיין צושפּילעטען וועסט האָט אַרויסגעקוקט אַ האָריגע האַרץ פון אַ חיה.

— אַ ווסיאָ טאַקי, האָט ער ווייטער גערבר'ט קוקענדיג אויף מיר און דרעהענדיג שווער מיט'ן צונג, אַ ווסיאָ טאַ־קי טע־לעגראַף־שציקאָם. אי אָסטאַנום! נעפּרע־מע־נ־נאַ. האָט ער געקלאַפּט מיט'ן פויסט, נעפּרע־מע־נ־נאַ. — וויערנאַ. המ? [1])

— וויערנאָ. — האָב איך איהם גיכער אָבגעענטפערט. זעהענדיג אַז ער רוקט זיך צו מיר אַלץ נעהנטער מיט זיין פּרצוף.

— נו, וואָ־אָט... ספּאַסיבאַ — אַ. האָט ער זיך בערוהיגט, אי— אי מאָי באַטש־קאַ... ביל טעלעגראַפשציקאָם... אי־אי מאָי

---

[1]) און פונדעסטוועגען וועל איך בלייבען אַ טעלעגראַפשציק. נישט אַנדערס. אמת? האַ?

דיאַד.. דיאַר-שקאַ. וויערנאַ. — אי-יאַ, אי-אי יאַ...

אַנטקעגען דעם ערל האָבען דערווײַלע אומבעקאַנטע חברה-לײַט געשמועסט צווישען זיך:

— און ער וויל איהר נישט געבען קיין גט?

— אַ נאַר וועט ער זיין, אזא וואזשנע נקבה...

— יאָ, אַ שטאַרקע בחור'טע, אויף מיין עהרען וואָרט...

—.. מײַנע נעהמט און הויבט זיך אויף און כ'האָב דיך אין „ויחנו"...

— מאַלאַדיעץ!

— דער הינגער סמאַרק דרעהט זיך אַרום איהר עפּעס אַרום...

— כ'האָב — בעמערקט. — בין איך איהר „חופּה-מאַכער", נעהם איך איהם אָן פֿאַר אַ פּיסעל און מאַך פֿון איהם אַ קאַטע-רינקע...

— וויערנאַ? גיעט זיך צו זײַ פּלוצלונג אַבײַג דער ערל און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ. — וויערנאַ הם?..

— „וויערנאַ-ווי-לאַנג-קרענקסטו" — ענטפערט איהם אײַנער פֿון דער חברה מיט אַ סעריאָזן פּנים, און מיט איין שלונג — דער ערל דרעהט דאַנקבאַר מיט'ן שבורען קאָפּ:

— נו, וואָט... ספּאַסיבאַ... ספּאַ — — יאַ יעמו נעפּרע-מע-נאַ סקאַזשו... גאָספּאַדינו-נאַטשאַל-ניקו... אי מאַי באַטש-שקאַ... אי מאַי דיאַש-שקאַ... [2])

— בײַ איהם איז שוין אַ ביסעל די געהירלעך, פּיוט! האָט זיך אײַנער פֿון די חברה-לײַט געפּויקט אין שטערען.

— נאָר ער טהוט און קלויבט הסכמות...

— דערפֿאַר האָט מען דאָס איהם משלח געווען?..

— פֿון פּאָסט? ניין אָט דערפֿאַר...

דאָ האָט זיך יענער אַ שנעל געטהון אין גאַרגעל און אונטער געוואונקען מיט איין אויג'ל.

— אַהאַ, אַ רוח אין זײַן געפּײַנערטער נשמה. מען דאַרף בײַ איהם נעהמען אַביסעל בראָנפֿען, זעה, אָמת'ע נײַנציגער.

און דער ערל האָט אויף אַ רגע נישט געקענט פֿערגעסען

[2]) נו, אָט אַדאַנק... איך וועל איהם נישט אַנדערש זאָגען... דעם הער-נאַטשאַלניק – אי מײַן טאַטע אי מײַן פֿעטער...

אז זיין גאנצע „ראדניא", זיין גאנצע משפחה — הייסט דאס זענען בלויזע „טעלעגראפשציקעס". אז זיין פעטער עליו השלום, פלעגט אפילו פערנאנדער שיקען סעקרעטנע דעפעשען... טאר־טאר־טאר דעם גענעראל גובערנאטאר, טאר־טאר־טאר יענעם... ער וועט דאס זאגען דעם הערר „נאטשאלניק", ער וועט זאגען. — און אין טאמע מיטען אויסגיסען דאס הארץ פאר'ן טיש און פאר'ן פלע־שעל, האט ער זיך אביסעל געטהון צום בעוואקסענעם, פערטראכ־טען יורען וואס איז נעבען איהם געזעסען, און האט איהם אטראמ־בע געטהון אין סאמע אויער.

— וויערנא? הם?

דער שווארצער יוד האט זיך אצאפעל געטהון און איהם אבגעשטויסען:

— צעהא? — אין ד'רערד געה, שכור, לעבען לאזט ער נישט טאג טעגליך... „סאמאסעץ"!"

— נו, וואט, נו וואט... איז דער ערל א האר נישט נתפעל געווארען, „סטראג חא־חא".. האט ער זיך געמאכט מיט'ן פינגער צו'ם נאז. —קאק נאחשאלניק ווסיא ראוונא. — סטראג!..![3]

— הוי, טעלעגראפשציק! — האבען איהם איבערגעשלא־גען די חברה־לייט — גיעב א טרונק בראנפען, גוט ברודער־שאפט! א?

אין א מינוט האבען זיי זיך שוין געקלאפט מיט די טיי־גלעזער.

— נא זדראוויע! האט זיי געוואונשען דער ערל.

— „נא זדראוויע־ברעכעניש־ריר". — האבען איהם חברה ווארעם אונטערהאלטען.

— ספאסיבא, ספאסיבא...

און הינטער מיר פלעגט זיך די גלעזערנע טיהר אלע וויילע עפענען און פערמאכען. און די מארקבעשעפעניש פלעגט אלע וויילע אריינהויבען אין צימער מיט פערדארבענע פיש, מיט אצוריסע־נעם, להוט'דיגען הו—הא און מיט שטיקלעך ברעקלעך קללות אויסגעשריען.

[3] נו, וואס האסטו דיר, שטרענג הא־הא, פונקט ווי דער נאטשאלניק שטרענג!

— רבונו של עולם, אָט דאָס איז די שטאָדט? אָט דאָס איז די שטאָדט?

— בערעל! — דערהער איך פלוצלינג דער בעל־הבית׳טעס קול הינטער זיך. — האָסט שוין געטרונקען טיי?

איך האָב אַ ציטער געטהון.

אויפ׳ן שוועל פון דער פירקאַנטיגער לאָך וואָס פיהרט אין די „מעבלירטע צימערען״ איז ווי אין אַ שוואַרצען ראַם געשטאַנען אַבלייבער בחור מיט פערדרעדטע וועגצעלעך, אַ מיטעלער וואוקס — אַ געוועהנליכער בחור.

נאָר מיר האָט ער אין יענעם מאָמענט איבערראַשט ווי אַ בלייבער רוח פון אַנ׳אַנדערע וועלט. פון אַ וועלט וואָס איז פול לייד ענשאַפטליכע פינסטערניש און פערסוד׳עטע זינד.

דאָס האַרץ האָט מיר גענומען קלאַפּען פונקט ווי מען וואָלט מיך געחאַפּט ביי אַ גנבה. דער טיי איז מיר שוין מעהר נישט איינגעגאַנגען.

אָט איז ער פון הינטער דער וועגטעל, הינטער דער וועגטעל.

מיט אַ מאָדנעם שרעק אין האַרצען האָב איך זיך אַרויסגעחאַפּט אויפ׳ן גאַס.

— אַ טעלעגראַפ־ש־שיקאָם בודו נעפּרעמע־נ־נאַ. — האָט נאָך מיר נאָכגעיאָגט דעם ערל׳ס טענה.

אויפ׳ן גאַס איז נאָך געווען גרויסער טאָג. עס איז געשטאַנען אַ טרוקענער הערבסט.

אינהאלט:

אויף ביידע זייטען דנעסטער 3
דאָס פּאַרל 44
מיין ערשטע דירה 54

Типографія „Гацефира" Панская 40.

Library of Samuel E. Judin New York

די נקמה.

(אויסגעריסען ביי איין אויסלענדישען סטודענט פון טאגע-בוך).

אז איך האב בעקומען פון מיין שטעדטעל די שרעקליכע טעלעגראמע בין איך אויף א פאר מינוט געבליבען זיצען מיט א צודולטען קאפ, מיט פארגליווערטע בלוט, מיט קיילעכדיגע אויגען, וואס האבען זיך אבגעשטעלט אויף מיין טויטען-פאטער'ס פארטרעט אין מיין צימער און ניט פערשטאנען וואס דער פארטרעט באדייט.

דערנאך האב איך זיך דארט א חאפ געטהון פאר'ן קאפ, נאך א מאל איבערגעלייענט די טעלעגראמע, אראבגעלאזען זי מיט פארגליווערטע הענד אויף דער פאדלאגע און ווייטער געבליבען שטעהן אין מיטען צימער ווי א גולם. צוגעגאנגען מיט איין מאל צום טיש, א האפ געטהון א פאק ביכער און א שמיץ געטהון אן דרערד, צוריסען מיט די ציין א צוויי-דריי גאזעטען, ארויסלאזענדיג דערביי שטילע אבגעהאקטע און שארפע קרעכצען, פונקט ווי א שלאנג וואלט מיך אין הארצען געביסען: אי—אי—אי.

דערנאך בין איך עפעס געלעגען ניט קיין אויסגעטהאנענער אין בעט, ביי מיר אין צימער האט געשמעקט מיט וואלעריאנע טראפענס, נעבען פענסטער איז געשטאנען מיין בעל-הבית'טע פון דירה, א דארע דיימשקע מיט א שפיציג בלייכע נאז, דערצעהלט עפעס שטיל א דיקען מאנספערשוין מיט א גלאנצעדיגען

פליך אויפ'ן קאפ . יענער האט געדרעהט שווער מיט'ן נאקעטען קאפ , ארויסרעדענדיג שטיל מיט אנגעבלאזענע ליפען :

— שרעקליך , שרעקליך , שרעקליך .

אויפ'ן צווייטען טאג , נאך האלבען טאג , האב איך זיך א הויב געטהון פון בעט , אנגעטהון זיך , איינגעוואשען זיך און געשיקט נאך ווייַן , געטרונקען ביז די אויגען זענען מיר געווארען מוטנע און אנגעזאגט מיין דארער דייטשקע , אז איך פאהר אב א היים אויף א פאר וואכען , אז איך לאז איבער דעם צימער פאר זיך ביז איך וועל קומען .

פאהרענדיג אין פאיעזד און קוקענדיג ווי די גרויסע בערג מיט די גראהע קעפ מיט די צוקנייטשטע שווארצע שטערענס רוקען זיך און טאנצען אוועק פון מיר , האב איך געטראכט , אז די נאטור איז גאר ניט קיין „טייערע מאמע”, ווי די פאעטען רופען זי אן . ניין , אט די אייגענע בערג מיט די ווייסע קעפ , זענען זיך גאנץ רוהיג געשטאנען און געוועזען די זעלביגע בערג אויך דאן , ווען מען האט דארטען געברענט , געקוילעט , געפייניגט , דער רהיין האט גערוישט און געשפריצט מיט בריליאנטען , אפילו דאן ווען דארטען האט מען מענשען געראבירט , געווארגען , געשלאגען טשוועקעס אין קאפ . ניין , די גאנצע וועלט , דאס גאנצע לעבען איז עפעס מעהר ניט ווי א מין קאנורע . אין דער דאזיגער קאנורע האט דער בייזער גאט זיינע קינדער , די קליינע מענשען און גרויסע בויאנעס ארויפגעשליידערט און אויף אייביג פערשפארט : „נאט אייך”, האט ער געזאגט , „נאט אייך שענע צאצקעס , נאט אייך בערגלעך , וועלדעלעך , טייכעלעך , נאט אייך א לבנה , א זון און שטערענדלעך , שפיעלט אייך , מיינע טהייערע און ברעכט אייך די קעפ” .

און ווייטער ציטערט ביי מיר אין האנד די טעלעגראמע און אין הארצען בייסט א שלאנג : „געוועזען א פאגראם , אייער שטוב צוראבירט און פארברענט , דער ברודער דער'הרג'עט , די מאמע שטארק פערוואונדעט , שטארק זיך און קום צופאהרען” . אונטערגעחתמ'עט איז א נאמען פון א ווייטען קרוב . קענטיג , אז ער אליין איז אויך גוט צוקלאפט , צוראבירט און פארטריבען אין אונגליק , ווען ער האט מיר געקענט אזא טעלעגראמע קלאפען , ניט בעטראכטענדיג , ווי אזוי אזא פלוצליבע נאכריכט קען אויף מיר ווירקען .

און דער געריויש פֿון די רעדער האַפּט אונטער בײַ מיר פֿון געדאַנק דעם נוסח פֿון טעלעגראַמע. די רעדער קלאַפּען און דרע־ העט זיך און ברעקלען דעם נוסח און צוואַרפֿען די ברעקלעך, די בערג און טהאָלען, די וועלדער און טײַכען, בײַ וועלכע זײַ פֿליהען דורך.

אַ גראָבער דײַטש מיט געגאָלטע באָרד־און וואָנצעס, וועלכער איז נעבען מיר אין וואַגאָן געזעסען, האָט זיך פֿון מיר אָבגערוקט אָן אַ זײַט און געקוקט אויף מיר פֿערוואונדערט, גערוי־ בערט אַ ציגאַר, געגאָגט פֿון אידם מיט פּעטע ליפּען מפּו, מפּו, מפּו.

❁ ❁

*

מיר זענען שוין לאַנג דעם גרענעץ אַריבערגעפֿאָהרען, אוים בערג און טהאָלען, אוים רוישענדע טײַכען מיט שוואַרצע פֿעלזען, קאַלט־ בלוטיגע, חמורע סאָסנעס שאָקלען מיט נאַסע אײַביג־גרינע קעפּ, האַ? וואָס שאָקלען זײַ? אפשר האָבען זײַ אויף מיר רחמנות? אפשר טרײַסטען זײַ? אַלץ אײַנס, אַלץ אײַנס. דעם גרענעץ, געדענק איך, האָב איך געמוזט איצט אויך אַריבערשוואַרצען, אַזוי ווי מיט דרײַ יאָהר צוריק, דאַן האָב איך זיך געצויגען אין שווײַץ נאָכ'ן דאָקטאָר־דיפּלאָם און געלאָפּען פֿון סאָלדאַטשינע, און איצט צוריקפֿאָהרענדיג, האָב איך אויך געמוזט דורכשוואַרצען מיט עפּעס אַ געלען יורעל, כדי אויסצומײַדען דאָס אויג פֿון פּאָליצײַ. דאָס יורעל האָט בײַ מיר אַ צו גרויסע סומע געלד דערפֿאַר גענומען. „געשונדען פֿון מיר אַ פעל". האָב איך זיך פֿאַרזיך געוואונדערט, געבײַזערט: „סטײַטש? דאַרטען שלאָגט מען אונז, און דאָ ראַבע־ וועסטו מיך, דו יונגאַטש אײַנער!" דאָך האָב איך געשוויגען... אַלץ אײַנס, אַלץ אײַנס, ברעכט עס דעם קאָפּ.

גאַנצע טעג. שוין דרײַ לאַנגע יאָהרען האָב איך זיך, ווי אַ מויז אין אַרחיוו, צווישען די שטויביגע ביכער געפּאָרעט. פֿלעג איך וועלען מיר זאָל עפּעס ווערען זיס־טרויעריג אויפ'ן האַרצען, פֿלעג איך שטיל און לאַנגזאַם דעם קאָפּ אַראָבלאָזען, בעהאַלטען די אויגען אין די הענד, און באַלד פֿלעגט אין מײַן פֿאַנטאַזיע תחית־המתים אויפשטעהן אײַנע פֿון מײַנע טײַערסטע קינדער־

זכרונות, וועלכע איך היט עד היום אין הארצען ווי אין אַ גילדע־נער רעמעל. אויפ'ן ווייסען מזרח וואַנד אין אונזער שטוב שווימט אַרוים דעם ווילנער־גאון'ס בילד אין אַ שוואַרצער ראַם, אַ שענער יוד מיט ווייכע אויגען, מיט אַ ווייסע ווייכע באָרד זיצט אין טלית און תפלין און שרייבט מיט אַ געניזענע פעדער. איינמאָל שבת, ווען איך בין נאָך געוועזען זעהר אַ קליינער, גאָר אַ קריינינקער, האָב איך גענומען שרייבען מיט אַ פעדער, קוקענדיג אויף דעם בילד און נאָכמאַכענדיג, ווי דער „אַלטער יוד" שרייבט, האָט עס דער טאַטע דערזעהען און ליעבליך אָנגעשריהען אויף מיר, געזאָגט, אַז יודען טאָרען ניט שרייבען אום שבת, אַז נאָר גוים שרייבען אום שבת. האָב איך זיך פערשעמט, בעהאַלטען זיך הינטער דער מאַמען, געטראַכט אַ ווייַלע, דערנאָך שטיל דער מאַמען פאַר'ן פאַרטוך אַ שלעפ געטהון, אָנגעוויזען מיט אַ קליינעם ווייסען פינגערעל אויף דעם ווילנער־גאון'ס בילד:

— מאַמע, היינט פאַר וואָס שרייבט אָט דער אַלטער יוד? אָט דער?...

האָט זיך דער טאַטע, עליו השלום, צולאַכט און געגלעט זיך די באָרד, און די מאַמע האָט מיך שטאַרק אַרומגעכאַפט און געקושט, און געקושט און גאָרנישט געענטפערט.

דערמאָנענדיג זיך אָן דעם, ווערט מיר אַלע־מאָל אַזוי זויבער און ווייך אויפ'ן האַרצען, ווי בשעת עס פאַלט דער ערשטער ווייסער שניי אַרוים; קען דאָס דען געמאָלט זיין, אַז דאָס זעלבע בילד איז שוין איצט ניטאָ, פאַרברענט, פאַרברענט צוזאַמען מיט אונזער שטוב? ניין, ס'איז נישט מעגליך! אָט קום איך באַלד צו־פאָהרען, פאָהר איך אַריין אין אונזער שטעדטיל, געה איך צו צו אונזער שטוב, גיב איך אַ'נעפען די טהיר, שטעהט די מאַמע און איהר פנים לויכט פון נחת אונטער איהר שוואַרצער קאָמינקע. משה'לע מיין ברודער זיצט ווי אַלעמאָל איבער זיינע ביכער, די שוואַרצע געגרייזעלטע האָר אַראָבגעלאָזען איבער די אויגען, אַדער גריסען זיך, איידער קושען זיך, איידער וואָס ווען, לויף איך גלייך אין זאַל אַריין צום ווייסען בילד אין דער שוואַרצער ראַם. יאָ, ער איז דאָ! דער ווילנער גאון זיצט ווי תמיד מיט'ן גענויגעם פעדער און שרייבט, יאָ ער שרייבט!

גוואַלד, וואָס גערט מיר אָן דאָס בילד! אויף וואָס טויג מי־

דאָס בילד? די שטוב איז אָבגעבּרענט, משה'לע איז דערהר'געט, משה'לע! און די מאַמע!

נאָר ווי אויף צו להכעיס קריכט מיר אין קאָפּ נאָר דאָס בילד און פאַרנעהמט אַלע מיינע געדאַנקען. פּונקט ווי נאָר אין דעם פערברענטען בילד בעשטעהט דאָס גאַנצע אומגליק, און אויב דער ווילנער-גאון מיט דער שניי ווייסער באָרד וואָלט נאָך געזעסען און געשריבען וואָלט שוין אַלץ רעכט געוועזען, יאָ, ער זיצט און שרייבט.

דער פאַסאַזשיר האָט זיך אָבגעשטעלט אויף אַ סטאַנציע. געהט אַרויף אַ הויכע צוקנייטשטע אידענע מיט אַ פאַרמעט-געלען פּנים, און לעגט מיר פאַר קויפען ביי איהר מילך, שטעקט מיר אַ בלאָע פלעשעל אין נאָז אַריין. שפּרינג איך אויף, ווי איינער וואָלט מיר אַ פּאַטש נעגעבען.

— איך וויל ניט, גיב איך אויף איהר אַ געשריי און ציטער נערוועזע מיט אַלע אברים. יענע ווערט אומעדיג און געהט פון מיר גיך אַוועק, דאָ חאַפּ איך זיך ביים זינען: „פאַר וואָס?" לויף איהר באַלד נאָך, און געפין זי אַראָבגעהענדיג מיט איהר סחורה פון די וואַגאָן-טרעפּלעך.

— פערצייהט מיר, שריי איך איהר נאָך און די האַלז ציטערט מיר, איהר פערשטעהט? אַ פּאָגראָם, איהר פערשטעהט? אַ גע-קוילעטער ברודער, אַ פערוואונדעטע מוטער, איהר פערשטעהט?...

יענע וואַרפט אויף מיר אַ ציטערדיגען ברייטען בליק, מאַכט אַ טריט און אַ קוק, אַ טריט און אַ קוק — מענשען קרייבען זיך צו-נויף אַרום וואַגאָן און קוקען עפּעס פערוואונדערט.

דער פאַסאַזשיר געהט שוין ווייטער, די פּאַסנעס זענען שוין פערשוואונדען, עס ציהען זיך ווייסטע פעלדער. דאַכט זיך, אַז דער פאַסאַזשיר שטעהט אויף איין אָרט, און איך וועל אייביג אַ היים נישט קומען. אין וואַגאָן זיצען אַנדערע ליטווישע יודען, קענטיג שוין פון אונזערע מקומות, ווילט זיך מיר מיט זיי מאַכען אַ שמועס, זאָלען זיי מיר פאַדראָבנע דערצעהלען פון אונזערע פּאַ-ראָמען, פון מיין שטעדטיל, פיהל איך אָבער, אַז אויב איך וועל אָנהויבען רעדען אויף דער טהעמע, פאַל איך גלייך אין חלשות, האַלט איך זיך איין און זעץ זיך אויף מיין אָרט.

סטאַרע איך זיך מיר ווייטער קלערען וועגען מיין געהרגע-

טען משה'לען, וועגען דער מאמען, קריבען מיר אין קאפ דוקא קליינינקייטען, דוקא קליינינקייטען. ווייטער דעם ווילנער-גאונ'ס בילד, ווייטער מיינע קינדער-צאצקעס, קינדער-זכרונות.

איך בין שוין דאמאלסט א יאהר אכט אלט געוועזען, דער טאטע איז שוין געלעגען קראנק, איז מיט מיר די מאמע געגאנגען צום שוחט קוילען פאר איהם א הון, ס'איז געוועזען אנ'אסיען נאכט, שטיל איז שוין געוועזען אין אונזער שטעדטעל און אזוי טרויעריג שווארץ, נאר די בלאטע האט אונטער די פיס געבליושטשעט, און די געבונדענע הון האט פון דער מאמעס קאשעק אפטמאל אבגעהאקט-דערשראקען א קוואקצע געטהון, ווי זי וואלט געפיהלט, וואוהין מען שלעפט זי. ביים שוחט אין פארהויז איז די שחיטה געוועזען, די הון איז געווען א יונגינקע מיט גאלדגעלבע פעדערלעך, זיי האבען אזוי געגלאנצט פאר'ן אבשיין פון לעמפעל אין פארהויז. האט זי דער שוחט א נעהם געטהון, האט זי גענומען געוואלדעווען, האט איהר דער שוחט דאס קעפעל צווישען די פליגלען פארדרעהט, אויסגעפליקט פון רויטליבען לאנגען האלז א פאר גילדערנע פעדערלעך, שטיל, א גלאץ פרום מיט די אויגען און געמאכט די „ברכה".

— אמן — האט מיר די מאמע ווייך א טורקע געטהון.

— אמן, האב איך מיט ציטערדיגע ליפען געענטפערט, ס'איז געוועזען אזוי שרעקליך ניי — צום ערשטען מאל אויף מיין לעבען האב איך עס דאן געזעהן — עפעס א קורצע א שטאלענע האט קאלט א גלענץ געטהון, נאכהער א דריק מיט די פינגער, חיק... און באלד האט זיך געלאזט הערען א פאטשערייא פון פליגלען.

אי, האט דאס הינדעלע ניט געוואלט שטארבען, אי, האט דאס ניט געוואלט — — —

צוריקגעהענדיג אהיים פון שוחט איז אויך געוועזען שטיל און טרויעריג שווארץ, די בלאטע האט ווייטער אונטער די פיס געבליושטשעט, נאר די הון האט שוין אין קאשעק געשוויגען; איהר קוואקצען האט א פנים דער מאמען געפעהלט, איך הער מיט אמאל ווי די מאמע רעדט טרויעריג-פערשטיקט:

„האט דען די הינדעלע נעבעך געוואוסט, וואס מיט איהר וועט היינט זיין? אזוי איז א מענש, להבדיל, אויך. ארויסרעדענדיג די

דאָזיגע ווערטער, האָט די מאַמע געקוקט אין דער שוואַרצער לופֿט אַרײַן, ווי זי וואָלט פֿון דער דאָזיגער לופֿט אַ תשובה ערוואַרט, נאָר אַלץ האָט טרויעריג, שווער און שוואַרץ געשוויגען, אַלץ האָט דאָס פֿאַר זיך אַליין געפֿרעגט און קיין תשובה ניט בעקומען. נאָר די בלאָטע האָט אונטער די פֿיס געכליושטשעט.

אין יענער נאַכט, געדענק איך, בין איך לאַנג ניט אַנטשלאָפֿען געוואָרען, אַלץ געטראַכט און געטראַכט, וועגען דער הון, וואָס האָט געבעטען ניט געוואוסט, אַז מען וועט זי הײַנט קוילען, וועגען אַ מענש, וואָס איז אויך אַזוי, און וועגען נאָך און נאָך... איך האָב געטראַכט, און מײַן קינדערש הערצעל האָט שטיל געציטערט און געווײַנט אָהן טרערען, און אַפֿילו ווערענדיג עלטער, פֿלעג איך אָפֿט, גאַנץ אָפֿט קלערען וועגען דער הינדעלע, וואָס האָט געבעטען ניט געוואוסט, אַז מען וועט זי הײַנט קוילען...

דערמאָנענדיג זיך אָן דעם, צוקאָכט זיך אין מיר דאָס בלוט. אַנשטאָט דער געקוילעטער הון, הויבען מיר אָן צוקריכען אין קאָפּ אַרײַן געקוילעטע מענשען, אייגענע טײַערע געקוילעטע מענשען. איך סטאַרע זיך אויסמאָהלען דאָס אין דער פֿאַנטאַזיע מיט מעהר העלערע און שאַרפֿערע פֿאַרבען, פּונקט ווי איך וואָלט זיך געסטאַרעט זעלבסט פּײַניגען זיך. וואָס שטאַרקער דאָס האַרץ הויבט אָן וועה צו טהון און צו קלאַפּען, אַלץ צו להכעיס'דיג שטאַרקער מיט פֿאַרסקאַליעטע צײַהנער, מאָל איך מיר די שרעקליכע בילדער אין קאָפּ.

אָט ברענט שוין אונזער שטוב פֿון אַלע עקען, דעם ווילנער־גאונ'ס בילד ברענט אויך, זײַן „שניי־ווײַסע באָרד ווערט שוואַרץ, דעם טאַטענס הייליגע ספֿרים, וועלכע די מאַמע פֿלעגט היטען, ווי דאָס אויג פֿון קאָפּ — ברענען אויך, און „זיי" שלעפּען שוין מײַן משה'לען פֿאַר די פֿיס אין בלאָטע. יענער רײַסט זיך און וואַרפֿט זיך, שרײַט: „מאַמע, מאַמע"... און אָט געהט איינער פֿון זיי מיט אַרויסגעשטאַרצעטע אויגען, אָנגעגאָסען מיט בראַנפֿען און רציחה, אַ הויב אַ מעסער, ניין, ניט קיין מעסער, ניין, ניט קיין מעסער, אַ האַק! אַוודאי אַ האַק, אַ גלאַנץ גיט די האַק, און לאָזט זיך שווער און פֿלינק אַראָב אין די געגרײַזעלטע שוואַרצע האָר אַרײַן. ס'הערט זיך אַ קראַך פֿון אַ צובראָכענעם

מענשען-שארבען. א דערשטיקטער שוואכער קרעכץ... און א שטראם בלוט גיסט זיך לאנגזאם, פלעכט זיך צונויף מיט די געקרייזעלטע האר און לאזט זיך אראב אויף דער ערד... אין בלאטע אריין, ווי א שלאנג, אודאי ווי א שלאנג, ווי א רויט שווארצער שלאנג... און אט ווייטער אביסעל פון משה'לען שטעכט מען דער מאמען... א טעמפער צוראצטער מעסער שטעקט זיך אין איהר ברוסט אריין... און עפעס א רויט'ס, א געדיכט'ס שלענגעלט זיך אויפ'ן ווייסען פארטוך.

א קאלטער שוויים האט מיר פון שטערען געזעצט. איך האב אלץ ארום געזעהען, ווי אין א פארע, עס האט זיך מיר געדוכט, אז אלע איברים זענען אויף מיר געשוואלען, אפילו די האר פון קאפ זענען געשוואלען און טהוען שרעקליך וויי.

נאר איך וועל ניט שווייגען, אט קום איך צופאהרען, וועל איך נעהמען ראכע! אוי, וועל איך נעהמען ראכע... נאך א מין ראכע... די הייזער זייערע אונטערצינדען ביי נאכט, שטילערהייד. אט אזוי, אודאי. אונטערצינדען און אין מיטען געפילדער שפאלטען מוחות, שיסען, ווערגען קינד-און-קייט... ברעכען אלץ און שטופען זיי אין האלז אריין די צובראכענע גלאז, שניידען שטיקער פלייש און בעגיסען מיט עסיג, און „תמות נפשי עם פלשתים!" געה איך אין כף-הקלע מיט זיי צוזאמען. איך וועל פאר דער מאמען ניט שווייגען, אודאי.

און די רעדער האבען מיט זייער קלאפען אונטערגעחאפט מיין ווילדען געדאנק, געברעקעלט איהם אויף די רעלסען און געווארפען די ברעקלעך פאר די וועלדער און פעלדער...

* *

*

אז דער פאיעזד האט אויפ'ן דריטען מעת-לעת פון מיין רייזע אנגעהויבען קומען נעהנטער צו מיין שטעדטעל, האט מיך שטארק גענומען טרייסלען פון קעלט, איך האב זיך אנגעטהון אין פאלטא און קאלאשען, נאר ס'האט אויך ניט געהאלפען. די צייהן אין מויל האבען פערשטיקט געבאראבאנעט, און ס'איז געווען אונמעגליך זיי איינצוהאלטען.

דער לאקאמאטיוו איז פאמעליך צוגעקראכען צו דער קליי-

נער ווײַסער סטאַנציע און גענומען הוסטען און שנאָרכען, ווי אַ פֿערמאַטערטער העלפֿאַנד. גײַ איך שטיל מיט קלאַפּענדיגע צײנער אַרויף אויף דער פּלאַטפֿאָרמע. די פּלאַטפֿאָרמע איז די אײגענע, ווי איך האָב זי איבערגעלאָזען, און דער וואָקזאַל איז אַ וואָקזאַל. עס לויפֿען די טרעגער, מען שלעפּט פּעקלעך, יודען מכל המינים שטופּען זיך בײַ דער קאַסע, אַ חוץ דעם וואָקזאַל שטעהען ווי אַלע מאָל פֿערדלעך, יודישע פֿערדלעך מיט אײַנגעפֿאַלענע אויסגעקראָכענע זײַטען, בעלי-עגלות רײַסען זיך אין טאַטענס-טאַטען אַרײַן איבער אַ פּאַסאַזשיר, דאַכט זיך אַלץ ווי געוועזען! אַט זיך איך שוין בײַ אַ שוואַרצען הויכען יודען אין וואָגען. דאָס פֿערד קריכט אין בלאָטע ביז'ן האַלז און שפּריצט מיט שמוציג שוואַרצע טראָפּענס, מײַן קלײנער טשעמאָדאַן טאַנצט אום אין וואָגען און קלאַפּט מיר אין זײַט אַרײַן, אַלץ דאַכט זיך ווי אַמאָל, אַט ווײַזט זיך דער בלאָער שפּיציגער דאַך פֿון קלויסטער. די אָנהויב ווינטער-זון הויבט זיך אָן אַראָבלאָזען און ברענט אויף איהם מיט רויטען קאַלטען פֿײַער. דער קלויסטער איז אַ קלויסטער, ס'האָט דאַכט זיך גאָרנישט געטראָפֿען, ס'קען ניט זײַן! אַט קום איך דאַכט זיך באַלד אַהײם. די מאַמע וועט צוגרײטען וועטשערע, ווי אַלע מאָל. דאָס ערשטע געריכט וועט זײַן געהאַקטע לעבער, יאָ, געהאַקטע לעבער מיט שמאַלץ.

— וואוהין פֿאַרפֿיהרט מען אַ יונגען מאַן? — פֿאַלט מיר פּלוצלונג אַרײַן דער בעל-עגלה מיט זײַן גראָב קול. איך גיב אַ קוק, מיר זענען נאָך ווײַט פֿון שטעדטעל, מיר פֿאָרען נאָך אַלץ מיט'ן פֿעלד פֿאַרבײַ פּוסטע האַלב געפֿרוירענע קאַרטאָפֿעל-פֿעלדער.

— אין אַנ'אַכסניה? הא? — יונגער מאַן.

— פֿאַרפֿיהרט מיך? פֿאַרפֿיהרט מיך צו חיה'ן, צו חיה מענדעלס'ס, רײַסט זיך בײַ מיר אַ הילכיגער קול אַרויס און שווײַמט איבער'ן פֿעלד, און אַלײן גיב איך זיך אַ שטעל אין וואָגען און צופּ מיט ציטערדיגע הענד דעם בעל-עגלה בײַ'ם האָריגען קאָלנער:

— זאָגט מיר, ר' יוד, — בעט איך זיך בײַ איהם און ווערג זיך מיט מײַנע רײד, — וואו איז זי יעצט, חיה מענדעלס, זי איז שוין געזונד. איאָ? צו איהר פֿאַרפֿיהרט מיר, צו איהר, צו חיה מענדעלס.

— טפררו , שטעלט דער בעל-עגלה אָב זיין פערדעל , לאָזט אָב די לייצעס. קוקט מיר אָן נייגעריג , ווערט עפּעס צודולט און הויבט אָן שטאַמלען :

— המ... חיה מענדעלס ? אונז צו לאַנגע יאָהר . זייט איהר, הייסט דאָס, איהרער, דער אויסלענדישער, אונז צו לאַנגע יאָהר , איהרער זייט איהר ? נאָט אייך „שלום” . אָך , מען טאָר דאָך ניט , אוודאי , איהר זייט דאָך אַנ'אָבל .

— וואָס-ס ! — שריי איך אויס מאָדנע הילכיג און פיהל , אַז באַלד , אַט באַלד הויב איך אָן צו שרייען איסטערישע גוואַלדען איבערען פוסטען קאַלטען פעלד .

— אונז צו לאַנגע יאָהר . אַ צנועה אַ יודענע ... נעבעך גע-מוטשעט זיך אין באַלניצע, נעכטען ערשט מקבר געווען .

איך בלייב זיצען אין וואָגען מיט אַבגענומענע פיס, קוק אַ ווײַלע אָן אידיאָטיש שטום דעם בעל-עגלה .

— זי האָט אַלץ אויף אייך געוואַרט, געוואָלט זעהן פאַר'ן טויט, און וועגען אייער משה'לען ווייסט איהר דאָך .

פלוצלונג הויב איך זיך אויף, פאַל צו מיט'ן פּנים צום בעל-עגלה'ס פעלץ , טולע זיך אין איהם איין , און צו-וויין זיך ביטערליך צום ערשטען מאָל זינט איך האָב די טעלעגראַמע באַקומען. איך חליפּע ווי אַ קליין קינד און טענה, ניט וויסענדיג צוליעב וואָס .

— ר' יוד , ר' יוד . חיה מענדעלס איז דאָך מיינע אַ מאַמע , זי איז דאָך מיין מאַמע .

דערנאָך גיב איך זיך אַ חאַפּ און ווער ענטשוויגען . באַר טרערען גיסען זיך מיר און קריכען איבער די באַקען, ווי קליינע וואַרעמע ווערימלעך. דער בעל-עגלה, קוקענדיג אויף מיר, ווערט עפּעס צודולט , קריכט אַראָב פון וואָגען און סטאַרעט זיך מיר טהון עפּעס אַ צוליעב , ווי אַ גרויסער טהוט אַ צוליעב אַ וויינענדיג קינד . ער פערדריכט מיר די שטרוי אין וואָגען, פעררוקט בעסער דעם טשעמאָדאַן און סטאַרעט זיך מיר אַריינקוקען רחמנות'דיג אין די אויגען . צום סוף לאָזט זיך איהם אַראָב דער קאָפּ , די באָרד ציטערט איהם . ער רעדט אַבגעהאַקט מיט אַ צובראָכען קול !

— ברוך השם אַלעמען גוט , געווען אַ קאַרעטע, צעבראָכען אויף שטיקלעך , איצט נאַ דיר גאָר אַ וואָגען מיט שטרוי . אַ דאַנק גאָט , דאָס פערד געראַטעוועט. אַ חוץ דעם. נו , ניטאָ וואָס

צו רײדען. מײן מײדעל, ניטאָ וואָס צו רײדען, אומגליקליך געמאַכט, איהר פֿערשטעהט — אום—גליק—ליך געמאַכט.

בײדע האָבען מיר געחליפֿעט אין מיטען װיסטען שוואַרצען פֿעלד אונטערען קאַלטען װינטער-הימעל. ער, שטעהענדיג אויף דער ערד מיט'ן בײטש אין האַנד, איך, זיצענדיג אין וואָגען. ער — אַ יוד נאָך אַרבעים מיט אַ צוקנײטשט פּנים, מיט אַ לאַנגע גרויער-ליכע באָרד. איך — נאָך אַ יונגער, גאָר אַ יונגער מיט געגאָלטע גלאַטע באַקען. ער האָט געווישט די אויגען מיט גראָבע מאָזאָליסטע אײַנגעשמירטע אין דיעגעכֿץ הענד, איך מיט ווײַסע זויבערע און אײדעלע הענד, וועלכֿע זענען נאָר געוועהנט צו פּאַפּיר און גלאַטע רוקענס פֿון ביכֿער. בײדע האָבען מיר שטיל, מעהר אינוועניג אין זיך, ווי אויף דרויסען, געחליפֿעט און ניט געוואוסט ווער וועמען זאָל פֿריהער אָנהויבען טרײסטען. איטליכֿען האָט זיך געדאַכֿט, אַז זײַן אומגליק איז גרעסער פֿונ'ם צווײטענס. און די זון איז האַלב בלוטיג פֿערגאַנגען, און דער ווינטער הימעל האָט קאַלט און אָהן מיטלײד געקוקט אויפֿ'ן ווײסטען פֿעלד. אונז מענשען האָט ער כמעט גאָרניט בעמערקט. נאָר דער פֿערד, דעם בעל-עגלה'ס פֿערד, האָט עפּעס טרויעריג אַראָבגעלאָזען זײַן קאַלטענעוואַטע קנעכֿטישע קאָפּ, אָנגעשטעלט די לאַנגע אויערען און צוגעהערט זיך, ווי זײַן בעל-הבית און זײַן יונגער פּאַסאַזשיר חליפֿען אין מיטען פֿעלד. ס'האָט זיך געדאַכֿט, אַז ער קלערט: אַז ס'איז אַ פּנים דאָ מענשען, וועלכֿע עס איז נאָך אַ סך אַ סך ערגער, ווי דעם פֿערד, אין דעם קאַלטען אונערבאַרעמיגען לעבען.

אַז מיר זענען אַרײַנגעפֿאָהרען אין שטעדטעל, האָט שוין אָנגעהויבען ווערען פֿינסטערליך.. אַ גאַנצען וועג האָט דער בעל עגלה מיט אַ צובראָכֿענע צוהאַקטע שטימע דערצעהלט, ווי זײ, אַ דונער פֿון הימעל זאָל זײ דערשלאָגען, האָבען איהם אומגליקליך געמאַכֿט, דער עיקר זײַן טאָכֿטער, ווי זײ, אַ גרויסע מגפה זאָל אויף זײ אָנפֿאַלען, האָבען „חרוב-ומוחרב" געמאַכֿט דאָס שטעדטעל, ווי אַזוי דער פּריסטאַוו אַלײן, אַ קלאָג צו איהם, האָט אַלײן אָנגעוויזען און געהאָלפֿען.

באַלד וועט איהר דערזעהן אַ ביסעל קומענס, וואָס זײ (אַ גרויסע מגפה אויף זײער קאָפּ) האָבען אונז איבערגעלאָזט. אַזוי האָט דער בעל-עגלה צום סוף אַ זאָג געטהון, אומקערענדיג

זיך צו מיר און געוואלט א שמייכעל טהון, האט ער אבער אנשטאט א שמייכעל א קריץ געגעבען מיט די צייהן, און מיט'ן גאנצען כוח אנגעהויבען שלאגען זיין פערדעל מיט דעם בייטששטעקעל אין די קאלטענעוואטע איינגעפאלענע זייטען.

דערנאך איז ער שטיל געבליבען.

דורך די מיט טרערען פערגאסענע אויגען, האב איך פאר זיך געזעהען נאר זיין שטומען, איינגעבויגענעם רוקען, א יודישער דארער רוקען אין א ברייטען פעלץ, איבערגעבונדען מיט א פערקניפעלטע שטריקעל.

* *

*

פארפיהרט האט מיך דער בעל־עגלה אין א קליין שמוציגע אכסניה היגטערען שטעדטעל, וועלכע איז ניצל געווארען מיט נאך א פאר צעהנדליג הייזער מיט א נס. אין דער אכסניה האט מען זיך תיכף דערוואוסט, ווער און וואס איך בין, און מכבד געווען מיך מיט זעצען זיך „שבעה". איך האב זיי אפילו ניט געענטפערט, א וואש געגעבען דעם פערוויינטען פנים און שנעל ארויס אויפ'ן גאס.

דער בעל־אכסניה, א קליין יודעל מיט שפיציגע אויגלעך, האט מיך שארף נאכגעקוקט. אז איך בין ארויס, האט ער מיט פערדרוס א מאך געגעבען מיט'ן האנד.

טויט שטיל און שרעקליך איז געווען אין די חרוב'ע קויטיגע און האלב־געפרוירענע גאסען. אבברענענדיג האבען די גאסען פערלארען זייער ריכטיגען געשטאלט און האבען פארגעשטעלט א מין משונה'דיגע צווארפענע קהילה פון רויטע און וויסע סקעלעטען, פון ליימענע און קאכעלנע אויוענס, פערזונקענע אין קאלטען אש, אין קאלטע שווארצע קוילען, און מיאוס'ע פערדרויבערטע ברעטער און קלעצער. זייערע נאריש־הויכע קוימענס האבען עלענד און טעמפ געצויגען זייערע רויטע העלזער צום גראהען הימעל און שטום אהן א קול רחמים געבעטען, און די פערדרויבערטע אפענע קוימענס און די פערלאזענע שווארצע פריפעטשאקעס האבען ארויסגעקוקט פון די רויטע אויוענס, ווי אויפגעריסענע מיט טעמפען שרעק גרויסע פירקאנטיגע אויגען... ווי ריזישע

אָפּענע מײַלער, װעלכע שרײַען אָהן אַ קול: „געװאַלד, ראַטעװעט“!

עטליכע שאָטענס פֿון מענשען האָבען זיך עפּעס געפּלאָנטערט צװישען די קױמענס, װי אַבלים, װאָס גײען צו קבר אבות, װי זינדיגע בלאָנדזשענדע נשמות. אײנער אַ גראָהער אײַנגעבױגענער יוד מיט אַ סדור אין האַנד איז געבליבען מיר פֿאַרבײַגעגאַנגען, און דערזעהענדיג עפּעס אַן׳אונבעקאַנטען נאָז, האָט ער זיך דער־שראָקען און אָבגעגאַנגען שנעל אָן אַ זײַט, פּונקט װי איך װאָלט זיך אױף איהם מיט אַ מעסער געלאָזען.

דעם קױמען פֿון אונזער אָבגעברענט הױז האָב איך דערקענט נאָך דעם װילדען הײלען בארנע־בױם, װאָס איז נעבען אונזער שטוב געװאַקסען. אמאָל, אמאָל אַרום תשעה־באָב פֿלעגען מיר פֿון איהם קלאַפּען די האַרטע באַרעלעך און װאַרפֿען זיך מיט זײ. יעצט איז דער בױם געשטאַנען אַ הױלער, אַ האַלב אָבגעברענטער מיט אַ פֿערסמאָלעטער קאָרע.

איך האָב זיך געלאָזען געהן צום קױמען מיט אַ שטאַרק פֿערקלעמטען האַרץ. קױלען, שװאַרצע געפֿרױרענע האָבען אונ־טער מײַנע פֿיס געחרושטשעט. דער קױמען, דער האַלב־פֿערברענ־טער באַרען־בױם האָבען מיך פֿערשמאַכט אָנגעקוקט און נישט דערקענט. דער אױװען איז אָפען און שװאַרץ, אַ סך קאַרטאָפֿ־לעס האָב איך און משה׳לע אין איהם געבאַקט. די מאַמע פֿלעגט אין איהם באַקען לאַטקעס. יאָ, ברױנע פֿאַרפֿרעגעלטע לאַטקעס, אָן דעם קאַכעל אױװען פֿלעג איך זיך װינטער רײַבען און װאַרעמען, קומענדיג פֿון חדר. אַט פֿיהל איך נאָך אין דער לופֿט דעם װיל־נער־גאָון׳ס בילד. ער שװעבט דאָ אַרום, כאָטש ער איז פֿאַר־ברענט. אַז איך װאָלט געקומען מיט אײן אַכטאָג צוריק, װאָלט איך נאָך אַלץ גאַנץ געטראָפֿען: די װענט, די געלבע מעבעל מיט׳ן גלאַנץ, דער װילנער גאָון זיצט און שרײַבט, די מאַמע װישט די שטױב. נײן, ס׳איז אַ חלום, אַ שרעקליכער חלום מיט רױטע קױמענס, און נישט מעהר, און נישט מעהר... האַ?

אַרום איז שױן געװאָרען גוט טונקעל. די רױטע קױמענס זענען אין דעם פֿינסטערניש צושװאָמען געװאָרען און אױסגע־זעהען נאָך מאָוסער, נאָך שרעקליכער װי פֿאַרנאַכט. נית װײַט פֿון מיר האָט זיך עפּעס אַ גאַל פֿײַערעל אָנגעצונדען. איך האָב אינ׳ס פֿײַערעל דערקענט אַ גוי׳ש הײַזעל, װאָס איז, פֿערשטעהט זיך,

גאנץ געבליבען. איך געדענק אפילו, אז דארטען וואוינט א רויטער גוי, א שוסטער מיט בייזע הינד, פאר וועלכע איך האב א מאל. א מאל זעהר מורא געהאט.

איך גלויב, אז דער דאזיגער טייערער שכן דאט מיט זיינע אייגענע הענד געצונדען, געראבעוועט, דאס פייער'ל פון זיין שטיבעל ווינקט און גלאנצט מיט אזוי פיעל שפאט! „אהא, האסט א שטוב? דו האסט א שטוב?" אייגענטליך, אז איך וויל, קען איך געהן און מאכען איהם, דעם ערל, אויף דערנאכט א הייסע באד... ער זאל געדענקען, אונטערקריכען ווי א מאלפע, איין קנויל אנגעצונדענע שטרוי, און גענוג.

נאר איך פיהל, אז טהון וועל איך עס ניט טהון, די נקמה געפיהלען, וואס האבען אין מיר, פאהרענדיג אין פאיעזד, אזוי געקאכט, זענען שוין לאנג ניטא. צוקראכען ווי רויך זענען זיי.

מיין אומגליק און וועהטאג זענען צו גרויס, צו טיעף, אז מען זאל פאר זיי קענען נקמה נעמען. פאר דאס קליינע און שמוציגע ראבע וועל איך מיין אונשטערבליכען פיין ניט פערקויפען, ניין, בשום אופן ניט פערקויפען, אנשטאט נקמה פיהל איך עפעס א מאדנע גיפטיגע טרויעריגע רחמנות אויף אלעם, אויף אלעמען.

— קררר א־א, קררר־א־א, — שרייט אין דער הויך א גרויסע וואראנע, פליהענדיג איבער די לאנגע קוימענס. ס'דוכט זיך, אז דאס איז א שווארצע נשמה פון א מכשפה, דאס פרעהט זי זיך: „הא, מקוים געווארען מיין נבואה? הא, וואס האב איך געזאגט?"

און דער אונמעכטיגער טרויער וואקסט מיר, אויף אין האר־צען אלץ מעהרער און מעהרער, ווי א טייג געהט ער אויף.

און אז יא נעמען נקמה, איז פון וועמען? פון וואס? וואו איז די גרויסע פאגראמען־חיה? איך זעה זי נישט. איך זעה נאר ברעקלעך פון איהר. איך זעה נאר די אפגעגריזעטע ביינער, וואס זי האט זיך איבערגעלאזען, און אנפרעסענדיג זיך מיט מענשען־פלייש איז זי זיך צופאלען אויף איינציגע, קליינע שטיקלעך, און איטליכער שטיקעל פאר זיך איז גארנישט. אזעלכע קליינע בעזונדערע צעלען פון דער שרעקליכער חיה האבען זיך אלע מאל געפונען צווישען מענשען און וועלען זיך געפינען. אט די דאזיגע

בעזונדערע צעלען פון שנאה און שלעכט'ס האבען זיך מיט א וואך צוריק צוזאמענגענומען, צונויפגעגאסען זיך, און ס'איז פון זיי פלוצלונג בעשאפען געווארען א ווילדע, שרעקליכע, בלוטדורשטיגע חיה מיט טויזענדער קעפ און ציינער, מיט טויזענדער לאפעס און נעגעל. נאר מיט איין הארץ און מיט איין שלעכטען און ווילדען אינסטינקט אין הארצען. אט די דאזיגע פאגראמען-היהרע איז דא מיט א וואך צוריק בעפאלען דאס שטעדטעל און האט געבראכען, און געברענט, געפייניגט, און געהרג'עט. אלע איהרע קעפ און לאפעס האבען אויף איין מאניער געארבייט. איצט האט זי זיך אנגעזויגען מיט בלוט, אנגעפרעסען זיך מיט מענשליכע אברים, אנגעמאטערט זיך און איז זיך צופאלען אויף איהרע קליינע חלקים, וועלכע האבען זיך צושאטען אויף אלע זייטען. און יעצט געה און זוך זיי! פון וואסער פאגראמען-צעלע נעהמט מען פריהער נקמה? צי פון דער, צי פון יענער? וויפיעל מען זאל פון זיי ניט ווערגען, זועט נאך אלץ גענוג בלייבען — דא האט מען די גאנצע חיה מיט איין מאל געדארפט דערווערגען. אט אזוי, אנגענומען זי און צוקוועטש, און געמאכט פון איהר קאשע. מיט'ן האק אין סאמע הארץ אנגעטראפען איהר. נאר דאס איז שוין יעצט אונמעגליך. וואו איז זי, די חיה? ניטא קיין חיה, ניטא!

— האו—ו—ו... לאזט זיך פלוצלונג הערען א דיקער בילען פון א הונד.

איך גיב זיך א חאפ, איך שטעה נאך אלץ אין דער פינסטער ביי'ם אבגעברענטען קוימען. אזוי נאריש-עלענד ווי דער קוימען אליין, און א גרויסער הונד צולאזט זיך אויף מיר פון צווישען די האלב פערברענטע ברעטער. ער בילט און בילט. זיין חוצפה וואקסט פון מינוט צו מינוט. ער דרעהט מיט'ן קאפ ביי איטליכען ביל, קענטיג, אז ער אליין האט גרויס נחת פון זיין הולטייש-קען, הילכיגען בילען. און דאס בילען טראגט זיך, שטויסט זיך אן די חורבות. יענע ענטפערען מיט א ווידער קלאנג, וואס שטעכט זיך מיר אריין אין מיין אויפגערעגטען מח, ווי קאלטע טשוועקעס. איך קוק זיך צו און דערקען אין דעם הונד מיין אמאליגען שונא, דעם גוי'שען שוסטערס הונד דערקען איך אין איהם.

פ-שא-אל: טרייב איך איהם אב מיט האס און גיעב א בריק מיט'ן פוס אין דער פינסטערער לופט אריין.

אויף דעם, קענטיג, האט דער הונד געווארט. ער וואַרפט
זיך אויף מיר אן מיט אזוינע גוואַלדען, מיט אזא גיבען און היל=
כיגען בילען, פונקט ווי איך וואָלט איהם אוועקגעקוילעט. אט,
אט האַפּט ער מיך אן פאַר'ן פוס, ביי די סאַמע איקרע.

איך ווער אויפגערעגט, צוקאָכט און פאַרקריץ מיט די ציין
אין דער פינסטער ווי אַ הונגעריגער וואָלף, אַרויסלאָזענדיג פּאַ-
פעליך מיט גיפטיגען האַס:

— אהאַ, כלב, האָסט דערשמעקט אַ זשיד? אַ „זשיד"
האָסטו דערשמעקט? אך... סוואָ-לאַטש!...

— האַו—האַו—האַו—גוואַלדעוועט דער הונד אַלץ שטאַר-
קער, און וואַרפט זיך צו אַלץ נעהענטער.

עפּעס אַ ברענענדיגע, אַ הייסע חוואַליע גיט מיר אַ וואַרו
אין האַלז, ניט ווייסענדיג ווי אַזוי, האַפּ איך פּלוצלונג אין דע
פינסטער אַ שווערע, צובראָכענע און סוקעוואַטע שטיק האָלץ, גי
אַרויב מיט דעם גאַנצען כח און טהו אַ לאַז אַראָב שווער או
פלינק. עס גיט עפּעס אַ קנאַק, ווי אַ צובראָכענער ביין, אנ
אָבגעהאַקטער דערווארגענער וואַי, און שטיל. נאָר דינע פּיסלע
טאַכען זיך אום אין דער פינסטער, ווערען אַלץ שוואַכער, שוו
כער, שוואַכער. איך לאָז אָב מעכאַניש דעם שטיק האָלץ, גע
צו נאָהענט און בייג זיך איין אין דער פינסטער — דער הונד ליעג
מיט'ן בייכעל אַרויף, און פון שאַרבען רינט עפּעס אַ שוואַרץ א
צוגיסט זיך אויף די צובראָכענע געפרוירענע ציגעל... דאָס זעה
עפּעס אוים, ווי איין אומגעלופּערטע באָבע-מעשה, ווי בלוט פ
אַ טריפה'ן קרבן אויף אַ צובראָכענעם מזבח.

און איידער איך קום נאָך צו זיך, און איידער איך דע
פיהל, וואָס איך האָב דאָ אָבגעטהון, דערהער איך ווי די ט
אין דער גוי'שע הייזעל גיט שטאַרק אַ קלאַפּ. אַ גראָבע זידלערי
שווערע גיבע טריט — אַ פּ נ י ם ד ע ר ע ר ל ה אָ ט ד ע ר ה ע ר

ברײנע מויד.

ברײנען האט מען בשום אופן ניט געקאנט רופען מײדעל, נאר — מויד. אזוי האבען זי טאטע-מאמע גערופען, אזוי האבען זי די שכנים גערופען, אזא צונעמעניש האט איהר איטליכער פרעמדער מענש געגעבען, דערזעהענדיג זי צום ערשטען מאל.

דאס איז געווען א גרויסע בעשעפעניש מיט פונק-רויטע באקען מיט קלײנע, גריניניקע אויגעלעך, פערגאסענע מיט פעטס, מיט אבגעהאנגענע בלאהליבע ליפען, און איהרע גראבע הענד זענען תמיד געוועזען אזוי רויט, פונקט ווי זי וואלט אט ערשט בוריקעס געשאבען.

א הויכע, א דיקע, א הארטע און אנ׳אונבעוועגליכע ווי א יאטקע-קלאץ, פלעגט זי גאנצענע טעג, סײ זומער, סײ ווינטער, קנעטען אין שטוב די געדיכטע לעקעך-טײג. זומער איז די דאזיגע מלאכה געוועזען זעהר שווער. זודיגע טראפענס שווײס פלעגען לאנגזאם קריכען פון שטערען איבער׳ן פנים און בלײבען הײנגען אויפ׳ן שפיץ נאז, עס פלעגט זיך אזוי שטארק וועלען אקראץ טהון, א וויש טהון מיט׳ן ארבעל, נאר ניטא קײן צײט: מען דארף קנעטען, קנעטען. אבער ווינטער, בשעת אין פענסטער קוקט ארײן א שטיקעל שכניש׳עס דאך מיט זויבערען שנײ, און בײ חוועדקע דעם וואסער-טרעגער אויפ׳ן בארד באמבלען זיך שטיקלעך אײז ווי גלעזלעך אויף א ליוסטרע, דאן איז אזוי גוט געווען צו שטעהן האלב אײנגעבויגען איבער׳ן גרויסען מולטער מיט האניג טײג און קנעטען. דאן איז עפיס געווען א זומער אום ווינטער. א זיסע ווארעמקײט צוגיסט זיך איבער אלע בײנער, דער גאנצער קער-

פער ווערט עפּיס גרינגער. עס בעווענען זיך די פּלייצעס פון זיך אליין און די טייג זינקט איין און הויבט זיך אויף, זינקט איין און הויבט זיך אויף. פונקט ווי זי וואלט געווען פון גומע.

אסנע, בריינעס מאמע, א צובראכענע פערעלטערטע יודענע איז א גאנצען טאג געשטאנען אין מארק און פערקויפט פון „א טישעל" די דארף־פּויערים לעקעך און געפּרעגעלטען מאן, געשאלטען און געריסען זיך מיט די קאנקורענטקעס איבער א גראשענעס קונה, קומענדיג ווינטער אין אוועגר פון מארק א היים א דערפרארענע, א צוקנייטשטע, א בלאהע פלעגט אסנע באלד אנהייבען ברומען:

— אט זיצט א מויד אין שטוב און עסט, און פרעסט, וואלט אבער געפּרובט פריהרען א טאג, וואלט זי געוואוסט. א טובה טהוט זי מיר, זי קנעט, א מורא'דיגע זאך.

אזוי פלעגט אסנע טענה'נען פאר זיך, בלאזענדיג אין די דערפרארענע הענד און קלאפּענדיג פוס אן פוס, כדי צו דער־ווארעמען זיך אביסעל. א דארינקע, א קליינינקע, א דערפרארענע אין גרויסע קויטיגע, מאנסבילשע שטיוועל, האט זי אויסגעזעהען, ווי א גרויסע פערוואגעלטע ביהן, וואס האט ווינטער ניט איינגע־שלאפען. אט פליהט זי אום איבערן שטוב, בייזערט זיך און זשומעט פאר זיך און ווייס דערביי גאנץ גוט, אז קיינער הערט זי ניט און קיינער ווערט איהר ניט העלפען.

בריינע פלעגט דאן זיצען און קוקען ווי א בהמה, וואס איז זיך מכין מעלה־גרה זיין. נאר זאויעל דער אלטער שכיר און דער אלטער לעקעך־מאכער, פלעגט זיך אויפהויבען פון מאפּקע, דער־הערענדיג דעם ווייב'ס קול און א נייג טהון זיך:

— די מאדאם, א געזונד צו אייך, גיט א פאר צעהנער'ס אויף א כוסה, א געזונד צו אייך.

בריינע געהט אום איבער'ן שטוב און בלאזט אין די הענד:

— און א מכה ווילסטו ניט?

— אך א געזונד צו אייך, מאדאם, ענטפערט זאוועל און נויגט זיך, א יוד איז מחויב מאכען הונדערט ברכות א טאג און איך האב נאך איינע ניט געמאכט.

אזוי פלעגט זאוועל ריידען און חכמה'נען זיך מיט זיין פלונית'טע, נאר מיט זיין „בתי" פלעגט ער ריידען גאר אנדערע

דבורים. אַ גאַנצען טאָג פֿלעגט ער זיך וואַלגערען אין דער היים אויף דער שטרויענער סאָפּקע, שאָקלען, שאָקלען מיט'ן שכּור'ן קאָפּ און צוהערען זיך ווי דאָס מויד קנעט און קנעט, ווי עס פּײַפּט די געדיכטע האָניג-טײג, ווי עס ציטערט און עס קנאַקט דאָס שווערע בײַנקעל און דער טיפֿער מולטער אונטער איהרע שווערע מאַנסבילשע פֿויסטען. ס'פֿלעגט אָבער טרעפֿען, אַז ברײַנע דערזעהט מיט אַמאָל דורכ'ן פֿענסטער אַ דועל פֿון צוויי העהנער אָדער אַ געשלעג פֿון ציגען, בלײַבען איהרע רויטע הענד האַלב שטעקען אין דעם געדיכטען טײג, די קלײנע אויגעלעך הײבען אָן בײַגעריג סטאַרצען, דאָן גיט זיך זאַוועל פּלוצים אַ חאַפּ, ווי אַ גרויס קינד, וואָס האַלט בײַ אײַנגעשלאָפֿען ווערען און די מאַמע הערט אויף צו זינגען. איהם פֿעהלט דאָס פּײַפּען פֿון טייג, דאָס געדרודערײַ פֿון מולטער.

— מויד, — פֿלעגט ער שכּור-הײזעריג און אונגעדולדיג אַ געשרײַ טהון, — קנעט, אַ קרענק דיר אין די בײַנער אַרײַן.

אָפֿטמאָל פֿלעגט זיך אָבער זאַוועלען ניט אײַנגעבען „פּאַטשאַ-פּען" בײַם ווײַב געלד אויף מאַכען שהכּל און לויבען זײַן נאָמען. און אין אַזאַ טאָג פֿלעגט זאַוועל זײַן זעהר אויפֿגערעגט, און ווי ער פֿלעגט דערזעהן אַז ברײַנע האָט זיך שוין פֿערקוקט, פֿלעגט ער זיך פּאַוואָליע אויפֿהויבען, לאַנגזאַם און שטיל אַראָבציהען פֿון פּום דעם בלאָטיגען שווערען שטיוועל, צומאַכען אַ שכּר'עם אויג, כּדי גוט אָנצוצילען זיך — און געבען אַ שלײַדער דעם שטיוועל ברײַנ'ען גלײַך אין זײַט אַרײַן, אין אײַלענבויגען, אַמאָל אין סאַמע קאָפּ און צופֿריעדען הײזעריג אויסזינגען.

— אַהאַ — אַ?

— אוי, — פֿלעגט ברײַנע שויאַך אַ געשרײַ טהון פֿון וועהטאָג און חאַפּען קנעטען די האָניג-טײג גיך גיך, און מיט אַזוי פֿיעל קראַפֿט, אַז די פֿענסטער האָבען געציטערט.

מעהר ווי „אוי" פֿלעגט זי ניט אויסשרײַען. זי פֿלעגט זיך אַפֿילו ניט אַ קעהר טהון אין יענעם זײַט, פֿון וואַנען דער שטי-וועל איז געפֿלויגען. זי האָט שוין פֿערשטאַנען, וואָס דאָס בע-טײַט. און ווײַטער פּײַפּט די טײג און דער מולטער קרעכצעט אונ-טער די שווערע רויטע פֿויסטען. און זאַוועל זיצט אויפ'ן סאָפּקע אין אײן שטיוועל, קראַצט זיך און הערט זיך צו, ווי „עס רעדט

די טײַג", בערוהיגט זיך, לעגט זיך און הערט זיך צו. נאר פלוצלונג דערמאהנט ער זיך און גיט זיך ווײַטער א הויב:

— מויד, דעם שטיוועל!.

בריינע גיט א שטויס מיט'ן פוס דעם טאטענס שטיוועל, פון וועלכען זי האט אט ערשט א קלאפ בעקומען, גיט געבענדיג זיך אפילו א קעהר אין יענעם זײַט. דער שטיוועל גיט זיך געשווינד א שמיר אן דער בלאטיגער מעהליגער פארלאגע און פליהט צו גלייך צו זאוולען. זאוועל חאפט איהם אונטער, ציהט לאנגזאם אן אויפ'ן פוס, ציהט זיך אוים ווײַטער אויף דער שטויביגער שטרויענער סאפקע און דרעמעלט, דרעמעלט און הערט זיך צו.

אפטמאל דערפיהלט אבער בריינע, אז דער טאטע האט גוט אײַנגעשלאפען, גיט זי זיך פאוואליע א שטעל, גלייכט אוים דעם רוקען און קוקט מיט גליהענדע אויגעלעך אויף דעם פערשלאסנעם קאמאד, וואס שטעהט ניט ווײַט פון זאוולען. זי ווייס, אז דארט ליגט פריש אויסגעבאקענע לעקעך, געפרעגעלטע מאן, וואס זי האט אזוי ליעב. זי קוקט אהין, און די ברייטע נאזלעכער ציטערען בײַ איהר, נאר צוגעהן שטילערהייד צום קאמאד און עפענען דעם שלאס מיט א מעסער, דאס האט זי זעהר מורא. זי געדענקט זעהר גוט יענע קלעפ, וואס זי האט פאר אזא מעשה געקראגען. אז די מאמע איז דעמאלט געקומען און האט זיך געחאפט צום געפרעגעלטען מאן, אז עס פעהלט, האט זי זיך תכף גענומען „צו דער מויד", גענומען שיסען מיט טויטע קללות און פעטש אין פנים ארײַן, און זאוועל האט אויסגעטהון איין שטיוועל, ארומגעשפרונגען ארום איהר אין איין שטיוועל, און מיט'ן אנדערען געבויקערט איהר אין די זײַטען ארײַן.

— אויספאלען זאל דיר דער מאן באקאם, שטיק פלייש! — האט די מאמע געשאלטען און געפאטשט.

— א—מן! האט זאוועל אונטערגעחאפט מיט א קוועטש אויף'ן „אמן" און געזעצט מיט'ן שטיוועל אין רוקען. צוויי קליינע מענשעלעך האבען איהר ארומגעטאנצט, א דארינקע יודינע מיט צוקנייטשטע קאלטע הענדלעך און א יודעל מיט קאלטענעוואטע האר, איין שטיוועל אין האנד דער אנדערער אויף א פוס. ביידע האבען געשאלטען און געשלאגען. און „זי" איז געשטאנען צווישען זיי א גרויסע, א שווערע, א פונק-רויטע און א שולדיגע פון

קאָפּ ביז די פּיס, האָט מקבל־קלעפּ געווען, און ניט פֿערשטעהענדיג, וואָס זי בעדאַרף דאָ אָנהויבען צו טהון, האָט זי מעהר ניט ווי געפּינטעלט מיט די אויגען, געשוויצט און געסאָפּעט, ווי אַ פֿערמאַטערט פֿערד.

— שלאָג זי און שלאָג די וואַנד, אַ בראָך צו איהר, — האָט די מאַמע אויסגעשריען און שטאַרקער אַ פּאַטש געגעבען.

— אָ—מן! — האָט זאַוועל אינטערגעכאַפּט און אַ ריב געגעבען אין זייט אַזוי שטאַרק, אַז זי האָט געמוזט אַ קרעכץ טהון און געבען אַ טראָט.

דעם דאָזיגען קלאַפּ האָט זי אַ צייט געדענקט. זי האָט עפּיס מאָדנע מורא געקראָגען פֿאַר דעם טאַטענס קויטיגע שטיוועל. און זי האָט ניט געקאָנט שוין מעהר קלערען וועגען טאַטען: טאַטע; דער טאַטע, למשל, געהט, דער טאַטע שלאָפֿט... אַט זאַוועל געהט, זאַוועל שלאָפֿט, זאַוועל שלאָגט זיך. אַזוי יאָ, אַזוי יאָ... דער פֿערשלאָסענער קאַמאָד רופֿט שטילערהייד, דער פֿריש געפּרעגעלטער מאָן שמעקט אַזוי מחיה, נאָר זאַוועל'ס שטיוועל, נאָר זאַוועל'ס שטיוועל.

שבת פֿלעגט ברײַנע אָנטהון אַ סיטצענע רייניגע בלוזע און זעצען זיך בײַם פֿענסטער קוקען אין דער וועלט אַרײַן. טאַטע־מאַמע שלאָפֿען און זי, ברײַנע אַליין, אין דער סיטצענער ווײַסער בלוזע שלאָפֿט ניט, זיצט מיט'ן ברוסט האַרט אָנגעשפּאַרט צום פֿענסטער, און איהרע רויטע הענד זעהען אויס געגען דער ווײַסער סיטצענער קאָפֿטע נאָך רויטער ווי תמיד. ענטלעך געהען צו טבילה, אויפ'ן בלאָהען הימעל שווימען ווייסע פּוכאָווע וואָלקענדלעך אַזוי לאַנגזאַם, שבת'דיג, נשמה יתרה'דיג, אַ בוטשאַן פֿליהט און לאָזט זיך אַראָב אויף יענער זײַט טײַכעל אינ'ם זומפּ, און זי זיצט בײַם פֿענסטער און קוקט אויף אַלץ טעמפּ, ווי אַ טויבער בשעת מען רעדט. אָנצינדרען פֿלעגען זיך בײַ איהר די גרינינקע שמעלציגע אויגעלעך נאָר דאַן, ווען זי פֿלעגט דערזעהען אַ חאַליאַסטרע בחורים שפּאַצירען מיט מײַדלעך. אָט געהט וועלוועל־שוסטער מיט זײַן כלה, יענקעל לײַמער מיט די ברײַטע פּלײַצעס מיט זײַן דבאָשה'ן. דער קורצער האַלז ציהט זיך דאַן בײַ ברײַנען אויס, דער רויטער שטערען דריקט זיך צו האַרט צו דער וואַרימער שויב, און די גרינע אויגעלעך גליהען. אָפּטמאָל בע־

מערקט זי אין דעם שפּאַציר, ווי אַ בחור גיט אַ מײדעל אַ חאַפּ אונטער'ן אָרעם, אַ נעהם אַרום טאַליע, דאַן פלעגט זי זיך שטיל און דערשטיקט צולאַכען. אינעווײניג פלעגט עפּיס ציהען און וועה טהון, און זי פלעגט לאַכען. לאַכען פלעגט זי מיט אַמאָדנעם ברוסט קול, מיט אַ שטילען דערוואָרגענעם געלעכטער, וואָס איז געווען ענהליך אויף אַ קוויטשען פון אַ הוהן. לאַכענדיג פלעגט ברײנע דאָס מויל ניט עפענען — דער געלעכטער פלעגט געהן ביי איהר דורך די נאָז, נאָר די זײטען איהרע, מיט'ן ברײטען רוקען מיט דער ברוסט פלעגען זיך וואַרפען און שפּרינגען פון דעם מאָדנעם דערשטיקטען געלעכטער, און עס האָט זיך גאָרניט געגלויבט, אַז אַזאַ געלעכטער'ל געהט אַרויס פון אַזאַ גרויסער געזונדער בעשעפעניש ווי ברײנע-מויד.

— הנ... הנ... הנ...

— מויד, -- פלעגט זיך די מאַמע אויפחאַפּען פון איהר לײבטען שלאָף, — מויד!

ברײנע פערשטעהט, וואָס עס בעטײט דער מאַמעס „מויד". דאָס האָט געהײסען, אַז זאָוועל מיט זײן שטיוועל קאָן זיך נאָך אויפחאַפּען. נאָר אײנהאַלטען דעם געלעכטער האָט זי שוין ניט געקאָנט, עס האָט איהר עפּיס גענאַגט און געקיצעלט אין די זײטען. אויפ'ן גאַס געהען בחורים, חתנים מיט כלות, אַ סך חתנים מיט כלות. און דער געלעכטער וואַקסט, וואַקסט. עס חלש'ט זיך לאַכען, לאַכען אָהן אויפהער. אָט פיהלט זי שוין ווי זאָוועל לויפט אַראָב מיט אַ ברום פון בעט ער פליהט צו איהר. אָט קלאַפּט איהר שוין זײן שווערער שטיוועל אין די זײטען, אין דער נײער סיטצענער בלוזע, ס'טהוט וועה, ס'פלעקט זיך די ווײסע בלוזע, און דאָך רײסט זיך דער געלעכטער פון ברוסט. אַלץ שטאַרקער, די נאָזלעכער ציטער'ן און קיצלען:

— הנ... הנ... הנ...

און נאָכהער בײנאַכט נאָך אַזאַ שבת, פלעגט עפּיס זײן הײם צו שלאָפען. אַלע מאָל פלעגט זי שלאָפען בײ נאַכט ווי אַ שטײן און אין אַזאַ נאַכט אונרוהיג. זאָוועל חראַפּעט, די מאַמע קרעכצט; דאָס אַלטע מעבעל קנאַקט אין דער פינסטער. זי קעהרט זיך, דאָס בעט סקריפּעט אונטער איהר שווערען גוף. און ווי זי דערהערט אַזאַ סקריפּ פון בעט, הויבט איהר עפּיס אָן צו נאַגען

בײַם האַרצען און ס'ווילט זיך לאַכען. סטאַרעט זי זיך ניט קעהרען — איז הײַם, זעהר הײַם און עס חלש'ט זיך ווײַטער הערען ווי דאָס בעט סקריפּעט, ווי דער מאַטראַץ קנאַקט אין דער פֿינסטער.

בעני-ליפּ איז געווען בעקענט אין שטעדטיל אַלס אַ גנב און אַ קאָשעק-חאַפּער, און גערופען האָט מען איהם „ליפּ“, ווײַל זײַן אויבערשטע ליפּ איז געווען צושפּאָלטען אַזוי, אַז צוויי צײַהנער האָבען זיך אַרויסגעזעהען. דאָס איז געווען אַ דאַרער הונגעריגער „יאַט“ פֿון אַ יאָהר 20—19, מיט אַ חוצפּה'שען פּנים מיט אַ מאָדנעם ווײַסען גלאַנץ אין די קאַסאָקע אויגען. אַזאַ גלאַנץ איז אָפּטמאָל צו בעמערקען בײַ סאַמאָראָדנע גנבים און שפּיאָנען... אין איינעלען טאָג האָט ער זיך בעוויזען אין שטעדטעל און אין דעם זעלבען טאָג האָבען אויף איהם אַלע גענומען קוקען קרום און פֿערשפּאַרען פֿון איהם די טהירען. אַז ער איז געווען הונגעריג, פֿלעגט ער זיך אומשלעפּען איבער די געסלעך און גרילצען מיט אַ משונה'דיגען הילכיגען קול: אַ-או, אַ—או, אַ—או... דאָס האָט געהייסען, אַז בעני-ליפּ איז אין כעס, און וועה איז צו דער נערוועזער אשה, וואָס פֿלעגט איהם אַ געשרײַ טהון, ער זאָל שטומען. דאַן פֿלעגט זיך בעני שטעלען אין דעם פֿענסטער, פֿון וואַנען מען האָט אויף איהם אָנגעשריען, און פֿלעגט אַוועקגרילצען שעות-לאַנג „אויף צו להכעיס אין זייער נשמה אַרײַן“ — און געהטהו איהם עפּיס.

קיינער האָט ניט געוואוסט, וואו ער געפֿינט זיך, וואו ער נעכטיגט, וואו ער עסט. מען האָט נאָר בײַ איהם געזעהען ווען ניט איז אַרויסשטעקען פֿון בוזעם אַ שטיקעל אײַזען, אַניאַלטען צובראָכענעם לײַכטער, אָדער פֿון דעם דאָזיגען בוזעם סטאַרטשעט אַ בולקע. און בעני געהט קנײַפּט פֿון דער בולקע און לעגט אין מויל, און אַז אַ מענש שטעלט זיך אָב קוקען אויף איהם, הויבט ער אָן גרילצען אַ—או אַ—או... און געהט אַוועק.

אָט דער דאָזיגער בעני פֿערלויפֿט ווען ניט ווען צו זאַוולען אין הויז קויפֿען פֿאַר אַ גראָשען מאָן, אַרײַנלויפֿענדיג גיט ער ברײַנע מויד אַ קניפּ פֿאַר'ן האַנד — און קעהרט זיך אָב אָן אַ זײַט. ברײַנע ווערט מטושטש, הויבט אָן פֿינטלען מיט די אויגען און קנעטען מיט אַלע כחות פֿונקט ווי מען וואָלט זי מיט אַ

ביטש אונטערגעטריבען, זאוועל חאפט זיך פון סאפקע א קראץ:
— "יאחמעץ", פרעגט ער בעני'ן מיט בטול, "יאחמעץ", וואס?

— מאן, מאן, מאן, — הויבט אן בעני טאנצען אויף אנ'ארט און מאכען מיט די פלייצעס. זאוועל קריכט אראב פון נעלעגער, ברומט היזעריג פאר זיך, שליסט לאנגזאם דעם קאמאר מיט אלטע, פערזשאווערטע שליסלען, און נעמט שניידען פון שוואר־צען פרעגט מאן מיט א צוראצטען מעסער. דער מעסער איז טעמפ און גליטשט זיך פון דער האנד, ווערט זאוועל אין כעס:
— פאר וויפיעל?
— פאר א פאר גראשען! — ענטפערט בעני און רוקט זיך צום קאמאד.
— דו, — מאכט זאוועל מיט חשד און בעשיצט דעם פרעגט מאן, קענסט שטעהן פון ווייטען, מען וועט אן דיר אויך אויס־קומען.
— זעה נאר, זעה נאר סאר'א פאראד, — רופט זיך אב בעני און רוקט זיך אויף קאריק.
זאוועל זעגט קוים אב דעם שטיקעל מאן, פערשליסט צוריק דעם קאמאד און רופט צו זיך בעני'ן:
— דאוואי דענגי! — זאוועל הויבט אן אלעמאל צו ריידען אויף רוסיש ווען ער ווערט שטרענג און ערנסט...
— זעה נאר, זעה נאר סאר'א פאראד, מאכט בעני און דערלאנגט זאוולען די פאר גראשען.
דאן ערשט בעקומט ער סחורה.
דעם שטיקעל מאן עסט בעני־ליפ שטעהענדיג ביי זאוולען אין שטוב. ער קייט און טשאמקעט מיט כל ההויות אין דער וועלט. מאכט מיט די פלייצעס, מיט דער נאז, מיט די ווייסע אוי־גען, בייסט די שווארצע מאן מיט ווייסע געזונטע צייהנער, וועל־כע סטארצען ביי איהם ארויס פון דער צושפאלטענער ליפ. און זאוועל איז עם מקבל באהבה, זיצט און קוקט אן בעני'ן פון אונ־טער די גערייכטע ברעמען ווי א חיה, און בריינע איז רויט, קנעט די טייג אדער סקראבעט דעם מולטער מיט א רעש, מיט א היץ, פונקט ווי עס געהט איהר אום לעבען.
— ר' זאוועל, — הויבט אן בעני, ווען ער עסט שוין אויף די

מאַן, — גיט נאָך אויף אַפּאָר גראָשען, מאָרגען גיב איך אײַך אָב׳ מאָרגען, ווי איך בין אַ יוד.

זאַוועל ענטפערט איהם אַפילו ניט אָב.

— זעה נאָר, זעה נאָר ס׳אַראַ פּאַראַד — מאַכט בעני, קוקט זיך אַרום און דערזעהט ברײַנען.

— הערט, ר׳ זאַוועל, פאַר וואָס מאַכט איהר אײַער מויד ניט חתונה. גיט מיר זי פאַר אַ כלה, איאָ?

— הער נאָר, — ענטפערט זאַוועל קאַלטבלוטיג און חאַפּט זיך פאַר אַ שטעקען, — טראָג זיך אָב מיט׳ן זעקעל בײַנער.

בעני לויפט צום טהיר, פאַרבײַלויפענדיג גיט ער נאָך אַמאָל ברײַנע׳ן אַ קניפּ, שטעלט זיך אַרײַן אין טהיר, קרימט זיך געגען זאַוולען און שנעלט זיך אין האַלז:

— אַ שנעפּסעל ווילסטו? אַ שנעפּסעל? אַ־או, אַ־או, אַ־או.. און אַנטלויפט.

נאָך זײַן אַנטלויפען לאָזט אויס זאַוועל זײַן גאַנצען כעס צו „דער מויד“, שלאָגט איהר מיט׳ן שטיוועל, מיט׳ן שטעקען, און ברײַנע שוויצט. אין אַ פּאָר טעג אַרום קומט ווײַטער בעני צולויפען און זאַוועל פיהרט מיט איהם אַן ערנסטען מקח וממכר.

אײַנמאָל, בשעת יאָהרצײַט, קעהרט זיך אום זאַוועל פון מנחה דאַווענען. אַסנה איז געווען אויפ׳ן מאַרק ווי תמיד, געבליבען אין שטוב איז נאָר ברײַנע. בײַ זיך אין פאָרהויז טרעפט זיך אָן זאַוועל מיט בעני־ליפּ. יענער איז עפּיס געווען צוטומעלט און דער־זעהענדיג זאַוולען האָט ער זיך גענומען אָן אַ זײַט, געוואָלט אַרויס־דרעהען זיך אויפ׳ן גאַס, נאָר דאָ האָט איהם זאַוועל אַ חאַפּ געגע־בען פאַר׳ן קאָלנער.

— סטאָי!

— זעה נאָר ס׳אַראַ פּאַראַד, — הויבט אָן בעני אויף זײַן שטײַגער. נאָר באַלד פערהאַקט ער זיך און הויבט אָן גאָר מיט אַנ׳אַנדער טאָן.

— ווי איך בין אַ יוד, ר׳ זאַוועל, אַז איך האָב גאָרנישט גע־נומען. האַלט איהם זאַוועל צו מיט איין האַנד פאַר׳ן קאָלנער און מיט דער אַנדער האַנד זוכט ער איהם אַרום וואו נאָר מען

קען עטוואס בעהאלטען, און געפינט גארנישט, גיט איהם זאוועל א שטויס.

— נו — „יאצמאך" טראג זיך אב מיט'ן זעקעל ביינער.

בעני אנטלויפט זעהר גערען און זאוועל בלײבט א װײלע שטעהן אין פארהויז. ער װארט, אז בעני זאל זיך אנהויבען רײצען מיט איהם, שנעלען זיך אין גארגעל און זינגען א—או, א—או... נאר בעני אנטלויפט גאר און רוקט זיך אום אויף הינטען מיט שרעק. װאונדערט זיך זאוועל און געהט ארײן אין שטוב.

ארײנגעהענדיג זעהט ער װי די „מויד" זיצט נעבען מולטער, די הענד האלב ארײנגעשטעקט אין די טײג, די האר צוװארפען, די באקען שרעקליך רויט. זיצט און לאכט עפיס פאר זיך שטילערהײד מיט איהר מאדנעם היהנער-געלעכטער. פערגינט איהר ניט זאוועל װאס זי זיצט. שרײט ער אוים הײזעריג:

— זעה נאר, װי זי האט זיך צוזעצט, א שענער קנעטען, און שטעהן ביסטו קראנק!

בענוגענט ער זיך ניט און גיט איהר א טורקע אין זײט.

ברײנע שטעלט זיך אנידער און קנעט.

— און װאס האט דא דער גנב געטהון?

ברײנע לאכט שטילערהײד.

חאפט זאוועל אראב דעם שטיװעל און הויבט איהר אן בויקערן מיט כעס.

— מויד, װאס האט ער דא געטהון? װאס האט ער דא געטהון?

מיט אמאל דערזעהט עפים זאוועל אין דער מויד אזא זאך, װאס ער האט פון איהר קײנמאל ניט ערװארט. אנשטאט מקבל קלעפ זײן, גיט זיך פלוצלונג ברײנע א ריס אן א זײט און חאפט אומלויפען איבער'ן שטוב מיט רויטע טײגיקע פויסטען. מיט פארסקאליעטע צײהן און ברומט װי א חיה:

— או—או—או...

זאוועל װערט בלײך, צום ערשטען מאל אין לעבען דערזעהט ער אין ברײנען נאך א שטארקערע חיה װי ער אלײן. חאפט ער שוין אלײן אנטהון דעם שטיװעל און די הענד ציטערען איהם און דער קול ציטערט איהם:

— געה שוין, געה שוין קנעטען זאָג איך דאָך דיר, אין אויוועָן ווערט דאָך אַש—אַ בראָך צו דיר!

פֿון דעם צופֿאַל אָן זענען עפּים געוואָרען גאָר אַנדערע בע־ציהונגען צווישען טאַטע־מאַמע און דער מויד, און ווי אַזוי איז דאָס געוואָרען, האָט קיינער פֿון זיי ניט געוואוסט. זאַוועל האָט זיך אויפֿגעהערט צו בענוצען מיט זיין שטיוועל, אַנשטאַט געבען קלעפּ האָט ער זיך אָנגעהויבען שילטען ווי אַ מאַרק־יודינע. און אָנשיל־טענדיג ברײַנע׳ן ווי פֿיעל עס איז אין איהר אַרײַן, פֿלעגט ער זיך פֿערטראַכטען אויף אַ ווײַלע, אַ שפּײַ טהון מיט אַמאָל „טפֿו״ מיט כּעם אויף זיך אַליין, און אויסציהען זיך אויפ׳ן סאָפֿקע.

בעני ליפּ האָט זיך שוין מעהר ניט געוויזען און אַז ער פֿלעגט דערזעהען זאַוולען אין גאַס, פֿלעגט ער זיך אָבקעהרען אָן אַ זײַט און אָנהויבען גריזלצען פֿאַר זיך אויף זיין שטײַגער אַ—או, אַ—או...

דאָס אַלץ האָט עפּים זאַוולען ניט געשמעקט. ער האָט שטילערהייד אָנגעהויבען חושד זיין „די מויד״. נאָר אַסנה׳ן האָט ער דאָס מורא געהאַט צו זאָגען. ער האָט מורא, אַז זי זאָל איהם ניט נעהמען עדערען, בעשולדיגען אין אַלעם, אַז ער האָט ניט אַכטונג געגעבען, און ניט געבען מעהר קיין „האַרטע צעהנערם אויף בענעצענעם״.

האָט ער דעם חשד געטראָגען שטיל ביי זיך אין האַרצען און געוואַרט, געוואַרט. נאָר ווי ער פֿלעגט אַקוק טהון אויפ׳ן רויטען קאַרק מיט די ברייטע פּלייצעס, וועלכע ציטערען בשעת׳ן קנעטען, פֿלעגט ער אָנהויבען סקאַליען מיט די ציינער און שילטען פֿאַר זיך:

— אוי אַ בראָך צו דיר, אוי אַ בראָך צו דיר!

איינמאָל האָט ער זיך ניט איינגעהאַלטען, געכאַפּט דעם שטיוועל און גענומען שלאָגען זי, דאַן האָט ברײַנע מיט אַמאָל אַרויסגעלאָזען אַ משונה׳דיגען ווילדען געשריי, אַשטויס געגעבען פֿון זיך דאָס קנעטעכטס אַזוי, אַז דער ביינקעל מיט דעם מולטער מיט די טייג האָבען זיך איבערגעקעהרט קאַפּויר. און אַליין האָט זי זיך צוגעדריקט מיט׳ן בויך צום וואַנד און געברומט ווי אַצורייצטע חיה.

— או—או—או — —

האט זיך שוין זאוועל אליין מטריח געוועזען, אויפגעהויבען די טײַג און געמאכט א שווײַג, אז אסנה זאל ניט וויסען.

און די „מויד" אליין איז עפּיס אויך געווארען אנדערש.

פונקט ווי זי האט סוף כל סוף דערפיהלט איהר קראפט איבער טאטע-מאמע, זי איז געווארען פויל און האט אנגעהויבען א סך צו עסען, זי פלעגט שוין ניט קנעטען, וואשען און הייצען אזוי פלייסיג ווי פריהער, האט אנגעהויבען צו איינמאטערען זיך זעהר גיך, און לעגען זיך אברוהען, און דאך האבען זיך איהר בלאהע פלעקען בעוויזען אונטער די אויגעלעך, און די אויגען אליין זענען אויך געווארען אנדערש: עפּיס ניט פערחלומ'ט, ניט פערשכור'ט. זי האט אנגעהויבען אפטמאל לאזען אין מיטען דער ארבייט, אומגעהן איבער'ן שטוב מיט פערקאשערטע ארבעל און לאבען פאר זיך מיט איהר ווילדען היהנער-געלעכטער. איינמאל האט זי א קוק געגעבען אין פענסטער און האט זיך שרעקליך צולאכט און האט געחאפּט זיך בייסען די רויטע הענד מיט איהרע ווייסע פערדישע צייהן, נאכדעם האט מען דערזעהען, אז דאס איז בעני-ליפּ פערבייגעגאנגען. ביי נאכט פלעגט זי אפטמאל ניט שלאפען, קעהרען זיך פון זייט צו זייט און שטיקען זיך פון געלעכטער.

אסנה פלעגט זיך איינהערען און א שעפּטשע טהון זאוולען אין דער פינסטער:

— דו הערסט, די מויד האט עפּיס אויפגעהערט צו שלאפען!

— הויבט גארנישט ניט אן צו טהון! — ענטפערט זאוועל.

— אז דו האסט זי פונאנדערגעלאזען, שווייגסט איהר אלץ.

— געהט זי כף-הקלע! — מאכט זיך זאוועל אוועק און הויבט אן חראפען, כדי אסנה זאל מיינען, אז ער שלאפט.

אזוי זענען אריבער עטליכע חדשים.

זאוועל האט שטארק געטרונקען, ברײַנע האט „געמאכט שמיק" און וואס ווייטער אלץ מעהר געפוילט זיך, אסנה איז א גאנצע טאג געשטאנען אין מארק, און קומענדיג אהיים גע-

וואַרטשעט , געשאָלטען , מורא געהאַט טשעפּען זיך מיט דער מויד און אויסגעלאָזען דעם גאַנצען כעס צו זאַוולען.

איינמאָל פאַר נאַכט קעהרט זיך אום זאַוועל פון שיינק א היים גוט שכור און האט בכונה אויסציהען זיך אויף דער שטרויענער סאַפּקע, ווי נאָר ער וועט אריינפאַלען אין שטוב. אין פאַרהויז הערט ער דער ווייב'ס קול, אריינגעהענדיג אין קיך זעהט ער, ווי די מויד זיצט אויפ'ן פּאַדלאָגע און אסנה שטעהט איבער איהר און שרייט מיט קולי-קולות:

— דעם יעקעל מעהל זאָלסטו מיר ארויסטראָגען אין קלייט, זאָג איך דאָך דיר.

— מורא, — שטאַמעלט די מויד מיט פערלעגטע הענד אויפ'ן האַרצען.

— שוין זאָלסטו מיר אַרויסטראָגען. ארויסטראָג'ען זאָל מען דיך!

— מורא...

— און דו, שכור, שכור. וואַרפט זיך אסנה אויף זאַוולען, דערזעהענדיג איהם. — זעהסט ניט, ווי איך ווער פון איהר אויס-געריסען? וואָס שווייגסטו, פרעג איך דיך, שכור!

זאַוועל פערגעסט אויף אַלעס און נעהמט שוין אַראָב דעם שטיוועל.

— מורא, מורא, מורא. — ברומט די מויד און נעמט זיך אַרום די קניה.

זאַוועל ניט א זעץ.

מיט אמאָל דערפיהלט זאַוועל דורכ'ן נעבעל פון שכרות און געפּילדער, אז בריינע האָט זיך א שטעל געגעבען. אסנה ליגט שוין אויף דר'ערד, און א געזונטע האַנד בויגט איהם אראָב ביים גאַרגעל און ווערגט. אַלץ הויבט זיך אָן צו דרעהען. ס'הערט זיך נאָר דער מויד'ס קויל, א פערשטיקטער, שרעקליכער, ווי פון א בייזער חיה:

— או — או — או — זאַוועל, או — או זאַוועל, זאַוועל...

קוים, קוים האָט איהם אסנה פון דער מויד'ס הענד גע-ראַטעוועט.

זאַוועל איז געווען טויט שכור, דאָך האָט ער א גאַנצע נאַכט ניט געשלאָפען, ער האָט מורא געהאַט, אז די געזונדטע

מויד מיט די רויטע הענד זאל איהם ניט קומען ווערגען. און פאר טאג, אז ער איז אביסעל אנדרעמעלט געוואָרען, האָבען איהם אויפגעוועקט דער ווײב'ס פערצווייפעלטע קולות.

— גוואלד, גוואלד - זי איז דאָך טראָגעדיג! א בראָך צו איהר...

— אָמן, — האָט זאוועל געענטפערט אויף זײן שטײגער, עפענענדיג די פערשלאָפענע אויגען, אװעקגעזעצט זיך און א קוק געטהון אויף אסנה'ן. זי איז געשטאנען נעבען זײן בעט האלב אָנגעטהון, געהאלטען זיך מיט ציטערדיגע דארע הענד פאר'ן קאָפ און געוואלדעוועט:

— אוי, זי איז טראָגעדיג, זי איז טראָגעדיג, א בראָך צו איהר!

— אָמן, — האָט זאוועל ווײטער געענטפערט און אראָבגעלאָזען דעם קאָפ.

אסנה'ן האָט ווי פערוואונדערט זײן קאלטקײט. ער זיצט פונקט ווי גארניכט און גיט זיך אפילו ניט קײן חאפ. איז זי געבליבען שטעהן נעבען זײן בעט ווי פערשטײנערט — און אנטשוויגען געוואָרען, זאוועל איז עפּיס געוואָרען צוטומעלט פון דער ווײב'ס שטילקײט און ניט ווי סענדיג וואָס צו זאָגען האָט ער אָנגעהויבען שטאמלען:

— פאני מאדאם! ע, ע, אנעזונד צי אײך! ע, גיעט אפאר צעהנערם אויף בענעצערײ...

עס פּאַסט ניט.

(עסקיז).

שטענדער, אַ צוואַנציג־יעהריגער ברונעט מיט קאַרע שטאָלצע אויגען איז אַ גאַנץ קלוגער און לעבהאַפטיגער בחור; נאָר אַז עס קומט איהם אויס הונגערן, ווערט ער אַ נאַר. דוקא אַז אין קע־שענע איז ניטאָ קיין גראָשען, מוז ביי איהם דער קראַגען זיין שניי־ווייס, דער געהראָק—ווי אָקאָרשט פון אונטערן פרעס, און אין זיין קראַוואַט טאָר ניט פעהלען די גאָלדענע שפּאָנקעלע מיט די דריי קליינע דימענטלעך.

און גראַדע דאַן הויבט ער אָן דערצעהלען מעשות וועגען זיין טאַטענס קאַפּיטאַלען, וועגען די געלדער, וואָס ער גיט אויס ווען ער פאָהרט אין אויסלאַנד, און קיינעם איז דאָס ניט אינטע־רעסאַנט. —

זיין טאַטע איז גאַנץ רייך. אַלע חודש בעקומט פון איהם שטענדער דריי פינפאונצוואַנציגערס אין אַ קאָנווערט, נאָר געה קום מיט דעם אויס אין וואַרשע? דאָ איז אַזוי פיעל קאָנצע־טען, רעסטאָראַנען, קלובען. אַנו, פּרובט זיך דורכלעבען מיט אַזוי ווייניג געלד, אפשר קענט איהר דאָס? שטענדער קען דאָס ניט, ווי ער בעקומט, געהט דאָס אַוועק, די צווייטע וואָך באָרגט מען, די דריטע וואָך שפּיעלט מען מיט „פּושערס", אין שאָך אויף קאַווע און מיטאָג, די פיערטע וואָך הונגערט מען און מען וואַרט אויף דעם ערשטען דאַטום.

אין אזא מין צרה'דיגער וואך האט זיך איינמאל שטענדער אויפגעכאפט גאנץ שפעט נאך האלבען טאג און גענומען קלערען מכח דעם, אז איינענטליך האט ער זיך ניט וואס צו איילען. אויב ער וועט געהן זוכען געלד, וועט ער סיי ווי סיי ניט קריגען, און אויב שטיין וועט היינט ברענגען א פינפערל, ווי ער האט געבעטען, צוגעזאגט, וועט ער אזוי אויך ברענגען. —

אויפ'ן גאס איז געוועזען ווינטער, אין צימער — קאלט, און מאגען - ליידיג. שטענדער האט ניט ווילענדיג ארויסגעצויגען זיין האנד פון אונטער דער דעקע, אנגעטאפט און ווינקעל די גרינע פלעשיל און א בויטש געטהון. יא, ברען-ספירעט איז נאך דא, אין פאפירענעם זעקעלע האבען זיך נאך געבאמבעלט א פאר שטיקלעך צוקער. הייסט דאס, אז טיי קען מען נאך מאכען, סענץ איז איהם געבליבען פון נעכטען.

— אויך גוט, — האט זיך שטענדער געקלערט און געבליבען ליגען. ער האט אלץ געווארט, אז מען וועט איהם אנקלאפען.

מען האט ווירקליך אנגעקלאפט.

— אט פליהט דער פינפערל, טראכט זיך שטענדער.

נאר אנשטאט שטיינען מיט'ן פינפערל איז צו איהם אין צי מער דורכ'ן שפאלט פון טיר אריינגעפאלען א פערמאכטער בריף

— חאפט עס דער רוח, האט זיך שטענדער אויסגעזידעלט און געבליבען ליגען.

ערשט אין א שעה ארום נאכ'ן איינוואשען זיך און טיי טרינ קען, האט שטענדער אויפגעהויבען דעם בריף פון דער פאדלאג און אויפגעריסען.

דאס איז געווען אנ'איינלאדונג פון א בעקאנטער רייכער הו אויף מינינעם פון א טאכטער.

אז שטענדער האט געלד, איז ער דארטען א בן-בית. ו מינינעצע קען ער זייער גוט, זי הייסט יעווא, האר האט זי גאלו ליבע, הענטלעך—ווייבינקע.

— ווייס איך וואס? כ'וועל נישט געהן — מאכט שטענדער זיך אליין און לאזט אראב ביידע הענט אין די לעדיגע קעשענעס.

פונדעסטוועגען האט ער דעם געהראק אנגעצויגען, אונטע געשפארט די געמבע מיט א הויכען געקראכמעלטען קראגען, נ פערגעסען די גאלדענע שפאנקעלע... א קשיה אויף א מעשה, ט

מער בּרענגט שטײן פֿאַרט דאָס, װאָס ער האָט צוגעזאָגט.

און נאָך אַ שעה, צװײ ציִהען זיך, מאַטערען, און געהען אַריבּער, און שטײן איז ניטאָ. עסען װילט זיך שרעקליך און די מאָלצײַט־צײַט װערט אַלץ נעהענטער. צום מאָלצײַט װעט מען דאָרטען מסתּמא געבּען קאָטלעטען פֿון אינדיק מיט פֿרישען סאַלאַט, און דעסערט פֿון פֿרישען אַנאַנאַס...

— װײס איך װאָס? איך געה נישט, — מאַכט צו זיך שטענדער און ציהט פֿון דעסטװעגען אָהן דעם פּאַלטאָ, און בּלײַבּט װידער שטעהן אין מיטען צימער מיט די הענט אין די קעשענעס, בּאַלד איז שױן פֿיער דער זײגער און דער מאָהל־צײַט הױבּט זיך אָן...

— איך געה ניט, — זאָגט צו זיך שטענדער און געהט אַרױס אױפֿ'ן גאַס.

און נאָך אין אַ האַלבּע שעה אַרום, אַז ער האָט זיך שױן נעהױבּען אױף די בּרײטע, מאַרמאָרנע טרעפּ, האָט ער זיך געפֿיהלט אַזױ מיעד און צוּבּראָכען װי נאָך אַשװערער, זעהר שװערער, אַרבּײט און האָט צו זיך געטענה'ט:

— אַרײַנגעהן געה איך ניט אַרײַן.

און פֿונדעסטװעגען האָט ער אָנגעקלונגען, און בּיז מען האָט איהם געעפֿענט האָט ער אַ צװײ דרײַ מאָל איבּערגעלעזען אױף דער מעשׂ̈ענער בּרעטעלע די גוט בּעקאַנטע פֿאַמיליע, װאוהין ער געהט:

— ריבלין, האָט ער געלעזען. ריבלין, ריבלין, ריבלין...

און נאָר נאָך לאַנגע, לאַנגװײַליגע, „בּלוט־זױגענדע" צערעמאָניעס האָט מען זיך מיט מזל געזעצט צום טיש. מען האָט טאַקע דערלאַנגט אינדיקע און נאָך גוטע זאַכען האָט מען אונטערגעטראָגען, פֿונדעסטװעגען האָט שטענדער געזעהען עסען װאָס געלאַסענער און שטילער און פֿון איטליבּער געריכט איבּערגעלאָזען אױף דרך ארץ...

װאָס מעהר זאַטער, אַלץ פֿרעהליכער און פֿרעהליכער איז ער געװאָרען. עס האָבען זיך צו איהם אומגעקעהרט זײַן פֿלינקײט און װײַכקײַט. מען שפּיעלט קלאַװיר — ער איז דאָ. מען טאַנצט — דרעהט ער זיך אױך, מען װיצעלט זיך — ער איז דאָ אין מיטען. אָה, אַ װיצלינג איז שטענדער אַ גוטער! ער דאַרף נאָר אַרוק טהון

די פענסנע אויפ'ן נאז, א קנייטש טהון דעם שטערן—לאכען שוין אלע, ווער קען ניט שטענדער'ן?

נאר אז די ליכט האבען זיך אנגעצונדען אויף דעם גרינעם טיש און די נייע טאשען קארטען האבען א קנאק געטהון, איז שטענדער'ן ווידער געוואָרען ניט מיט אלעמען. ער האט זיך געפרובט אוועקמאכען, מען האט איהם אבער בעמערקט און איינגערעדען; האט ער געענטפערט מיט א וויץ. דאך האבען זיך אלע געוואונדערט, שטענדער זאל ניט שפילען! ערשט מיט א וואך צוריק האט ער אין „טערטעל־מערטעל" אוועקגעלעגט א פינף־און־צוואנציגער און דריי פינפערלעך שולדיג געבליבען, ס'טייטש? —

מען האט פערבראכט ביז זייגער דריי אין דער נאכט. די געסט האבען זיך גענומען געזעגענען און פונאנדערגעהן. אלס א בן־בית איז שטענדער געבליבען פון די לעצטע.

אויפ'ן גאס איז דערווייל געוואָרען א שניי מיט א פראסט, מיט א זאווערוכע, אין די קוימענס האט געפייפט, די פענסטער האבען געציטערט, און אז מען האט ארויסגעקוקט האט מען נאר געזעהען א גראהען תהו ובהו; א מיש־מאש פון שניי און פינסטערניש.

שטענדער האט זיך אויך גענומען זעגענען. ביי דער מאדמאזעל יעווא האט ער אקוש געטהון די שפיצען פינגער און גראטולירט. —

די מיניניצע האט איהם אנגענומען פאר'ן האנד:

— שטענדער, בלייבט ביי אונז נעכטיגען. ווי וועט איהר געהן אין אזא שניי?

שטענדער האט זיך גאלאנט אבגעזאגט: ער דאנקט זעהר, נאר ער קען ניט...

— ווירקליך, בלייבט ביי אונז נעכטיגען, — איז ריבלין אליין צוגעשטאנען, — אזא וועטער, אזא וועטער.

— עס מאכט ניט, — האט זיך שטענדער אוועקגעטאכט, שליטענס איז דא גענוג. איך נעהם א שליטען.

און אין הארצען האט ער געטראכט: — ווי ווערט מען פון אייך פטור, מען קען זיך גאר אייך פאר אייער וועטשערע ניט אויסצאהלען. אסור זאל מיר זיין, אויב איך האב א גראשען..

דער בעל־הבית מיט זיין טאכטער האבען איהם אבער ניט אבגעלאזט. אראב איהם בעגלייט מיט א לאמפ אין האנד. יעווא

האט איהם ווידער געפרובט איינשמועסען, ער זאל בלייבען. געווים וואלט ער גערן געבליבען נעכטיגען, ס'איז איהם ניט דאס ערשטע מאל, א צימער גיט מען איהם אב א שענעם, א דעקע א בלאהע, א זיידענע, פון די קישענס שמעקט מיט יעוועס אדעקאלאן, אבער וואס טהוט מען מארגען פאר'ן אוועקגעהן מיט די דינסטען. דריי דינסטען זענען דא ביי ריבלינען, דריי — ווי די בערען, אלעמען מוז מען לאזען, עס פאסט ניט, יעצט קען מען נאך ווי ניט איז ארוים טרוקען...

— צום בעדויערען, — האט שטענדער ארויסגערעדט, — איך קען ניט, איך וועל נעהמען א שליטען, אדיע, אדיע.

ריבלין האט איהם צוליעב געטהון און גענומען שרייען פון בויך ארוים:

דראזשקאזש, דראזשקאזש!

א קעלט איז שטענדער'ן דורכגעגאנגען דורכ'ן רוקען. אט האסטו דיר!! נאר עס פאסט ניט, עס פאסט ניט. א גראהער פלעק האט זיך א ריס געטהון פון דעם שניי־מישמאש און גענומען קריכען און וואקסען, אז דאס איז צוגעפאהרען צום טויער, האט מען דערזעהן, אז דאס איז א פערשנייטער שליטען מיט א פערד, איינגאנצען וויים פון פראסט. דער קוטשער איז געזעסען ווי אנ' אויסגעקאלכטער.

שטענדער האט זיך בעוועגט ווי אנ'אוטאמאט. אין שליטען האט ער זיך אריינגעזעצט, ווי א פערמשפט'ער צום טויט. דער תלין זיינער, ריבלין, האט איהם נאך גוט איינגעדעקט מיט'ן שלי־טען־פעלץ און געדריקט די האנד.

— וואוהין? — האט דער קוטשער פערשלאפען א פרעג געטהון דורך די פערפראָרענע וואנצעס.

— הא? — האט שטענדער ניט פערשטאנען.

— וואוהין פאהרען, פאניע.

שטענדער האט געזאגט זיין אדרעס, דער שליטען האט זיך גלייך א ריס געטהון און פיו... אוועק ווי א פייל פון בויגען אין דער שטיק נאכט אריין.

— א גוטע נאכט — האט זיך נאך שטענדערן נאכגעיאגט ריבלינס באס. אזא גזלן!

— „אַ רעוואָלווער“ האָט ערגיץ ווײַט אַ קוויטש געטהון יענעם קולבעל.

פינסטערע, צעמישטע גאַסען זענען שוין שטענדער'ן געלאָפען אַנטקעגען, מקבל פנים געווען מיט שניי און ווינד. אין קאָפּ איז איהם נאָר געבליבען איין קלײנינקער, עלענדער, צושראָקענער געדאַנק'ל:

— עס פּאַסט ניט...

נחום.

איצט זעהט ער שוין אויס א ביסעל מעשה-יוד און רעדט שוין אזוי, אז די קליין-שטעדטילדיגע יודען פֿערשטעהען איהם, איצט איז ער שוין אריינגעקראכען מיט זיין גרויסען גוף אין א סורדוט און שמעקט שוין טאבאק פֿון זיין פֿארצייטיג פּושקעלע מיט א שרויף-אריין און מיט א קרעכצעל, ווי עס געהער צו זיין, אבער בעת ער האט זיך בעוויזען אין שטעדטיל, איז ער געווען א גוי, אנ'עכטער פּויער, מיט א פֿערברענט פּנים, מיט א גראהליך-דראטהענער באָרד, מיט א פּאר הענד ברייטע און הארטע, ווי פּאדעשווע-לעדער. אנגעטהון איז ער דאן געווען אין א פֿערשמאלצען טולופּעל, איבערגעבונדען מיט א רימען, אין ברייטע הויזען, פֿעררוקטע אין לאנגע חאלעוועס, און האט גערעדט פֿון בויך ארויס מיט אנ'אומגעלומפּערטען רוסיש-יודישען לשון, פֿאר וועלכען קליין-שטעדטילדיגע יודען האבען זיך אין די אויגען געשראקען, און אונטער די אויגען — געלאכט. נאר זיין נאז, אט די רונדע, אויסגעקרימטע נאז האט אנגעזאגט, אז ס'איז א מצוה איהם מקרב צו זיין ווי א יודען.

נייגיריגע בעלי-בתים האט זיך דערנאך איינגעגעבען צו דערוויסען, אז ער איז איינער פֿון דעם ביסעל איבערגעבליבענע ניקאלאיעווער סאלדאטען, אז נאך סעוואסטאפּאלער קריג האט ער חתונה געהאט מיט א „האראשע זשאנקע" און געהאנדעלט מיט פֿעל. קיין „רעביאטקעס", זענען נישט געווען. איז די „חאראשא זשאנקא" קראנק געווארען, פֿערקרענקט זיין גאנצע „טארגאווליע" און געשטארבען. איז ער „נאחים" — נחום הייסט דאס — געקומען אהער אין שטעדטיל, און ער רעכענט, אז „האספּאד באך" וועט איהם „פּאמילעוועען"...

און גאט האט איהם טאקע „פּאמילעוועט", און ער איז אנגעקומען פֿאר אנ'אונטער-שמש אין קהל-שטיבעל.

שטענדיג אפילו איז זיך דאָס קהל־שטיבעל בעגאַנגען אָהן אַנ׳אונטער־שמש. נאָר, ערשטענס. איז שוין דער עלטער־שמש געווען קראַנק און האָט נישט געקאָנט אַרבייטען און, צווייטענס, האָט זיך נחום געווענדט צום גבאי פון קהל־שטיבעל בלשון, „וואשע בלאַהאָראָדיע, גאָספּאָדין גבאי" און דאָס איז דעם גבאי זעהר געפעלען געוואָרען.

ווי נאָר נחום איז אָנגעקומען פאַר אַנ׳אונטער־שמש האָט דאָס קהל־שטיבעל געגומען אויסזעהן שענער, ציכטיגער. בעלי־בתים פון מזרח, אַריינקומענדיג אין שטיבעל, פלעגען זיך איבער־קוקען, ווי גרויסע מבינים, און הרחבה׳דיג אַרויסלאָזען.

— נאַ—אַנץ פיין...

און דער אַלטער שמש, וואָס איז געווען קראַנק אויף די פיס און האָט זיך שטענדיג געוואַרעמט נעבען אייווען. פלעגט טאָג־טעגליך מיט אַ שמייכעל אויף דעם אַלטיטשקען פּנים און מיט אַ גיפטיגער קנאה אין האַרצען צו־זעהן, וואָס פאַר אַנ׳אייזערנע קראַפט עס ליעגט אָט אין דעם „אַלטען יון", מיט וואָס פאַר אַ פלינקייט ער ראַמט די פּאָדלאָגע, ווי עס ציטערען די בּיינק, בשעת ער ווישט זיי, און פלעגט אָבזיפצען מיט זיין שיטערן אומעטיגען זיפצעלע:

— הו—אוי עי—עי...

נחום פלעגט אויף איהם דאַן אַ הויב טהון זיינע פינסטערע אויגען און פלעגט אַ ברום טהון:

— „ניטשאווא"...

און פאַר דעם דאָזיגען ברום איז איהם דער אַלטער שמש געווען אַ שונא אין האַרצען און פלעגט טייטשען דאָס „ניטשאַווא" מיט אַלערליי פּרושים...

מעהר פון אַלץ האָט נחום ליעב געהאַט צו פוצען דעם שווערען מעשענעם הענג־לייכטער, וואָס איז געהאַנגען אויף אַ קייט צווישען בּימה, און אָרון־קדש. אַ מנהג איז געווען אין קהל־שטיבעל צו פּולירען איהם מיט קרייד אַלע האַלבע יאָהר: ערב פּסח און ערב סכּות, און דאָס האָט מען דאַן צום שמש בעדאַרפט צו נעהמען אַ מענשען, וועלכער זאָל איהם העלפען פונאַנדער־שרויפען די שווערע רעהרען פונ׳ם לייכטער. נחום פלעגט דאָס אייגער אַליין טהון זעהר גרינג, און ניט אַלע האַלב יאָהר, נאָר

אַלע צוויי חדשים, אַמאָל נאָך אָפטער. די ערשטע צייט האָט איהם אַפילו דער שמש גיפטיג אַ פרעג געטהון:

— וואָס עפּעס פּלוצלונג פאַר אַ יום־טוב אויף דיר?

נאָר נחום, האָט איהם בייז אָבגעענטפערט:

— און וואָס־דאָס „נאָספּאָדין" שמש איינער „דיעלע", אַז דאָס זיין ריין?

נאָר אין אמת'ן איז נחומ'ן ניט אַזוי אָנגעגאַנגען די ריינ־קייט פון הענג־לייכטער, ווי אַנ'אַנדער זאַך. עפּעס האָט איהם געצויגען צום געפּולירטען מעש. ער האָט געהאַט פערגניגען צו־הערען זיך, ווי עס קלינגען די שווערע צושרויפטע טיילען פונ'ם הענג־לייכטער, און אָבפּולירענדיג מיט'ן גאַנצען כח איטליכען טייל באַזונדער, פלעגט ער דערנאָך נעהמען אין האַנד, שפּיגלען זיך דערמיט אַ היבשע ווײַלע און בעקוקען.

— וואָס צאַצקעסטו זיך אַזוי? — האָט איהם דער אַלטער שמש געפרעגט מיט אַ שמייכעלע — צאַצקעט זיך!

— גלאַנצט „ווסיאָ ראַוונאָ" ווי אַ האַרמאַט „יעי באָהו"!

— איך האָב קיינמאָל קיין האַרמאַט ניט אָנגעזעהן, האַרמאַט,

— ווייל דו ביזט אַ גערגעלע, „נאָספּאָדין" שמש, איך, „בראַט טי מאָי", האָב זיך זיי אָנגעזעהן, איך, „בראַט טי מאָי", האָב „גערא־באָטעוועט" אין אַרטילעריע...

און נחום האָט איהם מיט גדלות גענומען דערצעהלען מיט זיין לשון, מאַכענדיג מיט אַ פודינגען רעהר אין איין האַנד ווי מיט אַ שטעקעלע, ווי אַזוי אַמאָל, בשעת סעוואַסטאָפּאָלער קריעג, איז ביי „יעהאָ בלאַהאָראָדיע מאַקאַר טרימבוהאַ" אַראָבגעפאַלען דער קאַרטוז פונ'ם קאָפּ און גענומען קייקלען זיך אַראָב באַטאַרעיע, איז „יעהאָ בלאַהאָראָדיע" געבליבען שטעהן מיט אַנאַקעטען קאָפּ. האָט עס ער, נחום, ניט געקאָנט צוזעהן און האָט זיך אַ לאָז גע־טהון אַראָב באַרג נאָכ'ן קאַרטוז. איבער זיין קאָפּ האָט געהאָגעלט מיט קוילען, נאָר ער האָט זיך געטראַכט: „ניטשאַוואָ", דערחאַפּט דעם קאַרטוז, געבראַכט און איבערגעגעבען „יעהאָ בלאַהאָראָדיע" אין די הענד אַריין. האָט איהם דערפאַר „יעהאָ בלאַהאָראָדיע" אַרומגענומען פאַר אַלעמען אין די אויגען, מכבד געווען מיט אַ קלאַפּ אין פּלייצע אַריין און אויסגעשריען:

— וואָט אַן־טאָ נאַחימקאַ מאַלאָדיעץ!

דערבײַ האָט נחום אַרײַנגעשפּאַרט זײַן ברײטע האַנד א
בוזעם קעשענע פֿון טולופּעל. אַרויסגעשלעפּט פֿון דאָרטען א פּעו
בונדענעם טיכעל, און פֿון טיכעל א טײַסטער, און פֿון טײַסטע
א טײַסטערעל, און פֿון טײַסטערעל א פּאַפּירעל, און פֿון פּאַפּירע
האָט ער סוף כּל סוף אַרויסגעגראַבעלט אַן אָבגעריבענעם בראָנז
נעם מעדאַל און געהאַלטען דאָס פֿאַר דעם שמש'ס אויגען, אָנג
וויזען איהם ער זאָל לייענען:

— זאַ—חראַב—ראָסט.

א פֿריהער, האָט איהם נחום דערצעהלט, האָט ער דאָ
געטראָגען אויפ'ן האַרצען, נאָר דערנאָך האָט ער בעמערקט,
דער מעדאַל קומט דערפֿון אָב, אַז די ווערטער „זאַ חראַבראָס
ניצען זיך אָב אַלץ מעהרער, האָט ער עס בעסער בעהאַלטען א
קעשענע.

וועגען זײַן אײגענעם לעבען נאָכ'ן מיליטער־דינסט הא
נחום נישט ליעב געהאַט צו דערצעהלען, און אַז דער אַלטער שכ
פֿלעגט איהם נעהמען אויספֿרעגען מכּח דעם און ציהען איה
פֿאַר'ן צונג, פֿלעגט נחום ווערען בייז, דערפֿאַר פֿלעגט ער איה
גערן מיט תּמימות'דיגער התלהבות אויסדערצעהלען פֿון מלחמד
פֿון קאַזאַרמע, פֿון געפֿאַנגענע פֿראַנצויזלעך, פֿון קאַפּיטאַנען
פֿון „זייערע בלאַהאָראָדיעס". דאָס רוב אין די לאַנגע ווינטע
אָוועגדען, איידער לעגען זיך שלאָפֿען בײַ דעם וואַרימען אײווע
נחום'ס קויל פֿלעגט דאַן ברומען שטיל און לאַנגזאַם און אָבהילכ
צווישען די ליידיגע בײַנק פֿון „שטיבעל" אין דער אָנגעהייצט
לופֿט און אין דער פֿערסוד'עטער פֿינסטערניש הינטער דער בינ
פֿלעגען אָנהויבען שוועבען הויכע מיליטערישע היט מיט סולטאַנע
דיעזיגע פּיקען, אימה'דיגע האַרמאַטען מיט אָפֿענע קופּער
מײַלער, לעבעדיגע און צוריסענע פֿערד, שטרענגע פּנים'ער
הויכע גענעראַלען, רויטע פּאָלקאָווניקעס מיט בלויזע שווערד
אין די הענד, וואָס קאָמאַנדעווען איבער גאַנצע ימים פֿון מענש
קעפּ, איבער גאַנצע וועלדער פֿון שפּיזען און ביקסען. און
דעם דאָזיגען ווײַטען, גוי'ישען געטומעל פֿלעגען דאָ און דאָרט
אַרויסשווימען יודישע פֿערנרעבטע פּנים'ער, יודישע קינדער, וו
בע מען האָט אַמאָל אַרויסגעשלעפּט פֿון אונטער זייערע מאַמ
טירצען, אָבגעריסען פֿון די חומשים מיט רש"י און געגוו

ערציהען אויף פאסען חזירים און רייניגען די מיסט פון דעם „דיאַדקעס" שטוב. געוואָלט פערשטיקען איינגאַנצען און ניט געקאָנט. די צושליידערטע שטיקלעך יודישקייט האָבען זיך דאָרטען שטענדיג נעצויגען און אויסגעזוכט איינס דאָס צווייטע. דאָ האָבען זיי געמאַכט אַ מנין, וואו מען האָט געדאַווענט, ווי מען האָט געקאָנט: האַלב „יוניש", האַלב יודיש. דאָרטען — אַ סדר מיט חמצדיגען בראָנפען.

און דער אַלטיטשקער שמש פלעגט זיך צוהערען מיט זיינע טויבעוואַטע אויערען, אונטערקרעכצענדיג מיט מתיקות און מיט שרעק און פלעגט זיך אַלע ווײַלע ציהען גרעסער מאַכען דאָס פייער פון לעמפעל, און אָנקוקען נחומ'ן מיט רעספעקט.

נאָר אויף מאָרגען פלעגט דער אַלטער איהם ווידער פיינט קריגען פאַר זיינע ברייטע פלייצעס און זיבערע הענד און פלעגט אַלץ איבערדערצעהלען די בעלי־בתים. וויצלען זיך איבער דעם, פון וואָס ער האָט ביי־נאַכט געהאַט אָבשיי, און — איבערקרימען דעם „חתוך־הדבור" פון „אַלטען־יון". לעכערליכע שטיקלעך אין נהומ'ס נאָמען האָבען זיך צושפרייט אין שטעדטיל. מען האָט דערצעהלט, ווי אַזוי נחום מיט זיינע חברים סאָלדאַטען האָבען איין מאָל שמחת־תורה געמאַכט אַ מנין מיט הקפות אין סעוואַסטאָפאָל, פערשטעהט זיך מיט „יעהאָ בלאַהאָדיעם" ערלויבעניש. און ווי אַזוי דער „סטאַרשער" דאַנילאַ זאַחאַריטש „הָ'ליו בַ'שלום" האָט זיך אַוועקגעשטעלט און גענומען אויסרופען: איז מען מכבד — דעם און יענעם: איז מען מכבד דעם באַראַבאַנשטשיק פון פיאַטע סטרעלקאָווע ראָטע מיט דריי נאַשיווקעס אויפ'ן פלעטשאָ, רוחמילאַ בר' יאַקובאָוויטש, מיט אַ טרעטי פסוק פון צעטוויאָרטי ראַז אין „היתה גְ'ראית!", — און ווי אַזוי אַ מין רוחמילאַ בר' יאַקובאָוויטש פלעגט געבען אַ שטעל אַפאָר פים, אַ גנעה־צו און אַ זאָג עברי פון „מאָליטוועניק": „מאַלקוסקאָ מאַלקום קאָלימאָילאָם ומעמשלאַשתיך בהאָלדער וואָלדער *)!" אָבער אַזוי אַ זאָג, אַז דער לונג און לעבער האָט זיך דיר אָבגעריסען...

און נאָך אַזוינע מעשיות...

מען קאָן זיך ניט סומך זיין, אַז דאָס איז וואָרט אין וואָרט

*) „מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור".

פון נחום'ס מויל. אַ ביסעל האָט איהם דער אַלטער שמש פיינט געהאַט, אַ ביסעל האָבען לעדיג־געהער צוגעגעבען. נאָר דאָס איז זיכער, אַז נחום אַליין איז שטאַרק געווען געהר'געט אויף עברי. פלעגט ער זיך נעהמען צום סידור, איז דאָס געווען ווי אַ מולער לעגט ציגעל. פון דאַווגען פלעגט ער שטענדיג אַוועקגעהן, פונקט ווי ער וואָלט האָלץ געהאַקט: פערשוויצט, פערסאָפּעט. נאָר דאָס דאַוונען, גאָט צו דאַנקען, פלעגט נאָך ווי ניט איז אַראָב־געהן; אָט, אַז ס'פלעגט קומען מעביר זיין די סדרה — דאָס איז פאַר נחומ'ן געווען אַן'אָבקומעניש. מיט אַ פּאָר טעג פריהער פלעגט ער שוין מיט הכנעה נאָכפרעגען ביים אַלטען שמש, צי אין דער קומענ'דיגער סדרה איז דאָ אַ סך מאָל „רביעי" און „זרקאָ". — —

— אַ שלל! פלעגט איהם דער אַלטער דערשרעקען.

און פרייטאָג ביי־טאָג, אַז קיינער איז ניטאָ, פלעגט זיך נחום פערשליסען אין דעם ליידיגען קהל־שטיבעל, אויפעפענען מיט אימה דעם גרויסען קהל'שען חומש און נעהמען זיך צו דער שווערער אַרבייט. ער פלעגט ברילען און מעקען, דרעהען אַהער, דרעהען אַהין און אַרויס פלעגט עפּעס אַ מין משונה'דיגער סאָל־דאַטסקער מאַרש. צו „אַ רביעי" איז געווען אַן'עק מיט'ן לעבען, צו „אַ זרקאָ", איז — „הימעל עפען דיך"!

וויילסע חברה'ניקעס האָבען אַפילו די ערשטע צייט געפּרובט אונטער'גנב'ענען זיך אונטער דער טהיר און איבערמישען, האָט זיי אָבער נחום איינמאָל און צוויי מאָל געהאַפּט און געמאַכט פון זייערע אויערען אַזוינע שלשלת'ן, אַז זיי האָבען שוין געהאַט צו פערזאָגען אַ צעהענטען.

און אויף מאָרגען, שבת בשעת קריאת־התורה, שטעהט נחום אויף דער בימה און הערט מיט טיעפע התפעלות און בענקעניש, ווי ביי דעם בעל־קריאה קומען די טראָפּ אַרויס אַזוי געשליפען, אַזוי לופטיג און קיילעכדיג, גליטשען זיך ווי וואַרעניקעס אויף פוטער, שאָקעלט ער שטילערהייד מיט'ן קאָפּ און זיפצט אָב: „געררגעלעך". אָדער ער לויבט דעם בעל־קריאה פאַר זיך:

— מאַלאַדיעץ...

געהאַסט האָט נחום פון טיעפען האַרצען די היינטיגע „סאָל־דאַטשיקעס", וועלכע פלעגען זיך באַווייזען אין שטעדטיל פון צייט־

צו-צײַט. וואו נאָר ער האָט געקאָנט האָט ער מיט פֿערביאָרגענע קנאה אָבגעלאָכט פֿון זײַערע שטיװעלעך, פֿון זײַערע מונדירעלעך. אַז אַ יונגער סאָלדאַטעל פֿלעגט אַרײַנקומען אין שטיבעל, פֿלעגט איהם נחום קײן סדור'ל צום דאַװנען ניט געבען. עס האָט ניט געהאָלפֿען קײן שום שתדלנות. „געװנוג‚ פֿלעגט ער אַ ברום טהון מיט שנאה, וואָס זײ עסען אומזיסטע ברויט מיט קאַשע, נאָך סדורים גיב זײ. אין גאַס, אַז ער פֿלעגט זיך מיט זײ בעגעגענען, פֿלעגט ער זיך אָבקעהרען אָן אַ זײַט און וואָרטשען. נאָר אַ מאָל האָט ער אָנגעטראָפֿען אין גאַס אַ סאָלדאַטעל מיט אַנ'אָפֿענגעקנעפּעלטען מונדיר, איז ער צו איהם האַסטיג צוגעגאַנגען און אָבגעשטעלט:

— סטאָי!

יענער איז פֿערװאונדערט געבליבען שטעהן, דאַן האָט נחום אַרויסגענומען זײַן אַלט פּושקעלע, האָט מיט האַרץ אַ שמעק געטהון טאַבאַק, אָנגעקוקט דעם סאָלדאַטעל פֿון די שפּיצען שטיװעל ביז'ן היטעל און שטרענג אַ זאָג געטהון:

— סאָלדאַטישקע! פֿערקנעפּעל דײַן מונדירעל און... מאַרש!

מען דערצעהלט, אַז דער סאָלדאַטעל האָט זיך דערשראָקען און געפֿאָלגט.

לסוף איז דער אַלטער שמש געשטאָרבען, און נחום איז געוואָרען אַ אויבער-אַ אונטער-שמש.

פֿון יענער צײַט אָן האָט נחום אײַנגעפֿיהרט אין קהל-שטיבעל אַ שטרענגע דיסציפּלין. ער האָט נישט געלאָזען רײדען בשעת קריאת-התורה, ניט אומשפּאַצירען אַרום בימה, ווען מען דאַוועגט, ניט שפּײַען אין מיטען שוהל און נאָך און נאָך אַזוינע זאַכען, אין וואָס קלײן-שטעדטיל'דיגע יודען זענען מזלזל, פֿיהלענדיג זיך אין בית-מדרש, ווי בײַ זיך אין דער-הײם.

ווי אַ שומר איז נחום בשעת'ן דאַוונען געשטאַנען אויף דער בימה און פֿון קײנעם אַנ'אויג ניט אַראָבגענומען. אַז מען האָט אויף וואָס ניט איז עובר געווען, פֿלעגט ער ניט שאַנעווען אַפֿילו די מזרח-לײַט, און באַלד פֿלעגט זײַן געזונטע שטים מתרה זײַן:

— ר' איצע!...

אָדער:

— ר' חאַצקעל!...

און אַז דאָס האָט ניט געהאָלפֿען, פֿלעגט נחום בײַז ווערען און אָבזאָגען פֿון דער הויך בימה זײַן אײנציג שטיקעל מוסר, פֿון וועלכען ער אַלײן האָט שטאַרק געהאַלטען.

— אין קאַזאַרמע — פֿלעגט ער הויך אויפֿ'ן קול אויסרופֿען — אין קאַזאַרמע, צעהן „טיסיאַטשראַז" להבדיל, אַז עס קומט אַרײַן אַנ'אָפֿיציר, „דאַזשע" אַנ'אָפֿיציר! — שטעהען אַלע אַט אַזוי! (דערבײַ פֿלעגט ער זיך אויסגלײַכען און צולעגען די האַנד צום יאַרמאָלקע). און אַ יוד האַלט זיך פֿאַר'ן מלך-מלכי-המלכים — ווי אַ הײַנטיגער סאָלדאַטעל אין „אָטפּוסק", אַנ'עבירה!

און נעה טענה זיך מיט איהם אוים.

די ערשטע צײַט האָבען בעלי-בתים געלאַכט, דערנאָך גע-קרימט זיך. אײדימלעך אויף קעסט האָבען זיך געקלאָגט פֿאַר זײערע שווערען, געסטראַשעט, אַז זײ וועלען אויפֿהערען געהן אין „שטיבעל". נאָר ביסלעכווײַז האָבען אַלע ניט ווילענדיג גענומען פֿאָלגען. און אַז נחום האָט געגעבען אַ פּאַטש: „שאַ!" איז געוועזען — „שאַ".

אין אַ צײַט אַרום האָט אַ הונד פֿערזינדיגט בײַ נחום'ען אין די אויגען און האָט „געפּעלשט אַ פּעלשונג" אין דעם הײליגען אײנגעטהום פֿון קהל-שטיבעל, האָט זיך מיט איהם דערפֿאַר נחום אָבגערעכענט „פּאָוואָיענאָמו", — אַזוי האָט ער דאָס אַלײן אָנגערופֿען.

די מעשה איז געוועזען אַזוי:

פֿרײַטאָג, אַ פּאָר שעה פֿאַר ליכט-בענשען איז אַ מאָל נחום געגאַנגען אין גאַס אַרײַן, האַלטענדיג אין האַנד אַ קעסטיל, מיט חלב'נע ליכטלעך, וואָס ער האָט צוזאַמענגעקליבען פֿון די בעלי-בתים פֿאַר'ן קהל-שטיבעל. בעגעגענט ער אַ בעל-הבית אַנ'אורח, וואָס איז ערשט געקומען צופֿאָהרען פֿון וועג. לאָזט נחום אַראָב דאָס קעסטיל ליכט אויף אַ גאַניק און שטעלט זיך רײדען מיט'ן אורח, קומט צולויפֿען שטילערהײד חוועדער דעם שוסטער'ס הונד און עסט אויף פֿון קעסטיל ביז אײן ליכטעל. טהוט זיך נחום אַ קעהר, דערזעהט ער עם און ווערט ניט נתפּעל, נעהמט אַרוים לאַנגזאַם דאָס פּושקעלע, מאַכט אײן טיעפֿען שמעק טאַבאַק און אַ צווײטען, גיט אַ שטעק אין דער לופֿטען מיט'ן פֿינגער צום הונד,

וואָס שטעהט און בעלעקט זיך פון דערווייטענס, און זאָגט אָב האַרט און אָבגעטיילט.

עס—וועט—דיר—שוין—קריי—קען—דיין—קאָפּ...

פון יענעם טאָג אָן האָבען גאַס-יונגלעך בעמערקט, אַז נחום געוועהנט צו זיך צו חוועדער׳ס הונד, וואַרפט איהם ברויט און ביינ-לעך, רופט איהם צו זיך צו און גלעט איהם מיט זיין גרויסער האַנד, און דער הונד מאַכט איהם דערפאַר געטריי מיט׳ן וויידעל.

יונגלעך האָבען דאָס אָנגעקוקט מיט חשד און געוואַרט.

אין אַ פאַר וואָכען אַרום, אַז דער הונד האָט זיך צו איהם גוט צוגעוועהנט האָט נחום גענומען אַ פייכטעס, סוקאָוואַטע קלע-צעל. האָט עס אַ ביסעל איינגעשפּאָלטען און אין שפּאַלט אַריינ-געדרוקט אַ שמאָלען הילצערנעם שפּונט אַזוי, אַז דאָס קלעצעל האָט זיך דורכגעקוקט ווי אַ טרייבעל.

דערנאָך האָט ער צו זיך צוגערופען עטליכע יונגלעך דער-צעהלט זיי די מעשה מיט די חלב׳נע ליכטלעך און מיט׳ן הונד.

נחום איז בשעת מעשה געזעסען אויף אַ גרויסען שטיין, הינטער׳ן קהל-שטיבעל, און שוים איז דאָ ביי איהם געלעגען דאָס קלעצעל, צווישען די פינגער האָט ער געהאַלטען אַ דיקען שמעק טאַבאַק און זיין פּנים איז געווען שטרענג ווי ביי אַ האַרבען שופט.

— „פּאָ זאַקאָנו“. — פרעגט נחום ביי די יונגלעך, וואָס דאַרף מען איהם דערפאַר טהון?

— שלאָגען מיט שטעקענס איבער׳ן פּיסק, — משפּט איין יונגעל.

— הרג׳ענען ביז צום טויט.

— אַריינוואַרפען אין דעם אַלטען צובראָכענעם ברונען.

— אָבהאַקען איהם דעם וויידעל, — האָט אַ פיערטער יונגעל אַ לאַך געטהון.

— אָ — מאַכט נחום — אָט ד ע ר האָט אַ ביסעל געטראָפען.

נחום האָט געגעבען אַ פייף, און באַלד האָט זיך צו איהם חוועדער׳ס הונד געלאָזען לויפען אויף אַלע פיער, און אַרויפ-שפּרינגענדיג אויף זיינע בריטע קניה האָט דער הונד גענומען אונטערטענצלען, סאָפּען און לעקען איהם זיינע האַרטע הענד פון גרויס שמחה.

דאַן האָט נחום טיעף אַריינגעצויגען דעם שמעק טאַבאַק,

אָבגעווישט די פינגער אָן פלייצע און אַ מאַך געטהון צו די קינדער:
„שאַ!“ גענומען פאַמעליך דעם הונד'ס ווידעל, אַריינגערוקט עס אין
שפּאַלט פון קלעצעל ביז'ן סאַמע בײַן, און געשווינד אַרויסגע-
שלעפּט דעם שפּונט.

דער הונד האָט אַרויסגעלאָזען אַ שרעקליכען קוויטש, אַ
שפּרונג געטהון פון נחום'ס קניה אין דער לופטען, איבערגעדרעהט
זיך ווי אַ קנויל און געלאָזען זיך לויפען איבער די גאַסען מיט
ווילדע יללות, און וויסע-חברה'ניקעס נאָך איהם. און נחום איז
געבליבען זיצען אויפ'ן שטיין און — וואָלט ער אפילו אַ שמייכעל
געטהון. דאָס פּנים איז בײַ איהם געוועזען שטרענג ווי פריהער.

אין אַ ווײַלע אַרום זענען יונגלעך געקומען צו לויפען מיט
שרעק:

— ער איז געפאַלען.

— ווער? מאַכט נחום קאַלטבלוטיג.

— דער הונד, דער הונד, ער שרײַט.

— ער דרעהט זיך אויף איין אָרט און בײַסט די ערד...
בײַ-סט!...

נחום האָט זיך רוהיג אויפגעשטעלט מיט זײַן קרעפטיגען,
אַלטען גוף:

— איך — האָב — דאָך — געזאָגט — אַז — ס'וועט —
איהם קרענקען — זײַן — קאָפּ...

און איז טריט בײַ טריט אַוועק דאַוונען מנחה.

די יונגלעך האָבען איהם נאָכגעקוקט מיט אָפענע מײַלער.

מַעֲשֵׂי-בְרֵאשִׁית.

(אַ פּאָעמאַ).

Gewidmet Emma D.

אַלֶע נאַכט קומט צו מיר צופליהען
אַ מלאך און דערצעהלט מיר מעשׂות.
איהר גלויבט ניט? ווי איהר ווילט זיך
אייך, אבי די מעשׂות זענען שענע...

א.

גאָט און דער שאַפֿונגס-גערַאנק.

I.

אין אָנפאַנג האָט גאָט נישט געוואוסט, אַז ער איז אַ גאָט.
אַ גרויסער חאַאָס האָט געהערשט. אַ משונה'דיגער מיש-מאַש אָהן אַ פאַרב און אָהן אַ צייט, אָהן אַ טעמפּעראַמענט און אָהן אַ גרעניץ: אַ מיש-מאַש, וואָס האָט קיין מאָל נישט געוואוסט וואָס בעטייט אַ בעוועגונג, וואָס איז אַ קול און וואָס הייסט אַ פונק... דאָס איז נישט געווען קיין פינסטערניש. ניין, פינסטערניש איז דאָך מעהר ניט ווי אַ קאָנטראַסט פון ליכטיגקייט. דאָס איז ניט געווען קיין טויט-שווייגען! די גרעסטע שטילקייט איז דאָך מעהר נישט ווי אַ קאָנטראַסט פון בעוועגונג און געפילדער. דאָס איז נישט געווען — פערפראָרענקייט, קעלט-פערגליווערונג. ניין, קעלט שאָטענט דאָך אָב די וואַרימקייט, אַז עס איז קאַלט דערמאָהנט זיך

און עס בײַנקט זיך נאָך װאַרימקײַט. דאָס איז געװעזען גאָרנישט! אַ מאָרנע אײַבּיגע. אַלגעמײַנע טעמפּקײַט, אַ מאָרנע גרױסע װיסטע טױבּקײַט אָהן אַ פֿערגאַנגענהײַט און אָהן אַ צוקונפֿט, אָהן אַ ציעל און אָהן אַ געדאַנק, און „דאָס" האָט געהערשט ניט צוליעב נאָר װײַל. עס איז געװען חאָאָס, װײַל עס איז געװען חאָאָס.

און אײַבּיגקײַטען, מיליאַרדען אײַבּיגקײַטען זענען געלאָפֿען אָדער געשפּרונגען, אָדער געקראָכֿען אײַנע איבּער דער אַנדערער, אײַנע נעבּען דער אַנדערער, אײַנע אינװעניג אין דער אַנדערער. געקראָכֿען האָבּען אײַבּיגקײַטען אָדער געלאָפֿען, אָדער געשפּרונגען. ס'איז דען ניט אַלץ אײַנס? סײַ װי־סײַ האָבּען זײ נאָך זיך קײַן שום רושם ניט איבּערגעלאָזט, קײַן שום אַנדענקונג דעם חאַאָס ניט געשענקט, פֿלעדערמױזען לאָזען נאָך זיך אויך ניט איבּער קײַן שום רושם אין אַ פֿינסטערע, פֿינסטערע טױבּע נאַכֿט, װי גרױס זײ זאָלען ניט זײַן, װי לאַנגזאַם זײ זאָלען ניט פֿליהען.

און גאָט, דער איצטיגער, אַלמעכֿטיגער גרױסער גאָט, האָט זיך געפֿונען אינ'ם דאָזיגען מיש־מאַש און דער מיש־מאַש האָט זיך אין איהם געפֿונען. אײַנער איז געװען אונפֿערשטענדיג, אונ־מעגליך אָהן דעם צװײַטען. און דאָך האָט אײַנער דעם צװײַטען נישט געפֿיהלט. איטליכֿער פֿון זײ האָט נאָך זיך אַלײן ניט דער־פֿיהלט און דעם אַנדערען—אַודאי ניט.

און דער דאָזיגער חאָאָס־גאָט האָט קײַנמאָל אַנ'אױג נישט אױפֿגעעפֿענט. צו ליעב װאָס? ער װאָלט סײַ־װי־סײַ גאָרנישט ניט דערזעהן. ער האָט קײַנמאָל ניט מיט קײַן אבר אַ ריהר געטהון, צוליעב װאָס? ס'איז ניט געװען װאָס עס זאָל גאָטס־ריהר קאָנען דערפֿיהלען; ס'איז ניט געװען װאָס עס זאָל קאָנען בּעקומען אַ שטױס און אָנהױבּען בּעװעגען זיך.

גאָט האָט געשלאָפֿען.

נײן, ניט געשלאָפֿען! אַז מען שלאָפֿט, אַטהעמט מען, אַז מען שלאָפֿט, חלום'ט מען, אַ מען שלאָפֿט, בּעװעגט זיך די בּרוסט.

גאָט האָט זיך פֿערגעסען.

נײן, ניט פֿערגעסען! פֿערגעסען קאָן מען נאָר דאָס, װאָס מען האָט געדײַנקט, װאָס ס'איז געװען מעגליך צו געדײַנקען, פֿערגעסען קאָן מען נאָר אָן דעם, אָן װאָס דער געדאַנק האָט זיך חאָטש די מינדסטע מינוט פֿערהאַלטען. גאָט האָט אָבּער נישט

געהאט די מעגליכקייט צו פערגעסען זיך, ווייל ער האט קיינמאל די מעגליכקייט ניט געהאט צו געדיינקען, ביי גאט האט נישט געקאנט געמאלט זיין: „פערגעסען זיך", ווייל ער האט קיין שום פערגאנגענהייט ניט געהאט.

גאט האט דאן נישט געוואוסט, אז ער איז גאט.

אט וואס!

ער האט פון זיין גייסט, פון זיינע קרעפטען נישט געוואוסט און האט דעריבער נישט געקאנט פערשטעהן, צוליעב וואס זיי זענען ביי איהם און וואס מען קאן מיט זיי אויפטהון. ער האט ניט געפיהלט, וואס ער איז איצט, און וואס פון איהם קאן נאך ווערען און וועט נאך ווערען. ווי אן'אונגעהויער־גרויסער, אומפאר־ביגער, אומגעשטאלטיגער פלעדער־הייבעל האט ער זיך אינ'ם חאאס געפונען, ווי אן'אומפארביגער, אומגעשטאלטיגער פלעדער־הייבעל וואס וויים ניט און פיהלט ניט, אז פון איהם וועט ווען ניט איז א פרייער שמעטערלינג ארויסגעהן, א ריזישער פרייער שמע־טערלינג! מיט ליכטיגע געטליכע פארבען, מיט גרויסארטיגע הייליגע פליגלען!

II.

נאר אט האט דעם ווילדען חאאס דערעסען אזא צושטאנד, אט האט זיך אין איהם אנגעהויבען וועבען א טעמפע ליידענשאפט, א מוטנע בייינקעניש צו עטוואס אומבעוואוסטען, אומפערשטענר־ליכען, אונבעמערקליכען.

דער חאאס האט אנגעהויבען בענקען...

אלע און אלץ הערען נישט אויף צו בייינקען. עס בייינקען אלע וועלטען און אלע ספערען. די שטילקייט בייינקט נאכ'ן גע־פילדער, נאכ'ן רעש און דער געפילדער בייינקט נאך ווייטער שטילקייט. ווען דער ים איז שטיל, בייינקט ער נאך פערשוימטע ברויזענדע חוואליעס, און ווען ער קאכט ווי א קעסעל, בייינקט ער ווערען צוריק דורכזיכטיג און גלאט ווי גלאז. די נאכט בייינקט נאכ'ן העלען, ווארימען, אפענעם טאג און דער טאג בייינקט נאך

שאַטענס, נאָך קיהל, נאָך בעהעלטניש, נאָך סודות. אַ רײנעם טיעפען הימעל בײנקט זיך נאָך גראָהע, ברוגז'דיגע חמאַרעס און אַפּער־וואָלקענטען הימעל בײנקט זיך די טיעפקײט, די בלאָהקײט, די רײנקײט. אַ וויסטע טרוקענע ערד בײנקט נאָך וואַסער, און אַני־ערד. אָנגעזעטיגט מיט רעגען, חלש'ט זיך אויסדריקען איהרע בײנ־קעניש מיט גרעזלעך און בליטהען. איטליכער סוד בײנקט נאָך זײן ערקלערונג, איטליכער רעטעניש — נאָך איהר בעשײדונג. אפילו אידיאָטען פון געבורט הויבט זיך עפּים אָן צו בײנקען, ווען עס קומט בײ זײ די צײט פון לײדענשאַפט.

און דער חאָאָס האָט אויך געבײנקט.

ווען דעם חאָאָס'ס בײנקעניש האָט זיך אָנגעהויבען, איז נישט בעוואוסט. אפילו גאָט אַלײן, וואָס קײן סוד איז איהם ניט צו שווער, ווײס דאָס אויך ניט, דאָס איז בעהאַלטען אין די מוטנע, אמאָליגע אײביגקײטען, דאָרטען, וואו עס ענדיגען זיך אַלע ציפערען און ס'ווערט פערטרונקען די שטאַרקסטע, גאונ'ישע פאַנטאַזיע.

און לאַנג, לאַנג האָט אַזוי דער מײדעלשער, אונשולדיגער חאָאָס אוועקגעבײנקט, אַזוי נאָר ווי אַ חאָאָס איז פעהיג צו בײנ־קען, ניט וויסענדיג וואָס, יוער, ווען. פון די לאַנגזאַמע, לאַנגזאַמע בײנקעניש איז אָבער דער אינסטינקט געבאָרען געוואָרען.

דער ערשטער אַטאָם פון חאָאָס האָט אינסטינקטיוו אַ ציטער געטהון.

און דער דאָזיגער לעבעדיגער אַטאָם האָט מיט זײן ציטער זײן חבר אַ ש.וּפּ געגעבען און יענער דעם דריטען, דער דריטער דעם פערטען, און אַזוי ווײטער און ווײטער ביז מיליאָנען, ביז מיליאַרדען מאָל האָט אײן אַטאָם דעם אַנדערען גערוקט, און ניט בעגעגענדיג קײן שום שטערונג אין דעם אומפאַרביגען מיש־מאַש, האָבען זײ געשטופּט אײנער דעם אַנדערען, ניט פיהלענדיג וואוהין און צוליעב וואָס זײ שטופּען זיך.

און ווײטער זענען אײביגקײטען געפלויגען, געשפּרונגען, געקראָכען, און קײנער האָט פון זײ ניט געוואוסט. זײ האָבען פון זיך אַלײן נישט געוואוסט, נישט געוואוסט, וואָס מען קאָן אויפ־טהון אין אַזעלכע אונגעהויער לאַנגע צײטען ווי זײ—אײביגקײטען.

נאָר דער ערשטער שוואַכער שטופּ איז שוין ניט געגאַנגען

פֿערפֿאַלען, איבערגעבענדיג זיך מיט אַ לײַדענשאַפֿטליכער ערציטערונג פֿון אײן אַטאָם דעם צװײטען, ניט געפֿינענדיג קײן שום אָבהאַלט, האָט ער זיך שטיל געדרעהט, געפּלאָנטערט, געריבען זיך אָן די אַטאָמען, געגאַנגען אַלץ װײַטער, װײַטער. און װאָס מעהר ער איז געגאַנגען אַלץ מעהר האָט זיך זײַן קראַפֿט געטופּל׳ט, אַלץ גיכער האָבען זיך געמעהרט און געמעהרט די ערציטערטע אַטאָמען.

III.

ענדליך האָט דער חאָאָס דערפֿיהלט עפּיס אַ בלײַכם, אַ לעבליכעס, װאָס האָט אױסגעזעהן װי אַן׳אָבגעשטאָרבענער לבנה־שטראַהל אין בלאָטיגען װאַסער, און געציטערט האָט דאָס בלײַכם װי אַ גראָהער פֿוך אױף די נעזלעכער פֿון אַ גוסס.

דאָס האָט אָנגעהױבען צו שװעבען אין דעם חאַאָס, דער בלײַכער שאָטען פֿונ׳ם ערשטען געדאַנק, דער געדאַנק פֿון בײַשאַפֿען אַלץ פֿון גאָרניט. אַרומגעבלאָנדזשעט האָט דאָס בלײַכם װי אַ שטיקעל אָבגעריסענע עלענדע נשמה, װאָס זוכט איהר תּיקון, און דערװײַל — געריבען זיך אַלץ פֿלײַסיגער אָן די אַטאָמען, צונויפֿגעטראָפֿען זיך מיט נאָך אַזעלכע, בלײַכע, נעבעלדיגע, אונרוהיגע ברעקלעך געדאַנק; צונויפֿגעגאָסען זיך צוזאַמען, געװאָרען זודיגער, שטאַרקער, גרעסער; — נאָר אומגעלומפּערט. װילד און צושװאומען, אַזוי װי עס פּאַסט פֿאַר׳ן ערשטען געדאַנק.

הי — הי — הו — ו — ו... האָט דער געדאַנק אידיאָטיש־פֿרעהליך געהירושעט, פֿליהענדיג מיט דער גיכקײַט פֿון אַ מעטעאָר און שטױסענדיג משוגע־נערװײַז די אַטאָמען.

הי — הי — הו — או — או... האָט דער גאַנצער חאַאָס געענטפֿערט.

און משונה׳דיג גרױס און שיטער האָט זיך געטראָגען דער אָבקלאַנג פֿון חאַאָס. ס׳איז ניט געװען, װער עס זאָל דעם מאָרנעם געלעכטער פֿערשטעהן, און װען ס׳װאָלט יאָ װער געװען, װאָלט ער דאָס אױך ניט פֿערשטאַנען. אַפֿילו שלמה המלך, װעלכער האָט

געוואוסט, וואס אלע חיות און עופות און שרצים ריידען, וואלט דאס אויך ניט פערשטאנען.

— הי—הי—הו—או—או...

און ווייטער זענען אייבינקייטען געפלויגען, און דער שאפונגס-געדאנק איז נאך צו א ציעל נישט געקומען, געלאפען העגדום-פעגדום, געהירזמעט מיט א מאדנער בענקעניש, און וואס מעהר ער איז געפלויגען, אלץ היציגער און העלער איז ער געווארען, אלץ שטארקער האט ער זיך געריסען פאראויס.

נאר אט האט זיך דער געדאנק אנגעשטויסען אן גאט.

גאט איז ניט געשטאנען, און ניט געלעגען, און ניט געזעסען און האט ניט געוואוסט, אז ער איז גאט, אזוי ווי עס ווייס ניט אנ'אומגעלומפערטער פלעדער-הייבעל. אז פון איהם וועט וועט ניט איז א פרייער, גרויסארטיגער שמעטערלינג ארויסגעהן.

הי—הי—הו—הו... האט זיך דער געדאנק צוהירזשעט ווי א אידיאט, וועז אין איהם צושפיעלט זיך די תאוה. א ווארף געטהון זיך אויף גאט'ס אומפארביגען שטערן, און ניט ווייסענדיג ווי אזוי, האט ער איהם מיט א פייערדיגען, דורשטיגען קוש אבגעבריהט. און באלד אבגעשפרונגען אויף הינטען, געגליהט און געפונקעלט, אנגעזאפט מיט ווילדען חשק, געווארט א ווייליע שטומערהייד און געציטערט פון אונגעדולד און תאוה, געציטערט אזוי, אז פונקען האבען זיך פון איהם געשאטען.

חאאם, חאאם... גאט ווייס ניט אז ער איז גאט!

און נאך א קוש, נאך פייערדיגער, נאך א שטארקערער, כמעט א גיפטיגער. דאס איז שוין געוועזן ניט אזוי א קוש—א קוש מיט ציינהנער איז דאס געוועזען.

— המ...? האט זיך ניט ווילענדיג פון גאט'ס ברוסט ארויס-געריסען.

— המ...' מ... מ... חאט זיך אינ'ם חאאם גאנצע אייבינקייטען איבערגעגאסען, ווי טויטע אונענדליכע חוואליעס: „מען פרע—ענט המ... מ... מ..."

און ווייטער האט זיך דער געדאנק א ווארף געטהון בייסען און הירזשען, הירזשען און בייסען. אויפ'ן שאפונגס-געדאנק'ס לשון האט דאס געהייסען: „איך ליעב דיך, איך שטארב נאך דיר, איך געה אוים נאך דיר. מיין גאט, מיין שעפער..."

— װאָ—אָס? האָט נאָך הײזעריג געבֿרומט און חאָאָס אַרײַן, ניט װיסענדיג, װאָס עס טהוט זיך מיט איהם.

און דער מיש־מאַש האָט ענטציקט אונטערגעכאַפּט און נאָכגעזאָגט גאָט׳ס פֿראַגע.

און װײַל ס׳איז ניט געװעזען קײן שום זאַך, אָן װאָס גאָט׳ס קול זאָל זיך צושמעטערן, האָט דער דאָזיגער קול געבאָרען אַ װידערקלאַנג. און דער װידערקלאַנג האָט אַרױסגערופֿען נאָך אַן אָפּקלאַנג און די אָפּקלאַנגען — נאָך אָפּקלאַנגען. און אַזױ האָבען זיך די אָפּקלאַנגען געכופּל׳ט און געמערהרט, גאַנצע אײביגקײטען און געשװאומען ברײט און שיטער. אײן בת־קול האָט דעם אַנדערען געשטױסען, אײן בת־קול האָט דעם צװײטען געשלונגען, געװאָרגען זיך מיט איהם און לאַנגזאַם צוריק אַרױסגעשפּיגען.

— װאָ—אָס — — װאָ—אָס... האָט אײן אָפּקלאַנג אָבגענומען בײַם צװײטען און געטראָגען עס ציטריג מיט אַ מאָדנער פֿערשטיקטער פֿרײד...

— מען פֿרע—ע—עגט... האָבען װײַטע, טעמפּיגע בת־קול׳ן אונטערגעהאָלפֿען...

מען פֿרעגט „װאָ—אָס"... האָבען זיך די אָפּקלאַנגען בעגעגענט און צוזאַמענגעגאָסען.

IV.

און דער שאַפֿונגס־געדאַנק האָט בשעת־מעשה ניט אָבגעטראָטען. פֿון איהם איז שױן עפּעס געװאָרען אַ מין מוראָ׳דיגע, הונגעריגע און פֿײַערדיגע פֿליג װאָס טשעפּעט זיך צו, צו אַ שלאָפֿעדיגען. דער געדאַנק האָט דעם קינפֿטיגען גאָט געביסען, געשטאָכען, געזשומעט להכעיס אין די אױערן אַרײַן. אָבגעשפּרונגען אױף אַ װײַלע און װײַטער צוגעטשעפּעט זיך נאָך בײזער, נאָך הונגעריגער...

דאַן האָט דער קינפֿטיגער גאָט אױפֿגעהױבען אַ גרױסע, אומגעלומפּערטע און פֿױלע האַנד און אַ מאַך געטהון װי אַ שלאָפֿעדיגער, װאָס טרײַבט פֿון זיך ניט װילענדיג אַ הונגעריגע מוק...

און שטאַרקער האָבען די אָבגעריבען פֿון מיש־מאַש אױפֿגע-

ציטערט. די בעוועגונג פון דער גרויסער פוילער האנד האט אין זיי פערטויבט אלע ווידערקלאנגען.

— א הא—אנד... — האבען די חאאס־אבגרונדען געברומט ווי פון בויך ארויס.

— מען הוי—בט... — איז געקראכען אנטקעגען פון ווייטע פערבארגענע תהומות·

— מען הויבט א הא—אנד... — האט זיך אונגערן צוזאמענ־געטראפען אין נאך ווייטערע חאאס־טיפעניטשען.

אהן א טאקט, אהן א פארב און אהן א קלונג איז די בשורה פון מיש־מאש געשוואומען — אזוי מאדנע, אזוי טויט האט זי גע־פלייצט, אז אפילו שלמה המלך, וואס האט פערשטאנען דעם לשון פון חיות און עופות און שרצים און אלע בעשעפעניטשען, וואלט דאס אויך ניט פערשטאנען.

נאר וואס מעהר דער קינפטיגער גאט האט פון זיך דעם בייסענדען געדאנק געטריבען, אלץ בייזער און ענערגישער איז דער געדאנק געווארען. צושפרינגענדיג צו גאט מיט נייער קראפט, כמעט מיט כעס, האט ער שוין געפויקט ווי א פויק, באמבאר־דירט ווי א הארמאט, געזעצט אין קאפ ארײן, ווי יענער צונגע־בונדענער קלאץ, וועלכען דער בער ווארפט פון זיך אב אלץ שטארקער, קריכענדיג צום בינשטאק.

— אח, אח, אח... — האט צום ענדע גאט א טיפען קרעכץ געטהון און געדרעהט טעמפ מיט'ן קאפ און לאנגזאם אויפ־געריסען די פערמאכטע אויגען:

גאט האט ניט געשלאפען, און דאך איז איהם ניט אנגע־נעהם געווען אויפצוואכען זיך.

לאנגזאם, לאנגזאם ווי א הערבסט־וואלקען אין סאמע אנהויב זומער האבען זיך אויפגעשפאלטען גאט'ס פערקלעפטע אויגען, און צווישען די האלב־אויפגעריסענע ברעמען האבען געציטערט צורי־סענע, אלטישקע, עובר־בטל'ע אייביגקייטען, וואס האבען זיך דארט געוועזען אנגעוועבט. און אין די קויב־קוים אפענע שווארצ־אפלען, האט אהן זינען ארומגעבלאנדזעט די אונענדליכקייט.

לסוף האבען זיך אויפגעעפענט א פאר גרויסע, גרויסע און טיעפע אויגען אזוי טיעף אז אפילו די פאנטאזיע קאן זייער אב־גרונד ניט דערגרייכען, און אזוי פוסט, ווי צוויי אבגרונדען, אין

וועלכע ס'זענען אבער קיין שפילענדע וואסערען ניטא, ווי צוויי גרויסע, אפענע בית־המקדשן, אין וועלכע ס'איז קיין הייליגקייט ניטא, קיין „נר־התמיד" ניט אנגעצונדען.

אויף דעם מאמענט האט דער שאפונגס־געדאנק געווארט.

מיט פייערדיגער, אונגעדולדיגער תאוה האט ער געווארט. און ווי נאר די אויגען האבען זיך אנגעהויבען עפענען, האט ער זיך שוין געשפארט און געפלאטערט צווישען די שווערע, פוילע ברעמען און ניט געקאנט דורכקריכען, און ווי נאר די אויגען האבען זיך אויפגעעפענט, איז ער מיט אנ'אימפעט ארײַנגעפלויגען אין זײַ, און אויפ'ן שטעל געווארען ליכטיג און צארט, און אויפ'ן שטעל זיס און שטארק, ווי דער יין־המשומר, צוגאסען זיך אין גאט'ס אומגעשטאלטיגע גלידער, געשפריצט אין אלע אדערן מיט פייער, אנגעזאפט מיט כח אלע מוסקולען און אבגעגעבען זיך מיט א זיסען לעבען־גערויש אין אלע נערוועען.

דער שאפונגס־געדאנק האט זײַן תקון געפונען.

V.

און אויפ'ן שטעל האט זיך גאט געטהון א ציה און א טרייסעל מיט אלע אברים, פונקט ווי ער האט געוואלט פונ'ם גאנצען חאאס זיך אבשאקלען.

— שוין וואך, איז שוין וואך, מען איז שוין וואך.. האט דער מיש־מאש נײַגעריג און מבולבל פון אימה געשעפטשעט ארום, און בשעת מעשה טיעף, אינעווייניג אין זיך געגעהרט, געבלעזעלט זיך און אויפגעגאנגען ווי א שווארצער טייג, אין וועלכען מען האט הייוון ארײַנגעווארפען.

און גאט האט זיך ווי אין הינער־פלעט די אויגען געריבען, פויל ארא‌בגעריבען די לעצטע אומבעמערקטע שפינוועבס פון די פערוועלקטע אייביגקייטען, דערנאך ארומגעקוקט זיך און גאר נישט דערזעהן, האט ער גענומען קלערען, קלערען און גריבלען זיך אין זײַן פערשלומערטען מח.

שווער און מאט האט אין איהם די פארשטעלונג געארבייט,

זוי רעדער פֿון ניט קײן געבוימעלטער מאַשין. נאָר צום סוף האָט ער זיך עפּעס דונקעל פֿאַרגעשטעלט און אַרויסגעמורמעלט:

— המ, בין איך, בין איך הײסט־דאָס „איך"... און אַרום און אַרום איז, איז, איז...

דאָס זעלבע האָט דער מיש־מאַש נאָכגעבאַלבעט ווי פֿון היץ און פֿערשטיקט געסאָפּעט. אויף דעם חאָאָס־לשון האָט דאָס בעטײַט:

— איך בין גרײט, זאָל מען מיך נעהמען... זאָל מען מיך קנעטען, מאַכען... זאָל מען מיט מיר טהון וואָס מען וויל.

און גאָט איז מיט אַמאָל געוואָרען שטיל צופֿריעדען, וואָס „ער, כּביכול, איז „ער" און וואָס אַרום איהם איז עטוואָס אַנדערש, און האָט פּלוצלונג אָנגעהויבען געטליך־ווײך און גליקליך צו שמײכלען אין חאָאָס אַרײַן...

פֿון גאָטס שוואַכען שמײכעל איז די ערשטע ליכטיגקײט, דער ערשטער „אור־הגנוז" געבאָרען געוואָרען און האָט זיך אַ גאָס געטהון פֿון זײַנע ליפּען ווי אַ ווײַכע, ווײַסע חוואַליע רענטגענשטראַהלען, זיי האָבען זיך פֿונאַנדערגעוואָרפֿען אַרום ווי ריזישע, ליכטיגע געפֿיהל־הערנער, האָבען געפּרובט עפּעס אָנטאַפּען אין'ם מיש־מאַש, בעלײַכטען וואָס ניט איז, זיי האָבען אָבער גאָרנישט ניט געפֿונען און צוריק ווי אַנ'עכאָ אומגעקעהרט זיך צו דעם אָרט, פֿון וואַנען זיי זענען אַרויס, צו גאָסען זיך אויף גאָטס הערליכער, פֿערנעבעלטער געשטאַלט און בעלויכטען זי.

— אָה — אָה, ס'אַראַ גרוים, ס'אַראַ גרוים!...— האָט זיך גאָט נאַיוו געוואונדערט, דערזעהענדיג, כּביכול, זײַנע אבריםֿפֿאַר דעם בלײַכען אָבשײַן פֿון זײַן שמײכעל, האָט אַרויסגעצויגען אײן פֿוס, דעם אַנדער'ן פֿוס פֿון די חאָאָס־טיפֿענישען, בעוועגט זיי און ניט געוואוסט וואו אַנידערצושטעלען.

— אָ... האָ — האָ — האָ — — — — האָט זיך דער חאָאָס נאָכגעוואונדערט.

און ניט וויסענדיג וואו צו האַלטען די אונגעהויערע־גרויסע און האַלב בעלויכטענע הענד, האָט זיי גאָט צונויפֿגענומען צו זאַמען, און אונגערן, ניט ווילענדיג, כמעט פֿון פֿוילקײט, אַריבגעטהון אײן האַנד אָן דער אַנדער האַנד.

און פּלוצלונג!

און פלוצלונג איז פון דער ניט ווילענדיגער בעוועגונג עטוואס גרויסעס געשעהן! מורא'דיגע מאסען חאאס האבען זיך צווישען גאנץ הענד צונויפגעקייקעלט ווי אן'אונפארביגער טייג און אויפגעפלאמט ווי וואונדערליכע פייער-ווערק. עס איז ארויסגעשפרונגען עפעס א פלאנעטע יופיטער, א שטערן נעפטון, א מין סאטורן; א זון סיריוס האט זיך ארויסגעגליטשט; אוועקגעפלויגען און אריינגעשפאלטען זיך אין חאאס אריין מיט א הערליכען דונערגעזאנג, געפלויגען און געדרעהט זיך און פליהענדיג גע'מבולט מיט גאלדענע זודיגע שטראהלען; גאט מיט זיין פערנעבעלטער געשטאלט בכבודו ובעצמו איז פון זייער אבשיין צויבערליך-גרויזאם בעלויכטען געווארען, ווי א חמארע בשעת עס בליצט.

VI.

א ווייל איז גאט געשטאנען ווי פערשטיינערט פון דעם, וואס ער האט דא אבגעטהון, און פלוצים מיט מורא א געשריי געטהון:

— אי, וואס איז דאס?...

און תכף האט ער א ווארף געטהון זיך מיט אימפעט לעשען דאס ברענענדע, לייכטענדע, וואס ער האט אונגערן ארויסגערופען; שטיקען די זודיגע, לייפענדע קנוילען, וועלכע האבען פלוצלונג ארום איהם צושטערט די חאאס-שטימונג.

נאר תכף ווי ער האט זיך א חאפ געגעבען, ווי נאר ער האט געמאכט א בעוועגונג — לעשען, האט איהם פון זיינע ערווארעמטע הענד א שאט געגעבען מיט א נייער מחנה זונען און וועלטען, געגעבען איהם א בלענד אין די אויגען, א באק אין פנים מיט א מבול ווייסען פייער און שטראהלען, א קנאל אין די אויערן מיט א גאנצער אויפרייסונג פון לעבענס-געזאנג.

— אי! — האט דער יונגער גאט נאך אמאל אויסגעשריען, צוטומעלט זיך אין גאנצען, און געהאפט לויפען, שפרינגען אין חאאס אריין פון די ריזישע קנאלענדע פייער-ווערק, וואס האבען איהם ארומגערינגעלט.

גע לאפען איז גאט אזוי גאר, ווי א גאט האט בכח צו לויפען —

א לאך — אן׳אונענדליכקייט, א שפרונג — אן׳אונענדליכקייט. און דאך איז ער דאמאלסט געווען געגליכען צו א פויל׳ען קינד, וואס האט אונגערן עפעס אונטערגעצונדען און אנגעמאכט א שרפה, דער פלוצליכער פלאם, וואס רייסט זיך ארויס, דערשרעקט איהם אזוי שטארק, אז ער פערגעסט אן זיין שוואכקייט און פוילקייט, חאפט לויפען מיט אלע כחות, שרייען מיט קולי־קולות.

גאט איז געלאפען...

נאר גאט׳ס א בעוועגונג קאן ניט געהן פערפאלען! זיין איטליכער שפרונג האט דעם חאאס געקאסט א מיליארד נייגעבארענע זונען, איטליכער לאף האט געבוירען א מיליארד פלאנעטען, זונען און לבנות און קאמעטען האבען זיך מיליאנען־וויין צונויפגעקייקעלט אונטער זיינע לויפענדע פיס, געגליטשט זיך פון זיינע פאכענדע הענד, געשאסען פון זיינע אפענע, דערשראקענע אויגען.

פערוויקעלט אין הייליגען שיין, איבערגעווארפען מיט א מאנטיע פון ראזע, הייסע נעבלען, אנגעפאסטע מיט בריליאנטען־זונען, מיט פערעל־לבנות, בעקרוינט מיט א קראנץ רויטע, בלאהע, פיאלעטע און ווייסע איבערגעפלאכטענע קאמעטען — איז דער יונגער איבערגעשראקענער גאט געלאפען. און וואס ניבער ער איז געלאפען, אלץ גיכער זענען די וועלטען בעשאפען געווארען איבער איהם און אונטער איהם און ארום איהם. דאס איז עפעס געווארען א מין שאפונגס־צוצעפעניש, א מין זונען־עפידעמיע, וואס איז בעפאלען, נאכגעיאגט און ניט געלאזען צו רוה.

די אלץ נייע און נייע ראיאנען חאאס, אין וועלכע גאט פלעגט אריינלויפען, פלעגען אנהויבען קאכען און זידען ארום און ארום ווי שווארצע פעך, פלעגען פייפענדיג, סאפענדיג אנהויבען רויכערן מיט רויטע, העלישע נעבעלן. די קאכיגע שווארצקייט און נעבעל פלעגען זיך אויגענבליק צונויפקייקלען אין ליכטיגע ריזישע קנוילען, און בלאהע וויטענישען פלעגען ארויסשווימען פון אונטער זיי, און דורכזיכטיגע, ריינע האריזאנטען פלעגען זיך אויפשפאלטען ווי אויגען, אויפהויבען ווי פארהאנגען און פונאנדערווארפען זיך ברייט און פריי אויף אלע זייטען; בלאהע׳ בלאהע מילדע האריזאנטען בעהאנגענע מיט ליכטיגע זונען, בעצירטע מיט פונקעלדיגע קאמעטען און אנגעשטעקטע מיט בלאנקענדע לבנות.

גאט איז געלאפען...

דער אַלגעמיינער קינסטלער איז געלאָפען פון זיין קונסט און די קונסט איז איהם נאָכגעלאָפען; דער גרויסער שעפער איז געלאָפען פון זיין אייגענער שאַפונג און די שאַפונג האָט איהם געיאָגט. דער שעפער האָט ניט געפיהלט, אַז די פּלוצלונג בע־שאַפענע וועלטען געהערען צו איהם; דער גרויסער פאָטער האָט נישט ערקענט זיינע גרויסע קינדער, אָבער די קינדער האָבען ערקענט זייער פאָטער, זענען זיי איהם נאָכגעלאָפען, געשלעפּט כביכול פאַר די נעבעלדיגע פייער־פּאָלעס...

ליכטיגע און וואַרימע יונגע זענען זיי איהם פערלאָפען דעם וועג פאָראויס, בעמיהט זיך אָבהאַלטען איהם, איבערשניידען זיין משונה'דיגע געלויפעריי, געוואָלט בערוהיגען איהם, ליעבליך בעגריסען און דאַנקען פאַר דאָס לעבען. וואָס ער האָט זיי געשאַ־קען, צוטוליען זיך צו איהם, גלעטען איהם, זיי האָבען געשריען מיט פייערדיגע צינגער, געוואונקען מיט גליהענדע קאָמעטען:

— טאַטע, טאַטע, שטעה, שטעה, דו ביזט אונזערער, מיר זענען דיינע, קוק זיך אום, קוק זיך אום...

VII.

נאָר דער צושראָקענער ווילד־יונגער גאָט האָט גאָרנישט ניט געהערט, גאָרנישט ניט פערשטאַנען.

פערטומעלט פון פּלוצליכע פאַרבען, איינדרוקען און טעם־פּערעמענטען; פערציטערט פון אַזוי פיעל אומגעריכטען פיהלען, הערען און זעהן אַזוי פיעל שיין, פייער, דונער־געזאַנג און געוואַל־טיגע שאַפונגס־וואונדער, האָט ער זיך געטראָגען אָהן רחמנות גלייך אויף זיינע וועלטען. ער האָט זיי געטראָטען מיט די פיס, געפּאַטשט און געשליידערט פון זיך מיט די הענד, געשטויסען מיט דער פולער אויפגערעגטער ברוסט, צושטופּט מיט די אונגעהויערע אַקסלען...

זונען נאָך זונען האָט ער לויפענדיג געבאָרען און זונען אָן אַנדערע זונען געבראָכען. אַ מיליאָן וועלטען אונגערן בעשאַפען, אַ מיליאָן וועלטען אונגערן צושמעטערט, איין בעוועגונג האָט בלענ־

דערע קאמעטען אַרויסגערופען די אַנדערע בעוועגונג האט זיי גע־ שטיקט און געמאלען און געברעקעלט.

אַרום דעם לויפענדען גאט האט אהן אנ׳אויפהער געברויזט אַ ים פון פייערדיגען שטויב — שטויב פון צוריבענע וועלטען. און גאנצע זאווערוכעס פון פונקען האבען זיך משוגע׳נערווייז גערדרעהט און געטראגען, און אין די דאזיגע חוואַליעס פון העלישען שטויב און רעגענס פון פונקען, האבען זיך געצאפעלט און געפאַלען און ווייטער אויפגעשפרונגען גרויסע גליהענדע שטיקער פון צובראכענע וועלטען און צופלאַצטע פלאַנעטען.

טייל פון די צושמעטערטע וועלטען פלעגען בלייבען ליגען אויף אַנ׳אָרט, טייל פלעגען זיך פון דאס ניי צונויפקויקלען פון די שטיקלעך און פון דאס ניי געחאפט נאכלויפען נאך גאט. און אַנ־ דערע ריזישע ליכטיגע זונען פלעגען, בעקומענדיג אַ קלאפ פון גאטס האַנד, צושיטען זיך אויף אַ סך קלייניקע זונעלעך און מיט אַ העלישען לוסטיגען געלעכטער געחאפט נאכקויקלען זיך נאכ׳ן בורא. און אַז זיי פלעגען פערמאַטערט ווערען און אבשטעהן, פלעגען זיי ניי־געבארענע זונען איבערבייטען.

— שטעה, שטעה, פאטער, ליעבער, זענען די צובראכענע זונען נאכגעלאפען און האבען געוויינט, — ברעך ניט, שטעך ניט, מיר זענען דאך דיינע, דיינע...

— דו ביסט גרויס, דו ביסט אַלמעכטיג, דו ביסט הייליג— האבען די פאלקאם־גאַנצע זונען געלויבט דעם בורא, געקנאקט מיט אַ דונער־הימן.

און אַזוי האבען די פאַנטאַסטישע משוגע׳נע איבעריאגעניש, די פייער־עפעקטען און בראַנדען און פונקען פון דער זונען געוויין און זונען־געזאַנג, ניט אויפגעהערט אפילו אויף איין רגע.

— — — — — — — — — — —

גאט איז געלאפען.

VIII.

פלוצלונג האט ביי נאט אין קאפ א ליבטיגער געדאנק א בליץ געגעבען, תכף האט ער זיך אבגעשטעלט אין סאמע מיטען געלויפערײַ און א חאפ געטהון זיך פאר'ן קאפ מיט ביידע הענד:

— ווער? איך. איך אליין?... הא — א?

און תכף האבען איהם זונען און לבנות און קאמעטען ארומגענומען אין א בליץ בלאנקענדען קרייז; צוהיצטע פון נאבלויפען, אויפגערעגטע פון זודיגע געפיהלען, האבען זיי געפלאטערט ארום איהם, איבערגעגאסען זיך אין אלערליי קאלירען און בעגריסט מיט א גאנצען דונערן־כאר:

— דו ביסט גרויס, דו ביסט שטארק, דו ביסט אלמעכטיג...

— וואס, וואס איז דאס... איז דאס? האט נאט פון פערשטיקטע פרייד און שרעק געשטאמעלט.

— דיין כבוד און דיין גייסט איז פול אומעטום, — האבען זונען געזונגען און אונטערגעהויבען זיך, בעמיהט אין נאטס ליכטיגען פנים אריינקוקען, — דו ביסט הייליג, הייליג, הייליג...

— איך בין דאס? — האט נאט געציטערט און גערעדט צו זיך אליין, — דאס בין איך דער איינס פון אלע איינסען? איך אליין? הא?

— דו ביסט אונגעהויער שטארק, פון גארנישט מאכסטו זונען און פון זונען — גארנישט...

— איך בין עס, איך בין עס, הא — הא — הא — האט נאט פלוצלונג ארויסגעבראכען מיט א גליקליכען ברייטען געלעכטער — איך, איך איך הא — הא — הא.

דא האט ער זיך אומגעקוקט און א ווארף געטהון זיין ברייטען אונענדליכען בליק אויף דעם וואס ער איז דורכגעלאפען איז חאאס. דער וועג האט זיך פאר זיינע אויגען מורא'דיג ברייט און אונענדליך געצויגען, ערטערווייז געשלייגעלט, ערטערווייז געבראכען ווי זיגזאגען, ערטערווייז אין גאנצען איבערגעריסען. און דאס גאנצע ברייט און שלייגערײַ איז געווען געדיכט, געדיכט אנגעווארפען, אנגעשליידערט מיט מיליארדען צושלאגענע און גע'חלש'טע, האלבע און גאנצע זונען האט אין גאנצען געפינקעלט און

געשעמערירט מיט מאסען גרויזאם-גליהענדע, קאפּוירע איבערגע-קעהרטע שטיקער וועלטען, מיט אבגעריסענע, צאפּעלדיגע עקען פון קאמעטען, צובראכענע פייערדיגע זונען-קרוינען. און דאס אלץ איז געווען איבערגעשאטען מיט גליהענדע פונקען און שטויב — שטויב פון צוריבענע וועלטען...

— א י ך ב י ן ג א ט!!! האט דער שעפער מיט אמאל ענערגיש ארויסגערעדט און פערלענגט כביכול א האנד אויף א האנד און שטאלץ צונויפגעדריקט די זודיגע ליפען.

— דו ביסט, דו ביסט... — האבען די וועלטען געוואלט אונטערחאפּען — דו ביסט... אלט...

נאר גאטס שטים האט זיך גלייך אויף זיי אזוי שטאלץ און שטארק געטראגען, אז זיי זענען אלע מיט אמאל בלייך און פער-שטומט געווארען און פאמעליך מיט אימה אנגעהויבען אברוקען זיך אויף הינטען.

— איך בין גאט. — האט זיך גאטס שטים בעגייסטערט און מונטער געטראגען, און זיין הייליגער קוק האט ווייט-ווייט געלויכ-טען. — איך בין דאס דער „איך" פון אלעמעס „איך", דאס ז י י ן פון אלעמעס זיין, דאס א י צ ט פון אלע פערגאנגענהייטען און צוקונפטען. איך בין דאס דער סך-הכל פון אלע שענקייטען. דער עצם פון אלע הייליגקייטען, וואס פינקלען דא גאנצע און צובראָ-כענע פאר מיינע אויגען און וואס וועלען נאך בעשאפען ווערען, און וועלען נאך פינקלען. איך בין דאס דער פלאם, וואס צינדט אן אלע פלאמען און בלייבט אלע-מאל גאנץ און אונבעריהרט. אלץ איז א חלק פון מיין געדאנק און גייסט, אבער ניט איך בין א חלק פון אלעמען. אז אלץ וועט פערפאלען ווערען, וועל איך גאנץ בלייבען, אבער אז איך וועל פערפאלען ווערען, איז אלץ פערפאלען...

א ווײַלע האט גאט געשוויגען שטאלץ און אונערגרייכט-הייליג און דערנאך דערענדיגט:

— ביי מיר ק ע ן אלץ ווערען ווייל אלץ מ ו ז ביי מיר ווערען!

אזוי האט גאט געזאגט, און פאר זיינע אויגען האט זיך ווייט און ברייט געצויגען דער גליהענדער וועג, וואו ער איז געלאפען.

און עד-היום איז נאָך גאַנץ דער דאָזיגער וועג; עד-היום איז ער טיף פֿערבאָרגען אין שטומע, ווייטע ספֿערען, פֿערוויקעלט אין בלאָהע נעבעלן פֿון עטער.

אַ ברענענדיגער, אייביגער עדות איז ער, אַז דער גרויסער שעפֿער איז אַמאָל געלאָפֿען פֿון זיין אייגענער שאַפֿונג, אַנ׳אונ-שטערבליכע גליהענדע אַנדענקונג, אַז גאָט איז אַמאָל געלאָפֿען פֿון זיין אייגענער גאָטהייט.

איהר מענשען האָט די מעגליכקייט צו זעהן נאָר אַ קליינעם, גאָר אַ קליינעם חלק פֿון דעם דאָזיגען וועג.

דאָס טרעפֿט אין שטאַרק אויסגעשטערענטע נעכט, ווען דער הימעל איז אַזוי טיף ווי די שאַפֿונג אַליין, און די נאַכט — אונפֿערשטענדליך ווי מעשי-בראשית... גאָט גיט אונגערן אַ קוק אַראָב פֿון כסא-הכבוד, דערזעהט דעם דאָזיגען וועג און דער-מאָהנט זיך.

דין און מילד גיט גאָט אַ שמייכעל. דער שמייכעל צוגיסט זיך און בעלויכט דעם וועג מיט אַ צויבערליך-ווייכער ליכטיגקייט, דאַן בעווייזען זיך אין אייערע בעגרענעצטע הימלען עטליכע מוט-נע, לאַנגע פֿלעקען פֿונ׳ם פֿייער-וועג.

נאָר איהר קוקט דאָס אָן און ווייסט ניט, וואָס איהר קוקט, איהר זעהט און ווייסט ניט, וואָס איהר זעהט...

אויף אייער שטערבליכער, אָרימער מענשען-שפּראַך קענט איהר דאָס נאָר אָנרופֿען: „דער מילך-וועג".

IX.

און ערשט דערנאָך האָט זיך גאָט אַ נעהם געטהון צו זיין שאַפֿונג מיט דער גאַנצער קראַפֿט.

ער האָט זיך מיט זיין גוטען ווילען געטראָגען איבער די אונבעריהרטע חאָאָס-ברייטעניִשען, געגראַבעלט און געשאַרט מיט די וואַרעמע הענד דאָס גאָרנישט און דערפֿון וועלטען און וועלטעלעך געקויקלעט. וואו נאָר זיין פֿוס פֿלעגט אַריינטרעטען,

פֿלעגט דער חאָאס ווי פֿולווער אויפֿרייסען און ס'פֿלעגט איהם איין אויגענבליק פֿערפֿלייצען מיט שיין, לעבען און געזאַנג.

מיט זיין גוטען ווילען האָט זיך גאָט געטראָגען, זיינע אַלע געפֿיהלען האָבען געפֿלאַטערט, עס האָבען איהם די הענד פֿון שאַפֿונגס־פֿרייד געציטערט, עס האָבען אין איהם די געדאַנקען ווי פֿייערדיגע חוואַליעס געוואָרפֿען, מיליאָרדען מיט זונען האָבען פֿון זיינע בליצענדיגע אויגען געשפּריצט, עס האָט מיט וועלטען און וועלטעלעך פֿון זיינע הענד געהאָגעלט. דער קלענסטער ריהר, דער מינדסטער מאַך מיט'ן האַנד, דער שוואַכסטער קעהר מיט'ן קאָפּ איז לאָמיד ניט געגאַנגען — אַלץ נייע, נייע וועלטען מיט נייע בעשעפֿענישען האָבען זיך דערפֿון אַוועקגעקייקעלט, אַוועקגע־דרעהט און צוריקגעקומען צום פֿריהערדיגען אָרט און האָבען גע־טאַנצט אַרום גאָט און געדרעהט זיך און געשפּרונגען קדוש, גע־קושט איהם די אויגען מיט גאָלדענע שטראַהלען, אַריינגעפֿלאָכטען זיך איהם אין די דורכזיכטיגע, ליכטיגע לאָקען, נעגלעט איהם דעם האַלז און געשטאַמעלט ווי קליינע קינדער, וואָס הויבען ערשט אָן צו ריידען:

— טאַ—טע, טאַ—טע.

— חאַ—חאַ—חאַ — האָט גאָט הערליך געלאַכט, בעצווי־בערט פֿון דער אייגענער קראַפֿט און פֿון פֿאָטער־געפֿיהלען.

און זיינע נייגעבאָרענע וועלטען און זונען־סיסטעמען האָבען זיך אַלץ זיכערער און זיכערער געדרעהט אַרום איהם — אָבטיי־לענדיג פֿאַר זיך, פֿון אייגענעם ליכטיגען קערפּער אַלץ קלענערע און קלענערע וועלטעלעך. איטליכע וועלט מיט איהרע בעשעפֿע־נישען, מיט איהרע שטרעבונגען, מיט איהר צייט און אייביגקייט, מיט איהר פֿערגאַנגענהייט און צוקונפֿט. איטליכע וועלט מיט איהר טאָג און נאַכט, מיט איהר שען און מיאוס, מיט איהרע קליינינקייטען און גרויסקייטען. איטליכע וועלט מיט איהר גוט און שלעכט, מיט איהר קאַלט און וואַרעם, מיט איהר לעבען און טויט, מיט איהר בליהען און וועלקען...

איטליכעס זונען־סיסטעם מיט זיינע זיידעס און טאַטעס, מיט זיינע זיהן און אייניקלעך, מיט זיינע אור־אייניקלעך און קרובים.

און איין וועלט די אנדער וועלט האט געלערנט טאנצען „קדוש״, זינגען צו גאט שירה און פאלגען וואס „ער״ הייסט.

און יועלטען און וועלטעלעך האבען געפאלגט, נאכגעטאנצט די טאטעס, נאכגעזונגען די זיידעס, גע׳טובל׳ט זיך אין ליכט, געשמייכעלט ליעבליך צום גרויסען גאט און געטראגען זיך פאר זיינע אויגען ווי גאנצע מחנות פון פייערדיגע בינען.

— לעבעדיגער, קינדער, לעבעדיגער, — האט זיי גאט אלע ווילע אונטערגעמונטערט מיט זיין היילינער זילבער־שטים. און פלוצלונג האט ער זיך לוסטיג צולאכט, א מאך־געטהון מיט ביידע ליכטיגע הענד און אוועקגעלאזען זיך מיט זיינע פייערדיגע זונען, און אוועקגעדרעהט זיך צוזאמען מיט זיינע פרייע וועלטען אין איין גרויסען, געטליכען און אונשטערבליכען קאדרילען־טאנץ, געבענדיג אכטונג בשעת־מעשה, אז אלע וועלטען זאלען פינקטליך און סיסטעמאטיש טאנצען; איטליכע וועלט נאך איהר גרויס, איטליכע זון נאך איהר מעגליכקייט.

— לעבעדיגער, לעבעדיגער — האט זיי גאט אונטערגעגעבען חשק.

— דו ביסט גרויס, דו ביסט אלמעכטיג — האבען זונען און וועלטען אונטערגעכאפט אויף זייער שטייגער, און אפילו אויף א רגע ניט אראבגענומען די אויגען פון גאט, נאכגעמאכט נאך זיין דערישזירען, נאך זיין טאקט.

וועה איז אבער דער וועלט, וואס האט אראבגענומען אנ׳אויג און פערלאזען זיך אויפ׳ן אייגענעם שכל, די פליעגט זיך פערלירען, פערפלאנטערן, אבשטויסען זיך אן אנדערע וועלטען און פליעגט אראבפאלען אלס א מעטעאר אין דעם אבגרונד פון בלאהען עפיר אריין, צעוויינענדיג זיך מיט בריליאנטענע טרעהרען.

— לעבעדיגער, לעבעדיגער, פרעהליכער — האט זיך פון וועלט צו וועלט גאטס לוסטיגקייט איבערגעגעבען.

דאס איז געוועזען די גרויסע שמחה פון ליעבען פאטער־גאט, וואס דאט זיינע קינדער און קינדס־קינדער — זונען און וועלטען צו דער חופה געפיהרט.

די פְרייהייט.

א פּאָעמאַ.

I.

איינמאָל אין אָנהויב הערבסט, ווען דער הימעל האָט איבער זיך נידריג אַראָבגעלאָזען זיין שווערען וואָלקען-שלייער און געלזוכטליכע בלעטער האָבען געדיכט בעדעקט די אונגליקליכע, פערוויינטע ערד, האָט זיך מענשען איבער אַ נייעם פערוואָלט האָבען אַ נייעם זומער...

דער קינפטיגער זומער איז נאָך אָבער זעהר וויט געוועזען און דער פערגאַנגענער איז געוועזען פערפאַלען — פערפאַלען אויף אייביג. אַ ווייסער איינגעשטאַלטיגער טויט, אַ קאַלטער תכריכים-ווינטער איז געלעגען ביז דעם קומענדיגען זומער, און צום פערגאַנגענעם זומער איז גאָר קיין שום וועג ניט געוועזען. שווער איז געוועזען אויעקצוזעצען זיך האָפען אויף פרישע גראָזען, וואַרטען אויף נייע שטראַהלען; און נאָך שווערער איז געוועזען — בענקען נאָך די געשטאָרבענע גראָזען, חלום'ן די פערלאָשענע שטראַהלען.

און דאָ האָט שוין אָהן אַ ציעל אַרומגעוואַנדערט דער געלזוכטיגער, מרה-שחורה'דיגער הערבסט, האָט קרייענקליך געאָטהעמט מיט אַ קברים-ריח, געקנאַקט מיט די דינע, האַלב-געפראָרענע ביינער. מענשען האָבען דייטליך געהערט זיינע נערוועזע טריט איבער די אַראָבגעפאַלענע בלעטער, איבער די אָבגעשניטענע פעלדער און וויסטע גערטנער. זיי האָבען געהערט, ווי ער דראַפּעט זיך און קריכט איבער די הוילע שווינדזוכטיגע צווייגען

פון בוימער, ווי ער קנאקט איבער'ן דינעם אייז, וואס בעציהט ביינגינען די בלאטקעלעך און טייבעלעך, ווי עס טריפט פון איהם אין די פערפוילטע נעכט א מוטנע קאלטע נאסקייט: טיפ-קאפ, טיפ-קאפ.

מענשען האט זיך אבער פערוואלט, עס זאל וויטער זיין זומער ...

און אזא זומער וואס זאל זיך קיינמאל נישט ענדיגען, א זון וואס זאל קיינמאל נישט אונטערגעהן, ביימער וואס זאלען אייביג גרינען, א הימעל וואס זאל קיינמאל נישט פערוואלקענט ווערען, בלומען-ריחות וואס זאלען זיך קיינמאל נישט אויסוועבען.

אזא זומער האט זיך זיי פערוואלט.

האבען זיך מענשען אליין גענומען מאכען א זומער...

מען האט געבראכען גרויזאמע, הארטע פעלזען — געזוכט אין זיי א געפיהל, מען האט דורכגעוואנדערט פער'שרפה'טע מדבריות — געזוכט דארטען א קוואל; אראבגעלאזען זיך אין פערשימעלטע, פינסטערע קעלערס — געזוכט דארט א פונק, גע-קלעטערט אויף שטויביגע, פערלאזענע בוידעמס — אפשר האט זיך דארטען א הייליגער „אות" פערוואלגערט. מען האט געבעטעלט ביי בעטלערס, ביי טויטקראנקע האלבע לעבענס צוגענומען, ביי פערצווייפעלטע אויסגעבעטען אביסעל האפענונג און ביי זאטע — אביסעל ביינקעניש.

און ווען פון די גראשענע נדבות איז געווארען א רייכטהום און פון די ברעקלעך געפיהלען א מורא'דיגע קראפט, האבען זיך מענשען גענומען שאפען אן'אייביגען זומער.

און אין איין פערחמארעטען ביינינען האט זיך די געלע הערבסט-זון אויפגעחאפט און קוים-קוים מיט גרויס מאטערניש דורכגעשטאכען א וואלקען, אקוק-געטהון אויף די ערד, און איז נאך געלער געווארען פון די וואלקענס פולווער-רויך, וואס זענען איהר אנטקעגען געגאנגען.

מבולבל האט זיך א שטורמווינד משוגע'נערווייז אוועקגע-טראגען אין דער וועלט אריין, און מיט א צוריסענער, דערשרא-קענער פייפעריי האט ער דערצעהלט פאר בערג און וועלדער, אז ער האט שוין א סך מאל געהערט, ווי דער אקעאן רעש'ט, ווען א שקוואל טראגט זיך איבער איהם דורך, ווי עס שטורמען די

שנייענע מאסען פאלענדיג פון שפיץ מאנבלאן, ווי עס פלאצען בערג בשעת ערדציטערניש, נאר אזא געוואלטיגען גערויש, ווי היינט צווישען מענשען — האט ער נאך קיינמאל נישט געהערט.

און שווארצע קראהען האבען בלוט דערשפירט, און מחנות־ווייז געפלאטערט אין דער גראהער שווערער לופט, מיט אנגע־שארפטע שנאבלען, מיט אנגעפיילטע נעגעל. אבער אראבלאזען זיך אויף דער ערד האבען זיי מורא געהאט. מיט א ציטערדיגען „קררא" האט איין קראה דעם אנדערען אנגעזאגט, אז מענשישע אויגען האבען נאך קיינמאל אזוי ניט געבליצט, אז פערגאסענעם מענשען־בלוט האט נאך קיינמאל אזוי ניט געזאדען. א סכנה חאפען דאס בלוט אין מויל אריין, מען קאן זיך די צונג אב־בריהען...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

מענשען האבען אנ'איינגענעם זומער געשאפען...

II.

אין יענעם טאג האט זיך די הערבסט־זון אראבגעלאזען א רויטע, אנ'אויפגערעגטע פון וואס זי האט זיך אנגעהערט און אנ־געזעהען א גאנצען טאג.

פון איהר אבשיין האט זיך גרויזאם פערדרויטעלט א האלבער פערוואלקענטער הימעל. ווייטע נעבלען האבען זיך הויך, הויך איבערגעגאסען און געפליסט, ווי דורכזייבטיגע שטראמען פונאנ־דערגעפיהרטע מיט בלוט... און אין דער דאזיגער פליסענדער רויטקייט זענען געלעגען טונקעל־רויטע שטיקער חמארעס, טויטע און גערייבטע, ווי בלוט, וואס איז שוין לאנג פערגליווערט געוואָרען.

און דער נעבעל און די חמארעס האבען געהאט ווילדע, אומגעלומפערטע געשטאלטען פון גיהנם־לאפיטוטען און חיות, וואס האבען זיך אפילו פאר'ן דור־המבול נישט געפונען. און אלע וואלקען־בעשעפענישען האבען זיך געטראגען איינער אויף דעם אנדערען מיט אפענע רויטע פיסקעס, מיט בלוטדורשטיגע, גלי־

העֶנדעָ נעֶגעֶל, און אַלעָ האָבעָן זיי עֶפּעֶס פאַרגעֶשטעֶלט רויטעָ קאָשמאַרעָן, רויטעָ קאָשמאַרעָן פון אַ רוצח, וואָס ליגט אין אַ הייץ-קרײַנק.

און די זון איז לאַנגזאַם פעֶרגאַנגעֶן און האָט זיך געֶוואָרפעֶן מיט די רויטעָ נעֶבלעֶן, געֶשטיקט זיך מיט די טונקעֶל-רויטעָ חמאַרעֶס.

די זון האָט זיך אין בלוט געֶטרונקעֶן.

דאַן האָט זי אַראָבגעֶשטרעֶקט עֶטליכעֶ צאַפּעֶלדיגעֶ בלוטיגעֶ שטראַהלעֶן, געֶחאַפּט זיך פאַר שפּיצעֶן פון בעֶרג, פאַר פעֶרוועֶלקטעֶ קרויזעֶן פון דעֶמבעֶס, פאַר קעֶפּ פון געֶבײַדעֶן, געֶבעֶטעֶן רעֶטונג בײַ איהר אָרעֶמעֶר, שוואַרץ-חנ'ווענדיגעֶר שוועֶסטעֶרעֶל — עֶרד און איז געֶבליבעֶן פעֶרצווייפעֶלט:

די עֶרד האָט זיך אויך געֶטרונקעֶן אין בלוט.

רויט זעֶנעֶן געֶוועֶן שטײַנעֶר פון ברוק, טויטעֶ קעֶרפּעֶר פון די מעֶנשעֶן, וועֶנד און בוימעֶר, פעֶלדעֶר און טײַכעֶלעֶך, צובראָכעֶנעֶ שטיקעֶר האָלץ און צופּלאַצטעֶ שויבעֶן, און אונטעֶר דעֶם אַלעֶם איז עֶפּעֶס די שוואַרץ-חנ'ווענדיגעֶ עֶרד געֶלעֶגעֶן אַ האַלב-געֶ'חלש'טעֶ, אַ געֶשעֶנדעֶטעֶ, אַנ'אָנגעֶ'שכור'טעֶ מיט בלוט און געֶלאָזעֶן די קלײַנעֶ, שוואַרצעֶ מעֶנשעֶלעֶך טהון מיט זיך, וואָס זיי האָבעֶן געֶוואָלט.

ניט ווילעֶנדיג, מיט עֶקעֶל האָבעֶן זיך די ציטעֶרדיגעֶ שטראַהלעֶן געֶ'טובל'ט אין מעֶנשעֶן-בלוט. איבעֶר געֶוואַלד האָט די זון געֶגילט די רויטעֶ רינקעֶלעֶך און בלאָטקעֶלעֶך. הימעֶל-רויטקײַט און עֶרד-רויטקײַט האָבעֶן זיך צוזאַמעֶנגעֶמישט. אַלץ וואָס עֶס לעֶבט האָט זיך געֶשראָקעֶן און מיט אימה איבעֶרגעֶשעֶפּטשעֶט צווישעֶן זיך:

— לילית, דאָס האָט לילית פונאַנדעֶרגעֶוואָרפעֶן איהרעֶ העֶלישעֶ צעֶפּ און באָדט זיי אין הימלישעֶן פורפור, און איהרעֶ זינדיגעֶ פיס שווײַנקט זי אין מעֶנשעֶן-בלוט.

וואו ניט וואו האָט זיך נאָך אָפטמאָל געֶהעֶרט אַ הונגעֶריגעֶר בריל פון אַ האַרמאַט, אַ טרוקעֶנעֶר קנאַל פון אַ ביקס. און דעֶר פולוועֶר-רויך פליעֶגט, אָנגעֶזאַפּט מיט רויטעֶן שײַן, טראָגעֶן זיך לאַנגזאַם צום פורפור-הימעֶל, ווי אַ בלוטיגעֶ-בשורה. וואו ניט וואו פליעֶגט זיך נאָך אָבריַיסעֶן אַ טויט-קרעֶכץ, פליעֶגט שווימעֶן

און פערגליווערט ווערען אין דער רויטער לופט,- און ערגעץ פון דערווייטענס פלעגט נאך אנפליהען דער ווינד ווי א פער־ סם'טער און ברענגען מיט זיך צוטראגען א פלאטערדיגען שטיקעל אבקלאנג:

— עס לעבט - עס—לע—עבט דער אייביגער זומער, דער פריי—הייטס־זומער...

און ווי נאר די זון האט אנגעהויבען זינקען אין תהום אריין, איז פון מזרח־זייט שטומערהייד ארויסגעפלויגען די נאכט, ווי א פאנטאסטישע, שווארצע פלעדערמויז, האט לאנגזאם און שווער אויסגעגלייכט און פונאנדערגעווארפען איהרע צונויפגעקנייטשטע ריזיגע פליגלען, און פלוצלונג זיך א לאז געטהון נאך דער רויטער, האלב־פערשוואונדענער זון, פערשלונגען פארבייפליהענדיג די רויטע וואלקענס און נעבלען, די בלוטיגע גאסען און פעלדער. און ווען די נאכט האט שוין דערגרייכט און פערהאפט די ענטלאפענע זון, איז שוין גארנישט ניט געווען צו דערקענען. אי דער הימעל, אי די ערד זענען שוין טיעף, טיעף געלעגען אינ'ם איינגען שווארצען בויך פון דער נאכט, פון אלץ איז איין שטיק פינסטערניש און שטילעניש געווארען...

קוים, קוים האט זיך נאר געפיהלט אינ'ם שטיק חשך אנ־ איינגעהאלטענער, אבגעהאקטער סאפען, דאס איז די בלוט־דורש־ טיגע נאכט צוגעפאלען צו די טויטע קערפער, און גענאגט און גענאגט פון זיי.

III.

הויך, הויך אינ'ם שווערען שטיק נאכט האט זיך עפעס בעוויזען א זילבער־גראהער פלעק. צו העל איז ער געווען, מען זאל מיינען, אז די לבנה בעווייזט זיך דורך א וואלקען, צו פינס־ טער איז נאך געווען ארום - אז דער מארגענשטערן זאל דאס אויפגעהן.

מאדנע בלייך און עלענד איז דער פלעק געוואקסען אינ'ם חשך, ווי די בעוואוסטזיניגקייט, וואס קעהרט זיך אום צו א גע־

חלש'טען. ניט דער ווייסער פלעק האט בעריהרט די פינסטערניש, ניט די פינסטערניש – איהם. ער האט נאר מוטנע בעלויכטען דעם ארט, וואו ער איז געשטאנען, און די נאכט האט איהם ארומגעפאסט ארום און ארום, א געדיכטע, א שווארצע, א שווערע ווי פריהער.

פלוצלונג האט זיך דער מוטנער פלעק פונק ווי אבגעריסען פון ארט און האט גענומען שטיל און שטום שווימען אראב צו דער ערד. שטום און מיעד איז ער געוואקסען און איז געווארען אלץ העלער. ביסלעכווייז האבען זיך בעוויזען פלאטערנדיגע ווייסע פאלדען פון קליידער, איידעל פערוואָרפענע הענד ווי צום שווימען. טרויעריג לאנגזאם האט זיך דאס אראבגעלאזען אויף דעם פערבלוטיגטען ברוק. א פאר צארטע, שלאנקע פיס האבען עלאסטיש אונטערגעשפרונגען און ס'איז שטעהן געבליבען א ווייסע – פרויענצימער-סלאך...

בלייך און שטרענג און דין זענען געוועזען די שטריכען פון איהר מילדען פנים, די האר צניעות'דיג איבערגעווארפען מיט א ויידענעם נעבעל-שלייער. דאס לאנגע קלייד מיט'ן לופטיגען זויבערען שלייף דורכאוים געוועבט פון בלאהליכע מילך-שטראהלען — גרינג אזוי ווי גאז און דורכזיכטיג ווי א זומער-טהוי. דורך דעם דאזיגען לופטיגען, ווייסען קלייד האבען זיך פונקט ווי דורכגעזייהט איהר עלאסטישער, וואוקסיגער און דינער קערפער, די ווייכע שטריכען פון איהרע צארטע, ווייבערליכע פיס. די ניט-ענטוויקעלטע, קיילעכדיגע ברוסטען, וואס האבען געציטערט פון פערבארגענעם פייער און שטיל און מילד בעוועגט די לופטיגע פאלדען.

פון דעם אויסגעמישטען קלייד — און קערפער — ווייסקייט, האבען זיך נאר העל ארויסגעטיילט די ראזע צוזאמענגעדריקטע ליפען, די טרויעריגע, בלאהע אויגען מיט צוויי קליינע בריליאנטעלעך-טרעהרען אויף די לאנגע טונקעלע ברעמען. אויך – א ליליע מיט א טראפען בלוט אין סאמע מיט'ן בעכער, וואס איז געוועזען צוגעקלעבט מיט א פערקיהלטער טרעהר צו איהר מיידעלשער ברוסט.

א בלאהליך-ווייסער שיין האט שוואך געשלאגען פון איהר קלייד און פנים, און האט בעלויכטען ארום איהר די פינסטערניש

אויף עטליכע טריט. א דינער, אונבעמערקליכער ריח האט פון איהר הימעל-לייב געפליצט, אזא דינער און מילדער ווי עטהער, אזא ריח וואס איז גאר אויף דער ערד ניט פארהאן.

דאס איז געוועזן די מלכה פרייהייט אליין, וואס האט זיך אראבגעלאזען אויף דער ערד געוואהר ווערען איהרע קינדער, איהרע געליעבטע העלדען, וועלכע האבען זיך פון איהרט-וועגען מוסר-נפש געוועזען.

IY.

שטיל, שטיל ווי א ווייסער טרויעריגער חלום האט זיך די „פרייהייט" בעוועגט, און איהר בלאהליך-ווייסער שאטען האט זיך נאך איהר נאכגעגליטשט, געשוועבט-געגאנגען איז זי, מיט די פיס דעם בלוטיגען ברוק נישט אנגעריהרט, נאר דער ווייסער גאז-שלייף פון איהר קלייד האט זיך געשלייגעלט צווישען די טויטע קערפער, אונגערן בעריהרט די טויטע וואונדען פון די געפאלענע העלדען און אונגערן דא און דארטען געחאפט א בלוט-פלעק, א רויט שפרינקעלע, א ראזען פינטעלע, געחאפט און איינגעזויגען אין דאס לופטיגע ווייסע געוועב פון זוים. און שא שטיל, די פריי-הייט שוועבט און פיהלט ניט, אז איהר הימעל-קלייד פלעקט זיך, איהרע שטאלץ-טרויעריגע אויגען און מיעד קעפעל זענען אריינ-געטהון אין די העלדען-קערפער, איבער וועלכע זי שוועבט אריבער.

געשוועבט-געגאנגען איז זי, און דער חשך האט פאר איהר מיט דרך-ארץ אבגעטרעטען דעם וועג. איבער גוואלד האט די נאכט אויסגעבראכען די פגרים און בלוט, וועלכע זי האט פער-דעקט, פערשלונגען און געמאכט א שוויין. איבער גוואלד האט זיי די נאכט אויסגעבראכען און בעוויזען דער פרייהייט-מלכה אין די אויגען אריין.

און די בלייכע „פרייהייט" האט איטליכען מת בעזונדער אנ-געקוקט טרויעריג-טיעף מיט פערביסענע ראזע ליפען. נאר דינע דימאנטען-טרערען האבען פון איהרע אפענע, טרויעריגע אויגען

געקאַפּעט, נעקויקעלט זיך, וואַרימע, גלאַנצענדיגע, איבער די ווייבע פּאַלדען פון הימעל-קלייד, אראָבגעפאַלען און צוזייהט, צו-שפּרייט זיך איבער די פערגליווערטע קערפּערס.

אַ סך, אַ סך העלדען זענען געלעגען אויסגעשפּרייט אויף דעם גליטשיגען ברוק. צעהנדליגער, הונדערטער, טויזענדער, אַלע מיט פערגליווערטע בראָנזענע מוסקעלען, האַרטע און אָנגע-צויגענע ווי קאַנאַטען; מיט פעסטע הענד, וואָס האָבען מיט'ן לעצטען טויט-גרויל דאָס געוועהר צונויפגעדריקט; מיט צוואָרפע-נע לאָקען, צונויפגעדרעהטע ווי בלאָנדע, שוואַרצע און גאָלדליבע געטויטע שלאַנגען. ביי אַלעמען אַ ניט-דערברענטער פייער אין די האַלב-אָפענע אויגען, אַ ניט-דערשריהענער לעבענס-הוראַ אויף די פערקיהלטע ליפען, אַ ניט-דערוועבטע האָפענונג אין די קנייטשען פון קאַלטען-שטערן... צעהנליגער, הונדערטער, טויזענדער אין אַלערליי טויט-פּאָזען זענען זיי געלעגען: דער מיט'ן פּנים צום הי-מעל, ווי איינער וואָס זאָגט: „מאַין יבוא עזרי". דער מיט'ן פּנים צו דער ערד, מיט פערוואָרפענע הענד איבער'ן קאָפּ וויל, דאַכט זיך, איינשלאָפען, איינשלאָפען און פערגעסען זיך אויף אייביג. דער מיט'ן טויטען קאָפּ ביי'ם חבר אויפ'ן ברוסט, גיסט, דאַכט זיך, אויס פאַר איהם זיינע לעצטע בייגקעניש. און יענער מת הערט צו, דאַכט זיך, ווי דער חבר רוימט איהם עפּעס אַריין אין אויער-אַפּנים דעם לעצטען סוד פון זיין לעבען.

איטליכען בעזונדער, איטליכען בעזונדער האָט די פּריי-הייט מלכה בעזוכט. איבער איטליכען בעזונדער האָט זי שטיל און וויי-ך ווי אַ ווייסער טרוים אַריבערגעשוועבט, מיט די פּיס זייער קאַלטע, הויט ניט בעריהרט, נאָר די ווייסע נעבעלדיגע פּאַלדען פון איהר קלייד האָבען תמימות'דיג און ציטריג געשושקעט און געוואָרפען פאַראויס אַ מאַטעווען ציטריגען אָבשיין, נאָר דער אָדער יענער מת, וואָס האָט אונגערען בעקומען אַ ריהר פונ'ם ווייסען הימעל-קלייד, פלעגט זיך ווי אַ בעכשופ'טער אָנשטריינגען, אַ הויב טהון אַ קאָל-טען קאָפּ, אַ ציה טהון מיט געשטאָרבענע הענד, אַ בליץ טהון מיט פערלאָשענע אויגען; און די קרייד-ווייסע ליפען פלעגען ציט-ריג און פערוואונדערט אַרויסשעפּטשען:

—מאַ – מינ—קע ??

— וואָס, מיין ליעבסטער ?! פלעגט זיך איבער איהם די פריי-

הײַט רחמנות'דיג אײַנבויגען און אַ גלעט טהון איהם די טויטע לאָקען.

— טײַ—ע—רע—פּלעגט קוים, קוים דער מת ווי פון שווע-רען שלאָף ארויסרײַדען און שמײַכלען מיט אַ עובר-בטלן שמײַכעל.

און ווי נאָר די ווײַסע „פרײַהײַט" שוועבט אַוועק ווײַטער, פּאַלט דער מת צוריק אַנידער אין דער פריהערדיגער טויט פּאָזע, אַנ'אונבעוועגליכער, אַ קאַלטער.

— בײַנק — שאַפּט מײַנס. — זעצט זיך אַנטקעגען איהר אַנידער אַ מת, דערפּיהלענדיג איהר וואַרימען אָטהעם, און ציהט אויס געלע, געשטאָרבענע הענד...

— האַר—ציגע, קרוי — נעלע. - שעפּטשען איהר נאָך מתים פון אַלע זײַטען, ווען דער אָבשײַן פון איהר הימעל-קלײַד בעריהרט זיי, און פאַלען צוריק אַ נידער אין די פריהערדיגע טויט-פּאָזען, ווען די פרײַהײַט שוועבט איבער זיי אריבער מיט אַ ניט-דערוועבטער האָפנונג אין די פערקיהלטע קנײַטשען פון שטערן, מיט אַ ניט-דערברענטען פײַער און די פערגלאַנצטען אויגען.

און לאַנג, לאַנג האָט „די פרײַהײַט" ארומגעשוועבט איבער די מתים, געפּלעקט דעם נעבעלזוים פון ווײַסען קלײַד אין זײַער פערקיהלטען בלוט, געוויינט מיט דימאַנטענע טהוי-טראָפּענס, געבראָכען די צאַרטע, לאַנגליכע פינגער... קײַן מענש האָט דאָס ניט געזעהען, קײַן פויגעל האָט דאָס נישט געהערט. נאָר די שוואַרצע נאַכט איז געווען דער עדות, און די שטײַנער פון ברוק האָבען עס געפיהלט.

V.

און אַזוי האָט די פרײַהײַט שטילערהײַד בעקלאָגט זיך און איהרע העלדען:

— צוגעשמיעדט מיט גאָלדענע קײַטען צום כסא-הכבוד בין איך דורות-לאַנג אויפ'ן הימעל אין געפענגעניש געזעסען און געוואַרט, אַז מענשען זאָלען מיך קומען אויסלײַזען. הונגעריג נאָך

מענשישע וואַרימע הערצער, דורשטיג נאָך מענשען־אמת בין איך געזעסען און געשלונגען מײַנע בריליאַנטענע טרעהרען, געשלונגען — און צוריק אַרויסגעװײַנט זײ.

אָבער די מענשען, אויף וועלכע איך האָב געוואַרט, האָבען מיר אין גאַנצען פֿערגעסען, טײל פֿון הונגער, טײל פֿון זאַטקײט; טײל פֿון שווײַכקײט, טײל פֿון שטאַרקײט. נאָר מלאכים פֿלעגען מיר אָפֿטמאָל אַרײַנקוקען רחמנות׳דיג אין די אויגען און ווישען מײַנע טרעהרען מיט זײערע ווײַכע פֿליגלען.

און אָט איז ענדליך געקומען דער טאָג, ווען די פֿערשקלאַפֿטע זענען ווי אײן מענש אויפֿגעשטאַנען און גענומען ברעכען מײַנע גאָלדענע קײטען.

מיט זודיגע קאַנאָנען־קוילען און מיט קאַלטע שווערדען האָבען זײ געבראָכען. איטליכער שאָס האָט נאָך אַ ריגג פֿון מײַנע קײטען צושמעטערט, איטליכער שווערדען־קלונג האָט נאָך אַ זײַדענעם שטריק פֿון מײַנע פֿערבונדענע הענד איבערגעהאַקט, איטליכעס העלדען־ליעד האָט מיך בעגײַסטערט, איטליכער פֿרײַהײַטס־אויסגעשרײ האָט מיר נאָך אַ שטיק מוטה צוגעגעבען.

געה איך איצט אַראָב אַ פֿרײַע, אַ ווײַסע, בעזוכען מײַנע העלדען, פֿליה איך אַראָב האַלזען און צודריקען צום ברוסט מײַנע בעפֿרײַער, געפֿין איך זײ ליעגענדיג אויסגעצויגענע, פֿערגליװערטע, קאַלטע. זײערע הענד זענען אָנגעשטרענגט אַרומצונעהמען מיך, זײערע ליפּען זענען אָנגעגרײט קושען מיך. זײערע לאָקען — אַרומוויקלען מײַן האַלז. אָבער אַרומנעהמען וועלען זײ מיך קײנמאָל ניט, און דריקען צום ברוסט וועלען זײ מיך קײנמאָל ניט.

יאָ, יאָ קײנמאָל ניט. אויסגענאַרט האָט אײַך דאָס לעבען, מײַנע טײַערע, און אויסגענאַרט האָט איהר זיך אַלײן. גאָט האָט זיך פֿון אײַך אויסגעלאַכט און דער טײַוועל האָט פֿון אײַך אַ שפּילבעלע געמאַכט. איהר האָט מלחמה געהאַלטען פֿאַר אַ חלום און געשטאָרבען זענט איהר אופֿ׳ן וואָהר. און די בעשײַדונג פֿון אײַער חלום וועט איהר קײנמאָל ניט וויסען, קײנמאָל נישט.

אין דעם געבײַדע, וואָס איהר האָט פֿערוואָגעלטע געבויט, וועט איהר ניט וואוינען. פֿון דעם ברונעם, וואָס איהר האָט דורשטיגע געגראָבען, וועט איהר קײנמאָל ניט טרינקען. דאָס ברויט, וואָס איהר האָט הונגעריגערהײד געזײעט, וועט איהר

קיינמאל ניט שניידען. דעם זומער, וואס איהר האט מיט פערפרוירענע הענד געשאפען, וועט איהר קיינמאל ניט געניסען... און מיך, ווייסע און הייליגע, אויף וועלכע איהר האט מיט אזוי פיעל הארצקלאפעניש געווארט און מיט אזוי פיעל קרבנות בעגעגענט, וועט איהר קיינמאל ניט האלזען, קיינמאל ניט, קיינמאל ניט...

געניסען פון דעם וועלען נאר די, וואס האבען זיך פון דער בעפרייאונגס־מלחמה ווי די שצורעס אין שפאלטען פערגנבה'ט און ווי רעגען־ווערים אין די לעבער פערגראבען. געניסען וועלען נאר די, וואס האבען מיט א פעטען בויך־געלעכטער געלאכט פון אייערע לעצטע האפנונגען און גלויבען, די וואס זענען שטענדיג געזעסען אין בעשיצטע, ווארימע הייזער, און ניט געווארט אויף דעם זומער און ניט בעדארפט קיין זומער, די וואס האבען מיך און אייך מיט מארק־זידלעריי געלעסטערט, וואס די טויט־געשרייען לאזען זיי זיבער ניט עסען פון די געגרייטע טישען, וואס אייער פערצווייפעלטער שווערדען־קלונג לאזט זיי רוהיג ניט שלאפען מיט זייערע ווייבער. — אט די, נאר די וועלען פון אלעם געניסען, און איהר קיינמאל ניט, קיינמאל ניט...

אט וועט מארגען, איבערמארגען א בלאז טהון פון דרום־זייט א שטארקער לעבענס־ווינד און וועט דעם פולווער־רויך צוטרייבען. די מתים וועלען אין דער ערד בעגראבען ווערען און אויף זייערע מצבות וועט מען קלינגענדיגע פראזען אויסקריצען, דאס פערגאסענע בלוט וועט דער רעגען אבשווינקען און הינד וועלען אויסלעקען. די געלע זון וועט זיך בענייען מיט יונגע שטראהלען און די קאלטבלוטיגע הימלען וועלען זיך אין א נייער הויט אנטהון. דאן—דאן וועלען צו מיר ארויסגעהן אט די דאזיגע מענשעלעך און מיט א חניפה־שמייכעל אויף די זאטע ליפען וועלען זיי מיך בעגעגענען, און מיט פאלשע, מגוזמ'דיגע מיטלען וועלען זיי מיך אויפנעהמען, וועלען מיך די אלטע בעקאנטע מיט היימישע נעמען אנרופען: „אונזער הייס־געליעבטע, אינזער קרוין, אונזער מאמע.“ פול מיט קנעכטשאפט אין הארצען וועלען זיי מיר מיט'ן מויל העלפען ליעדער זינגען, פונקט ווי איהר האט שטארבענדיג און גלויבענדיג געזונגען, מיינע ליעבסטע, מיינע ליעבסטע...

מיט עקעל און פעררדרוס וועל איך פון זיי מיין צארטען פנים אבקעהרען. אבער זיי וועלען מיט גוואלד מיין יונגען קאפ אנגעה־

מען און ויעלען אַרײַנקוקען אין מײַנע רײנע אויגען, אַזוי ווי מען קוקט אַרײַן אַ נאַכט-מײדעל. איבער געוואַלד וועלען זײ זײערע קעפּ אין מײַן מײדעלשען שוים אײַנקלעגען, איבער געוואַלד וועלען זײ זיך צו מײַן וואַרימער ברוסט מיט פֿעטע ליפּען צווינגען, און זײערע קנעכטישע העלזער, מיט מײַנע זויבערע אָרעמס אַרומנעהמען. איבער געוואַלד וועלען זײ פֿון מיר דעם נעבעל-שלײער אַראָבשלײַדערן, דאָס הימעל-קלײד אַראָבריסען און וועלען פֿון מיר אַוועקרויבען מײַן רײנקײַט.

איך וועל שרײַען, געוואַלדעווען, און קײנער וועט זיך ניט אָבּרופֿען, איך וועל בעווײנען מײַן בעשמוצטע אונשולדיגקײַט, און קײנער וועט מיך ניט טרײסטען. גאָט אַלײן וועט מיר מיט אַ כעס'דיג-בלײכען פּנים ענטפֿערן: „האָסט נישט געקאָנט בלײַבען אויפֿ'ן הימעל, האָסט געבענקט נאָך מענשען — איצט זײַ דיר צווישען מענשען".

זײ, נאָר זײ, וועלען פֿון מײַן יוגענדס-פֿײַער געניסען, זײ און ניט איהר, און ווען זײ וועלען מײַנע רײנע, בלאָהע אויגען קושען, וועלען אין אײַערע אויגען ווערעם אַרומקריכען, און ווען זײערע זינדיגע אָרעמס וועלען מיך האַלזען, וועלען אײַערע אָרעמס פֿון די צופֿוילטע פֿלײצעס אָבפֿאַלען, און ווען זײ וועלען מײַן הימעל-לײַב פּײַניגען, וועלען שוין אײַערע מצבות מיט מאָך פֿער-וואַקסען ווערען, די קלינגענדיגע אויפֿשריפֿטען וועלען בײזע ווינדען אָבשאָבען, און קײנער וועט פֿון אײַך ניט וויסען...

און בעלער וועלען זײ צוליעב מײַן שענהײַט מאַכען, און אויף די וואַנד און טהירען פֿון די סאַלאָנען, וואָס זענען אויסגעבויט פֿון מענשען-בײנער און מענשען-שווײס, וועט זײַן אָנגעשמירט מיט פֿעטע, שרײַענדיגע פֿאַרבען מײַן הײליגער נאָמען. און אויף די געגזלט'ע, גאָלדענע און זילבערנע כלים וועט זײַן אויסגעקריצט: „פֿרײַהײַט", און אויף זײער געגנבט'ע זײַדענס און סאַמעט וועט זײַן אויסגענײהט: „פֿרײַהײַט"...

איבער גוואַלד וועלען זײ מיך בײַ זײערע געגרײטע טישען אויעקזעצען, און ווען מיר וועט זיך וועלען שבעה זיצען נאָך מײַנע אמתע, געליבטע העלדען, וועלען זײ מיך נויטען טרינקען זײערע טריפֿה ווײַנען. און אַז מיר וועט זיך חלש'ן צו פֿאַלען מחילה בעטען צו אײַערע פֿערגעסענע קברים, וועלען זײ מיך נויטען געהן פֿאַר

זיי אַ פֿרײַהײַטס־טענצעל, זינגען זיי הימעל־מעלאָדיען, כּדי צו מאַכען זיי פֿרעהליך, כּדי אויפֿצוטרייסלען זייערע פֿוילע נשמות.

און דערנאָך אַז מײַנע פֿײַניגער וועלען זיך שוין איבערזעטיגען מיט מײַן לײַב, נאָכדעם אַז זיי וועלען שוין אויספֿײַניגען מײַן נשמה, וועלען זיי מיך נעהמען פֿערקויפֿען אַלעמען, אַלעמען אָהן אונטערשיעד. איטליכען וואָס האָט נאָר אַ געלען רענדעל אין טאַש, אַ בלײַבען דאָלאַר צווישען די פֿינגער. „אַ רענדעל אַ נאַכט פֿרײַהײַט". „אַ רענדעל אַ נאַכט פֿ ר ײַ ה ײַ ט". פֿאַר אַ רענדעל וועט מיך בעקומען איטליכער אויסוואורף און קנעכט פֿון געבורטסטאָג וועלען קאָנען גלעטען מיט שמוציגע, גראָבע הענד מײַנע אַטלאַסענע ברוסטען...

און אַז קיינער וועט שוין מעהר ניט וועלען קויפֿען מײַן הוילען הימעל־לײַב, יועלען מײַנע פֿײַניגער מײַן פֿלײש און בלוט אויסניצען. פֿון מײַנע בלאָנדע זײַדענע צעפּ וועלען זיי מאַכען פֿאַריקען פֿאַר זייערע פֿליכען, און פֿון דעם לעצטען שײַן פֿון מײַנע אויגען וועלען זיי גראָשענע ליכטלעך אויסאַרבײַטען. די ווײַסקײַט פֿון מײַן לײַב וועלען זיי אין די קראָמען־פֿענסטער אויסשטעלען, און מיט דער דאָזיגער פֿאַרב פֿון מײַנע ליפּען וועלען זיי מאָלען יאַטקעשילטען. אַזוי וועט מיט מיר זײַן, אַזוי מוז מיט מיר זײַן, און קיינער וועט מיר ניט העלפֿען...

נעה איך איצט אום און שוועב אום איבער די כּשר'ע קאַלטע מתים, און גיב אויס דעם זאַפֿט פֿון מײַן נשמה און צוזייה עס טראָפּענווייז איבער דער בלוטיגער ערד. איך וויין, און צוליעב וואָס? צוליעב וועמען? ווער וועט פֿיהלען מײַן וועהטאָג, און ווער וועט אָבשאַצען מײַנע טרעהרען!! מאָרגען פֿריה וועלען מענשלעך דערזעהען די ריינע, פֿערקיהלטע טראָפּענס און וועלען זאָגען: אַ טהוי איז אַרויסגעפֿאַלען איבער דער נאַכט. חאַ, חאַ אַ הערבסטטהוי איז אַרויסגעפֿאַלען.

אָה, ווען איך וואָלט געוואוסט ווער עס איז שולדיג אין אײַער טויט און אין מײַן שענדליכער צוקונפֿט, וואָלט איך יענעם אין מײַן פֿערצווייפֿלונג דערטרונקען. אָבער כ'ווייס ניט, כ'ווייס ניט, כ'פֿיהל נאָר, אַז מלחמה האַלטען האָט איהר געמוזט און ניט פֿאַלען האָט איהר נישט געקאָנט. מיט אײַער פֿאַלען האָט איהר

מיך אויפגעהויבען, און לויפענדיג אייך אנטקעגען האבען מיר זיך איינע די אנדערע פערלוירען.

אך, ווען איך וואלט געגלויבט, אז די פערשקלאפטע וועלט קאן אויפבליהען אהן מיך, און איך—אהן די געפאלענע וועלט. ווען איך וואלט געקאנט איינרייערן די מענשען און איינשמועסען זיך אליין, אז א לעבעדיגען, קנעכטישען הונד איז בעסער ווידער א טויטען פרייען לייב, — וואלט איך מיין הארץ מיט מיינע אייגענע, איידעלע פינגער ארויסגעריסען פון מיין אונרוהיגער ברוסט און כ'וואלט געלאפען און געריסען עס אויף שטיקלעך. און לויפענדיג און ווארפענדיג די שטיקלעך הארץ אין פינסטערע אבגרונדען אריין, וואלט איך געשריען און געשראקען די וועלט מיט מיינע משוגענע קולות: „איך וויל ניט, איך דארף ניט, כ'דארף גארנישט... גארנישט... ס'איז אין גאנצען אנ'אנשטעל, די גאנצע מלחמה — אנ'אנשטעל, כדי מאטערן מיך און פייניגען אייך, מיינע שטאלצע, מיינע שטארקע העלדען...

— — — — — — — — — — — —

VI.

מיט א האלב-פערמאכטען אויג האט דער מארגענשטערן א קוק געגעבען, און זיין בלייכער שטראהל האט אנגעקלאפט דער פערוויינטער „פרייהייט" אויפ'ן אקסעל—ס'הייסט:

— שוין צייט, שוין צייט...

שטיל, ווי א ווייסער טרויעריגער חלום האט זיך די „פרייהייט" פון דער פינסטערער ערד אבגעטהיילט און אויפגעהויבען זיך צום הימעל מיט דעם וועג, וואס די בייגינען-שטראהלען האבען צוליעב איהר אויסגעבעט. לאנגזאם און טרויעריג איז זי געשוואומען אלץ העכער און העכער, ביז זי איז נעבעלדיג געווארען, ביז זי איז פערשוואונדען געווארען. נאר לאנג, לאנג נאך איהר פערשוואונדען ווערען האט נאך אין הימעל געבלאנקט איהר פערבלוטיגטער זוים פון ווייסען קלייד. און שעות לאנג האבען זיך נאך אין דער הויך געוויטעלט די שפרייענקעלעך העלדען-בלוט,

וואָס זי האָט מיט זיך אין די לופטיגע פעלדען אוועקגעטראָגען.

און ס'האָבען זיך אויפגעהאַפּט די צושראָקענע מענשעלעך אין זייערע פיערקאַנטיגע הײַזער. אין זייערע בעשיצטע וואַרימע קאָנורעס און האָבען מיט אימה אַרויסגעצויגען אויפן גאַס אַרויס קנעכטישע העלזער, אונצופריעדענע, צוטומעלטע פּנים'ער, וואָס האָבען דײַטליך גערעדט:

— רבונו של עולם! צי וועט מען שוין ווען ניט איז קאָנגען רוהיג עסען, רוהיג שלאָפען?

און זייערע טעמפּע, זויערע אויגען האָבען זיי פערריסען צום הימעל, און האָבען דערזעהען רויטליכע פלעקען אין דעם גראָהען הערבסט-נעבעל.

— די זון געהט שוין אויף, — האָבען זיי גענעצענדיג אַרויס-גערעדט און זיך דערשראָקען פאַר דעם אייגענעם געגעץ.

ניין, זיי האָבען נישט געוואוסט, אַז די רויטע פלעקען אין די וואָלקענס זענען ניט קיין בייגינען שטראַהלען, נאָר העלדען-בלוט, העלדען-בלוט, וואָס די פרייהייט האָט אין איהרע ווייסע פעלדען אוועקגעטראָגען.

פײַער.

(פּאָעמאַ).

מענשען האָבען אײנער דעם אַנדער'ן לאַנג, לאַנג געדריקט און געבויגען ביז צו דער ערד;

נאָר אין איטליכען מענשען דרעמעלט אַנ'אײביגע, פֿערבאָרגענע שטאָלצקײט. פֿון דרויסען איז זי אָפֿטמאָל נישט קענטיג, אָבער טיעף אינווענדיג, אונטער אַ דיקען פּאַנציר פֿון גראָבקײט און טעמפּקײט איז זי בעגראָבען צוזאַמען מיט אַלע נישט ענטוויקעלטע כחות פֿון דער פֿערשקלאַפֿטער נשמה.

מעהר אײַנגעבויגען, װעניגער אײַנגעבויגען, אָבער שטאַרבען — שטאַרבט קײנמאָל נישט די גרויסע שטאָלצקײט, כל זמן דאָס בלוט זידט נאָך אין אונזערע אָדערען.

װײַל צוזאַמען מיט דאָס קאָכיגע בלוט איז זי אין אונז פֿערבליבען פֿון יענער װײַטער עפּאָכע, װען דער מענש איז נאָך װילד װי אַ װינד געװען, און האָט פֿרײַ און מוטהיג געװאַנדערט אין װעלדער און סטעפּען.

מעהר אײַנגעבויגען—װעניגער אײַנגעבויגען, אָבער שטאַרבען שטאַרבט זי קײנמאָל נישט.

— אַ בויגען — װאָס מעהר מען טרעט איהם, אַלץ װײַטער טראָגט זיך זײַן זינגענדע, פֿערגיפֿטעטע פֿײַל.

און וואָס מעהר מען טרעט דאָס מענטש'סע שטאָלצקײַט, אַלץ מיט אַ מעהר שטאַרקערע קראַפֿט רײַסט זי אויף און לאָזט פֿונאַנדער איהרע אָדלערשע פֿליגלען און נעגעל.

און יאָהרען-לאַנג אַ בעשפּיגענע, און דורות לאַנג אַ געטראָטענע איז זי פֿלוצלונג אויפֿגעשפּרונגען און איבערגעקעהרט קאַפּויר אַלץ וואָס האָט רוהיג און פֿויל געדריקט אויף איהרע פֿערחלש'טע פֿליגלען.

און בעפֿרײַט און פֿערשכור'ט פֿון דאָס פּלוצליבע פֿרישע לופֿט, וואָס זי האָט אײַנגעאָטהעמט, האָט זי זיך געריסען אַרויף און אַראָפּ און אָנגעטהון מעשים נישט קוקענדיג אויף קײַן זאַך... מיט אײַן שטוים האָט זי איבערגעקעהרט בנינים וואָס מען האָט אַ צײַט, אַ צײַט ציגעל-ווײַז „געבויט"; מיט אײַן מעכטיגען פּאַטש פֿון פֿליגעל האָט זי אויסגעלעגט גאַנצע מחנות מיט לעבענ'ס. אַלץ, וואָס איהר איז אויפֿ'ן וועג געשטאַנען האָט געפּלאַצט און געקרעכצט אונטער איהרע גרויזאַמע מוסקעלען.

ווי אַנ'עפּידעמיע איז זי בעפֿאַלען, אָט די דאָזיגע שטאָלצקײַט, און האָט אַלץ און אַלעמען אָנגעטהײַלט מיט איהר גײַסט, פֿערפֿלײַצט מיט איהרע קאַפּריזען. און אַלעמען האָט זיך מיט אַ מאָל פֿערוואָלט טהון צו להכעיס, אין טוידט אַרײַן, אויפֿרײַצען אַלץ וואָס האָט ליעב רוהיגקײַט און פֿוילקײַט. קאַלט מאַכען ווען עס איז וואַרעם, און—וואַרעמען ווען עס איז קאַלט. מאַכען פֿון ים אַ טריקעניש און פֿון דער יבשה—אַ ים. דאָס לעבען איז פֿון די רעלסען אַראָפּ און געשפּרונגען און געפֿלויגען מיט אַ שטורעם, מיט אַנ'אימפּעט, שדים ווײַסען וואוהין. מיט אימה האָט זיך פֿערגראָבען און בעהאַלטען אַלץ וואָס האַנדעלט, מעסט און וועגט, אַלץ וואָס קלינגט מיט פֿערראָסטעטע שליסעלעך און מיט פֿערשימעלטע מטבעות. נאָר אונענדליבע שוואַרצע חוואַליעס פֿון מענשען האָבען זיך געצויגען און געפֿלײַצט אין די ברײַטע, פּוסטע גאַסען, און זײַ פֿאַראויס האָט זיך געטראָגען און גרויסאַרטיג בעוועגט איהרע פֿליגלען, די בעפֿרײַטע, ווילדע שטאָלצקײַט.

— האָט מורא, האָט מו-רראָ!

אַזוי האָט זי געברומט.

* * *

אַ פֿינסטערע, הײַסע סוף-זומער נאַכט איז ווי אַ דראַקאָן פֿון

סטעפּ אַרויסגעקראָכן, און האָט אונטערגעדריקט אונטער איהר שווערע לאַסט דעם ים און די שטאָדט, וואָס האָט זיך פּונקט ווי צוגעקלעפּט צו זיין משופּעדיגען ברעג.

אַ געחלש׳טער פון היץ האָט זיך דער ים ברייט, ברייט אויס־געשפּרייט אין דעם דריקענדעם חשך און זיין אַטלאַסענע ברוסט האָט קוים־קוים, נישט טוידט נישט לעבעדיג געאָטהעמט.

אַנ׳ערשטוינטע פון שרעק, אָהן בעלייכטונג איז די שטאָדט מיט איהרע טויזענדער גראָהע מויערען געבליבען שטעהן אויפ׳ן הויכען ברעג פון ים, אין סאַמע מיט׳ן געדיכטען חשך און נישט געקענט קומען צו זיך. זי האָט עפּעס אויסגעזעהען ווי אַ שפּע־טיגער פערבלאָנדזשעטער וואנדערער, ביי וועלכען ס׳האָט זיך אין מיט׳ן וויסטען וועג פערלאָשען זיין לאַמטערנע.

און ס׳האָט זיך שטאַרק פערוואָלט טהון דער נאַכט צו להכעיס. אויפרייצען דאָס זאַטע פינסטערניש, וואָס האָט אַזוי שווער און זיכער צוגעדריקט דעם ים און די שטאָדט.

— פייער! — האָט אַ ברום געטהון אַ מחנה מענשען פון איין זייט.

— צינדט... — האָט געענטפערט אַ מחנה פון דער אנדערער זייט.

— צינדט... צינדט... צינדט!...

און וואָס ברענט בעסער פון נאַפט?

און וואו איז די נאַפט, אויב נישט אין פּאָרט?

* * *

אַ ברודיגער, אַ מאוס׳ער, אַ פוילער דרעמעלט דער נאַפט־פּאָרט. האַלב אויפ׳ן געלען זאמד פון ברעג, האַלב אין די שפּיע־לענדע וואַסער פון ים.

און בעדעקט איז עם אינגאַנצען, דער דאָזיגער פּאָרט, מיט פעטע פערפוילטע שמוץ, און אַלע טעמפּע, מרה שחורה׳דיגע געביידעס, וואָס געהען זיך פון איהם פונאנדער, זענען געדיכט פערפלעקט מיט סאַזשע, און פערשמאַלצען מיט מאַזוט...

ווי אַ רוהיגער שרץ זעהט ער אויס, ווי אַ ריזיגער העסליכער שרץ, וואָס האָט פון צופיעל פעט ווערען געקראָגען אַ אַפּאָפּלעק־סיע, און איז אַריינגעפאַלען מיט׳ן קאָפּ און לאַפּעס פון הויכען ברעג אין ים אריין...

און אַ שטענדיגער, שטיקענדער עפּוש געהט פון זײַן פֿער־פֿוילטען קערפּער, די חוואַליעס פֿון ים װען זײ שפּרינגען אַריבער דעם חוואַליע־ברעכער און דערגרײכען דעם דאָזיגען פּאָרט, װערען זײ בעשמוצט מיט פֿעטע פֿוילעניש און ענטלױפֿען מיט עקעל פון דעם מאוס'ן פּגר...

און אַ זומערדיגער ים־װינטעל אָנגעזאַפּט מיט ריחות פון זאַלץ און אַקאַציעס, װען ער טראָגט זיך דורך און דערפֿרישט די שטױביגע שטאָדט און װישט אָב דעם שװײס פון אַלעמעס פּנים, קעהרט זיך אָב פון דעם ברודיגען נאַפֿט־פּאָרט און ענטלױפֿט גע־שװינד, געשװינד נישט דערפֿרישענדיג איהם...

און נאָר מענשען, פֿערשמוצטע, פֿערשמאַלצענע פּױזען אַרום טאָג־טעגליך װי װערים אין אַלע זײַנע לעכער, און שעפּען פון דאָרטען דעם נאַפֿט, און שפּײַען זיך פון זײַן פֿעטען, פֿערפֿױלטען קערפּער.

אָבער אין דער דאָזיגער נאַכט איז אױף איהם נגזר געװאָ־רען פון הימעל, אַז ער מיט זײַן גאַנצען שמוץ און נאַפֿט זאָל דיענען אַלס אַ גרױסע אילױמינאַציע פֿון שטאָלצקײט און פֿרײַהײט בײ די אױפֿגערעגטע, צופֿלאַמטע מענשען...

* * *

— צינדט! — האָט געדונערט אין אײן עק פּאָרט און אַ געל פֿײַערעל האָט זיך דאָרט בעװיזען.

— ברענט:

און נאָך אַ פֿײַער האָט זיך אַרױסגעריסען פֿון דער אַנדער עק.

— נאָך פֿײַער... נאָך... האָבען מענטשעסע, אומגעדולדיגע קולות געברומט פון חשך אַרום...

און אַ סך העל־רױטע זײלען פֿײַער האָבען זיך גענומען הױ־בען און קרײַזלען אין הימעל אַרײַן פון אַלע זײַטען פּאָרט.

אײן זײל פֿײַער האָט צום אַנדערען פֿרײַנדליך געשאָקעלט מיט'ן רױטיגען געקרױזעלטען קאָפּ... אײן זײל פֿײַער — דעם אַנ־דער'ן, האָט מיט אַ פֿײַערדיגען תקיעת־כף שלום געגעבען. און פּלוצלונג האָבען זיך אַלע פֿלאַמען אַרומגעכאַפּט װי פֿערליעבטע און גענומען טאַנצען צוזאַמען אַ משוגענעם פֿײַער־טאַנץ אין דאָס שװאַרצקײט פון דער נאַכט.

די גרויסע שׂרפֿה האָט זיך אין די שוואַרצע וואַסער־שפּיגלען פֿון ים אָבגעקוקט... און ס'האָט זיך אַהאַפּ געטהון דער געחלש'טער ים, און ברייט און צושראָקען פֿונאַנדערגעעפֿענט די אויגען, דערוועהענדיג אַזאַ פֿייער —

און אויפֿגערעגטע חוואַליעס זענען אויף איהם אויפֿגעשטאַנען און האָבען גיכער, גיכער געחאַפּט פֿונאַנדער טראָגען די בשׂורה פֿון פֿייער אויף אַלע פֿינסטערע זייטען וואַסערען... חוואַליע צו חוואַליע האָט געשפּריצט מיט פֿונקען, איין ווינד דעם אַנדער'ן האָט מיט פֿייער בעגריסט...

און מחנות פֿון מענשען זענען פֿון דער פֿינסטער אַרויסגעוואַקסען און אַרומגערינגעלט דעם ברענענדען פּאָרט... און בעגאָסענע מיט רויטען, פֿלאַטערדיגען אָבשיין פֿון דער שׂרפֿה און פֿון ים, האָבען מענשען פֿערלאָרען זייער געוועהנליכען שטערבליכען אויסזעהן.. ווי וואונדערליכע בעשעפֿענישען פֿון אַן'אונבעקאַנטער וועלט — האַלב פֿלייש האַלב פֿייער — זענען זיי געשטאַנען אַרום און אַרום... — ווי פֿלאַמענדיגע העלדען פֿון אַצויבערליכער, גרויזאַמער לעגענדע, האָבען געציטערט זייערע געשטאַלטען אין דעם רויטען, זידיגען אָבשיין... זייערע פּנים'ער האָבען געברענט מיט נקמה, זייער ברוסט האָט געאָטהעמט מיט ווילדקייט און זייערע הערצער האָבען געטאַנצט צוזאַמען מיט דעם אָבשפּיגלען פֿון ים...

— אוררא — — האָבען זיי בעגריסט די גרויסע איליומינאַציע פֿון נקמה.

פֿון מינוט צו מינוט איז דער פֿייער געוואַקסען און אויפֿגעשאָקעלט גרויזאַמע פּעך־שוואַרצע קרייזען פֿון געדיכטען רויך, ווי אַ משוגענער האָט ער זיך געוואָרפֿען די פֿערשמאָלצענע בנינים פֿון פּאָרט אויפֿ'ן האַלדז און אין איין רגע בעציהרט זיי מיט געלע און רויטע פֿלאַמען. מיט איין גליהענדען קוש האָט ער אין ברודיגע טעמפּע שפּייכלערס אויפֿגעוועקט אַ יצר־הרע פֿון ברענען... דיקע ווענד פֿון געביידען האָבען זיך געברעקעלט און געקנאַקט אין זייערע מעכטיגע, העלישע אָרעמס. הונדערטער פֿעסער פֿולע מיט נאַפֿט האָבען פֿון זיין אָטהעם אַלע ווײַלע אויפֿגעריסען מיט אַ פּלוצליכען, ברייטען „באַמפּ" — און שלייגגלענדיג מיט לאַנגע, רויכיגע, רויטע לאָקען, האָבען זיי זיך אַריינגעשפּאָלטען אין הימעל אַריין...

אַלץ ברייטער און ווייטער האָט דער פֿייער געשטרעקט

זײַנע בײַגזאַמע, לײַדענשאַפטליכע אָרעמס, געטאַפּט אױף אַלע זײַטען, געזוכט װאָס נאָך צו פֿערחאַפּען. גשדב'נט זיך צום רױט־בעלױכטענעם ים, געשפּײַט אין הימעל מיט גאַנצע װאָלקענס פֿון סאַזשע, געװאָרפֿען בראַנדיגע ריזיגע ציגנער גלײַך צו גאָט אַרױף...

און ס'האָט זיך גאָרנישט געגלױבט אַז אַזאַ שמוציגער, טעמפּער, פֿערפֿױלטער פּאַרט, קען בעװײַזען אַזױ פֿיעל חוצפה'־דיגע פֿײַערדיגע שענהײַט, קען אַרױסװאַרפֿען אַזױ פֿיעל העליגע קונצען און װאַרפֿען עס אַזױ הױך, מיט אַזאַ װילדען געלעכטער...

— ב ר ר — אַח... זענען אײַנגעפֿאַלען דורכגעבּרענטע בנינים — בּרר—אַח...

— באַמפּ, באַמפּ... האָבען זיך אױפֿגעריסען נאַפֿט־פֿעסער און מיט התלהבות. קאָפּ־אַראָפּ, װי אױף קדוש־השם, געװאָרפֿען זיך אין װאַסער אַרײַן...

און דער בעלױכטענער ים האָט נאָכגעטהון אַלע פֿײַערדיגע קונצען פֿון דער שרפֿה... איבערגעגאָסען זיך פֿון טונקעל רױט ביז העל גין־גאָלד. פֿלאַמענדע שדים זענען אױפֿגעשטאַנען פֿון זײַן שװאַרצען אָבגרונד און האָבען זיך געהױדעט און געשפּרונגען פֿון חװאַליע צו חװאַליע, און מיט אַ הפקר־געלעכטער געקושט און גע־ראַנגעלט זיך מיט פֿײַערדיגע נימפֿען...

און פֿון די מענשען איז שױן לאַנג דאָס לעצטע בּלוט און פֿלײש פֿערשװאונדען געװאָרען. פֿײַערדיגע, פֿײַערדיגע אָנגע־שכּור'טע מיט פֿײַער און דורשטיגע צו נאָך מעהר פֿײַער, זענען זײ געשפּרונגען אַרום דער שרפֿה און געבּרומט װי מטורפֿים:

— א ו ר ר ר אַ — אַ —

— א ו ר ר ר אַ — האָט געפּױשעװעט דער ים מיט זײַנע גליִ־הענדע חװאַליעס...

און דער פֿײַער האָט גרױזאַם גענױגט זײַן געגרױזעלטע רױ־ביגען קאָפּ פֿון דעם רױטען הימעל צו דער בעלױכטענער ערד.

דאָס האָט ער שטאָלץ געדאַנקט דעם ים און מענשען פֿאַר זײערע װילדע אַפּלאָדיסמענטען...

* * *

— היט זיך, היט זיך... האָבען פּלוצלונג שטאַרקע קולות אַרױסגעבּראָכען...

— דער באק וועט באלד אויפרייסען, דער באק — היט זיך...

אלע געבײַדען פון פארט און אסך וויכטיגע בנינים זענען שוין געשטאנען אונטערטעניגע, האלב פערבראנטע און האבען זייער האלז אין שטיין דעם לײַדענשאפטליכען פייער אבגעגעבען. —

נאר איין רויזיגער, משוגענער באק האט זיך בשום אופן נישט אונטערגעגעבען.

א שווערער, א בייכיגער, א המורער מיט צוואנציג פינף טויזענד פוד נאפט אין מעטאלענעם בויך, איז ער געזעסען אין מיטען העלישען פייער און האט זיך נישט גערירט פון ארט.

און דער אויפגערעגטער פייער האט דעם חמורען באק גע־האלזט און ארומגענומען פון אלע זייטען, ער האט איהם געקושט און גערדריקט צו זיין זודיגען ברוסט, ער האט זיך צו איהם גע־לאשצעט ווי א קאץ, געגלעט, געחנפ'עט, און קנאקענדיג אריינגע־רוימט א סוד:

— קום, מיר וועלען זיך צוזאמען גיסען, מיר וועלען פלאַ־קער'ן צוזאמען... מיר וועלען ווערען איינס, איינס, איינס...

און דער דיקער באק האט געשוויגען, א חמור'ער, א שוואר־צער און האט דאכט זיך עקשנות'דיג געקלערט:

— איהר הילצערנע שטיינערנע ברענט אייך אפילו ביז צום אש ווערען, און איך בין אייזען און אייזען וועל איך בלייבען: און דעם תהום פון זאפט, וואס איך היט אין זיך וועל איך דעם גאט פון פייער בשום אופן פאר א קרבן נישט ברענגען...

נאר אלע האבען שוין פאראויס געפיהלט, אז נישט לאנג וועט דאס אזוי דויערען. עס האט זיך געפיהלט, אז פון די 25־טויזענד פוד נאפט ווערען בעשאפען גאזען, און די גאזען שפארען זיך ארויף, און את באלד, את באלד...

— היט אייך, היט אייך, היט אייך... האבען מעכטיגע קולות מתרה געווען פון אלע זייטען.

און אלע זענען מיט דרך־ארץ אבגעלאפען אויף הינטען, ווייט ווייט פון דעם אנגעגליהטען באק, אויסגעראמט א ברייטען ארט פאר דעם ווילדען פלאם, וואס דארף זיך באלד ארויס־רייסען.

— אָט באַלד — האָט מען זיך פֿערשטיקט געשוּשקעט— אָט באַלד...

— טיאָך, טיאָך... האָט בײַ אַלעמען לײַדענשאַפֿטליך און נײַגעריג געקלאַפּט דאָס דורשטיגע האַרץ.

און דער פֿײַער האָט ממור'יש געגלעט און געחנפֿ'עט דעם בײַביגען, האַרטען באַק...

* *
*

פּלוצלונג האָט די ערד אַ ציטער געטהון...

נאָכהער, האָט קיינער דײַטליך נישט געקענט אַרויסרײַדען, וואָס ער האָט דערהערט אין י ע נ ע ר רגע. נאָר אַז מענשען זענען געקומען צו זיך, האָבען זיי דערזעהן, אַז ס'איז נישטאָ קיין ים נישט קיין ברעגעס נישט קיין הימעל. אַלץ פֿײַער, פֿײַער, פֿײַער. אַלץ גיסט זיך איבער, און אַלע טענער פֿון העל-געלב ביז פּונץ-רויט און שאָקעלט מיט צושווידערטע, שוואַרצע גריזוועס פֿון רויך.

... ניין, נישט אַנדערש, אַז הימעל און ערד האָבען חתונה געהאַט, און מיט פֿײַער מקדש געווען איינער דעם אַנדערען...

— אורר—אַ—אַ—האָט זיך בײַ אַלעמען פֿון התפּעלות מיט איין אָטהעם אַרויסגעריסען.

און הויך, הויך איבער דער פֿינסטערער שטאָדט האָט זיך אויפֿגעהויבען דער פֿלאַם און געפֿלאַטערט ווי אַ פֿאָהן, און נעמונ-טערט און גערופֿען אַלעמען, אַלעמען אויף דער גרויסער העלי-שער שמחה.

און זיבערער האָבען זיך פֿון אַלע פֿינסטערע געסלעך גענו-מען ציהען נײַע מחנות מענשען, וואָס האָבען זיך פֿריהער געהאַט בעהאַלטען פֿאַר שרעק אין זייער באַשיצטע קאַנורעס.

קינד און קייט, אָרעם און רײַך, אַלע זענען געקומען נע-מען אַנטייל אין דעם שטאָלצען יום-טוב, וואָס ווערט געפֿײַערט מיט אַזאַ ווילדקייט אין מיט'ן דער נאַכט.

— אוררא — האָבען אַלע זיבער און פֿרײַנדליך בעגריסט דעם פֿײַער.

און אַז מענטשעסע קולות זענען אויף אַ רגע שטיל געוואָרען האָט מען געהערט ווי דער ים גריסט און וואַרפֿט זײַנע גריסען מיט אַ קאָחערײַ אויפֿ'ן אַנגעגליהטען ברעג.

* * *

... און אין סאמע מיט'ן פייער יום-טוב:

— באח.

א זודיגע קויל פון א הארמאט איז ארויסגעשפרונגען פון דער פינסטערער שטאדט, ארייננעריסען זיך צווישען די גרויסע בעלויכטענע מחנות, און צוריסען זיך צוזאמען מיט שטיקלעך אברים און מענטש'עסע ביינער.

— מען שיסט ...— איז דורכגעלאפען א פערצווייפעלטער געוואלד צווישען די מענשען ...

און ערשטוינטע פון טוידט-שרעק זענען שטעהן געבליבען די מחותנים פון דער פייערדיגער חתונה:

— וואוהין זאל מען לויפען אין פייער, צי אין דער פינסטערער שטאדט אריין? ...

— באך, באך — חא — חא — חא ... — האבען זיך עטליכע הארמאטען גראב און טעמפ צולאכט אין דער פינסטערער שטאדט.

איבער מענטשעסע פערצווייפלונג האבען זיי געלאכט!.

און אלע מחנות מענשען האבען שוין אהן א פערשטאנד געכאפט לויפען אויף אלע זייטען, זוכען רעטונג ביי דאס פינסטערגיש, בעהאלטען זיך פון טוידט אין די שמאלע, שווארצע געסלעך ...

נאר אומעטום האט זיי דאס פינסטערניש באגעגענט מיט א גראבען געלעכטער און געשפיגען זיי אנטקעגען מיט בליי און מיט שארפע טשוגונענע שטיקלעך.

— באך, באך, באך. — האבען אומעטום געגרעבט פערבארגענע קופערנע פיסקעס פון הארמאטען.

— טאר, טאר — טאר — טאר, טאר — טאר - טאר ... - האבען טרוקען און דייטליך געהארהעלט פוליעמיאטען — טאר, טאר — טאר — טאר —

און פון די פייערדיגע גבורים פון דער פייער-לעגענדע ביים ברעג ים, איז מיט אמאל געווארען פראסטע, צושראקענע מענשעלעך וואס זוכען וואו צובעהאלטען זייערע שוואכינקע, שווארצינקע, אונבעשיצטע קערפערלעך. אפלויפענדיג פון פייער, איז אויף זיי דער צויבערליכער אבשיין פערלאשען געווארען, די אויגען אין

די פּנים׳ער זענען אונפּארביג געוואָרען, און פון זייערע בלייכע צוקרימטע מיילער האָבען זיך אָהן אויפהער געריסען פערצווייפעל־טע, אונגליקליכע געשרייען!

— מען שיסט... מען שיסט... רא—טע—וועט...

* * *

אזוי האָט זיך אויסגעלאָזען דעם יום־טוב פון פייער.

די פייערדיגע לעגענדע האָט זיך געענדיגט, און ס׳האָט זיך אָנגעהויבען א נאכט פול מיט אימת־מות.

אין א שעה ארום איז שוין געווען שטיל, שטיל, נאָר דער טוידט האָט געקוקט אין די אויסגעגלאָצטע, דערשראָקענע שויבען פון שטאָדט...

און אלע מענשען וואָס זענען לעבען געבליבען, זענען שוין געלעגען שווארצינקע, שבילינקע, אונטערטעניגסטע אין זייערע פינסטערע פיערקאנטיגע צימערלעך, געטוליעט זיך איינער צום אנדער׳ן און צוגעהערט זיך צו אימליכען שאָרך — — —

שטאָלץ און זיכער האָט נאָר דערברענט דער פערשטיקטער נאפט־פאָרט, עלענד האָט ער דערפייערט זיין העלישען יום־טוב.

איינזאם האָט ער דערוועבט זיין פייערדיגע לעגענדע.

און ארייַנקוקענדיג אין די שווארצע שפיגלען פון ים, האָט ער קאָקעטיש און פערטראכט געגרייזעלט זיינע פייערדיגע לאָקען, און אלץ געקנאקט, און אלץ געסוד׳עט.

און ווייך און פאמעליך האָבען זיך געקויקעלט די בעלויכטע־נע חוואליעס, און איינהאלטענדיג דעם אָטהעם האָבען זיי זיך צו־געהערט צום טרויעריגען סוף פון דער פייערדיגער לעגענדע, און האָבען געוויינט מיט העלישע טרעהרען.

מיין ביינקשאפט.

(א ליעד אין פראָזע).

I.

שאָטענס קריכען, שאָטענס פאַלען פון אונטען און פון אויבען; פון דעכער און פון הינטער־געסלעך. אָט זעה איך, ווי זי געהט שוין צו מיר. זי געהט צו מיר מיין ב י י נ ק ש א פ ט. שטיל ווי אַ שאָטען צווישען שאָטענס שווימט זי גלייך צו מיר גלייך צו מיר. איהרע הענד זענען אַזוי איידעל און שטאָלץ צונויפגעלייגט אויף איהר ברוסט, און די פינגער בעהאַלטען זיך אין טונקעלע פאַלדען, געוועבטע פון שאָטענס. אַ הויכע, שוואַרץ־חנ'ווידיגע, אַ זיבערע אין איהר שענהייט געהט זי גלייך צו מיר, און גלייך אויף מיר קוקען איהרע טיפע אויגען...

פאַרביי איהר און אַרום איהר, אויף די גראָהע טראָטואַרען, לויפען פאַרביי צעהנדליגער און הונדערטער מענשען און מענשלעך. אָבער זי, מיין ביינקשאפט, בעמערקט זיי קיינעם ניט, טוידט זיי אוים אַלעמען. איהרע אויגען זעהען נאָר מיך, נאָר מיך.

זי געהט, זי געהט, זי געהט...

קום שוין גיכער, צו מיר, מיין איינציגע ביינקשאפט. דיינע פאַלדען זענען ווייך, דיינע פאלדען זענען טונקעל, אַזוי ווי

זומער־שאָטנעס, און פֿון דײַנע פּולע, טונקעלע ברוסטען שלאָגט א דינער, דינער ריח פֿון טרעהרען און האַלב־געשטאָרבענע פֿײַל־כלען, און אויף דײַנע ליפּען גוסס'ט אַ מעלאָדיע אָהן ווערטער, אָהן טענער.

קום שוין גיכער, גיכער... דורכ'ן פֿענסטער, דורכ'ן טהיר, דיר איז דאָך אַלץ אײנס, דו קענסט דאָך אפילו דורך אַ וואַנד דורכקריכען, דו קענסט זיך דאָך אַפילו פֿון באַלקען אַראָבלאָזען. קום גיכער, — וואָס געהסטו אַזוי לאַנגזאַם? ווי אַ שאָטען צווישען שאָטענס שוועבט דו, קום שוין, נעם מיך שוין אַרום מיט דײַנע ווײַכע אָרעמס, קײנער האָט דאָך מיך ניט אַזוי ליעב ווי דו, קײן פֿרוי גלויב איך ניט אַזוי, ווי איך גלויב — דיר...

דו ביסט שטום, גאָט האָט דיך מיט קײן קול ניט בעשאָנ־קען, און דײַנע ליפּען זענען שטענדיג צוזאַמענגעדריקט. איך האָב קײנמאָל ניט געזעהען די פֿאַרב פֿון דײַנע צײנער. כ'ווײס ניט, צי זענען זײ אַזוי ווײַס, ווי פּערעל צי טונקעל ווי דײַן הויט, איך פֿיהל זײ נאָר ווען ניט איז, ווען דו חאַפּסט זיך צו מיר צוקושען מיך לאַנגזאַם, ציטריג און אומעטיג. דו קענסט ניט קושען אָהן צײנער, דו קענסט ניט... זײ בײַסען מיר אײַן, שטילערהײד, מײַן פֿלײש, ווען דו קושט מיך, און לאָזען מיר אַרײַן אין מײַן בלוט אַ זיסען גיפֿט, און מיר איז דאַן אַזוי גוט, און מיר איז דאַן אַזוי ביטער...

שטום ביסטו, מײַן בענקשאַפֿט, אָבער אַנשטאָדט דײַן מויל רײדען דײַנע אויגען, זײ שטעכען מיך און גלעטען מיך. לאַנג אויפגעשניטען זענען זײ אונטער דײַן הויכען שטערען, ווי גרויסע מאַנדלען, און שוואַרץ זענען זײ און באָדען זיך אין בלאָהע ווײַס־לען — ווי אויגען פֿון מצרים־פֿרויען. און טיעף זענען זײ, צו וואָס זאָל איך גלײַבען זײער טיפֿקײט? כ'וואָלט עס געגליכען צו אַ הימעל אין אַ זומער־אָווענד, צום אָקיאָנוס. צו דער פֿאַנטאַזיע פֿון אַ גאון. אָבער אין דײַנע אויגען געפֿינען זיך אי דער הימעל אי דער אַקיאָנוס, אי דער גאון אי אַלץ, אַלץ. און מיט גלות השכינה איז דאָס אַלץ אָנגעזאַפּט, מיט גלות השכינה, מיט גלות השכינה.

נײן: רײד ניעשט, רײד נישט... זײַ בעסער שטום. די בעוועגונג פֿון די ליפּען קען צושמעטערען דאָס, וואָס עס בעשאַפֿען דײַנע אויגען. דײַן קול קען דערשרעקען און צוטרײַבען די אומע־

טיגע, בעפֿליגעלטע וועלטען, וואס דיין בליק רופֿט ארויס. נעם מיך ארום נעהענטער ביים הארצען מיט איין האנד, און מיט דער אנדער האנד הויב אויף מיין אראבגעלאזטען קאפּ און קוק אין מיר אריין גלייך און טיעף אזש ביז די ווארצלען פֿון אלע אדערען. און שוייג און שוייג, מען דארף נישט ריידען. מען דארף נישט.

II.

אונערגרייכטע שענהייט מיינס! דו ביסט דאך איינע פֿון די גרויסע גאט'ס ריכטהימער, מיט וועלכע ער האט די ארעמע ערד בעשאנקען. די „ליעבע" איז בעשאפֿען געווארען, בשעת גאט האט דעם ערשטען שמייכעל געטהון. די „פֿרייהייט" איז געבארען געווארען, ווען גאט האט צום ערשטען א נייג געטהון זיין האנד, דער „אמת" איז אויפֿגעשוואומען, ווען גאט האט זיין ערשטען ווארט ארויסגערעדט. דאס „גלויבען" איז ארויסגעפֿלויגען, ווען גאט האט דעם ערשטען „כי טוב" א קלער געטהון. און דו, מיין גרויסע „בענקשאפֿט", ביסט בעשאפֿען געווארען און אראב אויף דער ערד, ווען דער בורא איז שוין געווארען אונצופֿריעדען פֿון אלץ וואס ער האט אנגעשאפֿען, און האט גענומען בענקען נאך א העכערע מדרגה אלס דער מענש, אויף וועלכען ער האט פֿריהער גע־קוקט, ווי אויף דאס לעצטע ווארט פֿון געטליכער קונסט.

און זעה, מיין גרויסע בענקשאפֿט! אלע דיינע שוועסטער זענען שוין לאנג פֿערשוועכט געווארען צווישען מענשען, די „ליע־בע" איז וואכענדיג און וואלוועל געווארען. „אמונ" האט דאס הארץ פֿערקויפֿט און פֿאר דעם—גאלדענע ציהרונג געקויפֿט. אין די הי־מעל־קליידער פֿון „אמונה" האבען זיך יעזואיטען און צבוע'קעס פֿער־מאסקירט. און די בעפֿליגעלטע „פֿרייהייט" אליין שלעפּט זיך אום א געשמידעטע אין שווערע, פֿערראסטעטע קייטען. און ס'וואנדע־רען אום דיינע געוועזענע שוועסטער אויף דער ערד געשענדעטע, מאוס'ע, ברעכען פֿערצווייפֿעלט די מאגערע הענד און בעוויינען און שילטען דאס גאנצע לעבען.

גאר דו אליין, מיין איין־איינציגע „בענקשאפֿט", ביזט ביי

דײַן גאַנצקײַט און הײליגקײַט געבליבען. אַ שטרענגע, אַ פֿערשלאָ־סענע, אַ שטאָלצע געהסט דו איבער דער װעלט. שװימסט, װי אַ שאָטען צװישען שאָטענס, און דײַנע אױגען קוקען אַרײַן שטע־בענדיג־גלעטענדיג אין אַלעמעם הערצער. און נאָר זײ זוכען. אָ! איך װײס װאָס זײ זוכען. די לײַדענשאַפֿט האַלט אין זײ אַלעמאָל מלחמה מיט דער שטאָלצקײַט, און אַלעמאָל האָט די שטאָלצקײַט מנצח געװען, אַלעמאָל...

זוכען זוכסטו אַ מענשען, מײַן בײַנקשאַפֿט, װעמען אָבצוגע־בען זיך אין גאַנצען. אין גאַנצען—און געפֿינסט נישט. פֿון ששת ימי־בראשית געהסטו אום זוכען דײַן זװג און געפֿינסט ניט. און גאונים האָבען זיך שױן אין דיר אַסך מאָל פֿערליבט ביז צום שכור'ן, ביז צו משוגע־װערען, און דו האָסט זײ געהאַלזט און געשטיקט, געקושט און געביסען, אָבער קײנער פֿון זײ איז ניט געװען אין דײַן פֿערשלאָסענעם גאָרטען, אָבער קײנער האָט נישט געטרונקען פֿון דײַן פֿערחתמ'עטען קװאַל...

— — — — — — — — — — — —

שאָטנעם פֿאַלען, שאָטנעם קריכען. איך זעה שױן װי זי געהט צו מיר מײַן „בײַנקשאַפֿט". װי אַ שאָטען צװישען שאָטענס שװעבט זי. פֿאַרבײַ איהר און אַרום איהר אין די גראָהע געסלעך לױפֿען פֿאַרבײַ צעהנדליגער, הונדערטער מענשען, נאָר זי זעהט זײ קײנעם ניט. צו מיר, צו מיר געהט זי, און נאָר אױף מיר קוקען איהרע לאַנגע, עגיפּטישע אױגען...

Library of Samuel E. Judin
New York

נְשָׁמוֹת.

פֿון הימעל פֿליהט אראָפּ אַ כשר'ע נשמה,
אַ מלאך דריקט זי מיט רחמנות צו זיין ברוסט;
דער בלאָער עטער ציטערט און עס בלייבען —
ווי ערשטוינט די ווייסע יונגע וואָלקען.
דריקען זיך צוזאמען ווי אַ סטאַדע שעפּסען,
קוקען אין דער הויך פֿערוואונדערט און פֿערחלומ'ט;
— „אַ נשמה פֿליהט פֿון הימעל"...
די זונן פֿערגעהט און שפּריצט מיט רויטע פֿייער
אין די אָבגעקיהלטע אָוועגדס'טייכען;
צוויי אַלטע שונאים קושען זיך און שמייכלען...
דאָס קיהלע וואַסער לעשט ניט אויס דאָס פֿייער,
דאָס רויטע פֿייער טריקענט נישט דאָס וואַסער...
די זונן פֿערגעהט און קושט די יונגינקע נשמה
מיט אַ ליעבען שמייכעל פֿון אַ גוט־הערציגער באָבען,
וואָס ליעבט אַ סך, און ווייסט אַ סך...
און ס'ציטערט שטיל די כשר'ע נשמה.

עֶפּעֶס פרעֶהט איהר, עֶפּעֶס שרעֶקט איהר;
— „זי וועט באלד וויסעֶן, פיהלעֶן נייעֶס, נייעֶס,
וועלכעֶ זענעֶן אין די ווייכעֶ הימלעֶן גאָר נישטאָ“...
זי קוקט אראָב, עֶס ערוואַרטעֶן זי דאָרט סודות
אומגעֶדולדיג פלאַטערעֶן די גוסס'דיגעֶ שטראַהלעֶן
עֶפּעֶס בלאָעֶ פלעֶקעֶן שווימעֶן דאָרט און שעֶפּטשעֶן;
— קום שוין, קום שוין טייערעֶ נשמה!...
און עֶס דריקט איהר שטיל דער מלאך צו זיין ווייסער ברוסט
און ער זינגט איהר: „שרעֶק זיך ניט מיין קינד!
דאָס לעֶבעֶן איז ניט שרעֶקליך דעֶם וואָס שטרעֶבט!
געֶה שווים דאָרט אונטעֶן, זוך דאָרט אוים פאַר־גאָט,
הייסעֶ הייליגעֶ געֶפיהלעֶן, קלייב צו שפּרייטעֶ פונקעֶן,
געֶפין אין פעֶלזעֶן הערצער, און קוואַלעֶן אין מדבריות,
קלייב־זיי, פאַנג־זיי, ברייננ־זיי אויפ'ן הימעֶל!
פון אַזעֶלכעֶ פּערעֶל פלעֶכט זיך גאָט אַ קרוין...
און ווען די גרויסעֶ קרוין וועט ווערעֶן פערטיג
וועט גאָט אַליין אראָפּ געֶהן אויף דער ערד...“
און עֶס ציטערט די נשמה פון וואַרעֶמעֶ געֶפיהלעֶן,
דריקט צו פרום די גאָלדעֶנעֶ פליגלעֶן צו איהר הערציל:
„כ'וועל טהון וואָס גאָט הייסט, כ'וועל ערפילעֶן —
וואָס אלעֶ פרומעֶ גייסטער הייסעֶן טהון“...
די זונן פערגעֶהט און קושט די כשר'עֶ נשמה
מיט אַ שמייכעֶל פון אַ גוטהערציגער באָבעֶן
וואָס ליעֶבט אַ סך, און ווייסט אַ סך...

— — — — — — — — — — — — —

און אויף דער ערד דאָרט ציהט זיך אָהן אַ סטרונעֶ; און אַ קרעֶכץ...

— פון וואַנעֶן איז אַ קרעֶכץ?
אַ קינד... אַ מיידעֶל איז געֶבאָרעֶן...

* *

*

פון דעם ערד־זומפ רייסט זיך אויס א פערחשכ'טע נשמה,
ווי א שווארצער אויסגעפליקטער ראב פון נעץ;
א טייפעל האלט זי פעסט פאר איין צובראכען פליגעל,
זי פלאטערט און זי רייסט זיך און דער טייפעל לאכט —
מיט קרומע גליהענדיגע ציינער.
די געוויטער־נאכט איז שווארץ, זי ליעגט בעגריעבט און מיעד
עס שמעקט די לופט מיט טומאה און מיט טייפעלישען שוויים
און שטיקער חמארע קריכען, טאפען גרויזאם אין דער פינסטער
גאנצע בערג מיט מרה־שחורה...
עס פליהט צום הימעל א נשמה, קיינער רוימט דעם וועג
גאט אליין ער דרעמעלט... פערשלאפענע מלאכים
גענעצען און ציעהען זיך און שליסען אויף די טהירען
עס שיט מיט בליצען פון די שליסלען,
די הימעל־שלעסער דונערען מיט צארן,
אומצופריעדענע מלאכים גענעצען און ווארטשען:
— „קריך שוין, קריך שוין אביונת'ע, גיבער שמוציגע!
מיט וועמען שלעפט'ס זיך דארט ארום!"
און עס פלאטערט די נשמה, די פערוועלקטע;
דארט אויבען ווארט אויף איהר א אומערבארעמיגער גאט
א משפט־שטוהל א שווארצע און א שטומע...
און דער טייפעל האלט זי פעסט פאר איין צופליקטען פליגעל.
לאכט איהר גלייך אין פנים: „הער! —
דו ביסט שוין מיינס אויף אייביג, מיינס אויף אייביג...
און איך דיין הערר, איך הייס דיר: ג ע ה צ ו ר י ק
געה גנב'ע דארט פון אונטער גאט'ס־שטוהל —
ליכט פון אור הגנוז, שטראהלען פון גאט'ס פנים,
פון אלעם הייליגע און ווייבע וואס געפינט זיך דארטען, גנב'ע!

שלינג זיי איין, פערבארג זיי אין דיין שווארצער הארץ
און ברייננ אראפ אויף דר'ערד!
פון אזעלכע שטראהלען פלעכט דער אשמדי א קרוין;
און אז די קרוין וועט ווערען פערטיג, דאן
וועט אשמדאי אליין ארויף געהן אויפ'ן הימעל..."
און עס מוטשעט זיך די זעלע, גאט איז שרעקליך,
דער טייפעל איז נאך גרויזאמער פון איהם...
און פערקריצענדיג די שווארצע האלב-צופוילטע ציין
שמייכעלט זי צום טייפעל מיט עקעל און חניפה;
— „איך וועל ערפילען וואס דער אשמדי בעפעהלט
וואס אלע פערפלוכטע גייסטער הייסען טהון...
נאר לאז מיך אפ, נאר לאז מיך אפ..."
עס שמעקט די מידע לופט מיט טייפעלישען שוויים
שטיקער המארע טאפען קריכען גרויזאם אין דער פינסטער.
גאנצע בערג מיט מרה-שחורה.

— — — — — — — — — — — —

און אויף דער ערד דארט פלאצט א סטרונע... און א קרעכץ...
— פון וואנען איז דער קרעכץ?
א געפאלען פרוי איז אפגעשטארבען.

אַ שטיין.

עס איז געווען אַ נאַכט, אַ זומער-נאַכט אַ קיהלע.
אנגעזאפּט מיט בלאה׳ס און לבנה-שיין און ליעבע —
איז זי צוגעפאלען ליידענשאפטליך צו דער מידער ערד,
ווי אַ הייסע, רייכע מאמע צו איהר עלענדער יתומה,
וועך ארומגענומען זי מיט סאמעטענע הימלען,
געקושט מיט גראזען-ריחות, געווישט איהר שוויים מיט ווינרטלעך,

געוויינט פון פרייד מיט מעטעארען,
און ערגיץ האט אַ גריל דערזעגט זיין סערענאדע,
און ערגיץ האט אַ זשאבע לאנג געקוואקעט קריאת-שמע,
און ערגיץ-וואו אין גראז בין איך געלעגען עלענד,
ערגיץ-וואו אין גראז...

דער קערפער צוגעשמידט צו דר׳ערד; און די נשמה —
האט געבלאנדזשעט און געזוכט אַ ציעל אין טיעפען הימעל.
און צווישען גוף און זעלע, הויך אין בלאהען עטהער,
זענען דורכגעשוואומען לאנגזאם זילבערנע פערקלערטע —
שטיקלעך וואלקען, שטיקלעך וואלקען...

אַ וואָלקען אַ געדאַנק, אַ וואָלקען אַ פאַנטאַזיע,
אַ וואָלקען אַ צערשטערטער ווייסער חלום...
און צווישען גוף און זעלע האָבען וויך געפלימעלט
וועלטען שטערען...
אָנגעזאָפּט מיט יוגענד-פייער און מיט אַלטע עלטער —
וועלטען שטערען.

ערגיץ־וואו אין גראָז בין איך געלעגען עלענד,
און געזוכט אַ האַרץ מיט וועמען זיך צו טהיילען
די ביינקשאַפט און די נאַכט...
געוועהן איז צו פיעל גוט, אַז איך זאָל קאָנען שווייגען,
צו פיעל פריש דאָס גראָז, אַז איך אַליין זאָל שמעקען,
צו פיעל טיעף דער הימעל, אַז מיין געדאַנק זאָל דאָרטען
אומשווימען אַליין און ניט דערטרונקען ווערען.
אַ גרויסעס זומער־גליק איז אין דער לופט געהאַנגען, —
געבעטען זיך אין האַנד אַריין, געבעטען זיך אין האַרצען —
אַ גליק צו גרויס, צו זיס פאַר איין נשמה צו פערדויען.
מיט וועמען טהיילען זיך איז אָבער נישט געוועזען.
אַלע האָבען פון דער נאַכט, פון גרויסען זומער־גליק
נאָר קליינע, קליינע שטיקעלעך גע'גנבעט,
בעהאַלטען זיך מיט ווייב און קינדער, מיט כלות און חתנים,
פערשלאָסען טהיר און לאַדען, קיינער זאָל ניט זעהען
און נאָגען דאָרטען שטילערהייד, אַז קיינער זאָל ניט הערען. —
אויסליבער אין זיין קאַנורע פאַר זיין פיצעל נחת...

איך האָב געזוכט אַ האַרץ און האָב אַ שטיין געפונען,
עלענד אין דעם גראָז, ווי איך, איז ער געלעגען.
גאָרנישט געבענדיג דאָס לעבען — גראָה און קאַלט און האַרט
האָט ער אַליין פון לעבען גאָרנישט ניט געוואָרט.

איך האָב איהם צוגערוקט צו זיך און צוגעדריקט מיט בענקשאַפֿט,
ווי צו אַ שטומען ברודער מײַן צוהיצטען שטערן;
פֿערהילעט איהם געדיכט מיט מײַנע שוואַרצע לאָקען,
געפֿיהלט מיט מײַנע אָדערען זײַן שטײנער־האַרץ,
אָנגעטאַפּט מיט מײַנע נערווען זײַן גראַניטנעם דופּק,
אײַנגעזאַפּט אין זיך מיט טויזענד מײַלכלעך פֿון מײַן הויט
זײַן שווײַגען און זײַן האַרטקײַט...
און כ׳האָב געפֿיהלט אָהן ווערטער, וויפֿיעל וואַסערען און שטראָמען

ס׳האָבען איהם געקויקעלט און געשלײַדערט,
וויפֿיעל רעגענס האָבען איהם געשווײַנקט און וויפֿיעל ווינדען
האָבען איהם פֿערשאָטען און צוריק אַרויסגעגראָבען,
וויפֿיעל ווינטערען ער האָט געוואוסט און וויפֿיעל זומער־נעכט
ער איז געלעגען עלענד, עלענד, עלענד...
ער שווײַגט, ער שווײַגט מײַן שטײן און איך וועל שווײַגען אויך.
פֿון פֿערמאַכטע לאָדען צינגלען פֿײַערלעך מיט שפּאָט,
אין פֿערשפּאַרטע הײַזער שוועבען הײסע פֿרויען־שאָטענס...
ער שווײַגט, ער שווײַגט מײַן שטײן! און איך וועל שווײַגען אויך...

אין-אָבענד.

אין טרויעריג-זיסע חלומות
פֿאַרוויגט שטיל דאָס ווינטל די וועלט,
און „קריאַת-שמע" מורמעלט דאָס טײַכל
און דרעמעלט אין מיטען און קוועלט.
— און הייליג פֿאַרבײַגען די צווײַגען,
פֿאַרטראַכט זיך דער שמעקענדער וואַלד;
עס גיבען אַ שטיף אַ פּאָר בלעטלעך
און ווערען אַנטשוויגען אָט באַלד...
— און ס'קומען און בלײַבען שטעהן שאָטענס
ווי שומרים בײַ איטליכער טהיר,
דער נאַכטיגאַל קנאַקט און פֿאַרגעהט זיך
און ס'בלאָנדזשעט אַ גרילצען „ציר" "ציר".
— עס שווימט ווי פֿאַרמאַטערט פֿון קירכע
„אַבים-באָם" און ברומט און צעקריכט,
— דעם הימעל, אַפּנים ווערט פֿינסטער —
ער צינדט אָן די שטערענדלעכס ליכט.
— און רוהיג ווערט אַלעס אַנטשלאָפֿען
פֿאַרוויקעלט אין שאָטען און קיהל, —
זיי ווייסען, אַז מאָרגען וועט קומען
אַ טאָג פֿול מיט זון און געפֿיהל...

קאַרשען.

צײַטיגע קאַרשען און צײַטיגע מערלעך
מיט אויגען פֿיעל שוואַרצער פֿון קאַרשען;
עס קלעטערען מערלעך נאָך קאַרשען און לאַכען,
עס בלאַנקען אין גרינם זויבער-באָרפֿיסע פֿיסלעך,
עס קנאַקען די דינע עלאַסטישע צווײַגען,
עס פלאַפלען די בלעטער און ס׳הוידען זיך שאָטענס, —
אַ פנים זײַ העלפֿען מיט לאַכען!
בעלאָדען מיט אויבס שטעהט דער אוראַלטער גאָרטען
און שמײַכעלט מיט טויזענדער רויטינקע שמײַכלען,
און ממזריש ווינקט יעדער פֿרוכט צו די אויגלעך
וואָס זענען פֿיעל שוואַרצער פֿון קאַרשען.

אָט זענען די שטיפֿערקעס הויך שוין פֿערקראָכען,
עס מישען זיך לאָקען מיט בלעטער אין אײַנעם —
און דונקעלע צווײַגען מיט דונקעלע פֿאַלדען;
אַ טרײַסעל אַ בוים און עס שיטען זיך קאַרשען,
מיט פלאַמענדע בליקען צוזאַמען.
דו שטעהסט אונטערן בוים און צומישט און בעצויבערט
און ווײַסט ניט וואָס חאַפּען, וואָס שלינגען אַ פֿריהער

אַ קאַרש צו אַ הייסינקען בליק.
שלינגסט קאַר׳שען און שטיקסט זיך פון יונגען געלעכטער,
דו לאַכסט אָהן אַ ציעל, אָהן אַ סבה, אָהן ווילען.
עס בליהט דער געלעכטער, ווי קוואַל־וואַסער שלאָגט ער
און רוישט ווי די בלעטער פון גאַרטען...
און ס׳לאַכען די הימלען און ס׳לאַכט גאָט אַליין —
דער גרייז אַלטער גאָט פון די ווייסינקע וואָלקענס:
חאַ־חאַ־חאַ־חאַ... און עס ענטפערען מעדלעך:
חאַ־חאַ־חאַ־חאַ... און אַ האָגעל אַ רויטער,
אַ ווייסער, אַ שמעקענדער האָגעל און קאַרשען,
ער טענצעלט און פויקט אין די גראָז ווי אויף סאַמעט —
אַ, קאַרשען, אַ קאַרשען!

אוי, בחור וואָס טרוימסטו! און דאָ שפרינגט אַ מעדעל
אַראָפּ פון אַ בוים ווי אַ יונגינקע סערנע!
ווי ווייס איז דאָס פיסעל וואָס טוקט זיך אין גראָז
ווי זיס איז דער רויש פון די מעדעלשע פאַלדען;
און דו טוז נאָך איהר, און דו לויפסט זי נאָך חאַפּען,
דו יאָגסט זי נאָך בלומר׳שט און מיינסט מיט אַנ׳אמת;
צוטראַטענער וועדמוט פערשכור׳ט דעם מוח,
צורייצט מיט זיין ביטערען דופט די געפיהלען,
דו טהעטסט מאַרגאַריטקעס, דו שפרינגסט איבער ראָזען.
וואָס אַרט דיך! פאַראויס לויפט דיין מעדעל, דיין מעדעל
איהר קערפּער איז פרישער פון בלומען...
מיט ליפּען בעגאָסען מיט קאַרשען בלוט לאַכסט דו:
...„שטעה וועהלינקע, קליינע“. און בעטסט זי אין הארצען:
— לויף ווייטער, לויף ווייטער...

עס קלאַפּען די הערצער, אַרום ווערט אַלץ שטילער
דו ביסט שוין דער יעגער און זי איז אַ גאזעל,

אַ גאַזעל מיט גרויסע צושראָקענע אויגען;
פֿערטרײַבסט זי אין ווײַטע און קיהלע אַלעען,
און לאַנגזאַמער לויפֿט זי, ווערט מיעדער און מיעדער...
אײן שפרונג—און דו האַפּסט זי. עס הויבט זיך איהר בוזען
און שפּיעלט מיט די ווײַכע באַטיסטענע פֿאַלדען. —
עס שמעקט פֿון דײַן ליעבסטער מיט קאַרשען און יוגענד,
מיט טריף-וואַקס פֿון צווײַגען און וואַרימען קערפּער —
פֿון קריכען אויף בוימער און לויפֿען...

אַרום שטעהען טאָפּאָלען — די שומרים פֿון גאַרטען —
ווי כהנים-גדולים אין גרינע טליתים,
די צווײַגען געשפּיצט און געשטרעקט צו דעם הימעל
און דוכנ'ען אײביג, און בעטען אָהן ווערטער:
מעהר שטראַהלען דעם גאַרטען, מעהר שטראַהלען!
אַ לײדיג האַמאַק בעוועגט זיך פּאַמעליך
דאָרט ערגעץ צווישען צווײ אַלטע בעראָזעס,
ער וויגט ניט דערוועבטע חלומות דער האַמאַק...
שטיל, קײנער זעהט ניט. דו מאַך ניט קײן שהיות
די טאָפּאָלען וועלען עס קײנעם דערצעהלען —
אַ קוש אין די גלאַטע, צוואַרעמטע בעקלעך.
אַ קוש אין די גרויסע, צושראָקענע אויגען
וואָס זענען פֿיעל שוואַרצער פֿון קאַרשען. —
זי ווערט כלומר'שט ברוגז און בלאָזט אָן די ליפּלעך,
און ס'לײגט זיך אַ קנײטשעל פֿון קינדער-עקשנות
צווישען די קינדערשע ברעמען.
דו האַפּסט זי אַרום און דו מאַכסט זיך ניט ווי סען:
אַ קוש אין דאָס ברוגז'דיג מײַלעכעל, אין העלזעל,
אַ קוש דאָרט צווישען די צעפּ, די געדיכטע,
דאָרט איז אַזוי וואַרים, דאָרט איז אַזוי מילד

ווי אונטער אַ טײַבעלשער פליגעל...
און לאָזט זי דאַן אָפּ. זי איז מיעד, זי איז דורשטיג,
דו קוקסט אָנ'אַזײַט אַזוי תמימות'דיג־רוהיג
און זעהסט נאָר אַ קלײנינקען, גליהענדען אויער;
פערבײַסט דאַן די קושען מיט זאַפטיגע קאַרשען
אַ, זיס זענען קאַרשען, געשמאַק זענען קאַרשען.
אַ וועלט פול מיט קאַרשען

שַׁבַּת-מָאטִיוֶוען.

I.

ווייס-בלאָה.

די ערד איז ווייס, דער הימעל—בלאָה,
און אין דאָס ווייסקייט שפּאַנט אַ מענש,
אַ קליינער, שוואַרצער מענש,
און דאָס בּין איך.

איך שפּאַן פּאַמעליך — צייט איז דאָ;
אי דאָ אי דאָרט איז ווייס און בלאָה,
דער ווייכער שניי פערשרייבּט די טריט;
איך גײה!

איך עם דאָס ווייסקייט, שלינג און שלינג,
איך טרינק ווי ווײן דעם בּלאָהען רוים;
אָ! בּלאָהער, קאַלטער, ווײן —
פערשכּור מיך!

נאָר נײן, מײן קאָפּ איז שלאַנק און שטײף;
ער מאַכט נאָר לויטערער דאָס אויג,
ער מאַכט נאָר פרישער דעם געדאַנק,—
דער הימעל-ווײן.

און נעם איך לויפֿען ווײַס איך ניט
וואו מזרח, מערב, רעכטס און לינקס,
צו איך יאָג נאָך, צו יאָגט מען מיך,
צו לויף איך חאַפּען זיך אַליין —
אין ווײַסען סטעפּ...

איך לויף... און ס'בלײַבט די בלאָהקײַט גאַנץ
און אונבעריהרט דער ווײַסער גלאַנץ,
און ערד און הימעל — פֿול און קלאָר,
און איך בין שוואַרץ.

זײַ בײדע בלײַבען רוהיג-גרויס,
און קלײן און עלענד — איך אַליין: —
אַ שוואַרצער פֿלעק, וואָס שאָטענט אָב
דעם ווײַסען פּראַכט...

איך קוק אין ווײַטען האָריזאָנט:
אַ טאָפּאָל דין ווי שפּינגעוועב,
און איבער איהם שוועבט הויך אַראָב —
אַ צווײַטער פֿלעק.

אַ צווײַטער, קלײנער, שוואַרצער פֿלעק,
אַ פּינטעל טינט אין בלאָהען ים —
אוי חבר, וואַרט! אויך איך בלײַב שטעהן,
אַ שאָד, אַ שאָד די האַרמאָניע
ניט פֿליה אוועק!...

ביים פענסטער.

II.

דורך די ווייטע, הוילע צווייגען קוקט ארויס די זון,
ווי דורך שווארצע, קונציג־אויסגעפלאָכטענע ווינ'עטען,
און שמייכעלט עפּעס אייביגעס מיט קאַלטע פּופּער־ליפּען.
און רויטע, געלבע, פיאָלעטע פלעקען בייטען זיך און שוועבען
אויף די ווייסע דעכער.

עס ברויזט זיך שטאָלץ אַ רויך, אַ שלאַנקער, גראָהער רויך—
און הויבט זיך לאַנגזאַם, לאַנגזאַם. אוי, ווער קען דאָס וויסען?
אפשר געהט ער גלייך צו גאָט אַליין —
צו גאָט אַליין,
איהם—בעגריסען מיט זיין אויסגעשנעטער ערד.

עס צינדט זיך אָן דער אָריאָן, דער אַלטער, קלוגער שטערען
און ווינקט און שיט מיט זיינע אייביג־נייע קונצען:
אָט ווערט ער אַ סאַפּיר, אָט ווערט ער אַ טאָפּאַז,
איין בליק אַ דימענט, אַ גרינער, פינקלענדער שמאַראַגד,
און אין אַ רגע — אַרובּין.

דער טעלעגראַף ווערט גראָה פון פראָסט און זיינע דראָטען
ציהען זיך אוועק, דערטרינקען זיך אין שאָטען —
און בלייבען דאָרט הענגען אין דער לופטען
ווי פערקיהלטע בלייכע שטראַהלען, —
לאַנגע, דינע, בלייכע שטראַהלען.

טו, טו... וואָס איז? עס פייפט אַ צוג ווייט־ווייט,
און קאַלט און שען — זיין פייפען ווי דער ווינטער־אָוועגד,
און צוגעפּאַסט צום אָוועגד ווי אַ ניקעל־גלעקעל
צום אָרקעסטער.

... אַ סטרונגע ציטערט שטיל, און ס'טרילט אַרוּם פאַמעליך
דער אַלטער, ליעבער, מאָנאָטאָנער ניגון,
דער ווינטער אָווענד-ניגון,
ער טריפט פון הימעל, פון בעשנעטע דעכער,
פון ווייטע, דאַרע בוימ'לעך, פון דעם פליה פון ראָבען:
מען קען איהם הערען, הערען מיט די אויגען, —
מען קען איהם פיהלען, פּ.ה'ען מיט די לאָקען
און קיינמאָל ניט געדענקען.

ער קיהלט דאָס הייסע בלוט דער ווינטער אָווענד-ניגון,
ער בויגט דעם קאָפּ מיט זיינע לייכטע, קאַלטע טענער.
און ווי שטיקלעך פראָסט אין פענסטער — פינקלען שטום
אין מוח

קליינע, קאַלטינקע געדאַנקען:
ווי רייך דער ווייסער-טויט, ווי אַרים איז דאָס לעבען.
און מיר ווי בעטלער קלויבען אויף די ברעקלעך,
און פול די טאָרבעס פיצלעך ברעקלעך שענהייט,
און דאָס איז קראַפט און ציעל, און דאָס איז רייכטהום?...
און איז—די ברייטע ערד, און שטאָל—דער בלאָהער הימעל!

Library of Samuel E. Judin
New York

קעגען־איבער.

סצענעם

אין צוויי אקטען.

פּערזאָנען:

פרומע די הויכע, די „בעל־הבית׳טע״.
שׂרה׳לע. נײַנצעהן יאָהר.
חוה. 26 יאָהר.
חיים אַ לאָבוס. 21 יאָהר.
מייטע.
רוזשע.
כריינע.
מאניע.
ארבייטער פון פאבריק.
צוויי יונגלעך.
פארבייגעהער.
דער חתן. וולאַדימיר סעגאַל (וועלוועל).
די כלה: לידאַ.
מחותנים אין צילינדערס און מחותנת׳טעס אין ווײַסען.
א קאפ פון אמחותנת׳טע.
א קול: פון זאַל אַרוים.

ערשטער אקט.

(קומט פאר: אין איינעם פון די יודישע קווארטאלען אין ווארשא.
די צייט: די לעצטע. אנהויב הערבסט).

א נעבעלדיגער אבענד. א טייל פון א ברייטליכער גאס מיט גלייכע שטיינערנע טראטוארען. די עטליכע גאזלאמטערנעס, וואס ברענען דא און דארטען, זעהען אויס אין נעבעל, ווי געלע געשוואלענע פלעקען. אויפ'ן ערשטען פלאן רעכטס: א דריישטאקיגע ווייסע הויז מיט א שענעם ברייט-פונאנדער-געעפענטען איינגאנג. עס זעהט זיך אנ'עק פון א מארמארנער טרעפ מיט א פלושענער פארעניץ. דער מיטעלסטער שטאק פון דעם הויז איז מיט גרויסע פענסטער, מיט א ברייטען באלקאן און מיט א גלעזערנער טיר. צום באלקאן איז צוגעשלאגען א שילד מיט גרויסע בעגילטע בוכשטאבען: „זאל איטאליע". די פענסטער און די גלעזערנע טיר פון באלקאן זענען פערהאנגען מיט דורכזיכטיגע געשטריקטע, ווייסע פארהאנגען; און זענען שטארק בעלויכטען מיט בלויליכען גאז פון ליוסטרעס.

אויף דער לינקער זייט גאס — א פיער-שטאקיגער אלטער מויער; ערטערווייז מיט העלע פלעקען פון אבגעפאלענע שמירעכץ. אונטען א שמוציגער, נידעריגער טויער מיט א גרויסען, הילצערנעם הענטיל פון א גלעקיל מיט אנ'אפענעם רונדען טירעל, וואס זעהט אויס, ווי א לאך פון א קאנורע. ווייטער א ביסעל — א פאראדנע טיר. פערמאכט. דער צווייטער שטאק קומט אויס פונקט אנטקעגען „זאל איטאליע". איבער אלע פענסטער פון דעם דאזיגען שטאק זענען אראבגעלאזען געריבטע, פאסקענע שטארעס, וואס זענען תשר״ג...

נאָר ס׳איז קענטיג דורך זיי, אַז אינווייניג ברענט פייער. די גאַנצע שורה פענסטער פון דריטען שטאָק זענען פינסטער. נאָך דעם דאָזיגען לינקען מויער טיילט זיך אָב אָן אַ זייט אַ פינסטערע, שמאָלע געסעלע. ווער עס געהט אין איהר אַריין און אַרויס, ווערט אַ רגע בעלויכטען מיט אַ געלען שיין פון דער נאָהנטער גאַז־לאַמטערנע.

מיט עטליכע הייזער ווייטער, צווישען ביידע טראָטואַרען, איז צו בעמערקען ניט־דייטליכע, שוואַרצע סילועטען פון קופעס שטיינער און זאַמד. איבער זיי אַ זאַסטאַווע פון ברעטער, אַ שטאַנג מיט אַ רויטער לאַמטערנע, וואָס וויגט זיך און ווינקט: אַ צייכען די פוהרלייט, אַז מען קען ניט אַריבער־פאָהרען. באַלד נאָך דעם ווערט די גאַס איבערגעשניטען אין דער ברייט מיט נאָך אַ גאַם, וואָס זעהט זיך קוים אין נעבעל. פון דאָרטען גרייכט נאָר אַ גערויש פון פוהרען, און פייערלעך לויפען דורך אַהין און צוריק.
(אין דעם בעלויכטענעם „זאַל איטאַליע״ בעוועגען זיך שאָ־טענס אין ווייסען. פון דער שמאָלער געסעלע געהען אַרויס אַ פאָר מענשען און, מאַכענדיג מיט די הענד, געהען זיי אַוועק אין דער טיף סצענע און ווערען פערשוואונדען. הינטער דער זאַסטאַווע דערהערט זיך אַ גערויש פון אַ קאַראָט: „טפררו; ...״ באַלד נאָך דעם גרייכט אַ געלעכטער פון מאַנסביל און אַ ניט־צופריעדענע קוויטשעריי פון ווייבער. אַ קופקעלע מחותנים בעווייזען זיך אויף דעם רעכטען טראָ־טואַר און געהען צום ווייסען מויער. צוויי יונגלעך לויפען פאָרויס, ווי די באָקען).

1־טער יונגעל: (קוקט זיך אַרום) כי־כי, זיי זענען נאָך ניטאָ!
2־טער יונגעל: געה... דו האָסט מיך אויסגענאַרט.
1־טער יונגעל: ווי איך בין אַ איד... דו וועסט זעהן שפּעטער — אוי, וועלען מיר פייפען!
1־טער מחותן: (רויכערט אַ סיגאַר) דאָס איז אַ הקדמה צו אַ אידישער חתונה (צו זיין דאַמע) פייכט, אַ?
1־טע מחותנת׳טע: שדים ווייסען! גראַד היינט איז זיי

איינגעפאלען פערריכטען דא דעם ברוק (בעקוקט די שיך מיט גרויס צער), פערשפריצט...

2-טער מחותן: מאדאם, זיי האבען זיך דערוואוסט, אז איהר וועט היינט קויפען ווייסע שיכלעך.

3-טער מחותן (לאכט פעט): נישקשה... די טענץ וועלען אראב גלאט, ווי אויף פוטער. כע-כע-כע... ווי געהט עס דארטען צו: „זשע וואו פרי", כע-כע...

1-טע מחותנת'טע (ברוגז'ליך): א געלעכטער...

2-טער מחותן (פערדרייסט דעם קאפ צום זאל): א פנים, נאך פריה. —

3-טער מחותן: ווי-זשע, אז עס שטעהט, אז די חופה וועט זיין אכט, מסתמא וועט זי זיין אי"ה ארום צעהן.

2-טער יונגעל: מאמע, זעהסט? (ווייזט אויף דעם פינסטערען שטאק, וואס ענטקעגען) דא איז אונזער חדר, מאמע. דו זעהסט? מאמע.

2-טע מחותנת'טע: גוט איז מיר, גוט (בעקוקט דעם שלייף) אי-אי! היינט וואס וועט נאך זיין, אז מען וועט געהן צוריק?

2-טער מחותן: חתן-כלה וועלען ווערען מאן און ווייב. דערווייל געהט אריין.

(געהען אריין פארוויי אין איינגאנג און הויבען זיך לאנגזאם אויף די מארמארנע טרעפ).

מיטע. (בויגט זיך איין און געהט ארויס פון נידעריגע טויער, וואס צום לינקען מויער. אנגעטאן אין לייכטע קליידער מיט א שווערער פאטשיילע. געדיכט אנגעפודערט): דער וויענער בראך זאל זי אוועקלעגען. ס'איז נאך נישטא קיין אכט, און זי טרייבט שוין אויפ'ן גאס.

רוזשע (געהט ארויס נאך איהר): וואס? איהר איז דען קאלט? איהר פייענער פוטער מיט'ן קאטשיקאוועז קאלנער האט זי שוין געהייסען אויסלופטערן... ס'הייגט שוין גרייט אין שאפע (קוקט אויף דער בעלויכטענעם חתונה-זאל) אהא... ווייטער...

מיטע (קוקט אויך): אט באלד וועט זיך שוין דארטען אנהויבען. (הוידעט איראניש מיט'ן קערפער) העטע-טע-טע... ס'קערהרט מיר שוין די נאל. אלע נאכט, אלע נאכט...

רוזשע: געלטעלע איז ביי לייטען גענוג...

מייטע: די נארישע כלות... קוצעניו=מוצעניו... פשש... זייערע חתנים'לעך (געהט אום) זעהסט? (ווייזט אויף דער רויטער לאמטערנע אין דער טיעף סצענע). דארטען מעג מען.

רוזשע: יע, דארטען האט מען ביטאג פערריכט דעם ברוק. וואסי?

מייטע: אז ביי אונז אין פענסטער איז געהאנגען אזא לאמטערנע, האט זיי דארטען נישט געלוינט (גיט א ווינק צו דעם חתונה=זאל), נישט אנגעשטאנען. „פעטערס", מען קען אייך...

רוזשע: א —

מייטע: א פריהער האבען אלע אזוי אויך געוואוסט... און יעצט פריהר, ווי א הונד אויף דער גאס... זוך זיי...

רוזשע (מיט א זיפץ): יא.

מייטע: הכלל, א געוואלד... דער דזשאנצע איז געקומען צו לויפען: אי—אי—אי... עס פאסט זיי ניט... עס שאדט זיי צום געשעפט... די מחותנים קרימען זיך... ער וועט דערלאנגען דעם פאליצמייסטער, וועט ער דערלאנגען... (גיפטיג די מחו=ת=נים. —

רוזשע: און ווער וואלט זיי דאן געהערט, אויב פרומע וואלט געהאט פאפירען?

מייטע: אז די באבע וואלט געהאט רעדלעך... מע ווייסט. —

רוזשע: און אז זיי וואלטען טאקע דערלאנגט?

שרה'לע (געהט ארויס פון טויער אנגעטאן אין א שווארצען זשאקעטעל. א יונגער שטילער פנים'יל. א ווייכער קול): צאלעם פאבריק האט שוין געפייפט?

מייטע (ביין): איך האב נישט געהערט.

רוזשע (מייטען צום טאן): ס'איז נאך נישטא קיין אכט.

שרה'לע (פערשעמט): איך פרעג דאך מעהר ניט.

מייטע (קרימט איבער): זי פרעגט דאך מעהר ניט... זי האט שוין אויך קיין צייט ניט. דיין חיים'קע וועט צו דיר אזוי איך טרעפען. האב נישט מורא. —

שרה'לע: ווער זוכט איהם? אז די „הויכע גנב'טע" וויל אזוי, עס פורקעט איהר. וואס, זאגט זי, זיצטו? דו האסט דאך

שוין אָבגענעסען... איך בין ניט שולדיג — דו ביסט, זאָגט זי... (פערלאָפּט זיך).

רוזשע: וואָס זאָגט זי? —

מייטע: (גיפּטיג) נו, נו ווייטער... דו ביזט, זאָגט זי, ניט גלייך צו מייטען און צו רוזשען און צו קרוינען... אודאי. (געהט אום מיט רוזשען פאַרביי טויער) מיט אַ יאָהר צוויי צוריק האָט זי מיר דאָס זעלבע גע'טענה'ט... אַלע יאָהר קריגט זי זיך איהר „יונגע", מיט וועמען זי שטעלט אַלעמען...

רוזשע: שטעלעניש איהר.

מייטע: (צו שרה'לען) אין גיכען וועט זי דיך אויך אָנהויבען שטעלען... אין גיכען וועסטו אויך ווערען ניט גלייך... אין גיכען (לאַכט דערשטיקט).

רוזשע: (אומגעהענדיג מיט מייטען. שטילערהייט) לאָז זי... אַ רחמנות... אַך, ביסטו אַ בייזע.

מייטע: ווי געפעלט דיר? אַ זשאַקעטל האָט זי דאָך (קרימט איבער) אַ רחמנות... (געהט אום צערייצט) קאַלט, אַז די כאָלירע...

שרה'לע: (שטעהט נעבען טויער און קוקט דאָרשטיג צו דעם בעלויכטענעם חתונה־זאַל) נאָך אַזוי ווייניג געסט. — (צו מייטען און רוזשען) איך וואָלט ביי אייך געוואָלט פרעגען — איהר זענט דאָך פריהער אַרוים — די כלה איז שוין געקומען אין אַ פאַטעאָן?

מייטע: כ'ווייס ניט.

רוזשע: ס'איז ניט אונזער עסק, שרה'לע.

שרה'לע: (מיט פערדרוס) קיינמאָל זעה איך ניט, ווי עס הויבען זיך אָן די טענץ. —

אַדורכגעהער (בעווייזט זיך אויף דעם לינקען טראָטואַר און קנייפּט זיך דאָס בערדיל) דער רוח ווייסט, ווי אַזוי איך האָב געמאַכט אַ טעות... געשעפטען. — און ער...

מייטע: (פערלויפט איהם אַנטקעגען און ווינקט) יונגער מאַן?

רוזשע (נאָך איהר) פאַני, פאַני...

דער דורכגעהער: האַ? (קוקט זיי אָן) וואָ־אָס? אַ וועק צו אַלדי שוואַרץ... (פערקירעוועט זיך און ווערט פערשוואונדען אין געסעלע).

מײטע: (הויך אויפ'ן קול) גײה אַלײן צו אַלדי שװאַרץ יאָהר... װאַריאַט!

רוזשע: אויך מיר אַ שײנהאָץ!

מײטע: נו, אַט בין איך אַ בײזע... װאָס בילט ער זיך?

רוזשע: אַ הונד.

שרה'לע: איך קען איהם. ער איז אַ בעלהאַלטער... דאָ ניט װײט... ער האָט געמוזט כאַפּען אַנ'עליה פון „אַלטען"..

מײטע (מיט אַ שמײכעלע): אַז דו קענסט איהם, פאַר װאָס האָסטו איהם ניט פעררופען?

שרה'לע: נײן, אַז איך — װאָס װילט איהר...

(רוזשע און מײטע הערען זי ניט און געהען אַ ביסעל אַרויף גאַס. שרה'לע פערקוקט זיך אויף דעם חתונה־זאַל. אַ פּאָר דורכגעהער קומען אָן פון רעכטען טראָטואַר און געהען אַריבער די ברײט גאַס).

רוזשע (לאָזט זיך געהן צוריק): פאַני — פאַנאָװע... (די דורכגעהער לאַכען און געהען אַרײן אין געסעלע).

מײטע (קוקט זײ נאָך מיט שנאָה) אין דער ערד מיט די בײנער. —

רוזשע (גרוילט) קאַ—אַלט.

מײטע (כאַפּט זיך פאַר'ן קאָפּ. קרעכצט אָב)

רוזשע: װאָס? שוין װידער אַ מיגרען?

מײטע (פערדרײסט דעם קאָפּ צום פינסטערען, דריטען שטאָק): די חדר־ױנגלעך זענען זיך שוין צוגאַנגען... אָט בײ נאַכט — יאָ.

רוזשע (שלעפּט די טיר): די פאַראַדנע טיר איז שוין אויך פערמאַכט.

מײטע: אַ קלאָג צו זײ. װאָס זײ גיבען אָן אַ טאָג. אַרויף די טרעפּ און אַראָב די טרעפּ, אַראָב און אַרויף... אַ קלאַפּערײ, אַ טאַראַראַם. װי מיט העק אין מוח, װי מיט העק... מען קען מיט אַנ'אויג ניט צו מאַכען. נאָך װעניג די נאַכט...

רוזשע: װאָס? זײ שלאָפען זיך דען ניט אויס?

מײטע: טאָמער װעניג, האָבען זײ נאָך אָנגעקויפט אַזעלכענע פײפעלעך. אַ פײפערײ. האָב איך זיך צו זײ אַרויסגע'גנב'ט, אַז פרומקע'לע זאָל ניט זעהן, און געבעטען זיך. אײנער צװישען זײ

אַ בוהײַ מיט באַקענעס, האָט זײַ עפּיס אַ שעפּטש געטאָן... און אַלע האָבען מיך אַזוי גענומען אָנקוקען, ווי עפּעס אַ חיה: „טאַקע? טאַקע?” אַ מכה זײַ. און עפּיס האָבען זײַ געקראָגען אַ פּאַסקודנעם וואָרט. חאָראָוו... וואָראָך. דער רוח ווײַסט זײַ.

ר ו ז ש ע: הײַנטיגע קינדערלעך זענען נאָך בעסער פון די גרויסע.

מ ײַ ט ע: הערסט דאָך, און דער עלטערער בוהײַ מאַכט צו זײַ: „וואָס שווײַגט איהר, חברה? פײַפט!...” און ס'האָט זיך אָנגעהויבען אַזאַ פײַפערײַ, אַז... די גרויסע מגפה האָט זײַ געקענט אַוועקלעגען...

ש ר ה ׳ ל ע (מיט פער'חלומ'טע אויגען): רוזשע, אויף איין רגע'לע... דו זעהסט דאָרטען אין זאַל אַ הויכע מאַדאַם—אַ — אַז אין ווײַסען. —

ר ו ז ש ע: וואו?

ש ר ה ׳ ל ע: אָט... מיט אַ סיווען געגרײַזעלטען קאָפּ —

מ ײַ ט ע: נו?

ש ר ה ׳ ל ע: איך רעכען, אַז דאָס איז דער כלה'ס אָדער דעם חתנ'ס מאַמע, אַז זי סאַרווערט.

ר ו ז ש ע: מילא בכן?

מ ײַ ט ע: פערדרעה זיך דײַן קאָפּ. (צו רוזשען) וואָס שטעלסטו זיך מיט איהר אָב? (צו שרה'לען) באַלד וועט קומען דײַן חבר'טאָרין... וועט זי דיר אַלץ דערצעהלען... זי איז דאָך עפּיס אַ ג ע ל ע ר ע נ ט ע. און שרײַבט אַמעריקאַנער אַדרעסען (נעהמט רוזשען אונטער'ן אָרים און געהט אום) עס ווילט זיך איהר אַ פּנים זעהר שטאַרק חופּה־שטעלען... (לאַכט גיפטיג).

ש ר ה ׳ ל ע (גיט אַ געה און כאַפּט זײַ אָן; מיט אַ ציטערדיג קול) זאָגט נאַר, וואָס זענט איהר... וואָס ביסטו אויף מיר שטענדיג אין כעס, מײַטע? בין איך דען שולדיג?... איך וועל ניט צוגעהן, ווען איינער וועט דורכגעהן... איך וועל זיך אָב־רוקען אָן אַ זײַט, ווען זײַ וועלען געהן פון פאַבריק... איך וועל בלײַבען די לעצטע... (שטיל, פערשעמט) איך וויל זעהן, ווי מען טאַנצט דאָרטען.. כ'וויל הערען, ווי די מוזיק שפּיעלט...

מ ײַ ט ע (קוקט זיך איבער מיט רוזשען, ווײַכער.): וואָס שטערט דיר? כאָטש ביז טאָג.

דוזשע: נאַרעלע, ווער לאָזט דיך ניט?

שרה׳לע: אַלע מאָל, אַלע מאָל שלעפּט מען מיך אַוועק... פריהער... קיינמאָל קומט מיר נישט אויס צו זעהן דאָרטען... קיינמאָל נישט...

מײַטע: אַגליק וועט דיר געשעהן, אַז דו וועסט זעהן.

רוזשע: איך קוק גאָר ניט אין יענעם זײַט, מײַנע דאגות. (אויף דעם לינקען טראָטואר בעוויַזט זיך אַ שאָטען. שרה׳לע רוקט זיך אָב אַן אַ זײַט).

מײַטע (פערגעהט דעם שאָטען פאַראויס. צו רוזשען): אהער! (צום שאָטען) פּאַני?

רוזשע: (נאָך איהר) פּאַני...

2-טער דורכגעהער (גענאַלט. אין אַ קאַפּעליוש. קעהרט זיך אָב פון זיי): אַך. ניין, פערצײַהט... (ווערט פערשוואונדען אין דער פינסטערער געסעלע).

רוזשע: אַנ׳אָנשטענדיגער יונגערמאַן.

מײַטע: אַזוי גוט, ווי אַלע.

(ס׳דערהערט זיך אַ שטאַרקער פײַף פון אַ פאַבריק).

רוזשע: (גיט אַ ציטער) קוים מיט צרות...

מײַטע (בעהאַלטענדיג איהר פרייד): די וואוילע יונגען הויבען שוין באַלד אָן צו געהן...

רוזשע: קאַ — אַלט... כ׳וואָלט שוין גערן אין שטוב אַרײַן. (שווײַגט אַ ווײַלע) הײַנט בעקומען זיי געהאַלט?

מײַטע: און אַז הײַנט? אַ סך בלײַבט איבער. יאָ. אָט.. אין איין בלויזען שאַל... אַך, פרומקעלע די גנב׳טע!...

שרה׳לע: (שטעהט אין שאָטען פון טויער און לײַענט פער׳חלומ׳ט דעם שילט פון חתונה-זאַל) זאַ—אַל... איטאַ—לי—יע... גײַן, אי—טאַ—לי—יאַ...

רוזשע: ...ס׳איז נאָך דאָ ערגער... עט. דו ווייסט דאָך..

מײַטע: דו מײַנסט—חוה? (קוקט זיך אום, צי שרה׳לע הערט ניט; שטילערהייד): הערסטו, איז זי מיר נמאס געוואָרען מיט איהר הוסטען, מיט איהרע דאַרע „הראַבליעס״, מיט איהר קוקעלע... פוי!

רוזשע: מען טאָר נישט זינדיגען. נאָר אין אמת׳ן איז דאָך טאַקע אַזוי! שלעכט—און קוקט אויף קיינעם נישט. אַ זכיה נאָך, וואָס זי רעדט מיט שרה׳קען... שלאָפט ניט און רעדט פאַר

זיך און לאָזט דעם אַנדערן ניט שלאָפֿען. (שווייגט אַ ווײַלע) נאָר ניט לאַנג וועט זי דאָ בלײַבען...

מײַטע: דו קלערסט אַזוי? אָ! אַזעלכע לעבען אַוועק..

רוזשע: ניין, ניט דאָס... (בסוד) איך האָב געהערט... איך האָב זיך צוגעהערט, ווי פֿרומע האָט גערעדט מיט'ן „אַלטען"... איהר פֿערדריסט, וואָס זי האָט זי צוריקגענומען נאָכ'ן שפּיטאָל...

מײַטע: און איז גערעכט. שוין דרײַ נעכט, אַז זי האָט קיין געסט ניט געבראַכט.

רוזשע: אַ צימער מיט מעבעל, זאָגט זי, וועל איך איהר געבען, דער שמאַטע, זאָגט זי, אַ צימער?

מײַטע: וואָרום וואָס טוט זי דאָרטען? הוסט און לײַענט בלומר'שט ביכלעך... דער גאַנצער יחוס—זי איז אַמאָל געווען אויף מאַרשאַלקאָווסקע...

רוזשע: ...אויב, זאָגט זי, זי וועט מיר הײַנט ווידער קומען פֿון גאַס אָט אַזוי, וועל איך איהר, זאָגט זי...

(אַ גערויש. פֿון טויער לויפֿט אַרוים קרוינע, שלעפּענדיג פֿאַר'ן האַנד מאַניען.)

מאַניע (אַ זאַטער, טעמפּער פּנים. געניצט): ...שוין געפּײַפֿט? מײַטע, צאַלעם פֿאַבריק...

מײַטע: געפּײַפֿט, געפּײַפֿט...

קרוינע (צו מאַניען): זעהסט, דײַזשע, און דו האָסט געזאָגט, אַז מיר דוכט זיך!

שרה'לע (צו מאַניען) און וואו איז חוה?

מאַניע: (געניצט לאַנג און ברעכט זיך) האַ—אַ?

קרוינע: (מיט אַ גרימאַסע) חוה פּוצט זיך!... (נעהמט מאַניען אונטער'ן האַנד) קום זײַ געהן אַנטקעגען...

מאַניע: (ווײַזט פֿויל אויפֿ'ן בעלויכטענעם זאַל): אַ חתונה... (געניצט) אַ ח—תו—נה.

קרוינע: קום, קום.... (געהען אַרויף גאַס).

מײַטע (קוקט זיי נאָך מיט האַס): ע—ע... פֿערלאָפֿען אַ פֿריהער די גראָבע דײַזשע... און קרוינדעלע, אַ קרײַנקעלע איהר, דרעהט מיט'ן קעפּעלע: ע—ע... דאַכט זיך, זי ווייס, אַז מיר זענען פֿריהער אַרוים. (ס'דערהערט זיך אַ הוסט הינטער'ן טויער) אַהאַ! (טרעט אָב מיט רוזשען נעהנטער צו דער סצענע).

חוה (נעהט אַרויס פון טויער מיט אַ פֿאַטשײלע אויף די פּלײצעס. מאָגער; אַ לאַנגליכע דאַרע נאָז. גרויסע אײַנגעגראָבענע אויגען; אַנגעפאַרבט די באַקען און אָנגעפודערט).

שרה׳לע (כאַפּט זיך צו איהר צו) אַך, חוה — חוה׳לע, זעהסט? (װײַזט אויף דעם בעלויכטענעם זאַל) זעהסט, ס׳אַראַ חתונה בײַ אונז װעט באַלד זײַן? אָט געהען מחותנים...

חוה (שמײכעלט): בײַ אונז? (נעהמט פון זיך אַראָב שרה׳לעס האַנד) לאָז, שרה...

שרה׳לע. נײַן, כ׳מײן אַזוי... אין גאַס... מיר װעלען אויך זעהן... זי מאָג דאָרטען אַפילו צעפוקעט װערען... (שלעפּט חוה׳ן פאַר׳ן האַנד) כ׳בעט דיך — דו װײסט דאָך — װאָס ס׳טײַטש אי־טאַליע? אָן, זעהסטו? זאַל — איטאַ—ליע..

חוה: (אַפּאַטיש) דאָס איז אַזאַ לאַנד, װײַט פון דאַנען... דאָרטען איז אײביג זומער.

שרה׳לע: נו—או? אײביג? דו װײסט עס זיכער? עס קען נית זײַן —

חוה: אָ! מיר װאָלט דאָרטען גאָרנית געשאַדט צו װאוינען— נאָר... יאָ, יאָ, שרה: איך װײס עס זיכער.

שרה׳לע: און מען געהט אום אַזוי, אָן זשאַקעטלעך? כ׳בעט דיך, װאָס װאָלט אַשטײגער פרומקע געטאָן דאָר־טען מיט איהר פײַנער רעטאָנדע, אַ? (לאַכט).

מײטע: (קרימט איבער שטילערהײד) כי—כי—כי... ס׳קעצעלע האָט זיך צעלאַכט פאַר איהר חבר׳טאָרין... פאַר װעמען װעט זי לאַכען, אַז מען װעט איהר װײַזען דעם װעג?...

רוזשע. שאַ—אַ... (רעדען צװישען זיך שטילערהײד)

חוה (מיט חשד): װאָס װינקען זײ דאָרטען, װי די מאַלפּעס? (הוסט און כאַפּט זיך בײ׳ם האַרצען)

שרה׳לע (קוקט זי אָן מיט רחמנות): ס׳שטעכט? (זוכט עפּיס װאָס צו זאָגען) ע—נישט געדאַרפט נאָך אַזוי גיך אויסשרײַבען זיך פון שפּיטאָל.

חוה. (װערט קרענקליך אויפגערעגט) נית געדאַרפט. נית געדאַרפט... כ׳האָב געהערט... און—און איך—פרעג נית — דו ביסט אַ נאַריש קינד...

שרה׳לע (פערװאונדערט): חוה!

חוה. (בערוהיגט): נו, נו, זיי אויף מיר ניט ברוגז — איך בין נערוועז... (שווייגט א ווייַלע)... אז ווי נאָר איך האָב זיך אָנגעהויבען פיהלען א ביסעל בעסער, האָט מען מיר גענומען געבען אַנצוהערעניש, אז אַזוינע, ווי איך, זענען דאָ גענוג... די זיצערקע האָט איינמאָל אָפען ארויסגעזאָגט, אז „די דאָזיגע" שטופען ארויס די אָרימע לייט... (שטיל ווי פאַר זיך) און דאַן האָב איך מעהר ניט געקענט...

מייטע: (געהט אום מיט רוזשען פאַרביי טויער) א שלים־מזל אויף זיי! ווי צו להכעים געהען זיי ניט... ס'אַרא פּייַלטקייַט!

רוזשע: זיי זיצען נאָך אין ביר־שייַנקעל. און מאַניטשקע האָט שוין דאָרטען — די גראָבע קלאָץ...

מייטע: ניש־קשה — ס'וועט אויסדאַרען... (קוקט אַרגע אויף חוה'ן פון אונטערן שטערן. פלוצלונג) וואָס מיינען זיי טאַקע? אויף צופוקעניש קום אַהינצו אויף... (לאָזען זיך אַוועק געשווינד אין דער טיעף סצענע).

שרה'לע (לעהנט זיך אָן מיט'ן קאָפּ אויף חוה'ס פּלייצעס): אַז דו זאָלסט וויסען, ווי זיי שטעכען מיך — דער גוטער ווייסט זיי — ניט אויסצורעדען פאַר זיי א וואָרט. וואָס האָבען זיי צו מיר! איך טו זיי דען עפּיס?

חוה: אַ, איך ווייס גאַנץ גוט. דיר פערגינען זיי ניט. און מיך — מיך האָבען זיי אמת פייַנט. (נאָך א קלייַנער פּויזע) און אפשר נאָר דערפאַר זענען מיר ביידע געוואָרען גוט צווישען זיך... לכל הפחות, דו מיט מיר.

שרה'לע: אַך, וואָס רעדסטו? גאָט איז מיט דיר...

חוה. דיר פערגינען זיי ניט, וואָס דו ביסט פריש, וואָס דו האָסט פולע בעקלעך... וואָס דו האָסט קליידער, וואָס מען העַנגט זיך דיר אויפ'ן האַלז. דו רייַצט זיי. זיי דערמאָהנען זיך ווי אזוי זיי זענען געוועזן... פריהער...

שרה'לע (לאַכט קינדעריש־צופרידען): עס קען ניט זיין; און פאַר וואָס דיך?

חוה: (שווייַגט).

שרה'לע (נייַגעריג): פאַר וואָס דיך? פאַר וואָס? כ'בעט דיך...

חוה (פלוצלונג, דומפיג): ווייל אין מיר זעהען זיי דאס, וואס מיט זיי וועט זיין... שפעטער... אין א פאר יאהר ארום... דערפאר...

שרה׳לע (שטעלט אויף איהר אויס די אויגען): וואס רעדסטו? הייסט דאס, אז איך... אפילו... ניין, ניין.

חוה (הערט נישט. אויפגערייצט): איך בריה זיי די אויגען. איך בין זיי א שפיגעל. א שרעקליכער שפיגעל!? ניט ווילענדיג זעהען זיי אין מיר דאס שפעטערדיגעס... (מיט כעס) אהה, איך ווייס! זיי האבען מורא פאר מיר... (לאזט מיט א מאל טרויעריג אראב דעם קאפ) נאר אלץ איינס...

שרה׳לע (בלייך): ערגער דיך ניט, ערגער דיך ניט... (גלעט איהר די האנד, אין דער טיעף סצענע דערהערט זיך א גערויש פון א קאראט. עטליכע מחותנים בעוויזען זיך אויף דעם רעכטען טראטואר). דו זעהסט? אט געהען מחותנים. באלד וועט מען דארטען טאנצען... פריילינגס אין ווייסען, אין ווייסען און קאוואליערען מיט בלומען אין די לאצען... יא, חוה?

(די מחותנים ווערען פערשוואונדען אין פאראדנעם איינגאנג פון חתונה-זאל).

חוה: יא, שרה׳לע. איך זעה. זיי אויף מיר ניט ברוגז׳ איך בין אזוי... דו ווייסט דאך. (טוט זיך אן א כח און שמייכעלט) אך, יא. ס׳וועט מאקע זיין זעהר א שענע חתונה.

שרה׳לע: וואס, ניט אמת? (בערוהיגט) הער, חוה׳לע, כ׳בעט דיך... אט באלד וועלען זיי אנקומען, די גראבע יונגען, און איך וועל פערלויפען און בעהאלטען זיך; דא אין געסעלע. אז מען וועט דיך פרעגען, זאלסטו זאגען... ווייסט דאך וואס.—

חוה: צו ליעב וואס זאלסטו עס טון? קינד איינע! ס׳איז אזוי פייכט.

שרה׳לע: כ׳וויל זעהן, ווי מען טאנצט דארטען, ווי מען שפיעלט... קיינמאל זעה איך ניט. מען לאזט מיך ניט אב— (מיט בענקעניש) און רושע זאגט, אז זייגער ניין הויבט זיך אלע מאל אן די חופה. ווי איך בין א אידישע טאכטער! זי זאגט. אז די חופה שטעהט פונקט אנטקעגען דער גלעזערנער טיר פון באלקאן...

חוה: א, קינד איינע, קינד איינע.—

שרה׳לע: מיר וועלען ביידע קוקען. יאָ? דיר וועט ניט זיין קאַלט? וועסט אָנטאָן מיין זשאַקעטעל... אָט דעם.—

חוה: ניין, דו ווייסט דאָך, איך שטעה אַלע מאָל שפּעט אויפ׳ן גאַס... אַפילו, אַז ס׳איז אַפראָסט.

שרה׳לע: אַך, חוה. אין פראָסט... (גיט אַ ציטער) זיי געהען. געדענקסט?

חוה (גיט אַ שאָקעל מיט׳ן קאָפּ אויף „יע“. שמייכעלט).

(אין דער טיפער סצענע דערהערט זיך אַ גערויש פון מאַנסבילשע טריט און אַ שטילער געלעכטער).

שרה׳לע (גיט אַ לאָף צום געסעלע און כאַפּט זיך צוריק פאַרזיכטיג). ח׳ה׳לע?

חוה: יאָ?

שרה׳לע: און ווי, אַז קדו וועסט זאַווי? מיעט ז... איך וועל ניט בלייבען אַליין. כ׳וועל אויך אַריין.

חוה: האָב ניט מורא. מען וועט מיך ניט נעהמען. איך... איך וועל דאָ נאָך שטעהן.

שרה׳לע: (בעהאַלט זיך פלינק אין געסעלע)

חוה: (פאַר זיך.— שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ) נאַרעלע... קיינער וועט מיך ניט נעהמען. (בעקוקט די דאַרע הענד) ניטאָ וואָס... (גלייכט זיך אויס) נאָר אַלץ איינס. (הוסט און רוקט זיך אָב אין שאָטען פון טויער)

(אויף דעם לינקען טראָטואַר בעווייזט זיך אַ קופּקעלע ...ר־בייטער. די פּנים׳ער פערשמירט. די הענד—ברודיגע. ערשט פון פאַבריק. צווישען זיי קרוינע, מאַניע, רוזשע און מיטע. רעדען און לאַכען).

1־טער אַרבייטער (קיצעלט מאַניען מיט אַ פינגער אין האַלז): הער שוין אויף צו גענעצען. גראָבע!

מאַניע: אַי־אַי! ס׳אַראַ קאַלטער פינגער! (רייסט זיך אַרויס) דיין קאָפּוועהטאָג! נישט אויף דיין קאָסטען עס איך.

2־טער אַרבייטער (ווינקט אונטער): מען ווייסט. מען ווייסט...

3־טער אַרבייטער (ווייזט אויף דעם בעלויכטענ׳ם זאַל): און דאָ נאָר מען זווג׳ט זיך. אַ מלאכה! (צו מיטען) און ווען וועסטו חתונה האָבען?

מײטע (חמורע): פּאַטש באַלד.

2-טער אַרב.: מײטקע איז בײַ מיר אַ מאָלאָדיעץ! (נעהמט זי צרום אַרום טאַליע).

מײטע (פרעהליכער. דרעקסעלט זיך).. און אַז מען האָט חתונה, טאַנצט מען. אָט אַזױ—אָ. אַ פאָלקע. (זינגט אונטער) יעדיע, יעדיע פּאָגאָטאָװיע... יעדיע טו אי טאַם, יעדיע דאָקטאָר סאַם... (טאַנצט אַװעק אין טױער, נאָכשלעפּענדיג נאָך זיך מאַניען מיט עטליכע מאַנספּערשױנען).

רוזשע (קוקט איהר נאָך מיט קנאָה): אַ נײַע הױט האָט זיך גאָר אױף איהר אָנגעטאָן. — און װאו זענען דאָס די איבעריגע אײערע?

4-טער אַרב.: דיר איז װעניג?

5-טער אַרב.: זענען נאָך געבליבען אין שײַנקעל... שכור'ן. (קוקט זיך אַרום) און שרה'קע װאו איז? שרה'לע, מײַן גאָלד! שרה'קע!

חוה (קוקט מיט גלעזערנע אױגען אין אײן פּינטעל): פערנומען. —

6-טער אַרב.: אַ שאָד.

4-טער אַרב.: אַ, דאָס ביסטו?... (שפּאָטיש) חוה'לע? מײַן קרױן! װאָס האָסטו זיך דאָס אַזױ דעם פּרצוף אױסגעװײַסט.

5-טער אַרב.: װעסט דאָך אָנמאַכען אַ יקרות אױף מעהל... (אַ געלעכטער).

4-טער אַרב.: זעהט נאָר, איהר זאָלט אַזױ געזונד זײַן, איהרע הערלעך, װי זײ גלאַנצען...

6-טער אַרב.: דו שװאַרצט זײ מיט טינט צו מיט סאַזשע?

5-טער אַרב.: מיט סמאַרע-װידלע... (אַ געלעכטער).

חוה (װיל עפּיס אַזאָג טון, נאָר פערבײַסט אַ ליפּ).

4-טער אַרב.: שטעהט װי אַ גולם. אַ נפש.

5-טער אַרב.: (שעפּטשעט עפּיס אַרײַן זײַן חבר)... אױף מײַן עהרענװאָרט...

6-טער אַרב. (הױך, גראָב): נו — או? פון שפּיטאָל? טפוי.

5-טער אַרב.: אַ סימן האָסטו איהר נעזיל... אַ מאָדנע װאָך מיט איהם! אַראָב — געהט עס, װי אױף פּוטער, און אַרױף—

פֿערהאַקט עס זיך... (גיט אומגעריכט אַ פֿיהר מיט׳ן פֿינגער איבער הוה׳ס פּנים — אַראָב און אַרויף...).

הוה (ניט ווילענדיג. שרייט): הונד, גראָבער יונג, דו!.. (ווערט פלוצלונג אַנטשוויגען).

רוזשע: הערט שוין אויף... אַז זיי בינדען זיך צו, קענען זיי שוין גאָרניט אויפֿהערען.

קרוינגע: קומט בעסער אַריין. ס׳איז קאַלט.

(אלע, אַ חוץ הוה׳ן, געהען אריין אין טויער. א ווײלע הערט זיך דאָס קלאַפּען פון זייערע פיס אויף די טרעפ. —).

חוה (פֿאַר זיך) און איך בייזער זיך. — אַלץ איינס. — (צערייצט, קריצט מיט די ציינער) און איך פודער זיך נאָך... און טאַקע (ווישט נערוועז די באַקען מיט׳ן עק פֿאַטשיילע) און איך פֿאַרב מיך...

שרה׳לע: (שטעקט פֿאָרזיכטיג אַרויס דעם קאָפּ פֿון גע= סעלע) אַוועק שוין?

חוה. (שטאַרקט זיך און מאַכט אַ רוהיגען פּנים) אַוועק..

שרה׳לע (לויפֿט צו און נעהמט זי אַרום) אַט איז גוט. אַט איז גוט...

חוה: עטליכע זענען נאָך געבליבען אין ביער=שיינקעל. זיי וועלען באַלד קומען...

שרה׳לע: און זאָלען זיי קומען—און איך מאַרש אין גע= סעלע... ניטאָ מיך ... ניטאָ ביז נאָך די טענץ ... זיי וועלען ביי מיר היינט ניט אויספֿיהרען. מייטען מיט רוזשען וועט נאָך זיין דאָס אַ טובה ... זיי האָט דאָך שוין דערעסען די טענץ מיט די חופות, וואָס זיי זעהען דאָ אַלע נאַכט. — זיי האָט דע עטען.. כלומר׳שט... (מאַכט צו איין אויג. שעלמיש) אָ, איך פֿערשטעה, איך פֿערשטעה... זיי פֿערדריסט... זיי זענען מקנא... און נאָך ווי ... זיי מאַכען זיך נאַר ... כ׳פֿערשטעה ... (קוקט אָן הוה׳ן) וואָס שטעהסטו אַזוי? (פויזע) איך האָב געהערט, ווי דו האָסט געשריען — „הינד”... דו, דאַכט זיך, אַ? ווער האָט דיך שוין ווייטער געטשעפּעט?

חוה: כ׳געדענק ניט...

שרה׳לע (אונגלויביג) געדענקט ניט... יאָ. און איך וואָלט דער־פֿאַר ... (שטעלט זיך פעסט אָן, מאַכט צוויי פויסטען)

איך וואָלט יענעם דעם מוח געשפּאָלטען...

חוה (שטיל, פּונקט ווי פאַר זיך)... איך וואָלט דערפון ניט געוואָרען שענער...

שרה׳לע: דו זאָגסט — (קוקט זי אָן דורכדרינגענדיג) אָדער... הער... פרומקעלע האָט שוין היינט אויף דיר עפּיס געבורטשעט ?... געזאָגט עפּיס ?

חוה (גיט זיך ניט ווילענדיג אַ טרייסעל) ניין. (שווייגט אַ ווײַלע) וואָסי ? וואָס דאַרף זי מיר זאָגען ?

שרה׳לע (גיך) גאָרנישט... כ׳פרעג אזוי... דו קענסט זי דאָך!

חוה (שטיל) זי האָט מיט דיר גאָרנישט גערעדט ?

(אין דער טיעף סצענע הינטער׳ן זאַסטאַווע דערהערט זיך ווידער א גערוויש פון קאַרעטען, וואָס שטעלען זיך אָב)

שרה׳לע: אָן געהען שוין נאָך מחותנים, אַ—ס—ך...

חוה: איך פרעג דאָך ביי דיר...

שרה׳לע (געשווינד) אַ מאָדנער מענש דאָס איז! וואָס האָט זי מיט מיר צו רעדען ?! אַהאַ, וויפיעל זיי געהען... אַ חיל אַ גאַנצער, אָה—אָ—אָ...

(א היבש ביסעל מחותנים — מענער און דאַמען—געהען ארויס אויף דעם רעכטען טראָטואַר; איילען זיך. און קוויטשענדיג און לאַכענדיג ווערען זיי ביסלעכווייז פערשוואונדען אין איינגאַנג פון ווייסען מויער).

שרה׳לע (כאַפּט זיך אַראָב פון טראָטואַר. שטעלט זיך אין מיטען ברוק און ציהט אין זיך די לופט): אַ, ס׳אַרא מאכל! חוה, דו פיהלסט ?

חוה (פערטראַכט) וואָס ?

שרה׳לע: שמעק, וואָסער...

חוה: אַ ? אַך, יאָ... טאַקע...

שרה׳לע (קוקט דאָרשטיג אין די בעלויכטענע פענ־סטער פון זאַל) כ׳האָב אזוי מורא, אַז פרומקעלע זאָל נישט אַרויסגעהן אָדער חיימ׳קע זאָל זיך נישט צובינדען.

חוה: אַ מאָדנע זאַך... (גיט נערוועז אַ לאַך)

שרה׳לע (געהט צו איהר צו) וואָס איז ?

חוה: דיר איז נישט מאָדנע ? דאָ, ביי אונז געסט, און

דאָרטען — געסט. (גיט אַ וואונק אויפ׳ן חתונה־זאַל) בײדע הײסען געסט...

(פֿון דעם חתונה־זאַל גרײבען פֿריהער ניט דײטליבע אויסגעשרײען און נאָכהער א שטארקער, פֿרעהליבער אקארד פֿון א קאפעליע)

שרה׳לע: נו, איז וואָס פֿאַר אַ וואונדער?... אַי—אַי— מוזיק! מוזיק! דו הערסט? דאָס בעגעגענט מען אַזוי די געסט?

חוה: מסתמא. (פויזע)... און אפֿשר אָט די דאָזיגע יונגע לײטלעך אין שוואַרצע געווענטענע פֿרעקעלעך מיט די פֿערקעמטע קעפּעלעך, וואָס טאַנצען דאָ אַזוי אָפֿט און רעדען גוטשינקע רעדעלעך זײערע „פֿאַניענקעס״ דאָרטען... דאָבען שוין אַכט־צעהן מאָל געהאַט אַזוינע, ווי איך, ווי דו—און גאָרנישט... אפֿשר דער חתן אַלײן...

שרה׳לע: (מאַכט איהר שעלמיש מיט׳ן פֿינגער) אָ! כ׳פֿערשטעה... כ׳פֿערשטעה... חוה׳לע, אָ?

חוה: און פֿון דעסטוועגען שטעהען מיר דאָ אונטען אין דער פֿינסטער, אין קעלט... און זײ זענען דאָרטען אויבען, און ס׳איז זײ ליכטיג און וואַרים און פֿרעהליך — פֿאַר וואָס? (צו שרה׳לען—שאַרף) וואָס פֿערשטעהסטו?

שרה׳לע: ניט אמת? (בויגט זיך צו איהר צו) דאָס האָסטו געלײענט אין דײַנע ביכלעך, אין די רוסישע... איך פֿערשטעה. מיט מיר פֿלעגסטו נאָר לעזען די יודישע געשיכטעס. און די רוסישע — דו אַלײן. פֿלעגסט זאָגען: איך וועל ניט פֿערשטעהן.— געדענקסט?

חוה (קרײנקליך אויפגערעגט) וואָס געדענקסטו? קינד אײנע. וואָס פֿערשטעהסטו?! פֿערשטעהסט גאָר ניט... (פֿער־הוסט זיך).

שרה׳לע: נו, נײן, נײן... ערגער דיך ניט... כ׳האָב גאָרנישט געמײנט. (גלעט זי מיט רחמנות און שווײַגט אַ ווײַלע) טאָ פֿאַר וואָס רעדסטו אַלײן אַזוי?

חוה (בערוהיגט. שוואַך) מיט אַ פּאָר יאָהר צוריק האָב איך אַזוי ניט גערעדט — ניט אויסגעקומען...

שרה׳לע: נאָך אײדער דו ביזט ניט געזונד געוואָרען... אַז איך בין אַהער אָנגעקומען, פֿלעגסטו אָפֿטמאָל זינגען, טאַנצען— דו טאַנצט דאָך אַזוי גוט...

חוה. דאָס איז שוין געווען דאָס רעשט פון פריהער...
פריהער! איז דאָס דאַן געווען אַ משוגע׳נע ווילדע צייט. מאָדנע,
אין גאַנצען מיט עטליכע גאַסען ווייטער פון דאַנען...

שרה׳לע. אויף מאַרשאַלקאָווסקע, יאָ?

חוה. אין יענע מקומות.

שרה׳לע. קיינמאָל דערציילסטו ניט... מען זאָגט, אַז דאָרטען פלעגען אַלע נאַכט זיין מאַלצייטען... און סטודענטען פון וויסשע אוטשעבנע זאַוועדעניעס פלעגען קומען. אַנ׳אמת? פון וויסשע אוטשעבנע?

חוה. (האַלב ערנסט, האַלב איראָניש) און אָפיצערען...

שרה׳לע (מיט התפעלות) נו—או? (כאַפט אָן חוה׳ס האַנד מיט היץ) אָפיצערען? אמת׳ע אָפיצערען? מיט שפאָרעס? און מיט שווערדען ביי דער זייט... אַט ווי ביי די רעזשיראָוועס? און זיי פלעגען דיך לאָזען אַרויסציהען עס פון שייד? אַ בלויזער שווערד בליצט אודאי אַזוי שעהן... וואָס, ניין?

חוה. ס׳פלעגט זיך טרעפען. —

שרה׳לע. מען דערציילט אַפילו, אַז דו פלעגסט דאָרטען טרינקען מאַשפּאַניער... ניין אַשפּאַניער=ווין... וואָס?

חוה. שאַמפּאַניער=ווין...

שרה׳לע. און דו האָסט טאַקע געטרונקען? (שלעפּט זי פאַר׳ן שאַל) מען זאָגט, אַז דאָס האָט אַ טעם פון ליקער מיט זאָדע=וואַסער? אַנ׳אמת?

חוה. אַ ביסעל געשמאַקער. ווער האָט דיר דאָס אַלץ געזאָגט?

שרה׳לע. רוזשע. זי ווייס. זי זאָגט, אַז דו האָסט אַ מאָל געהאַט דאָרטען אַ סך, אַ סך קליידער, זיידענע אויך. הימעל=בלאָהע און רויטע, ווי בלוט. אַלע געבלויזטע. אַלע נאַכט, זאָגט זי, פלעגסטו אָנטאָן אַנ׳אַנדער קלייד. אַ, איך האָב אַזוי ליעב דעם גערויש פון זיידענס... שטענדיג, אַז איך דערהער עס, ווילט זיך מיר וועמען ניט איז גלעטען. דאָס דערמאָנט אַ חתונה.

חוה (בעגייסטערט פון שרה׳לעס רייד) נאָר מעהר פון אַלץ איז צו מיר געגאַנגען מיינע אַ שוואַרצע, סאַמעטענע קלייד—אַלע פלעגען זאָגען... די קלייד איז געווען מיט אַ לאַנגען, לאַנגען שלייף. דעקאָלטירט; מיט האַלבע אַרבעל מיט קרושעוועס, לייכטע

ווי שוים. אַלע נאַכט, דו הערסט? אַלע נאַכט האָט מען געשפּילט פּיאַנע און מען האָט געטאַנצט ביז צום קאַפּדרעהעניש?

שרה׳לע. אַך, איז דאָרטען, דאָרטען האָסטו זיך דאָס אַזוי אויסגעלערענט טאַנצען?

(בשעת׳ן לעצטען דיאַלאָג עפענט זיך פּאַמעליך אויף אַ האַלבע גלעזערנע טיר פון חתונה־זאַל, און די צווי יונגלעך גנב׳ענען זיך אַרוים אויפ׳ן באַלקאָן און פערמאַכען די טיר צוריק).

1־טער יונגעל:... די מאַמע זעהט ניט, זי עסט טייג־לעך. (קוקט זיך אַרום) אָן זענען זיי — זעהסט? אַהאַ, וואָס?

2־טער יונגעל. וואו? (ביידע שושקען זיך און שטיקען זיך פון געלעכטער). אָט ווי די וואָס אין יהושוע, טאַקע?

1־טער יונגעל. איך וועל דיך דען אויסנאַרען? האָסט דאָך מיר געגעבען קנעפּלעך. —

חוה (בעמערקט גאָרנישט. היציג) און וויפיעל פלישענע טעפּיכען דאָרט זענען געווען... שפּיגלען פון דער ערד ביז׳ן סטעליע... אַ מאַרמאָרנע וואַנע אַ בעזונדערע... שמעקוואַסער פּרימע־סאָרט, אויסלענדישע... מיין בעט איז שטענדיג געשטאַנען אין אַ זיידענעם געצעלט. ווי אונטער אַ שטענדיגער חופּה איז זי געשטאַנען. —

ביידע יונגלעך (פּלוצלונג) רחב, רחב, ר—חב! (פּייפען)

חוה ⎫ האַ?
(ביידע גלייך)
שרה׳לע ⎭ ווער איז דאָס?

1־טער יונגעל (צום צווייטען) שריי: „צוויי רחב׳ס“, שריי!

ביידע יונגלעך. צוויי רחב׳ס, צוויי רחב׳ס... (פּייפען)

שרה׳לע. זעה... חדר־יונגלעך, פון דאַנען.

אַקאָפּ פון אַמחותנת׳טע (רוקט זיך האַסטיג אַרוים פון דער גלעזערנער טיר) וואָס פאַר אַ קעהרען די וועלט, אַ? וואָס פאַר אַ פּייפעריי? אַהאַ? אָן פּאַלטענס אַרויסגעלאָפען? טייערע יונגעלעך, אָהן פּאַלטענס? אָט געה איך דערצעהלען דער מאַמען, אָט געה איך...

(דער קאָפּ רוקט זיך צוריק אַריין. בײדע יונגלעך לויפֿען געשווינד אַריין אין זאַל. די גלעזערנע טיר פֿערמאַכט זיך)

שרה׳לע. דאָס האָבען זיי געמיינט אונז? נאַ דיר גאָר אַ מיטען ד׳ריכנען. —

חוה (שווייגט)

שרה׳לע: אַ מאָדנער וואָרט. — דיר זעהט ניט אויס דאָס, וואָס זיי האָבען געשריען, ווי עפּיס אַ פּלאַטשיגע זשאַבע, מיט אַ ברייטען פּיסק אַזאַ, וואָס שמייכעלט... מיט קײַלעכיגע, אַרויסגע־שטעקטע אויגען, אַזוינע גרויסע... ניין? אוי בין איך אויף זיי אין כּעס. —

חוה. אַט, שרה... ס׳איז דאָ נאָך שענערס. שענע ווערטער הערען מיר געניג...

שרה׳לע (פֿערמאַכט איהר דעם מויל) שווייג, שווייג, דערמאָן ניט... דאָ אַנטקעגען איז יעצט אַ חתונה. אַלע זענען אין ווײַסען, אין ווײַסען... פֿערשטעהסט? (פּלוצלונג, מיט התפּעלות). אַך, זעה ן זעה, וואָס איז דאָרטען! זעה!

חוה (הויבט אויף רוהיג די אויגען צום זאַל) די חופּה. (ווי פֿאַר זיך) יעצט איז דאָ אַ חופּה...

(אַנטקעגען דער גלעזערנער טיר פֿון באַלקאָן בעווײַ־זען זיך שטאַנגען מיט אַ רויטער פּלאַכטע איבער זיי. שאָטענס פֿון מחותּנים רינגלען עס אַרום מיט אַ סך אָנגעצונדענע ליכטלעך).

שרה׳לע (אויף די שפּיצען פֿינגער) די חופּה, חופּה, אָט לייענט עפּיס איינער מיט אַ לאַנגער באָרד... דער רבֿ, אַפֿנים... עס זעהט זיך ניט דײַטליך. (דורשטיג) אַך, פֿאַר וואָס האָבען זיי פֿערהאַנגען די שויבען מיט פֿאָרהאַנגען?... פֿערגינען ניט, טאָמער וועט אַ פֿרעמדער אויך זעהן, פֿערגינען ניט... דאָ איז אַלץ אַזוי! און בײַ אונז אין שטעדטיל, אַז מען האָט געשטעלט אַ חופּה, איז עס געווען אין בית־מדרש, און אַלע האָבען געמאָגט קוקען. — זעה, איינער אין אַ צילינדער האָט זיך דאָרטען אײַנגעבויגען... דאָס איז געוויס דער חתן...

חוה (דומפּיג) דאָס טוט ער אָן דעם פֿינגערל.

שרהלע: די כּלה זעה איך ניט, די קליינטשינקע.

חוה: אַ קליינטשינקע? ווער האָט דיר געזאָגט?

(ס׳דערהערט זיך א פרעהליכער „וויוואט״ פון ארקעסטער.)

שרהלע (מיט פערדראס): אך... שוין. מען צענעהמט די חופה, מען פערלעשט די ליכטלעך... מען צעגעהט זיך... אט שיט מען זיך מיט פאפירעלעך, זעה רויטשינקע, גרינינקע, בלאַ־הינקע, א סך, א סך פאפירעלעך... מען לאכט. איינער האט זיך עפיס געשטעלט אויף א שטול... ער האלט א כוס אין האנד, א גלעזערנעם... מיט ווײַן, מיט ווײַן... רויטער ווײַן. ער זאגט עפיס... זעה, אלע פאטשען מיט די הענד...

(ס׳גרײַכט א ניטדייטליכער געריוש פון אויסגעשרייען און אפלאדיסמענטען).

שרהלע (דארשטיג): דו הערסט?

חוה (מיעד): איך הער. (הערט זיך צו) די איבעריגע געהען פון שיינקעל...

(אין דער טיעף סצענע דערהערען זיך טריט).

שרה׳לע (ווערט פלוצלונג קינדעריש אויפגערעגט):... און דוקא ניט! אויף צעפוקעניש. (וויל לויפען).

חוה (כאפט זי אן): גענוג וועט דיר שוין זײַן, געה... קינד איינע. דו קענסט בעסער — דיר זאל זײַן ווארים. צוליעב וואס?... וואס עפיס גראד הײַנט האט זיך דיר פערוואלט?

שרה׳לע: די טעניץ, די טעניץ... (אנטלויפט אין געסעלע ארײַן).

(נאך דרײַ ארבײַטער געהען צו. שכור׳ע).

1־טער ארבײַטער (קריכט אן אויף חוה׳ן מיט׳ן שכור׳ען פנים): המ?... חא—חא...

2־טער ארבײַטער (שלעפט זי בײַם שאַל): די חברה איז שוין געוועזן דא?... ארײַן? ארײַן?

חוה (נערוועז) כ׳ווייס ניט...

3־טער ארבײַטער (א גראב קול): שרה׳קה איז דארטען? דארטען שרה׳קע?

חוה: כ׳ווייס ניט.

1־טער ארבײַטער (קרימט איבער מיט א באס): כ׳ווייס ניט. כ׳ווייס ניט... כ׳ווייס ניט... (שאקעלט זיך).

2־טער ארבײַטער (ווינקט אונטער צום דריטען): חוי׳קע קום. —(נעהמט זי אונטערן ארעם) קום. א?

חוה (קוקט זיי אָן מיט שרעק): ניין, איהר—(קוים־קוים) איהר לאַכט.

3־טער אַרב.: וואָס זאָגסטו? קום.

חוה: איהר... לאַכט.

2־טער אַרב: וואָס פאַר אַ טענות? געגאַנגען. נו!

חוה (שטיל. מיט הכנעה): נו, קומט... איך זאָג דאָך ניט... (לאָזט זיך געהן):

3־טער אַרב.: (שטויסט זי אָב מיט אַ גראָב געלעכטער און לויפט אַריין אין אַ טויער. נאָך איהם דער 2־טער.)

1־טער אַרב. (שאָקעלט זיך): כאָ—כאָ—כאָ פישלאַ, פער־שטאַנען?... פסיאַ־קרעוו... המ? (געהט אויך אַריין).

חוה (כאַפּט זיך מיט ביידע הענד פאַר'ן קאָפּ און בלייבט אַ ווײַלע שטעהן פערגליווערט, אָנגעשפאַרט מיט'ן רוקען צום וואַנד פונ'ם מויער. נאָכהער גלייכט זי זיך אוים, קוקט זיך אַרום און ניט אַ מאַך מיט דער האַנד): נו, אַלץ איינס, אַלץ איינס.. געגוג, געגוג. נעבייַ וואָלט זי מיר שוין אויך געזאָגט... די פער־שאָלטענע... (שטיל ווי פער'חלומ'ט) דער ווײַסעל איז טיעף טיעף, טיעף... טי—יף.—

עגדע ערשטער אַקט.

צווייטער אקט.

(אין 5 מינוט ארום)

די זעלבע דעקאראציע, ווי אין ערשטען אקט. אין „זאל איטאליע” געהען טאסטען. רויגע שאטענס פון הענד גיבען זיך דארטען אלע ווילע א הויב, באלד דערהערען זיך אפלא־דיסמענטען, און די מוזיק גיט א לאפ אונטער „א וויוואט” און ווערט אנטשוויגען. פון דער רונדער, אפענער טירעל, וואס צום ליינקען, געהען ארויס א פאר מענשען, און א פאר געהען אריין.

חוה. (שטעהט, ווי א פערגליווערטע, אנגעשפארט מיט'ן רוקען צום טויער און בעמערקט קיינעם ניט).

מייטע. (לויפט ארויס פון טויער אהן א פאטשיילע,ביידע הענד אונטערן קאפטעל, קוקט זיך ארום). און וואו איז זי?

חוה. (גיט א ציטער און גלייכט זיך אויס) הא?

מייטע. (קרימט איבער) הא—הא? — שרה'קע דיינע וואו איז? מען דארף זי דארטען האבען,.. נויטיג... פרומקעלע זיצט און בראט.—שומרים דארף מען נאך זיין ביי איהרע שרה'קעס. צרות איהר!

חוה. (קוקט זי אן אנגעשטרענגט) פרומע איז זעהר אין כעס?... אויף שרה'קען?

מייטע. מען פרעגט דאך ביי דיר עפיס?

חוה. שרה'קע? זי איז — כ'ווייס ניט. לאז מיך.

מייטע. (מיט א בעהאלטענעם קוועטש) איך לאז דיך, איך לאז דיך... (געהט אין טויער) זאל זי אליין געהן און זוכען זי. אויב זי דארף—(ווערט פערשוואונדען).

חוה. (קוקט איהר נאך) ... נו, אלץ איינס. — (פארזיכטיג) שרה, שרה!

שרה'לע (איהר שטים הערט זיך פון געסיל) כ'בעט דיך, חיים, לאז מיך יעצט אב.

חיים. (געהט ארויס פון געסעל, האלטענדיג שרה'לען ביי

דער האַנד. די היטעלע אויף אַ זײַט. מאַכט ברײט מיט׳ן פֿינגער): כ׳וויל ניש—וויסען ...

שרה׳לע (רײַסט זיך פֿון איהם אַרויס) און איך וויל נישט געהן. (לויפֿט צו צו חוה׳ן) איך שטעה דאָ מיט חוה׳ן. איך דאַרף,

חיים. (געהט צו צו חוה׳ן לאַבוסדיג, מיט אַ זײַט): זאָג נאָר, פּײַפּע, דו רעדסט איהר דאָס צו? (גיט איהר אַ שרויף מיט׳ן קלײנעם פֿינגער אונטער דער נאָז) מײנט׳ס ניש—אַנ׳זאַ תּרנגלת... כ׳גיב דיר באַלד—אַ—אַ כמאַל און אַ שיט אויס דײַן זעקיל בײנער אַז „סמענטאַזשעס” וועלען דאָס קלײבען אויף צוקער. — וואוהין קוקסטו? איך רעד דאָך מיט דיר!

שרה׳לע. מאַך דאָ ניט קײן שטיק, חיים.

חוה. (קוקט אויף איהם רוהיג).

חיים. וואָס קוקסטו מיך אָן מיט דײַנע קעצישע שפּאַקטי־וועס? סט׳מיך נישט—דערקענט (אַרײַן אין סעריאָז. כאַפּט זי אָן און טרײסעלט) דו קענסט מעך? (העכער) איך פֿרעג דיך: דו קענסט מעך?

חוה. (קאַלטבלוטיג) לאָז.

חיים. (אָנגעריהרט) חיים־קישקע קענסטו? ס׳געהערט פֿון חיים־קישקען?

שרה׳לע (שפּאָטיש) פּ־ש־ש־ש—

חיים. (קלאַפּט זיך ענערגיש מיט׳ן פֿינגער אין האַרצען. הויך אויפֿ׳ן קול) ס׳בין איך. אי—איך! (נאָך העכער) ס׳בין אי—איך!

שרה׳לע. אָ־וואַ, אַ העלד אין גאַטקעס!

חיים. (נעהמט זיך צו שרה׳לען) און דו אויך? זאָג נאָר, קאַסמאָרע, דו אויך? דו ווײסט, אַז איך האָב אָט אַנ׳זאַ (שטרעקט אויס אײן האַנד און קלאַפּט אויף איהר מיט דער אַנדער האַנד) אָט אַנ׳זאַ!

שרה׳לע. אָי—אָי, ווי פֿאַר אַ יאָהריגען שניי...

חיים. (אויפֿגעבראַכט) דו ווײסט, וואָס אין כאָלעווע ליגט? (פּאַטשט זיך אין שטיוועל) אין כאָלעווע!

שרה׳לע. אַ שקאַרפּעטקע. — נאָך מיט אַ לאָך. —

חיים. (כאַפּט אַרויס פֿון כאָלעווע אַ מעסער און גיט מיט איהם אַ בלאַנק)

שרה׳לע (גיט זיך אַ טרייסעל) אַי, אַ דונער!

חוה. (שטעהט רוהיג).

חיים. (צופרידען פון׳ם עפעקט) אַ? קאַסמאַרע, מיינט טאַקיזש. —ניט שוין, נו! אַ הויב די פיסלעך און געגאַנגען.

שרה׳לע. (צעשראָקען) חיים׳קע, כ׳בעט דיך...

חיים. כ׳וויל ניש׳וויסען.

שרה׳לע: געה יעצט אַוועק; אַ גאַסט דאַרף קומען... (שטילער־הייד) מיט פייאַמ׳ס... ס׳טקריגען אַ פאָר גילען—קום שפּעטער...

חיים. (לאָבוסדיג) אַ פאָ׳ג׳ל׳ן (בעהאַלט דעם מעסער) געדענק, איך געה יעצט אַוועק פ׳ס׳עסען (לאָזט זיך געהן) קאַסמאָרע, אָבער געדענק! (ווערט פערשוואונדען אין דער טיעף סצענע.)

שרה׳לע. אַזאַ לאָבוס—וואָס?

חוה. נישׁ׳קשה זיך...

שרה׳לע. (מיט פערדראָס) דו ווייסט, ער איז גאָר ניט אַזאַ שלעכטער... ער דרעקסעלט זיך נאָר אַזוי—וואָס ניין? אָט מייטע׳ס און רוזשע׳ס יאַטען... וואַזשנע בעשיצער! נעהמען צו ביי זיי ביז אַ גראָשען, און אָפט מאָל נאָך—(שטיל) מיט די פויסטען, מיט ד׳ פויסטען... ס׳געהערט, ווי מייטע האָט ביי זיך אייערנעכטען געוויינט ס׳געהערט!

חוה. כ׳האָב דיר פערגעסען זאָגען, מייטע איז דאָ געוועזען פרומקעלע זוכט דיך—זי איז בייז.

שרה׳לע. בייז? נו זאָל זי זיין בייז!.. איך פעהל איהר אָבער, אַ? — זי וועט שוין מסתמא באַלד אַרויסלויפען מיט איהר רעמאָנדע. נעכיי וואָלט זי אַמאָל קראַנק געוואָרען! כאָטש אויף איין נאַכט, אויף היינטיגער נאַכט, אָט וואָלט געוועזען גוט! — גיין, זי איז געזונד ווי אַ שטיין.

(פון חתונה־זאַל דערהערט זיך אַ פרעהליכער „וויוואַט”).

שרה׳לע. (טרויעריג) דאָ איז יעצט דער מאָלצייט. די מחותנים האָבען צייט. שווער געהט ביי זיי צו די טענץ. (שווייגט אַ ווײַלע) עס שאָדט איהר, אַז איך שטעה אַמאָל אין אַ יאָהר אויפ׳ן גאַס, אַנ׳איבעריגע שעה. און חיים׳קע, ער אויך! ליידען קען איך איהם ניט...

חוה. און ניט לאַנג הזָסטו מיר געזאָגט, אַז דו האָסט איהם שרעקליך ליעב; אַ, שרה׳לע?

שרה׳לע. שרעקליך ליעב... ניין, כ׳ווייס ניט, כ׳ווייס ניט. ביי זיי קומט אַלץ אויס בעסער, איידעלער... (ווייזט אויפ׳ן חתונה=זאַל) אַז דו וואָלסט וויסען! איך האָב דאָך געזעהן דעם חתן מיט דער כלה, וואָס האָבען דאָ היינט חתונה. איך ווייס אויף געוויס, אַז דאָס זענען זיי. היינט ביי טאָג האָב איך אויף אַ רגע אַ קוק געטאָן דורכ׳ן פענסטער. זעה איך, אַז אָט די גלעזערנע טיר פון באַלקאָן איז אָפען. די בעדיענער האָבען אינוועניג געפוצט די סאַמעטענע בענקלעך. רויטע בענקלעך אַזוינע.—צוויי זענען דאָרטען אומגעגאַנגען און בעקוקט. נאָכהער זענען זיי אַרויס אויפ׳ן באַלקאָן. וועסט דאָך ניט גלויבען — דאָס זענען געווען חתן=כלה. כ׳האָב אויפ׳ן שטעל פערשטאַנען פון זייער שמייכעל... ער איז אַזאַ שענער, מיט געגרייזעלטע האָר, שוואַרצע, ווי סמאָלע...

חוה. (גיט שטיל אַ ציטער) געגרייזעלטע? — מען זאָגט: מיט אַ געגרייזעלטען מאַך נישט קיין שותפות.

שרה׳לע (מיט חשק) הער זיך צו... ער האָט איהר עפּיס אַ שושקע געטאָן, און זי האָט איהם געמאַכט מיט׳ן פינגער צום נאָז... ער האָט זיך אומגעקוקט, צו די בעדיענער... כי=כי, ער האָט געמיינט—קיינער זעהט ניט. ער האָט אַזוי פאַמעליך אַראָבגעצויגען פון איהר הענטעל די הענטשקע, אַזאַ קליינינקע הענטשיקע— און האָט זיך איינגעבויגען... ער איז אַ הויכער, און זי—אַזאַ ווייסינקע, אַ יונגינקע.

חוה. און ער איז אַ הויכער?

שרה׳לע. אַ, זעהסט, ביסט אויך מקנא... דו אויך. טרעף וואָס ער האָט געטאָן, אַנו? (ווי בסוד) ער האָט איהר אַ קוש געטאָן, אַ קוש געטאָן אין האַנד. אַלע „ריסטאָקראַטען“ קושען אין האַנד, אַנ׳אֶמת? זי איז רויט געוואָרען. זאָל איך אַזוי געזונד זיין, ווי איך האָב געזעהן מיט מיינע אויגען. מיר איז נאָכדעם געוואָרען אַזוי אומעטיג, אַזוי אומעטיג. פרומקעלע איז צו מיר צוגעגאַנגען, גענומען מיך שלעפען אין זאַל, בעסער געהן זיך אויסשלאָפען, איידער קוקען אין מיטען העלען טאָג אין פענסטער... אוי, ווי מיר האָט זיך געחלש׳ט אָנשפּייען איהר אַ פולען פנים!

חוה. (רייבט זיך נערוועז דעם שטערן).

שרה׳לע. און דערפאַר ווילט זיך מיר היינט אַזוי זעהן, ווי עס געהט דאָ צו זייער חתונה, עפּיס ציהט מיך אַזוי... איך ווייס אַפּילו, ווי ביידע הייסען... וואָס קוקסטו אַזוי?

חוה. (רעדט פּלוצלונג) שרה, וואָס וועט זיין, אַז איך וועל מיט אַמאָל... שטאַרבען?

שרה׳לע. וואָס איז דאָס פאַר אַ ווערטער?

חוה. זעהר איינפאַך... מיט אַמאָל: וואו איז חוה? ניטאָ חוה! ניטאָ... (גיט אַ לאַך אין זיך).

שרה׳לע. (שטעלט אויס גרויסע אויגען) ח=ו=ה? איז יענץ טאַקע אַנ׳אמת? און איך האָב געמיינט—

חוה: נו=נו. נאַרעלע, דאָס לאַך איך—גלאַט אַזוי; זי האָט שוין מורא. (שטרענגט זיך אָן) דו האָסט געמיינט? וואָס האָסט געמיינט?

שרה׳לע (נעהמט איהר האַנד): חוה, דו ווייסט, אַז דו רעדסט פון שלאָף?

חוה: איך?

שרה׳לה: דו.

חוה: ס׳האָט זיך דיר אויסגעדוכט.

שרה׳לע: די ווענטיל צווישען אונזערע ביידענס צימערן איז זעהר דין. מען הערט אַפּילו דעם אָטעם; אַז עס איז שטיל...

חוה: נאַר דו! אַז... אַז זינט איך בין אַרויס פון שפּיטאָל שלאָף איך ניט גאַנצענע נעכט.

שרה׳לע: איז רעדסטו דאָס אַזוי? ניט פון שלאָף?

חוה (מבולבל): וואָס אַזוי? קינד איינע. רעד, אַז ד׳ רעדסט.—

שרה׳לע: נו, זאָג אַליין, איינמאָל קען זיך אויסדוכטען. אָבער עטליכע מאָל? זאָג אַליין. דו ווייסט, דעם לעצטען מאָל האָב איך זיך זעהר דערשראָקען... כ׳האָב זיך איינגעהאַלטען ניט צו שרייען. גלויבסט ניט? כ׳קען דיר שווערען. אַלע זענען זיך שוין יעמאָלט צעגאַנגען. ס׳איז געווען אַוודאי פיער אַזייגער ביי נאַכט. די „הויכע“ האָט שוין אומעטום צעלאָשען די לאָמפּען ו פינסטער. ליג איך אַזוי און שלאָף ניט. מיר דאַכט זיך, אַז דו קרעכצסט. פּלוצלונג הער איך, ווי דו טוסט אַ לאַך אַזוי מאָדנע... שטילערהייד און דערנאָך— (גיט אַ ציטער און שטעלט זיך אָב.)

חוה (שטיל): דערנאָך?

שרה׳לע: דערנאָך. „דער ווייסעל איז טיעף—טיעף—טיעף... דער ווייסעל איז טיעף—טיעף—טיעף"... און ווידער א לאך—

חוה: אָט דאָס גאָר? (לאַכט ניט נאַטירליך.)

שרה׳לע (אונגלויביג) דאָס איז גאָרנישט, חוה?

חוה: כ׳ווייס וואָס. איינמאָל געה איך אַזוי איבערן אייזערנעם בריק פון „פראַגע". טו איך אַ קוק אַראָב אין וואַסער... דער קאָפּ האָט מיר ווער געטאָן. גיט מיר עפּיס אַזוי אַ שווינדעל... קלער איך: און ווי איז, אַז דער בריק פאַלט מיט אַמאָל איין... דרומעלט זיך מיר פון דאַן אָן עפּיס... אין שלאָף, אַז אַ גוי שלעפּט מיך אין ווייסעל אַריין... אָט וואָס.

שרה׳לע: און איך האָב געמיינט—גאָט ווייס וואָס. כ׳האָב געמיינט, אַז דו ווילסט עפּיס שלעכטס טון.

חוה (קוקט זי אָן אָהן בעוועגונג).

שרה׳לע (מבולבל): ווייל זי איז אויף דיר אַזוי... אַנגעבלאָזען, ווייל דו פאַרדינסט ניט—פטור נו, ביי מיר אויך... ס׳טרעפט זיך... און ביי קרוינען און—און ביי מייטען אויך... ביי אַלעמען—

חוה (גלעט זי) טרייסט מיך ניט, מיידעלע, טרייסט ניט—

שרה׳לע: זאָל איך אַזוי געזונד זיין—.

חוה: איך טרייסט זיך אַליין ניט. טאָמער ניט היינט, איז מאָרגען, זאָגען מוז זי מיר.—

שרה׳לע: אַ ליגען, זי וועט ניט זאָגען, זי וועט זיך ניט דערוועגען... (שווייגט אַ ווייל׳ע) און דאָס, וואָס זי האָט פון דיר פריהער געהאַט? זי דערצעהלט דאָך אַליין...

חוה: אָה, פריהער! (קריצט מיט די ציינער) דו ביסט אַ קינד! שענערע מענשען, ווי „פרומע די הויכע", האָבען פערגעסען, וואָס פריהער—שענערע מענשען... (פערהוסט זיך)

שרה׳לע: אָט וועסטו זעהן, זאָל זי נאָר פּרובען. מיין חיים וועט ניט דערלאָזען, ער האָט חברה, איך וועל איהם בעטען... וועסט זעהן.— אָ, ער האָט חברה!

חוה: אַליין איינס, פון דאַנען איז נאָר איין וועג פאַרהאַן—

שרה׳לע: (דערשראָקען) וואוהין?

ח ו ה: אַהינצו... וואו מען פערדינט אַ פערציגער אַ מוֹנ=לעט און דערנאָך נעהמען עס אָב די לאָבוסעס... דאָ בין איך שוין אויס סחורה... אין „סטאַרי גאָראָד"—יאָ.

ש ר ה׳ל ע: אַך דאָס?—ניין, ניין... זאָל גאָט היטען!

ח ו ה: גאָט האָט שוין פערהיט.—(נעהמט דעם פּנים אין ביידע הענד) אַז איך בין געלעגען אין שפּיטאָל, האָב איך אַ סך געקלערט. קיינמאָל האָב איך אַזוי פיעל ניט געקלערט, גאַנצע טעג, גאַנצע נעכט...

ש ר ה׳ל ע: אַ שענע מלאכה, מען קען דאָך פון זינען אַראָב!—און דיינע ביכער... די רוסישע, מיט די רימענע רוקענס? עפּיס זעהט מען זיי ניט...

ח ו ה: אַ, די ביכער? (גיט אַ לאַך) זיי האָב איך צעפליקט, צעפליקט...

ש ר ה׳ל ע: (הויבט מיט די פּלייצעס).

ח ו ה: נאָר סיי ווי סיי לאָזט מען ניט לייענען אין שפּיטאָל. דער דאָקטאָר פערווערט. דאָס שאַדט צום געזונד, פערשטעהסטו מיך... דערפאַר אָבער טראַכטען—ווער קען דאָס זעהן, ווער קען דאָס פערווערען? (קליינע פּויזע)... דעם ערשטען ציגעל איז נאָר געווען שווער אַרויסצונעהמען. און דערנאָך האָט זיך שוין איטליכער גענומען גרינגער, גרינגער, ביסלעכווייז. יעצט איז מיר גאָרנישט געבליבען; גאָרנישט, גאָרנישט...

ש ר ה׳ל ע: מען קען זיך פאָרשטעלען—אָנקומען פון מאַר=שאַלקאָווסקע אַהער, וואָס עס קען שוין בלייבען... אָבער אַ מענש מוז מען זיין... נאָר זיין אַ מענש...

ח ו ה: (הויבט אויף איהר אויף די אויגען, שמייכעלט טרוי=עריג) אַך, ניט דאָס, ניט דאָס... מיידעלע מיינס. מיינסט, אַ דאָרטען איז מיר טאַקע געווען גוט? פרעהליך?... דאָרטען האָט מען נאָר ניט געלאָזען זיין אומעטיג, מען האָט טאָג=טעגליך ניט געלאָזען.—אָבער אין אמת׳ן—

ש ר ה׳ל ע: וואָס רעדסטו? און די אָפיצערען און—און מאַש פאַניער=ווייַן?...

ח ו ה: אַפילו ניט די פּלישענע טעפּיכען, ניט די שפּיגלען, ניט די זיידענס, ניט די פּאַרפומע... איך האָב זיך נאָר געמאַכט פרעהליך, אָדער אַז דער קאָפּ פלעגט זיך פערדרעהען, פלעג איך

פֿערגעסען... (אָטעמט שווער) איך וועל דיר זאָגען איך וועל דיר זאָגען... איך האָב געהאַלזט פֿרעמדע, ווילד פֿרעמדע און געקלערט וועגען א י ה ם... געטרונקען ווײַנען און ליקערען מיט סטודענטען און אין אמת'ן מיט איהם, נאָר מיט איהם... פֿער־שטעהסט? נאָר מיט איהם... איך פֿלעג נאָר דאַרפֿען פֿערמאַכען די אויגען. —

ש ר ה'ל ע (מיט חשק): אַה, איך פֿערשטעה, וואָס דו מײַנסט, איך פֿערשטעה.—און אַז מען עפֿענט אויף די אויגען, זעהט מען עפּים פֿרעמדע פּנים'ער... אָפּטמאָל נאָך שכּור'ע, מאוס'ע... און עס ווערט אַזוי ניט גוט.—

ח ו ה (האַלב־איראָניש): און ווען—דו? ווען האָלזסטו, אַז דו פֿערמאַכסט די אויגען? חיים'ען?

ש ר ה'ל ע (שטאָלציג): פֿון יעצט אָן—דעם געגרײַזעלטען חתן, וואָס איך האָב דאָ געזעהן—און פֿריהער... פֿריהער שטענ־דיג דעם פּרינץ אַלבּרעכט, ער שטעהט מיר, ווי אַ לעבּעדיגער פֿאַר די אויגען...—

ח ו ה (פֿערוואונדערט): וואָסער פּרינץ אַלבּרעכט?

ש ר ה'ל ע: ע! ט'שוין פֿערגעסען. (דעקלאַמירט)... און דאַן האָט דער פֿערצווייפֿעלטער פּרינץ אַלבּרעכט געטאָן אַרויסכאַ־פּען זײַן גאָלדענעם דאָלך פֿון דער זילבּערנער שייד און מיט די שנעלקייט פֿון אַ בּליץ געטאָן עס אַרײַנשטעקען אין דער בּרוסט פֿון דעם אַלטען פֿרידריך, וואָס האָט אַוועקגערויבּט זײַן הײס־געליבּטע דאָלאָרעס..."

ח ו ה: אַ, דאָס האָסטו געלעזען אין דער „בּלוטיגער ראַכע".—

ש ר ה'ל ע (פֿערשעמט): און ווען דו? ווען האָסטו געמײנט? איך האָב געמײנט, אַז דאָס איז אײנער פֿון דײַנע— פֿון דײַנע בּיכער, אַן'אַנדערער...

ח ו ה: אי, נאַרעלע. (קלײנע פּויזע) אַז איך בּין געווען אַ יאָהר עלטער פֿון דיר, האָב איך געהאַט אַן'אײגענעם פּרינץ, ער האָט געהאַלטען עקזאַמענס אין יענער שטאָדט, וואו איך האָב געאַרבּײט.—

ש ר ה'ל ע: דאַן? אַז דו בּיסט געווען אַ מאָדיסטקע? אין דער ליטע?

ח ו ה (גיט אַ שאָקעל מיט'ן קאָפּ): אַלע פֿאַרנאַכט פֿלעגט ער

אויף מיר װארטען אין בולװאר... און איך—אוי בין איך געװען נאריש, אזוי נאריש!—איך געה, דאכט זיך, צו זיך אהײם, צו זיך אין צימער, און פֿערגעה אין גארטען ארײן... צו יענעם בענקעל, װאו ער זיצט... און דאס הארץ קלאפּט מיר אזוי, קלאפּט...

שרה׳לע: דאס איז בײ אייך געװען א ליעבע? א יא? אנ׳אמת׳ע ליעבע?

חוה: צו די פֿיס איז ער געלעגען (גיפֿטיג), װי א הונד... נאך װי.—איך זאג איהם, אז מיר זענען ניט קײן פּאר, אז איך בין א פּראסטע נײטארין, און ער: „אהן דיך קען איך ניט לעבען“ און אט נעהמט ער און פֿערװארפֿט דאס לערנען און אלץ, און הויבט אן טרינקען בראנפֿען... א פֿערציטערטע פֿלעג איך װערען.—איך זאג איהם, אז איך בין ארים, אנ׳ארימע יתומה, און ער: „אלע מענשען זענען גלײך בײ א געבילדעטען, ארים און רײך—אלץ איינס“... און נאך א סך, א סך פֿלעגט ער מיר רעדען. (שװײגט א װײלע) בײ דער ארבײט, אז איך האב מיך דערמאנט אן זײנע רײד, פֿלעגט מיר װערען אזוי װארים, און איך פֿלעג אנהויבען זינגען... די מאשינעס האבען געקלאפּט נאכאנאנד, די נײטאריע=נען האבען אונטערגעקרעכצט—און איך האב געזונגען.— א פֿולינקע בין איך געװען, א פֿרעהליכע.—

שרה׳לע (נײגעריג): און דערנאך?

חוה: דערנאך האט ער גענומען מיט מיר לערנען, אלע אבענד געבען מיר שטונדען, לײענען מיט מיר צוזאמען און אװעקזיצען שפּעט... דערנאך אלץ שפּעטער און שפּעטער ביז װאנען... ביז װאנען ער האט אויסגעפֿיהרט.— איך האב מיך געבעטען... מיט טרערען... און ער: „אלע מענשען זענען גלײך“, און א סוף=אנ׳עק.

שרה׳לע (שטיל): כ׳װײס, װי דאס טרעפֿט זיך... בײ מיר אויך—בײ מיר איז אויך אזוי געװען. דאכט זיך, מיט איין האנד שטופּסט דו איהם: „מען דארף נישט. מען דארף נישט“, און מיט דער אנדער האנד האלזסטו. „מען דארף נישט, מען דארף נישט“—און אליין קושט דו... פֿאר װאס איז דאס אזוי?

חוה (פּלוצלונג אויפֿגעבראכט, קריצט מיט די צײהן): געלד איז ער מיר געקומען פֿארלעגען און װידער—„אלע מענשען זענען

גלייך". אזא הונד! פערשטעהסט? איך האב שוין יעמאלט ניט געקענט געהן צו דער ארבייט, און ער—געלט. אט איז געוואָרען: „אלע מענשען זענען גלייך"—(הוסט).

שרה'לע (כאפענדיג אלע רגע אונגעדולדיג א קוק צום חתונה־זאל): גאָט איז מיט דיר, חוה! זעה, ווי דו האָסט זיך צעקאָכט! א מענש האָט זיך דערמאָנט!—נו זאָג אליין! טו א שפיי... און געגוג...

חוה (אָבגעקיהלט, טרויעריג): זעקס יאָהר האָב איך געשפיעט, ביז וואנען איך האָב אָנגעהויבען שפייען מיט בלוט—(גיט א לאך) און אָפטמאָל האָט זיך מיר געדאכט, אז מיך ארט שוין ניט... אז אלץ האָט זיך אוועקגערוקט ערגיץ וויט, וויט.—נאָר אז איך בין ניט־געזונד געוואָרען און געלעגען איינע אליין, איז עפּיס אלץ ארויסגעשוואומען, און ס'האָט מיך גענומען ברענען אין הארצען, עקבערן אין מח: איך ליג דאָ—און וואו איז ער. דאָן האָב איך אלע מיינע בילער, זיינע אמאָליגע מתנות—געריסען, געפּליקט בלעטלעכווייז, בלעטלעכווייז, שטילערהייד. פערשטעהסט? איך פלעג מיר פּאָ שטעלען, אז דאָס רייס איך פון איהם שטיקער פלייש, איברים־ווייז—פלעגט מיר גרינגער ווערען אויף א ווילע (שווייגט). ביז איין בוך האָב איך צעריסען.

(בשעת'ן לעצטען דיאלאָג האָט זיך דער מאָלצייט אין חתונה־זאל געענדיגט. א בעוועגונג.—הינטער דער גלעזערנער טיר פון באלקאָן טראָגט מען דורך לאנגע מאָלצייט־טישען. די קאפּעליע שטעלט אָן די כלים, ס'הערען זיך אָבגעריסענע טענער).

שרה'לע (נעהמט ניט אראָב אנ'אויג פון די בעוועגונגען אין חתונה־זאל): אָה, איז דערפאר האָסטו זיי צעריסען, א משוגע'נער מענש דאָס איז.—

חוה (פערשטעלט דעם פנים): אז דו וואָלסט וויסען—דו ווייסט ניט. ער איז געווען אזא וואוקסיגער, א ווארימער. איך האָב איהם שטענדיג גערופען: מיין אָדלער, אָדלער מיינ'ס... און ער מיך: מיין ווייסע טויב...

(פון חתונה־זאל גרייכען די ערשטע אקאָרדען פון וואלס).

חוה (הויבט אויף די אויגען) שענע טויב און א שענער

אָדלער—(בּעמערקט, אַז שרה׳לע הערט זי ניט. גיט אַ מאַך מיט דער האַנד און חמורעט זיך אָן. פּויזע).

(אין זאַל האָבּען זיך אָנגעהויבּען די טענץ. הינטער דער זאַסטאַווע ווערען די פערבּליופּענדיגע פּיערלעך פון די פוהרען אַלץ ווייניגער און ווייניגער).

שרה׳לע (חדוה׳דיג): אַהאַ! אָבּער דערוואַרט זיך!—די טענץ, די טענץ! ווער האָט אויסגעפיהרט, אַ? (צעטרייטעלט) וואָס בּיסטו אַנטשוויגען געוואָרען? דערצעהל, דערצעהל... אָבּער איך האָבּ אויסגעפיהרט! (טאַנצט אונטער אויף איין אָרט צום טאַקט דער מוזיק) אַ שטייגער, ווי זעהט איצט אויס די כלה, די קליינינקע, און דער חתן אין צילינדער—כ׳וואָלט זיי נאָך אַ מאָל געוואָלט אָנקוקען—אוך (געהט צו נאָהענט צו חוה׳ן) הער זיך צו! וולאַ—די—מיר... אַ שענער נאָמען, אַ?

חוה (שטיל, דערשראָקען): וואָס איז דאָס? פון וואַנען ווייסטו זיין נאָמען? פון וואַנען?

שרה׳לע: אַנ׳עכטער נאָמען פון אַ אָפיצער, אַ? אַ שטייגער, ווי וועט ער זיין אין אידישען—בּרוך? בּעריל? ע... ניט שען.

חוה (דייטליך) מאַך זיך ניט קינדעריש. ווי אַזוי האָסטו זיך דערוואוסט?

שרה׳לע (קוקט צום „זאַל“): און ווי אַזוי דו?

חוה: בּיסט בּיים זינען? איך זאָל ניט וויסען, ווי ער הייסט? איך?

שרה׳לע: מיין נישט. איך קען נאָך אויך ווי ניט איז איבּערלייענען אַ רוסיש וואָרט. אַי, חוה׳לע! איך בּין געוועזען זיכער, אַז נאָר איך אַליין האָבּ עס געטאָן. ווען בּיסטו דאָרטען געוועזען?

חוה (קוים, קוים): איך? געוועזען?...

שרה׳לע: נו, נו. (מאַכט מיט׳ן פינגער צום נאָז) איך ווייס... איך האָבּ זיך ניט געקענט איינהאַלטען—ווי נאָר איך האָבּ זיי היינט דערזעהן אויפ׳ן בּאַלקאָן, האָבּ איך זיך געמוזט אַרויס׳גנבע׳ענען אַ קוק טון, ווי זיי הייסען. כ׳האָבּ געמוזט.—

חוה: וואָס אויפ׳ן בּאַלקאָן? — דו זאָגסט: וולאַדימיר!—וואו? —

שרה׳לע (ווינקט איהר מטוריש מיט די אויגען), נו, ווער

איך דיר דערמאָנען. אַז די מירמעלשטיינערנע טרעפּ זענען בעדעקט מיט שמאָלע טעפּיכען. (ווייזט אויף דעם אָפענעם איינגאַנג פון חתונה־זאַל) און אַז מען גנב׳עט זיך אַרויף, הערט מען ניט— אַ, חוה? און אַז מען דערגעהט ביז דער וואַנד, דערזעהט מען דאָרט אַ רעמיל.—

חוה (זאָגט נאָך): דערזעהט מען אַ רעמיל.—

שרה׳לע: אַהאַ, ט׳זיך דערמאָנט. אַ ברייטע רעמיל אַזאַ, אַ בעגילדעטע.—

חוה: אַ בעגילדעטע.—

שרה׳לע: און אַלע טאָג שטעלט מען אַריין אין דער רעמיל די נעמען פון דעם פּאָר׳ל, וואָס האָבען ביי־נאַכט חתונה. (פּאַטשט איהר אין פּלייצע) און חוה׳לע ווייסט דאָס אויסגעצייכענט. און היינט ווער האָט חתונה? ווי רופט מען די כלה, די קליינינקע?—

חוה (שטאַקט זיך): כ׳ווייס ניט, מיין עהרען־וואָרט...

שרה׳לע: לידאַ. געדענק! לי—דאַ...

חוה: לידאַ— — (קוים, קוים) און ער?—

שרה׳לע (געהט אום, הערט ניט): נאָר יעצט איז שוין אוים „לידאַ". שוין נאָך דער חופּה. אַ מאָדנע זאַך! אַ טו אָן דעם פינגערל—מאַדאַם. (מיט אַ שטרענגער מינע) מאַ—דאַם סע—גאַל.—

חוה (דערשטיקט) אָ. (גיט זיך אַ שאָקעל און הויבט אָן ציטערן) ניין... ניין...

שרה׳לע. (חאַפּט זי אונטער מיט ביידע הענד) חוה, חוה! וואָס איז מיט דיר? גיב אַ קוק אויף זיך—דיר איז ניט גוט געוואָרען?

חוה. (שפּאַרט זיך צו צו דער וואַנד, האַלב גע׳חלש׳ט) ווי אַזוי—ווי אַזוי—דאָס איז ניט אַזוי—דאָ! אין וואַרשוי? —

שרה׳לה. זיי אַ מענש, חוה, זיי אַ מענש... וואָס פלוידערסטו? וואו טוט דיר וועה? קום אין שטוב! קום!

חוה. (שטאַרקט זיך מיט אַלע קרעפטען) גאָרניט— אַ ביסעל—דאָ, דאָ האָט אַ שטאָך געגעבען, גאָרנישט... שטעה, שטעה! איך וועל ניט געהן... געה, געה אַליין אין שטוב— (טרייסעלט זיך) קאַ—אַלט, שרה׳לע... מיר איז זעהר קאַלט...

שרה׳לע (חאַפּט פון זיך אויסטון דעם זשאַקעטעל) דאַכט זיך, אַ גאַנצען אָבענד בעט איך זיך ביי דיר: ועסט זיך פער־

קיהלען, טו אן מיין זשאקעטעל, ס'איז פייכט — „ניין"—און א סוף!

חוה. (האלט זי אפ) מען דארף שוין ניט, מען דארף ניט. פערקעהרט, מיר איז גאר הייס, מיר איז זעהר הייס. (עפענט פונאנדער די פאטשיילע) זעהר הייס...

שרה'לע. זעה, ביי דיר ברענען די באקען, די אויגען— (טאפט איהר דעם שטערן) דו האסט היץ! קום אין שטוב... לאז, איך געה זאגען אין שטוב...

חוה (האלט זי צו) מען דארף ניט, ס'איז גארנישט. ביי מיר טרעפט זיך דאס. (בלאנדזשעט מיט די אויגען איבער דעם בעלויכטענעם „זאל") זאג גארנישט. ווארט, ווארט. געה נישט.

פרומע. (א ברייט־ביינערדיגע, א הויכע, א בייזער פנים, א רעטאנדע אויף די פלייצעם—געהט פלוצלונג ארויס פון טויער. קוקט ניט אויף חוה'ן)... צי געהן, צי ניט געהן—איז זי דא ביי מיר קיין בעל־הבית'טע ניט,— שרה'קע, אט שוין זאלסטו מיר אין שטוב אריין, אט שוין!—א... א העזה א ביסעל אבהאלטען נעבען זיך א קינד א גאנצען אבענד! וואסי, איהר איז אומעטיג צו שטעהן אליין! גאך וועניג!—

שרה'לע. איך בין דאס אליין געשטאנען, איך ווייס אליין... איך בין אליין געשטאנען, איך... איך האב געווארט אויף איינעם...

חוה. (קוקט צום „זאל" מיט קיילעכיגע אויגען.)

פרומע. (צו חוה'ן) און דיר האב איך געוואלט זאגען, אז דו זאלסט זיך אוועקגעהן אין אנ'אנדער ארט... איך האב פאר דיר מעהר קיין צימער ניט. היינט קענסטו נאך איבערנעכטיגען — און מארגען אין דערפריה פערשלים איך... איך קען מעהר נישט —

שרה'לע. פרומע, וואס רעדט איהר? זי איז דאך זעהר ניט געזונד... זי איז דא שעור אין חלשות ניט געפאלען—זי—

פרומע. (שלאגט זי איבער) דו שטעהסט נאך? (ברייט) אט—שוין זאל—סטו מיר—אין—שטוב אריין, נו! (ווארפט א קרומען קוק אויף חוה'ן) איך בין ניט מחויב—ביי מיר איז דא ניט קיין „בקור־חולים"... און דו — געה! (שטופט שרה'לען אריין אין טויער און פערמאכט די טירעל).

חוה. (פאַר זיך) אַ כּלה אַ קליינינקע, אַ ווייסינקע, אַ ?... (קוקט זיך אום מיט צעטראָגענע אויגען) איהר? וואָס ווילט איהר, פרומע?

פרומע. אַז מען רעדט מיט דיר, זאָלסטו הערען (מיט פּעס) פון מאָרגען אין דער פריה האָסטו ביי מיר מעהר קיין ציממער ניט. איך קען דיך מעהר ניט אויסהאַלטען. און איך דאַרף דיך ניט.

חוה. דאָס? מיר איז שוין דאָס אַלץ איינס... איצט אַלס איינס. איך האָב אַזוי אויך געוואוסט. (קוקט צום „זאַל") איך האָב נאָך פריהער געוואוסט.

פרומע (קאַלט). אַז דיר איז אַלץ איינס, ,איז אַ ודאי גוט. איך מוז דיר נאָר זאָגען, אַז אַ חוץ וואָס דו קאָסט מיך אָב בלוּ־טיגע געלט, טוסט דו מיר נאָך אָן שאָדען. אָט געה הער, ווי די געסט לאַכען מיר אין די אויגען אַריין... דו פטר'סט מיר אַוועק אַ געשעפט... און געה הער, וואָס זיי זאָגען: וואָס עפּיס פרומע, האָט איהר אונז גענומען אַרויסשטעלען פוילע סחורה? — אָט, געה, הער...

חוה. וואָ—אָס? (שרעקליך אויפגערייצט) פוילע סחורה? גנב'טע! ווערט פערפוילט מיט זיי צוזאַמען, פרומקעלע די גנב'טע! כ'האָב אייך אַלעמען אין ד'רערד... גנב'טע!

שרה'לה. (איהר קאָפּ רוקט זיך שטיל אַרויס פון טירעל.)

פרומע. (קוקט אַ ווײַלע פערוואונדערט) דו פּאַסקודסטווע? דו—מיר? דו האָסט נאָך אַ העזה? איך ווער דיך באַלד... איך וועל דיך באַלד דיין שמאַטע־פּנים צופּאַטשען (הויבט אויף איהר אויף אַ האַנד.)

חוה. (שטעלט אָן ביידע הענד ווי אַ קאַץ) אַנו, פרובּט אַקאָרשט?... יעצט? אַנו, גנב'טע, אַגנו...

שרה'לע (לויפט אַרויס און חאַפּט אָן פרומע'ן פאַר דער האַנד): גאָט איז מיט אייך! זי איז קראַנק... מען טאָר זי ניט טשעפּען... איהר ווייסט ניט.—

פרומע (דערזעהט שרה'קען): און דו ביסט נאָך אַלץ ניט אַריין! טו נאַ דיר—(לאָזט איהר אַראָב אַ פייערדיגען פּאַטש).

שרה'לע (גיט אַ חליפּע און פערחאַפּט זיך): פרומע, איהר

ווייסט ניט, וואָס זי רעדט ביי נאַכט, — איהר ווייסט ניט...

פ ר ו מ ע. (צו חוה'ן, שטיקט זיך פאר כּעס): אויף מיר אויפהויבען הענד? דו אויף מיר? — דיין זכר זאָל דאָ ביי מיר מעהר ניט זיין! אָט שוין! — (נעהמט אַרויס אַ גרויסען שליסעל) צו מיר אין שטוב? — וואָן! (געהט צום טירעל).

ש ר ה'ל ע. (האַלט זיך פאַר'ן באַק, שטעלט זיך פרומען אויפ'ן וועג) וואָס ווילט איהר טון? פרומע, פרומינקע, פערשליסט ניט, פערשליסט ניט דעם טויער... ס'איז נאָך פריה —

פ ר ו מ ע. (שטופּט זי אין טירעל): נאָך=עלף דער זייגער איז ביי דיר פריה? פּראַטאָקאָלען ווילסטו, מען זאָל מיר קומען מאַכען? (וואַרפט אַ חשד'יגען קוק אויף חוה'ן)... פּראַטאָקאָלען?

ש ר ה'ל ע. לאָזט זי אַריין, זי האָט זיך שוין אַזוי אויך פערקיהלט... איך האָב אַליין געוואָלט שטעהן און קוקען, ווי מען טאַנצט... זי האָט מיך געטריבען. —

פ ר ו מ ע. נו, נו, איך האָב געהערט, ווי זי האָט דיך גע=טריבען — (שטופּט זי) און דיר וועל איך נאָך געבען — אַ גאַנצען אָבענד מאַכען חוזק פון מיר און פון געסט?!

ש ר ה'ל ע (חליפּעט, צו חוה'ן): געה ניט, געה ניט, געה ניט ערגעץ אַוועק!.. שטעה דאָ. —

פ ר ו מ ע. האַטש ביז מאָרגען אין דער פריה. (שטופּט אַריין שרה'לען אין טירעל מיט געוואַלד און געהט אויך אַריין. די טירעל פערמאַכט זיך. מען הערט, ווי דער שליסעל דרעהט זיך איבער צוויי מאָל).

ש ר ה'ל ע (איהר קול הערט זיך פון הינטערן טויער): שטעה דאָ, חוה! שטעה! חיים וועט באַלד קומען! חיים — (איהר קול האַקט זיך אָב).

ח ו ה. (איינע אַליין) אָט ווייס איך... אָט האָט זי מיר געזאָגט, אוים! (מאַכט מיט די פויסטען צום חתונה=זאַל, רעדט פערשטיקט דורך די ציינער) אַהאַ, דאָ ביסטו! דאָ!.. פערפאַדרען אַהער חתונ'קע האָבען... אַ? געטראָפען דיך אַמאָל, געטראָפען? — (טראַכט) און אפשר ניט ער? וואָס דאַן? אַ געגרייזעלטער, זאָגט זי? אַ הויכער? סעגאַל?..

3=טער דורכגעהער (געהט צו איהר אַריבער פונ'ם

דרעכטען טראָטואַר, געהט צו איהר צו און נעהמט זי אָן פאַר דער גאָמבע), פּאַניענקע, אַ?—

חוה. (גיט איהם אַ שטויס), דו, אַוועק!... אויס געשעפטען מיט מיר (לאַכט) איך בין אַ פוילע סחורה... פערפוילט זאָלט איהר אַלע ווערען, אַלע ביז איינעם...

3=טער דורכגעהער. משוגע׳נע! (געהט פון איהר אַוועק געשווינד אין געסעלע אַריין, קוקט זיך אום ביי איטליכען טראָט).

חוה. (אַראָבגעלאָזען דעם קאָפּ) און ווי אַז אַ טעות? אַז ניט ער? דאַן—(גלייכט זיך אויס) מענשען וועל איך קוילען... הייזער וועל איך אונטערצינדען. (טראַכט) די בעגילדעטע רעמיל?— (מאַכט עטליכע פאָרזיכטיגע טריט צום איינגאַנג פון חתונה=זאַל, דערנאָך אַלץ געשווינדער, געשווינדער, ביז זי חאַפּט זיך אַריין אין איינגאַנג און הויבט זיך אָן גנב׳ענען אויף די מאַרמאָרנע טרעפּ. די סצענע בלייבט אַ ווײַלע ליידיג. אין זאַל שפּיעלט מען און מען טאַנצט).

חוה (בעוויזט זיך ווידער אין איינגאַנג מיט אויסגעגלאָצטע אויגען. בלייך. געהט צוריק אַריבער צום לינקען טראָטואַר. שטעהט אַ ווײַלע פערגליווערט) ער—ער... ער! — אָט דאָ וועל איך וואַרטען — (מאַכט מיט די פויסטען) אָט דאָ... און אַז ער וועט אַרויס — (טראַכט אַ ווײַלע) און וואָס וועל איך איהם זאָגען? וואָס? העלף גאָט, גאָט!

חיים. (קומט אָן פון דער טיעף סצענע, אַ ביסעל אויסגעטרונקען. גנב׳עט זיך אונטער הינטער חוה׳ן, גיט זיך צו איהר אַ נויג מיט׳ן רוקען און אַ שטויס) אַפּטשכי!... (מישט איהר איבער מיט די פינגער) יאָלדיכע, זאָג נאָר, האָסט דאָ געשפּינט סקאָרפּעטקעס, ציי גערעדט מיט׳ן מלאך=המות? רעד בעסער צו מיין דאַשעק. — וואוהין קוקסטו? איך רעד דאָך מיט דיר! קאָסמאָרע איז שוין אַרויף?

חוה: אַרויף. געה צו איהר, געה. זי וואַרט — געה.

חיים: פּייפּע, מיר הייסטו געהן? (קלאַפּט זיך אין האַרצען) מיר דאַכט, אַז דאָס איז חיים=קישקע, אַ? איך גיב דיר באַלד אַ רייב=אַריין פאַרפעל אין רעכטען אויער, אַז דיר וועט אָנהויבען געהן פייער פונ׳ם לינקען... (שטרענג) דער העכט איז שוין גע=

קומען? דער גאַסט מיט די פּייאָמס? וואָס קוקסטו מיך אָן?

חוה. וועלכער? דאָרטען זענען דאָ אַ סך געסט. אַ סך, —

חיים. (געהט צום טויער) האָט מיך קאַסמאָרע אויסגענאַרט. איז ניט מיין נאָמען חיים=קישקע, אויב איך מאַך פון איהר ניט קיין קאַטערינקע. (גיט אַ שטופּ די טירעל) פערשפּאַרט? פון חיים קישקען פערשפּאַרט? (שלעפּט דאָס הענדעל פון גלאָק מיט בײדע הענד. נאָך יעדע זילבע) איז—ניט—מיין—נאָמען—חיים—אַ רוח אין אייער—טאַטענס—טאַטען אַריין...

(אויפ'ן צווייטען שטאָק, וואָס איז די גאַנצע צייט פערהאַנגען מיט טונקעלע שטאָרען, הויבט זיך אויף איין שטאָרע, און ס'עפענט זיך אַ האַלבער פענסטער).

פרומע. (שטעקט אַרויס דעם קאָפּ) ווער קלינגט דאָס דאָרטען אַזוי? וואָס איז דאָס פאַר אַ קלינגעניש? (דערזעהענדיג אונטען חוה'ן) אַך, דו? דו וועסט ביי מיר ניט אַריין...

חוה. (גיט אַ שפּיי מיט האַס און געהט אָב)

חיים. פאַני=פרומע! אפשר דערקענט איהר שוין ניט חיים'ען?... איך דאַרף האָבען צו מיין קאָלעזשאַנקע—גוט ג'אָווענד פאַני=פרומע!

פרומע (שרייט אַריין אין צימער) קריינע! נאַ, געה עפען. (חיים'ען) נאָר אָט יענע שמאַטע זאָלסטו מיר ניט אַריינלאָזען, ס'געהערט?

חיים. וועמען? חוה'ן? פאַני פרומע ווייס, אַז זי איז ניט מיין קאָלעזשאַנקע.

פרומע. ביסט אַביסעל... אַזוי אין לאָמפּ אַריינגעגאָסען... אָבער זעה, איך בעט דיך!

חיים. פאַני פרומע, אַז חיים — קישקע זאָגט — איז געזאָגט!

(דער פענסטער פערמאַכט זיך. די שטאָרע לאָזט זיך אַראָב. אין אַ ווײַלע אַרום הערט מען, ווי מען שפּאַרט אָב די רונדע טירעל.)

חיים. (אַריינטרעטענדיג אין טויער) אַז חיים=קישקע זאָגט: געעפענט—איז געעפענט. (געהט אַריין. — די טירעל פערשפּאַרט מען ווידער.)

חוה, (געהט צו) — חיים וועט העלפען? אט דער? (גיט א מאך מיט דער האנד) — נאר דו ביסט דארטען! דו ביסט דארטען... (מיט שרעק) א — — — —

(א האלבע גלעזערנע טיר פון באלקאן עפענט זיך. פון אינווייניג חתונה־זאל רייסט זיך ארויס א שטראם ליכטיגקייט און מוזיק. עס גיבען א בלאנק חתונה־קליידער פון מענער און דאמען. — דער חתן מיט דער כלה געהען ארויס אויפ'ן באלקאן, די ליכטיגקייט בעגיסט זיי).

חוה. (קוקט זיך צו. ציטערט) דאס איז ער — (דריקט זיך צו צו דער וואנד און בלייבט שטעהן. קוקט אהן בעוועגונג) ער —

די כלה (פערוויקעלט אין א ווייסען ווארימען שאל, רעדט וויי אין זאל אריין)... מאמע, האב נישט מורא, איך בין ניט פערשוויצט. איך האב זיך גוט ארומגעוויקעלט. (די גלעזערנע טיר פערמאכט זיך.)

דער חתן. טייבעלע מיינע, ווייסע —

די כלה. וואס האסטו מיר געוואלט זאגען? טייערער —

דער חתן. גארנישט — (גיט פלינק א הויב א ביסעל איהר שאל און א קוש אין פלייצע) גאלד מיינס! מיר האבען נאר דערעסען אלע צערעמאניעס, דער געפילדער — מיר האט זיך פלוצלינג פערוואלט כאטש אויף איין רגע בלייבען מיט קליינינקער, ווייסינקער, ווארימער...

די כלה. מיר האבען געלאזען אלע געסט... עס פאסט ניט —

דער חתן. (גיט א מאך מיט דער האנד) זאלען זיי געהן. — אלע חדרים האבען זיי פערפלייצט, פערשוויצטע, אנגעגעסענע —

די כלה. טייערער, איך בין אזוי מיעד, ס'איז ערשט האלב צוועלף — —

דער חתן. טייבעלע, ווייסינקע, האב גערולד נאך א פאר שעה — אין גיכען — (שטעלט זיך הינטער איהר און קושט איהר אין קאפ) לידעלע, לידינקע...

די כלה. טייערער, מען זעהט —

דער חתן. (קושט ווידער) ניין, קינדעלע, איך פערשטעל דיך דאך —

די כלה. ניט פון זאל; דא אונטען. זעה, ס'אַראַ אויגען. איינער קוקט... זעה!

דער חתן. (בויגט זיך איין איבער איהר) וואו?

חוה. (מאַכט עטליכע טריט פאָראויס און שטעלט זיך אין מיטען ברוק צווישען ביידע הייזער. דומפיג) מזל־טוב דיר.. וועלוועלע...

דער חתן. האַ? וואָס איז? ווער איז דאָס?

חוה. (דומפיג) איך. — מזל טוב.

די כלה. אַודאַי אַמחותנת'טע, האָט פערשפעטיגט. מאָדנע. (צו חוה'ן) קומט אַרויף, פאַר וואָס שטעהט איהר אויפ'ן גאַס?

חוה. איך שטעה אַלע מאָל אויפ'ן גאַס. —

דער חתן. (חאַפּט אָן לידען פאַר דער האַנד, שטיל) לאָז זי. רוף ניט — (צו חוה'ן) נו, יע... הייסט דאָס, מיט מזל— מיט מזל זאָלט איהר לעבען...

חוה. חאַ—חאַ—חאַ.. . מיט מזל? ווי, וועלוועלע? ווי?

די כלה. וואָס לאַכט זי דאָס? וועמען מיינט זי דאָס— וועלוועלע!

דער חתן. (מבולבל) ניין, דאָס איז... שדים ווייסען וואָס — (פערחאַפּט זיך) אַמשוגע'נע... איך זעה אָבער...

די כלה. (קוקט אַראָב) נעביך —

חוה. (קאַכט אויף) איך בין משוגע? נעביך? גנב דו; אַה, אויסגעזוכט דיך; אויסגעזוכט, אַ? אַלע מענשען זענען גלייך, אַ? יעצט איז זי שוין אַ ווייסע טייבעלע! אַ ווייסע בעט האָט מען דיר היינט אָנגעגרייט, אַ? (שטיקט זיך) שלאַנגען און עקדישען דיר אין בעט, שלאַנגען און עקדישען — (הוסט)

די כלה. (דערשראָקען) וואָס איז דאָס? (צום גאַס) איהר! וואָס שילט איהר זיך? איהר! —

חוה. מאַדאַם סעגאַל, וויפיעל האָט איהר געצאָהלט פאַר אַ פונט פוך! אַ, מאַדאַם?...

די כלה. וואָס איז דאָס? זי קען דיך דאָך, זי קען דיך —

דער חתן. זי — מיך? אפשר. — איך ווייס? נאָר ווער

איז דאָס מחויב? (נעהמט זי אונטער דער האַנד) קום אין זאַל אַריין — די משוגע׳נע שרעקט דיך? שרעק זיך ניט —

די כלה. (קוקט איהם אָן מיט חשד) ניין, דו שרעקסט זיך, דו, — פאַר וואָס?

חוה. (שטאַרקט זיך רעדען געלאַסען) מאַדאַם, שטעהט אַ ווײַלע, געהט ניט, פרעגט איהם בעסער, וואָס מאַכט זיין קינד, פרעגט... פרעגט! אַמאָל בין איך געווען אַ ווײַסע טויב — ניט לאַנג...

דער חתן. פּי, ס׳אַרא שמוץ! — איך וועל זי... לידע, קום אין זאַל אַריין! —

די כלה. ניין, לאָז. פאַרוואָס ביסטו בלייך? פאַר וואָס זאָגט זי דיר „דו״?

דער חתן. (הויבט מיט די פּלייצעס.) כ׳בעט דיך. לאָז צו רוה...

די כלה. (צו חוה׳ן) ווער זענט איהר? ווער?

חוה. איך? אַ פלעדערמויז —

דער חתן. נאַ, אָט זעהסטו דאָך, אָט! איך זאָג אָבער! —

חוה. אַלע ביי־נאַכט פליה איך אַרויס... אַלע ביי־נאַכט, ווען ביי איך הויבט מען אָן שפּיעלען חתונ׳קעס און עסען וועטשערקעס. — נאָר יעצט איז שוין דאָס אויך ניטאָ, יעצט בין איך שוין אַ „פוילע סחורה״... קיינער קויפט ניט —

דער חתן. (דרעהט זיך אום ווי אַ פער׳סמ׳טער) וואָס פאַר אַ שלימזל... תחינות לייענט זי דאָרטען, אָדער וואָס? איך שיק באַלד דעם שווייצער שיק איך!... (כאַפּט אַקוק אין „זאַל״, צי מען בעמערקט גאָרנישט. צו לידען.) נו, דו הערסט דאָך!... קום אין זאַל אַריין... עס פּאַסט ניט — —

די כלה. (האַלט זיך אָן אָן באַלקאָן. שוואַך) וואָס איז דאָס? גאָט, מיין גאָט... גאָט, מיין גאָט...

חוה. (הויבט אָן מיט כעס און לאָזט אויס מיט אַ שטילען געוויין) דעם שווייצער? אַלע מענשען זענען דאָך גלייך, אַ? אַ געריס דיר פון יענער וועלט, דיין בן־יחיד׳ל איז געשטאָרבען... ער האָט געהאַט דיינע אויגען... יעצט בין איך אַ פוילע סחורה,

און דו האָסט חתונ׳קע... פון היינט אָן ניטאָ—אַפילו וואו דעם קאָפּ אַוועקצולעגען...

די כלה. גאָט, מיין גאָט—

דער חתן. (צו לידען) וואָס גאָט? (שטילער)... דו הערסט דאָך, וואָס זי וויל... זי וויל אַ נדבה וויל זי... נו איז וואָס? איך זאָג אָבער—(חאַפּט אַרויס דעם טייסטער מיט ציטערדיגע הענד און וואַרפט אַראָב חוה׳ן) וואָס פאַר׳אַ סקאַנדאַלען? נאַט אייך און געהט. (נעהמט לידע׳ן אונטער דער האַנד.)

חוה. געה נישט, געה נישט... (איהר קול ציטערט) ניט דאָס וויל איך דיר זאָגען, ניט דאָס... זעקס יאָהר אַז איך קלייב זיך דיר זאָגען... געה נישט...

דער חתן. נאָך ניט צופרידען? געה איך זאָגען דעם שווייצער—אָט וואָס. (עפענט אויף פלינק די גלעזערנע טיר האַפּט זיך אַריין מיט לידע׳ן. די טיר פערמאַכט זיך.)

חוה. (איינע אַליין, מיעד) ניטאָ? אַוועק? גאָרנישט געזאָגט, גאָרנישט... וואָס האָב איך איהם געדאַרפט זאָגען?... פערגעסען, ניטאָ שוין וואָס צו זאָגען... צוליעב וואָס? (טראַכט) אַ? ער האָט דאָ עפּיס אַראָבגעוואָרפען—(זוכט אַרום זיך אויפ׳ן ברוק און הויבט אויף דעם טייסטער) גע—עלט? ווידער געלט? אַך דו (קוקט אויף דעם אַ ווײַלע אָהן בעוועגונג — פערקריצט די צייהן) אַך דו! דו! (טרעט אָב אויף הינטען) נאַ דיר עס צוריק! (טוט אַ שליידער דעם טייסטער אין דער גלעזערנער טיר אַריין. ס׳דערהערט זיך אַ קלאַנג פון צעבראָכען גלאָז און צעשאָטענע מטבעות. די מוזיק אין זאַל האַקט זיך אָב)... דו, איהר אַלע, זענט אַליין פוילע סחורה... טפו, פאַסקודניקעס! (גיט אַ לאָף און שטעלט זיך אָב) יאָ... שרה׳לע, דער ווייסעל איז טיעף, זעהר טיף... (לאָזט זיך געהן געשווינד אַ ווילדע מיט צעוואָרפעניע האָר, אָבער מיט זיכערע טריט. אויפ׳ן ראַנג פון געסעלע פאַלט פון איהר אַראָב די פאַטשיילע; זי הויבט עס ניט אויף, און ווערט פערשוואונדען אין דער טיעף סצענע, אין נעבעל).

(אויפ׳ן באַלקאָן רייסען זיך אַרויס ביינעריגע מחותנים און מחותנת׳טעס. דער חתן מיט זיי. דערנאָך ביידע יונגלעך. אַלע קוקען אַראָב און זוכען מיט די אויגען. עס הערען זיך אויסגעשרייען.)

1=טער מחותן. ניטאָ שוין.—אָט וואָס ווארשע איז, אַ גרויל וואָס ווארשע איז...

2=טער מחותן (בגלופין. דער צילינדער אויף דער פּאַטילִיצע) גענומען און גערופען אַ גאָראָדאָוואָ, „ראַז=דוואַ“ און פּאַרטיג —

דער חתן. (מבולבל) ניין, ניין, מען דאַרף ניט. נאָט בעהיט! איהר הערט דאָך, ווי אַזוי—

1=טע מחותנת'טע. ווער האָט דאָס געטאָן, אַ?

2=טע מחותנת'טע. אַ שכור'ער גוי, איהר הערט דאָך—

3=טע מחותנת'טע. וואו איז ער?

3=טער מחותן. ניין, אַ משוגע'נע.—

דער חתן. איך זאָג אָבער לידען, קום, זאָג איך—

4=טער מחותן. (מאַכט מיט די הענד) דעם זשאָנצע זאָל מען רופען.—

2=טער מחותן. אָהן אַ גאָראָדאָוואָי איז גאָרניִשט.

דער חתן. ניין, ניין, נאָך אָנהויבען זיך מיט די דאָזיגע... איהר הערט דאָך, איך געה אַרוים—

4=טע מחותנת'טע. ווי אַזוי האָט דאָס דער סטרוזש דערלאָזען?

5=טער מחותן. וואו סטרוזש? וואָס סטרוזש!—ער שכור'ט מיט'ן שווייצאַר.

3=טע מחותנת'טע (צום חתן). וויי? ווי איז דאָס געוועןְ?

דער חתן. איך זאָג אָבער לידען... איך געה מיט איהר אַרוים אויפ'ן באַלקאָן.—

1=טער יונגעל (לויפט צום חתן, שטופט איהם עפּיס אין האַנד). אָט איז נאָך געלד: אַ קופּערנער פּיאַטאַקעל.—

2=טער יונגעל (טוט דאָס זעלבע). איך האָב מעהר, איך! איך האָב געפונען נאָך צוויי פערציגער—איך!

דער חתן. (נעהמט צו מעכאַניש דאָס געלט און שטופט אין די קעשענעס) אָט זעהט איהר דאָך... איך וואַרף דער משוגע'נער אַראָב מיין טייסטער—אַ נדבה וואַרף איך אַראָב—זי האָט געבעטען.—

3=טע מחותנת'טע. אַ גאַנצען טייסטער?

2=טער מחותן. וואָס פאַר'אַ געלד? אַ גאָראָדאָוואָי!

5־טע מחותנת׳טע. געהט אריין, געהט אריין, איהר וועט זיך פערקיהלען.

1־טער יונגעל (שטופט זיך ווידער צו צום חתן, פער־אמפערט). אט האב איך געפונען נאך א גריזשעטשקע... געלעגען אונטער א שטול,—

2־טער יונגעל. (שרייט) א ליגען, א ליגען! דאס האב איך דערזעהן, ער האט צוגעחאפט!

3־טע מחותנת׳טע. שטילער, קינדער. (צום חתן) נו איז וואס איז געוועזן?

דער חתן. שטעה איך אזוי מיט לידע׳ן, שטעהען מיר און קוקען, קוקען מיר און מי—מיר קוקען —

א קול פון „זאל” ארויס. דער כלה איז נישט גוט גע־ווארען—די כלה חלש׳ט...

(אלע, אחוץ ביידע יונגלעך, גיבען זיך א ווארף פון באלקאן אין זאל אריין.)

1־טער יונגעל. דאס האט געמוזט אויסברעכען די שויב אט יענע... רחב, וואס פריהער —

2־טער יונגעל. (מיט שרעק) אהא, א, פאר וואס האסטו מיר געהייסען פייפען, פאר וואס?

1־טער יונגעל. העה, זאלסט קיינעם ניט זאגען, הערסט?—

2־טער יונגעל. געה, געה, דו האסט מיך צוגערעדט... אנ׳עבירה... דו האסט מיך צוגערעדט, געה —

1־טער יונגעל. ש ש ש... כ׳וועל דיר אוועקגעבען אלע מיינע קופערנע קנעפלעך; קום קוקען, ווי די כלה חלש׳ט...

(לויפען אריין אין זאל". דארטען רוישט נאך ניט־דייטליך. פון אינוויינינג פערהענגט מען די אויסגעבראכענע שויב פון טיר מיט א ווייסער טוך. אין דעם הויז קעגענאיבער, אין פרומע׳ס וואוינונג, הויבט זיך אויף די זעלבע שטארע, וואס פריהער, און דינר פענסטער עפענט זיך אויף.)

חיים. (האלט צו פעסט דעם פונאנדערגעעפענטען פענס־טער)... זי איז מיין „קאלעזשאנקע”.—און פאני־פרומע, — ניש גערעדט קיין סך! איז ניט מיין נאמען חיים־קישקע, אויב זי וועט דא היינט ניט געכטיגען...

פרומע. קוקט איהם נאר אן! פערמאך דעם פענסטער,

פערמאך—ווי לאנג איז דאס ביי איך. געווארען אזא ליבעטשקע?—א שענע פארשוין האט ער זיך געפונען.

ח י י ם. ניש אייער אויגענווערטאג! (זעצט זיך רייטענדיג אויפ׳ן פענסטער, איין פוס דרויסען, די אנדערע—אין שטוב; קלאפט מיט׳ן פויסט) און פאר דריי מאנאטען וועט איהר דער „פייפע״ בעצאהלען און ניש גערעדט קיין סך! (שרייט צום גאס) יאלדיבע! וואו ביסטו דארטען? א געה אין שטוב!

פ ר ו מ ע. פערמאך דעם פענסטער, פערמאך!—איך וועל איהר ארייננצאהלען, יא!

ח י י ם. אפשר ניין? (זעהר ערנסט) ס׳איז שוין יעצט א צייט פון „פראליטאריאטען״, א „נאש בראט״ פערגיסט יעצט זיין בלוט פאר דעם „פראליטאריאטען״, און טאמער ניש—איז דער מעסער אין חאליווע, און גאט איז א פאטער!—און—פרומעס רעטאנדע איז עפיס אויך ווערט!

פ ר ו מ ע. (מיט שרעק) וואס—אס? מיין רעטאנדע? פרוב נאר עפיס... (חראברעט זיך) העער נאר, לאבוס דו, מאך דא ניט קיין סקאנדאלען אין מיטען דער נאכט, ווארום...

ח י י ם. איך בין לאבוס? חיים=קישקע איז לאבוס? אלטע הור דו, איך וועל דיר באלד אנהויבען מפיל׳ען דיינע אריינגעשטעלטע ציין...

ר ו ז ש ע. (געהט צו צום פענסטער האלב=נאקעט) ש ש ש—חיים, אויפ׳ן גאס איז גארניש געווען? כ׳האב עפיס פריהער געהערט א געפילדער —

ח י י ם. (שטויסט זי אב) יאזדא!—געגאנגען און גערופען מיר אהער קאסמארען!

פ ר ו מ ע. (בלייך פאר כעס און שרעק) רוזשע, געה דארטען, גיב שרה׳קען אט דאס... דעם שליסעל פון טויער... געה; אין כף—הקלע זאלט איהר אלע געהן. (צו חיים׳ען מיט א צוקרימטען שמייכעל) אפשר איז שוין פארט א סברה פערמאכען דעם פענסטער?

ח י י ם. אז חיים-קישקע זאגט, איז געזאגט... (נעהמט אריבער דעם פוס אין שטוב אריין) געגאנגען און געפענט—איז געעפענט!—

(דער פענסטער פערמאכט זיך. די שטארע לאזט זיך

אראב.—אין חתונה=זאל הויבט אָן ווידער שפּילען מוזיק, און עס בעגיַיען זיך די טענץ. אין אַ ווײַלע ארום הערט מען אָבשפּארען די רונדע טירעל פונ׳ם לינקען מויער).

שרה׳לע. (לויפט אַרוים פון טירעל, דעם שליסעל אין האַנד. פערסאָפּעט) אַהאַ! נו וואָס? חיים האָט אָבער—(קוקט זיך אַרום) חוה, וואו ביסטו? (זוכט זי) חוה, הוה! חוה׳לע, חוה! (שטויסט זיך אָן, אָן דער פּאַטשײַלע, וואָס וואַלגערט זיך אויפ׳ן ראָג פון געסעלע) וואָס איז דאָס? (הויבט עס אויף לאַנגזאַם, מיט גרויסע דערשראָקענע אויגען) ח=וה׳עס? עס=קען=ניט=זײַן. (שטעהט אַ ווײַלע ווי פערשטיינערט מיט איין האַנד אין די האָר) ניין, ניין, גאָט... נאָר ניט דאָס, נאָר ניט דאָס! (רופט פערצווייפ׳עלט) חוה! ח=וה —

(אין חתונה=זאל שפּילט די קאַפּעליע און מ׳טאַנצען פּאָרלעך)

אינהאלט.

זייטע

פייער (פּאָעמאַ) 162

מיין ביינקשאַפֿט (אַ ליעד אין פּראָזע) 172

געדיכטע

נשמות 183

אַ שטיין 187

אין אָבענד 190

קאַרשען 191

שבת-מאַטיוועז I ווייס-בלאָה 195

„ „ II ביים פענסטער 197

קענען-איבער סצענעס אין צוויי-אַקטען 199